

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GELENEK VE DEĞİŞİM EKSENİNDE
TRABZON HALK HEKİMLİĞİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan BAYSAL

BALIKESİR 2014

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**GELENEK VE DEĞİŞİM EKSENİNDE
TRABZON HALK HEKİMLİĞİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan BAYSAL

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

BALIKESİR 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dil ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 20112511012 numaralı
Nagihan BAĞCI'nın hazırladığı "Gelenek ve Değişim Ekseninde Pekiştirilmiş
Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI,
Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 08.05.2014 tarihinde
yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY
ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Bahattin KATIRANCI

Üye (Danışman) Üye

Prof. Dr. ALI DUYMAZ

Üye Üye

At. Şahin
Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim SAĞIRCI (Danışman)

Üye Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

...../...../2014
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Kültür, tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bu değerlerin yaratılışı ve aktarımı sırasında başvurulan yöntem ve araçların tümü olarak tanımlanmaktadır.

Türk milleti, geçmişten bugüne kadar koruyarak getirdiği ürünlere, zaman zaman da yeni öğeler ekleyerek zengin bir kültür birikimine sahip olmuştur. Coğrafi ve birtakım yaşamsal değişikliklere rağmen Türkler, başlangıçtaki adet ve inançlarını bugüne uydurarak yaşatmayı başaramışlardır.

Halk kültürü, aynı millet içerisinde dahi farklılıklar gösterebilen, sosyo-kültürel yapıya, coğrafyaya, inaniş ve yaşayışa bağlı değişikliğe sahip bir yapıdadır. Halk kültürünü kendine konu edinmiş olan bilim de halk bilimidir. Halk bilimi antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, tarih, tıp gibi ve daha birçok bilim dalının kesişim noktasında yer alan ve anahtar vazifesi gören bir bilim dalıdır.

Halk kültürü, teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle asimile olma yoluna giren bir durum içerisinde ve yapısında ciddi bozulmalar oluşmaya başlamıştır. Bizim bu çalışmayı yapmaktaki amacımız da, bu deformasyona karşı halk kültürü ürünlerini yazılı ve sözlü kaynaklardan derleyip, gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır.

Çalışmamızın ana konusu olan halk hekimliği, halk bilimi dalları içerisinde hak ettiği ilgiyi görememiş bir alandır. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda, belli bir yörenin belirlenmiş bir dönemine ait halk hekimliği uygulamaları hakkında derlemeler yapılmış ve daha ziyade bitkisel ilaçlar üzerinde durulmuş ve bunlar yayınlanmıştır. Ancak ayrı bölgelere ait farklılıkların yahut benzerliklerin ortaya çıkarıldığı karşılaştırmalı halk hekimliği çalışmaları bugüne kadar pek görülmemiştir. Bu düşüncelerden hareketle biz, Trabzon'da yer alan halk hekimliği uygulamalarını elimizden geldiğince ve ulaşabildiğimiz oranda diğer Anadolu illeri ve Orta Asya'da yer alan Türk halklarının uygulamalarıyla kıyaslayarak ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışmam sırasında benden bilgi ve birikimlerini esirgemeyen kaynak kişilere, fedakârlıklarıyla daima yanımda olan sevgili aileme, çalışma alanımıza ve kaynak kişileri bulmaya yönelik yardımlarından dolayı değerli hocalarım, Prof. Dr. Ali ÇELİK ve Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ' ye, gerek yazılı kaynak gerekse çalışmamızın yönünü belirlemeye yönelik kütüphanelerini ve derin tecrübelerini benden sakınmayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ali DUYMAZ' a ve Prof. Dr. Mehmet AÇA' ya, ve çalışmanın başından beri bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yolumu açan, desteğini benden esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN' e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Nagihan BAYSAL

Balıkesir-2014

ÖZET

GELENEK VE DEĞİŞİM EKSENİNDE TRABZON HALK HEKİMLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

BAYSAL, Nagihan

Yüksek lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN,

2014, 302 Sayfa

Bu çalışmada Trabzon halk hekimliğine ait adet, inanma ve uygulamaları üzerinde durulmuş ve bu uygulamalar diğer bölgeler üzerine yapılmış çalışmalarla kıyaslama yapılarak değerlendirilmiştir.

Halk hekimliği ve genel kavramlar ile ilgili birinci bölümde “halk hekimliği” kavramının tanımı yapılarak, halk hekimliği kaynaklarına, bu kaynakların sağaltmalardaki yerine, sağaltım yöntem ve tekniklerine ve halk hekimliği mesleğinin piri konusuna yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise, halk hekimleriyle, bu mesleğin doğuşuyla ve zaman içerisinde gösterdiği gelişim ve değişimle birlikte bugüne kadar gelmesini sağlayan süreçle ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümünde, Trabzon’daki hekimlik uygulamaları ele alınmış, kapsamlı bir biçimde hastalıklar ve bu hastalıkların sağaltımında uygulanan yöntemler tespit edilmiştir. Elde edilen bilgiler ve ürünlerle diğer yöre çalışmaları değerlendirilmiş ve mukayeseli bir sonuç ortaya konulmuştur. Bu sayede de hem Orta Asya hem de Anadolu inanç ve kültür yapısının bugün de benzer olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Trabzon, halk hekimliği, hastalıklar, sağaltım yöntemleri.

ABSTRACT

The Research of Tradition and Change in the Axis of Trabzon's Folk Medicine

BAYSAL, Nagihan

Master, Department of Turkish Literature and Language

Adviser: Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin,

2014, 302 Pages

In this work, belonging to profession of folk medicine, belief and practises in Trabzon. This practises have been compared with studies done on other regions.

At the first stage about, the profession of folk medicine and general conceptions. In this section, it has been mentioned; description of the profession of folk medicine, the sources of the profession of folk medicine and the founder of this job.

At the second chapter about, the public physician, the emergence of this profession and change and the development over time of this profession.

At the third stage about, folk medicine practices in Trabzon. And in this chapter, diseases and methods of treatment of these diseases have been identified. The information obtained was examined comparative studies with other regions.

It is clearly seen that in the final of this investigate, at the Trabzon profession of folk medicine, both middle asia s and anatolia s belief and culture structure is found.

Keywords: Trabzon, folk medicine, diseases, treatment methods.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1.Problem	1
2.Amaç	1
3.Önem	1
4.Varsayımlar	1
5.Sınırlılıklar	2
5.1.Araştırma Alanı İle İlgili Tarihi Bilgiler	2
5.2.Araştırma Alanı İle İlgili Coğrafi Bilgiler	3
5.3.Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Bilgiler	4
5.4.Araştırma Alanı İle İlgili Sosyal-Kültürel Bilgiler	4
6. Yöntem	6
6.1. Araştırma Yöntemleri	6
6.2. İnceleme Yöntemleri	6
7.Tanımlar	7
7.1. Halk Hekimliği Kavramı	8
8.Halk Hekimliği Üzerine Yapılmış Çalışmalar	11
8.1.Kitaplar	13
8.2.Tezler	14
8.2.1.Doktora Tezleri	15
8.2.2.Yüksek Lisans Tezleri	15
8.3.Makaleler	16

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ TERİMİ, KAYNAKLARI VE SAĞALTMA YÖNTEMLERİ.....	19
1.1.Halk Hekimliği Nedir?.....	19
1.2.Halk Hekimliği Mesleğinin Piri	24
1.3. Halk Hekimliğinin Kaynakları: Büyü, Din, Em ve Sağaltma İlişkisi	27
1.3.1. Büyü	27
1.3.2. Din	30
1.3.3. Em	32
1.3.4. Sağaltmalarda Din, Büyü ve Emin Kullanımı	33
1.3.3.1.Baş Ağrısı.....	38
1.3.3.2.Uçuk	40
1.3.3.3.Saç/ Sakal Kıran	41
1.3.3.4.Göz Hastalıkları.....	42
1.3.3.5.Kulak Hastalıkları	45
1.3.3.6.Diş Ağrısı	47
1.4.Halk Hekimliği Sağaltma Yöntemleri	48
1.4.1. Büyü ve Din Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	49
1.4.2. Tıbbi Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar.....	52
1.4.2.1. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar	53
1.4.2.2. Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar.....	53
1.4.2.3. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar	53
1.4.2.4. Kaplıcalar	54
1.5. Kültler ve Halk Hekimliği İlişkisi.....	54
1.5.1. Ağaç Kültü.....	54
1.5.2. Su Kültü.....	56
1.5.3. Ateş Kültü.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTICILAR VE TRABZON'DAKİ TEMSİLCİLERİ	60
2.1. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar	62
2.1.1. Şaman / Kam	62

2.1.2. Bakşı/Bahşı.....	74
2.2.3. Velf.....	75
2.1.4. Ocaklılar	79
2.1.5. Otacılar	83
2.1.6. Sınkçılar.....	83
2.2. Trabzon Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar	83
2.2.1. Nihat Kastan	83
2.2.2. Salih Yılmaz	85
2.2.3. Asiye Esmer.....	85
2.2.4. Celal Akın.....	86
2.2.5. Osman Köz.....	86
2.2.6. Yakup Aslan	87
2.2.7. Ömer Hoca.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRABZON HALK HEKİMLİĞİNDE HASTALIKLAR VE SAĞALTMA YÖNTEMLERİ.....	90
3.1. İvrasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	93
3.1.1. Kuza/ Siğil.....	93
3.1.2. Guatr	95
3.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	96
3.2.1. Arı/Yılan/Akrep Sokması	96
3.2.2. Sarılık	97
3.2.3. Konuşamama	99
3.3. Dinsel-Büyüsel Yolla Yapılan Sağaltmalar	99
3.3.1. Baş Ağrısı	99
3.3.2. Kuza/Siğil	101
3.3.3. Yılan/Akrep Sokması	105
3.3.4. Nasır	106
3.3.5. Saç/Sakal Kıran	106
3.3.6. Egzama	107
3.3.7. Uçuk	107
3.3.8. Temre.....	109
3.3.9. Arpacık	111
3.3.10. Zafiyet.....	112
3.3.11. Bayılma.....	113

3.3.12. Kısırlık.....	113
3.3.13. Loğusa	116
3.3.14. Göbek Düşmesi.....	119
3.3.15. Kabakulak.....	120
3.3.16. Sara.....	121
3.3.17. Nazar.....	121
3.3.18. Konuşamama	126
3.3.19. Cin Çarpması.....	128
3.3.20. Altını Islatma	130
3.3.21. Yürüyememe	130
3.3.22. Çocuk Yaşatma.....	131
3.3.23. Sınır Hastalıkları.....	133
3.4. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar.....	133
3.4.1. Baş Ağrısı	133
3.4.2. Karın Ağrısı	136
3.4.3. Yel Girmesi	138
3.4.4. Yara	139
3.4.5. Kan pıhtılaşması	142
3.4.6. Dolama	143
3.4.7. Çıban.....	144
3.4.8. Güneş Çarpması.....	147
3.4.9. Güneş Yanığı	147
3.4.10. Kuza/Siğil	148
3.4.11. Arı Sokması.....	149
3.4.12. Saç/Sakal Kıran	149
3.4.13. Yılan/Akrep Sokması	150
3.4.14. Nasır	151
3.4.15. Saç Dökülmesi.....	152
3.4.16. Egzama	154
3.4.17. Sedef.....	156
3.4.18. Uçuk	156
3.4.19. Mantar Enfeksiyonları	157
3.4.20. Pişik-İsilik-Haşlanma	158
3.4.21. Temre.....	159
3.4.22. Arpacık	159
3.4.23. Göz Hastalıkları.....	160
3.4.24. Kırık-Çıkık	161
3.4.25. Burkulma	163
3.4.26. Boyun Ağrısı.....	165
3.4.27. Bel Ağrısı.....	165

3.4.28. Romatizma.....	168
3.4.29. Boğaz Ağrısı.....	170
3.4.30. Bademcik.....	172
3.4.31. Öksürük.....	174
3.4.32. Sinüzit.....	175
3.4.33. Zatürre.....	177
3.4.34. Bronşit/ Astım.....	178
3.4.35. Soğuk Algınlığı.....	181
3.4.36. Grip.....	183
3.4.37. Nezle.....	185
3.4.38. Diş Ağrısı.....	186
3.4.39. Kusma-Bulantı.....	188
3.4.40. Gastrit.....	190
3.4.41. Mide Ülseri.....	190
3.4.42. Mide Ağrısı.....	192
3.4.43. Zafiyet.....	194
3.4.44. Hazımsızlık.....	195
3.4.45. Karaciğer Hastalıkları.....	196
3.4.46. İshal.....	198
3.4.47. Kabızlık.....	200
3.4.48. Bağırsak Hastalıkları.....	201
3.4.49. Varis.....	203
3.4.50. Basür.....	203
3.4.51. Alzeihmer.....	205
3.4.52. Bayılma.....	206
3.4.53. Böbrek Taşı.....	206
3.4.54. İdrar Yolu İltihabı.....	208
3.4.55. Kısırlık.....	210
3.4.56. Kabakulak.....	211
3.4.57. Guatr.....	212
3.4.58. Şeker Hastalığı.....	213
3.4.59. Kanser.....	215
3.4.60. Sarılık.....	216
3.4.61. Yanık.....	217
3.4.62. Et Kesilmesi.....	218
3.4.63. Cilt Güzelliği.....	219
3.4.64. Sinir Hastalıkları.....	221
3.5. Hayvan Kökenli Emlerde Yapılan Sağaltmalar.....	222
3.5.1. Baş Ağrısı.....	222
3.5.2. Karın Ağrısı.....	223

3.5.3. Yel Girmesi	223
3.5.4. Yara	223
3.5.5. Dolama	224
3.5.6. Çıban.....	225
3.5.7. Kuza/Siğil.....	226
3.5.8. Güneş Çarpması.....	227
3.5.9. Arı/Yılan/Akrep Sokması	227
3.5.10. Saç/Sakal Kıran	229
3.5.11. Egzama	229
3.5.12. Pişik-Haşlama.....	230
3.5.13. Göz Ağrısı	230
3.5.14. Kırık-Çıkık	231
3.5.15. Çatlak.....	232
3.5.16. Burkulma	232
3.5.17. Boyun Ağrısı.....	233
3.5.18. Bel Ağrısı.....	233
3.5.19. Romatizma.....	234
3.5.20. Boğaz Ağrısı.....	235
3.5.21. Bademcik.....	235
3.5.22. Sinüzit.....	235
3.5.23. Kusma/Bulantı	236
3.5.24. İshal	236
3.5.25. Gastrit	237
3.5.26. Mide Ağrısı.....	237
3.5.27. Zafiyet.....	238
3.5.28. Karaciğer Hastalıkları.....	238
3.5.29. Kabızlık	239
3.5.30. Alzeihmer	239
3.5.31. Böbrek Hastalıkları.....	239
3.5.32. Kabakulak.....	240
3.5.33. Sara.....	240
3.5.34. Altını Islatma	241
3.5.35. Et Kesilmesi.....	241
3.6. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar	241
3.6.1. Yağ Bezesi.....	241
3.6.2. Yara	242
3.6.3. Et Çivisi	243
3.6.4. Cilt Hastalıkları.....	243
3.6.5. Kuza.....	243
3.6.6. Arı Sokması	244

3.6.7. Nasır	244
3.6.8. Sedef.....	244
3.6.9. Mantar Enfeksiyonları	245
3.6.10. Arpacık	245
3.6.11. Göz Hastalıkları.....	246
3.6.12. Tırnak Bozan	246
3.6.13. Stres	246
3.6.14. Böbrek Ağrısı	247
3.6.15. Et Beni	247
3.7. Diğer Sağaltma Yöntemleri.....	248
3.7.1. Baş Ağrısı	248
3.7.2. Karın Ağrısı	249
3.7.3. Kulunç/ Yel Girmesi.....	250
3.7.4. Yara	250
3.7.5. Dolama	251
3.7.6. Güneş Çarpması.....	252
3.3.7. Arı/Yılan/Akrep Sokması	252
3.7.8. Nasır	253
3.7.9. Egzama	254
3.7.10. Uçuk	254
3.7.11. Mantar Enfeksiyonları	254
3.7.12. Pişik-Haşlama.....	255
3.7.13. Arpacık	255
3.7.14. Göz Hastalıkları.....	255
3.7.15. Kırık-Çıkık	256
3.7.16. Burkulma	256
3.7.17. Boyun Ağrısı.....	257
3.7.18. Bel/Sırt Ağrısı.....	258
3.7.19. Bel Fıtığı.....	258
3.7.20. Romatizma.....	259
3.7.21. Boğaz Ağrısı.....	259
3.7.22. Bademcik.....	259
3.7.23. Sinüzit.....	260
3.7.24. Soğuk Algınlığı.....	260
3.7.25. Grip.....	260
3.7.26. Nezle.....	261
3.7.27. Diş Ağrısı.....	261
3.7.28. Mide Ağrısı.....	262
3.7.29. Hazımsızlık	262
3.7.30. İshal	262

3.7.31. Kabızlık	263
3.7.32. Bağırsak Hastalıkları	263
3.7.33. Varis	263
3.7.34. Stres	264
3.7.35. Basür	264
3.7.36. Bayılma	264
3.7.37. Böbrek Hastalıkları	265
3.7.38. İdrar Yolu İltihabı	266
3.7.39. Kısırlık	266
3.7.40. Göbek Düşmesi	267
3.7.41. Kabakulak	268
3.7.42. Geyrek Batması	268
3.7.43. Sarılık	268
3.7.44. Yanık	269
3.7.45. Altını Islatma	270
3.7.46. Et Kesilmesi	270
SONUÇ	272
KAYNAKÇA	276
KAYNAK KİŞİLER	286
EKLER	290
FOTOĞRAFLAR	290
ANKET FORMU	304

GİRİŞ

1.Problem

Çalışmamızın problemini, halk biliminin önemli kollarından biri olan halk hekimliği sağaltma ve uygulamalarının Trabzon ilinde geçmişten günümüze kadar geçirdiği değişikliklerin ve dönüşümlerin incelenmesi ve yine bu ilde halk tıbbi uygulamalarının günümüzde ne ölçüde kullanıldığını ortaya çıkarmak, oluşturuyor.

2.Amaç

Çalışmamızın temel amacı, halk tıbbi çalışmaları bakımından bakir bir bölge olan Trabzon ilindeki halk hekimliği ürünlerinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği evreleri derlemektir, bununla birlikte günümüze kadar gelmiş olan uygulamaları ve sağaltmaları tespit etmek ve elde edilmiş bu ürünleri incelemektir.

3.Önem

Tez çalışmamız, Türkiye’de yapılmış halk hekimliği çalışmalarına büyük katkı sağlayacaktır. Çünkü halk tıbbi halk biliminin önemli unsurlarından biridir ve Trabzon ilinde henüz bu tarz bir araştırma yapılmamıştır. Ayrıca çalışmamız daha sonra yapılacak halk hekimliği ve Trabzon ili kültür derlemeleri çalışmalarına da kaynaklık edecektir. Çalışmamızla, halkbilimi açısından bakir sayılabilecek bir bölge araştırmasına ciddi bir adım atılmıştır.

4.Varsayımlar

Çalışmamızda konuyla ilgili ulaştığımız bilgiler, halk tıbbi uygulamalarının Trabzon ilinde geçmişteki kadar rağbet görmediği, ancak günümüzde de varlığını sürdürdüğü sonucuna varmamızı sağlamıştır, bu durumun nedeni her geçen gün gelişen modern tıp kabul edilebilir. Ayrıca yaptığımız araştırmalar, Trabzon yöresinde yatırlar etrafında şekillenen halk hekimliği uygulamalarının olmadığını göstermektedir. Bu durumun nedeni bölgede yatır kültürünün zayıf kalmış olmasıdır.

5.Sınırlılıklar

Çalışmamızın coğrafi sınırını Trabzon ili ve ilçeleri oluşturmaktadır. Bu saha içerisindeki sağaltıcı, aktar, kırık-çıkıkçı ve usta sağaltıcı kişilerle derleme yapılmış, sağaltma yöntemleri tespit edilmiş ve incelenmiştir.

5.1.Araştırma Alanı İle İlgili Tarihi Bilgiler

Aşağıda araştırma alanı ile ilgili bilgiler verilecektir, bu bilgiler T.C. Trabzon Valiliği ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına ait internet sitelerinden alınmıştır. Bunlara göre;

Trabzon adına, Trapezos olarak ilk kez, Yunanlı komutan Kesnophon tarafından kaleme alınan, M.Ö. 4. Yüzyılda geçen olayların anlatıldığı “Anabasis” adlı antik kaynakta rastlanmaktadır. Tarih boyunca Rumlar, Persler, Romalılar gibi birçok devletin sınırları içinde kalmış olan Trabzon, Roma İmparatorluğunun egemenliği altında kaldığı dönemlerde “ünlü” ve “zengin” kent olarak tarih kitaplarında geçmiştir.

Roma İmparatorluğu 395 yılında ikiye ayrılınca Trabzon, merkezi İstanbul olan Doğu Roma / Bizans İmparatorluğunun sınırları içinde kalmıştır. Müslüman Araplar da 8. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu’ya düzenledikleri baskınlarda Doğu Karadeniz ve Trabzon’a gelmişlerdir.

Bizans İmparatorluğunun 1204 de IV. Haçlı seferleriyle gelen Latinlerin eline geçmesi üzerine, İmparator I. Andronikos Komnenos’un İstanbul’dan kaçan torunları Alexios ve David, Gürcü Kraliçesi’nin de yardımıyla Trabzon’da 1204 yılında bağımsız olarak Komnenos Krallığını kurmuşlardır. Komnenos Krallığı Anadolu Selçukluları ile evlilik bağı oluşturarak ve vergi ödeyerek siyasi varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Birinci Bayezid’in 1398 de Samsun yöresini almasından sonra Trabzon Komnenos Krallığı Osmanlı Devletine yıllık vergi ödemek zorunda bırakılmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde vergi ödemeyi bırakan Komneos Krallığı o zamana kadar ödediklerini de geri istemesi üzerine Fatih Sultan Mehmet’in öncülüğündeki Osmanlı Kuvvetleri Bölgeyi kuşatarak, 1461 yılında Trabzon’u ele geçirmiş ve Komnenosların egemenliğine son vermiştir.

Trabzon, Osmanlı Döneminde önce eyalet ve sancak olarak şehzade ve mutasarrıflar tarafından idare edilmiştir. İlk sancak beyi Hızır Bey'dir. 1470 yılında sancak beyliği küçük yaşta Şehzade Abdullah'a verilmiş; Abdullah, annesi Şirin Hatunla birlikte 1479 yılına kadar Trabzon'da yaşamıştır. Yavuz Sultan Selim de şehzadeliği sırasında (1491-1512) Trabzon'da Sancak Beyi olarak bulunmuş, sonradan Kanuni unvanı alacak olan oğlu Sultan Süleyman burada doğmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ruslar Trabzon'a saldırır (14 Nisan 1916). Trabzonlulardan oluşan vurucu güçler (Milis), bu saldırı sırasında gerilla savaşı verirler. 1917'de Rusya'da "Bolşevik Devrimi" olur, Çarlık Yönetimi yıkılır. Bunun üzerine Rus ordusunda büyük bir panik başlar. Bu Rusların Trabzon'dan çekilmesine de yol açar. Öte yandan, batıdan doğuya doğru kayan ve Karadağ'da toplanan Türk Çeteleri, Akçaabat'a inerek Yüzbaşı Kahraman Bey'in komutasında üç koldan Trabzon'a doğru yürürler ve 24 Şubat 1918 tarihinde Trabzon'a girerler.

5.2.Araştırma Alanı İle İlgili Coğrafi Bilgiler

4.664 km² yüzölçümüne sahip Trabzon ili, Doğu Karadeniz Dağlarının oluşturduğu yayın ortasındaki Kalkanlı dağlık kütesinin kuzeye bakan yamaçlarında 38° 30' – 40° 30' doğu meridyenleri ile 40° 30' – 41° 30' kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Gümüşhane ve Bayburt, doğusunda Rize, batısında Giresun ili bulunmaktadır.

Trabzon ilinin başlıca yeryüzü şekilleri; güneyde su bölümü çizgisi boyunca Doğu-Batı doğrultusunda uzanan dağlık alanlar, bunların ana akarsuyun kolları arasına, kuzeye doğru sokulan ve gittikçe alçalan tepelik sahalara ile sahadaki mevcut şekillenmeyi sağlayan önemli dış etmen olan Solaklı, Yomra, Değirmendere, Sera, Kalenima, Foldere gibi akarsuların oluşturduğu vadiler ve deltalardır.

Trabzon ili, kuzeydeki kutbi hava kütleleriyle, güneydeki tropikal hava kütlelerinin geçiş sahası üzerinde yer alır. Yeryüzüne yakın kısımlarda, kış sıcaklıkları, kuzeyde Karadeniz'in varlığı ve kıyıya yakın mesafede set gibi uzanan Doğu Karadeniz Dağları'nın bulunuşu nedeniyle, aynı enlemlerdeki diğer sahalara göre oldukça ılıman hale gelir.

Yağışlar, kıyıya yakın alanlarda yağmur, orta ve yüksek kesimlerde ise genellikle kar şeklindedir. Bölgeye yılın her döneminde bol yağış düşmektedir.

5.3.Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Bilgiler

1750'lerden itibaren, özellikle 19. yüzyıl boyunca gelişen Avrupa Sanayi, yakın doğu ile ticari ilişkilerinin büyümesi ve ticaret hacminin artması, İran Transit Yolunun da başlangıç noktasında bulunan Doğu Karadeniz'in büyük ve önemli kapısı Trabzon'da ekonomik ve sosyal gelişmeye yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Trabzon, Osmanlı döneminde (1868) Vilayet haline getirilmiştir.

Günümüzde ise, toplam nüfusu 757.898 olan Trabzon İl'inin, merkez ilçe dâhil 18 İlçesi, 75 Belediyesi, 477 Köyü ve 384 mahallesi mevcuttur.

İlde büyük ölçekli üretim tesisi yok denecek kadar azdır. En önemli imalat sanayi kuruluşu, 1992 yılında özelleştirilen Çimento Fabrikasıdır. Bunun haricindeki imalat sanayi kuruluşları daha çok tarımsal ürünleri işlemeye yönelik küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.

Trabzon İl'inde imalat sanayinde sayılabilecek belli başlı alanlar un ve kepek, süt mamulleri, balık yağı ve unu, hazır giyim, mefruşat, ayakkabı, kereste, beton direk, lastik ve plastik ürünler, PVC boru, bakır, çinko, kurşun, alüminyum, boru, galvanizli sac, tuğla, metal, otomobil yan sanayi ve cerrahi dikiş malzemesi imalatıdır.

Trabzon kültürel ve sosyal yönden gelişmiş olmasına rağmen, arzulan ekonomik gelişmeyi sağlayamamıştır. İlin ekonomisi halen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır; nüfusun % 65'i bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerle geçimini sağlamaktadır. Ticaret, sanayi, el sanatları, taşımacılık, inşaat ve diğer hizmetler alanında istihdam edilenler ise nüfusun % 35'ini oluşturmaktadır.

Trabzon'da toplam üretim içinde katma değer payı % 59, girdi payı ise % 41'dir. Trabzon'da girdi oranları Türkiye geneline kıyasla daha yüksektir. Bu durum maliyetlerin yükselmesi sonucunu doğurmaktadır.

5.4.Araştırma Alanı İle İlgili Sosyal-Kültürel Bilgiler

Trabzon yöresinde çeşitli uygarlıklar yaşamış ve iz bırakmışlardır. Araplar, Rumlar, Persler ve Osmanlıların yöre kültürünün çeşitlenmesinde önemli katkıları olmuştur. Günümüzde de çeşitli farklı kökenden insan topluluklarının yaşadığı bir il

olan Trabzon aynı zamanda Hıristiyanlığın Ortodoks Mezhebine mensuplar için hac yeridir. Yılın belli dönemlerinde Ortodokslar Maçka'da bulunan Sümela Manastırı'na gelip hacı olmaktadır.

Birçok medeniyete ev sahipliği etmiş Trabzon ili folklorik anlamda da önemli ürünlere sahiptir. Çok değişik uygarlıkların yaşamına sahne olan Trabzon'un Folklor'unun da zengin olması normal karşılanmalıdır. Anadolu folklorunun genel özellikleri kimi yöresel farklılıkların ve özelliklerin de eklenmesiyle aynı şekilde görülmektedir.

Trabzon, 7 Ekim 1987 yılında Necati Cumalı'nın 'Boş Beşik' adlı oyunuyla ilk kez perdelerini açan 13 bölge tiyatrosundan biri olan Devlet Tiyatrosu'na da sahip bir ildir.

Doğu Karadeniz Bölgesinde önemli bir merkez konumunda olan Trabzon; tarihi, kültürel yönden olduğu gibi turistik yönden de zengin bir yapıya sahiptir.

Son yıllarda gelişen Yayla Turizmi (Doğa turizmi) Trabzon turizmine yeni bir boyut kazandırmıştır. İle özgü turizm çeşidi olan 7 yayla; (Akçaabat-Karadağ, Tonya-Armutlu-Erikbeli, Maçka-Şolma, Araklı-Pazarcık, Araklı-Yeşilyurt-Yılantaş, Araklı Turizm Merkezi ve Sisdağı Turizm Merkezi), Bakanlar Kurulu kararı ile "Turizm Merkezi" ilan edilmiştir. Ayrıca yayla ve göl kullanımını birlikte sunan Çaykara-Uzungöl, "Özel Çevre Koruma Alanı" olarak ilan edilmiştir.

Trabzon yöresinin zengin bir yemek kültürü bulunmaktadır. Bu denli zengin bir yemek kültürüne sahip olmasının nedeni yine birçok medeniyete ev sahipliği etmiş olması gösterilebilir. Kuşaktan kuşağa aktarılan çeşitli yemeklerle bugün Trabzon mutfağı oldukça zengin bir menüye sahiptir. Trabzon mutfağının vazgeçilmez yemeği kuşkusuz denize olan yakınlığı dolayısıyla balıktır. Balıkla yapılmış her türlü yemeği bu mutfakta bulmak mümkündür. Denize yakın yerlerde balık yenirken yaylalara çıkıldıkça kırmızı et tüketiminin arttığı görülmektedir. Ayrıca Kara Lahana, kuymak, mıhlama, fırında sütlaç, laz böreği gibi yemekler de bu yöreye özgü yemeklerdir.

6. Yöntem

6.1. Araştırma Yöntemleri

Çalışmamızda, kendi araştırma sahamız olan Trabzon'daki halkbilimi ürünlerinin tespit edilmesinde başvurulan saha araştırması yöntemi kullanılmıştır. Derleme sırasında gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmış, sorulacak sorular önceden hazırlanmış ve derlemeler kaynak kişilerin kendilerini rahat hissedebilecekleri şekilde yapılmıştır. Bu yöntemlerle birlikte, alan araştırması yöntemlerinden biri olan anket yöntemi de kullanılmıştır. Bu yöntem ve tekniklerle Trabzon'da kullanılan halk ilaçları ve uygulanan sağaltma yöntemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma bölgemizin kapsamı içinde olan bütün ilçelere gidilmiş, gidilen ilçelerde birbirlerine uzak ve zıt yönde (doğu-batı/kuzey-güney) köyler derleme yapmak için tercih edilmiştir. Bir ilçede en az dört köy gezmeye çalışılmıştır. Gidilen köylerde öncelikle, çoğunlukla köylerin muhtarlarıyla görüşülmüş, onlardan araştırmamız için yardım istenmiştir. Muhtarlara ulaşamadığımız durumlarda cami imamı, köy öğretmeni gibi bize yardım olabilecek kişilere ulaşılmıştır. Bu kişiler rehberliğinde bize yardım edebilecek kaynak kişilere ulaşılmış ve derleme yapılmıştır.

Çalışmanın geniş kapsamlı olabilmesi için, her eğitim, yaş ve kültür seviyesinden, bölgenin kültürel değerlerine hâkim kaynak kişiler seçmeye özen gösterilmiştir.

Derleme süresince, kamera ve fotoğraf makinesi teknik malzemeler olarak kullanılmış, görüntülere ve bilgilere en doğal ve doğru şekilde ulaşmak amaçlanmıştır. Kaynak kişilerin rızası olmadan herhangi bir kayıt alınmamış, görüşmeler sırasında kendilerini güvende hissedebilecekleri ortamlar hazırlanmıştır.

6.2. İnceleme Yöntemleri

Tezimizin derleme safhası bittikten sonra teori kısmının araştırmasına geçilmiştir. Bu kısımda, yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemi uygulanmıştır. Yazılı kaynaklar içerisinde kabul ettiğimiz süreli ve süresiz yayınlar incelenmiştir.

Bu yayınlara ulaşmak için, YÖK Dokümantasyon Merkezi'ne, Balıkesir Üniversitesi Kütüphanesi'ne, Ankara Milli Kütüphanesi'ne başvurulmuştur.

Çalışma konumuzla doğrudan alakalı yahut bize yardımı olabileceğine inandığımız her türlü yazılı kaynağa ulaşmaya çabalanmıştır. Bölümlere ayırdığımız tezimizin, her bölümüyle ilgili ayrı ve detaylı okuma yapmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümümüzde, halk hekimliği kavramının tanımıyla ilgili geçmişten günümüze kadar gelen fikirler ortaya konulmaya çalışılmış, halk hekimliği mesleğinin piri konusunda bilgi verilmiş, bununla birlikte halk hekimliğinin temeli olarak kabul ettiğimiz din, büyü ve em kavramlarına ve halk hekimliğinin sağaltma yöntemlerine bu çatı altında değinilmiştir. Ayrıca günümüze kadar bu alanda yapılmış tasniflere ve bizim çalışmamızı sınıflandırırken kullanacağımız tasnife yer verilmiştir.

İkinci bölümümüzde, Halk hekimliği mesleğinin ilk uygulayıcılarından, bugüne kadar gelen bir sınıflandırma yapılmış ve bu uygulayıcılarla ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze kadar getirdiğimiz bu sağaltıcıların kendi derleme sahamızdaki örneklerine değinilmiş, bu örnek kişiler ve sağaltma yeteneğine sahip oldukları hastalık ve bu yeteneği elde ediş süreçlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümümüzde, çalışma sahamızda elde ettiğimiz ürünler Konya, Antalya, Adana, Diyarbakır illerinde yapılmış olan halk hekimliği tezleriyle kıyaslayarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Halk hekimliğinin bu bölgelerdeki durumu, geçmiş ve günümüz arasında kıyaslamalar yaparak, aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yine bölümde, bu yörelerdeki hastalık sağaltımlarında tercih edilen yöntemlere değinilmiştir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında, tezimizde yapmış olduğumuz incelemeleri değerlendirerek, Trabzon halk hekimliğinin dünü ve bugünü ile ilgili bilgi verilmiştir.

7.Tanımlar

Trabzon ili ve ilçelerindeki halk hekimliği uygulamalarını ortaya koymadan önce halk hekimliği kavramı ve halk hekimliği kavramının halkbilimi içindeki yerine

değınmeye çalıştık. Bunu yapmamızdaki amaç konuya esas girişı yapmadan ana başlıklarla ilgili bilgi vermektir.

7.1. Halk Hekimliği Kavramı

Halkbilimi, belirli bir yöre ya da ülke halkına ilişkin maddi ve manevi kültürel ürünleri konu edinen, bunları bir takım kendine has yöntemlerle derleyip, ayırıştırın, yorumlayan ve bir sonuca varmaya çalışan bir bilimdir. Bir ülkenin yahut bir etnik grubun yaşamının bütünüünü kapsayan ve o ülke halkının ortak tavırlarını ve yaşam biçimlerini, olaylar karşısında sergilediğı durumu, dünyayı algılayışını açıklamayı amaçlayan, geleneksel ve töresel yaşamı zenginleştiren beğeni, beceriyi, yaratıyı ve töreyi ortaya çıkaran, bir ucuyla geçmişe bir ucuyla da bugüne dokunan, halk kültürünün ana çizgisini yakalayarak özgün ve çağdaş yaratmalar çıkmasını sağlayan bilim halkbilimidir(Örnek 1977: 15-16). Halkbiliminin niteliklerinin en önemlisi bir ülke yahut bölge halkına ait kültür yaratmalarını, gelenekleri, bütün ayrıntısıyla inceleme görevini üstlenmiş olmasıdır. Ayrıca halkbilimi, bununla kalmayıp ülke içinde var olan küçük toplulukların, onların dil, ağız, din, mezhep farklılıklarını, farklı törelerini, törenlerini ve çeşitli kültür ürünlerini inceleyen bir bilim dalıdır(Boratav 2013: 12).

Metin Ekici'ye göre gelenek kelimesinin halkbilimi bağlamında karşılığı '*Eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağı aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığı ve değışmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı.*'dır(Ekici 2004: 20).

Bir kuşaktan diğere aktarılabilen bilgi, tasarım, boş inanç, yaşantı biçimi; daha geniş bir ifadeyle maddi olmayan kültür olarak kabul ettiğimiz gelenek kavramı bu bağlamda halkbilimi ürünlerinin tamamını kapsayan bir kavramdır. Başka bir şekilde izah etmek gerekirse gelenek; zaman içerisinde gelişen, örneğin; din, politika işleri gibi bazı önemli konular hakkında bir toplumun kuşaklar boyunca devam edegelen düşüncesidir(Örnek 1977:126). Geleneksel aktarım sayesinde kuşaktan kuşağı geçen bilgiler zamanla kullanımdan çıkabilir yahut kullanımda olmayan bilgiler geleneğı dâhil olabilir. Gelenek zaman içerisinde gelişen bir kavram olduğu gibi, aynı zamanda süreç içerisinde değışime uğrayan da bir olgudur. Halkbilimi ürünlerinin hepsi geçmişten günümüze aktarılırken belirli işlemlerden geçmiş, bir

kısım özellikleri aynı kalmışsa da bir kısım özelliklerini bırakmış yahut hiç olmayan özellikler edinmişlerdir.

Günümüze kadar yapılmış gelenek tanımlamalarında üzerinde fazla durulmayan 'yaratıcılık' ve 'değişme' olguları esasında gelenek kavramının temelini oluşturan olgulardır. İlk etapta gelenek ve değişme olguları birbirlerine zıt olgular gibi görülse de derinlemeye düşünüldüğünde birbirlerine sıkı sıkıya bağlandığı görülür. Kültürel çevre ve kültürün yönleri, birçok etkenle değişmektedir. Bu değişimler de zincirleme olarak ilerlediğinden gelenek değişken bir yapı haline gelmektedir (Ekici 2004: 20)

Değişme her zaman iki şekilde oluşmaktadır. Bunlardan biri toplum tarafından yaratılan ve benimsenen, kültürel unsurlarla çatışmayan değişmedir ki buna 'olumlu değişme' denilmektedir, diğeri de toplumsal değerlere uygun olmayan, sürekli bir çatışma ortamı yaratan 'bozulma' ve 'yozlaşma' olarak kabul ettiğimiz 'olumsuz değişme' dir(Ekici 2004: 20-21).

Halk kültürü, doğası gereği durağan değil faaliyet halinde olan bir yapıya sahiptir. Kültür, değişken bir özelliğe sahiptir. Her halk kültürü ürünü belirli bir gelenek ve kültür içinde oluşur ve yaşamını sürdürür. Zaman içinde geleneksellik boyutunu değiştirir ve gelişir. Kültür, ait olduğu toplumun gereksinimlerine göre şekillenir(Artun 2005: 60).

'Bütün geleneklerin amacı ve özelliği değişmezliktir.' (Hobsbawm, Ranger, 2006: 3). Bununla birlikte değişim geleneğin olmazsa olmaz yönlerinden biridir. On dokuz ve yirincinci yüzyıllarda gelenek değişmeyen ve eski olanın tanımı olarak kullanılırken, yirincinci yüzyılın ortalarından itibaren eskiyle ilişki içerisinde olan ancak günümüzle de bağları olan, yenilenebilen bir olgu haline gelmiştir (Allison 1997: 800, Şahin 2013: 93). Gelenek kavramının içinde kuşkusuz bireysel yaratıcılık ve bireysel değişme kavramları yer alacaktır. Eğer gelenek değişmeyen bir dokuya sahip olsaydı, bugün sahip olduğumuz geleneklerin tamamı birkaç yüzyıl öncesiyle aynı yapıda ve farksız olurdu(Ekici 2004: 21).

Türkler, sık sık yer değiştirerek dünya coğrafyası üzerinde pek çok yerde yaşamış ve pek çok din ve kültürün etkisi altında kalmıştır. Bu durumun sonucu olarak da Orta Asya'dan günümüze kadar değişen, gelişen ve gelenekselleşen bir

halk kültürü oluşmuştur. Türk kültürünün tarihi görünümü, geleneği de içine alan bir değişim ve gelişim sürecinin sonucudur(Artun 2005: 57).

Folklorumuzun önemli bir bölümünü oluşturan halk hekimliği, insanlığın tarihi kadar eskidir. Hayvanların içgüdüleriyle yaptıklarını gözleyen insanoğlu daha sonra bunları kendilerine uygulayarak kendi kendilerinin doktoru olmuşlardır(Şar 1989: 222). İnsanlar ortaya koydukları tedavi yöntemlerini tecrübe ederek oluşturur, uygun bir tedavi yöntemi olduğuna inanılan sağaltma da geleneksel yolla kuşaktan kuşağa aktarılır ve bugüne kadar gelir. Her topluluk bütün hastalıklar için farklı tedavi yöntemi geliştirebilir. Örneklerde de ortaya koyacağımız gibi bir hastalık için kabul görmüş birden fazla sağaltma yöntemi vardır. Tedavi şekli farklı olsa bile temeli aynıdır. Bundan yola çıkarak *halk hekimliği* terimi üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Pertev Naili Boratav halk hekimliği kavramının tanımını şu şekilde yapmıştır: “*Bireylerin, ekonomik sıkıntılardan yahut başka sebepler dolayısıyla doktora gitmediği durumlarda, hastalıkların teşhisi ve tedavisi amacıyla başvurduğu yöntem ve uygulamaların tümüne ‘halk hekimliği’ diyoruz.*” Bu tanıma, sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıklar değil, kötü bakışın neden olduğuna inanılan nazar, çocuk sahibi olamama, çocuklarda geç yürüme ve geç konuşma, cin ve bu gibi varlıkların etkisiyle meydana geldiğine inanılan bir takım rahatsızlıklar da girmektedir(Boratav 1984:122-123).

Divanü Lügat’it Türk’te halk hekimliği karşılığı olarak iki kelime görmekteyiz bunlardan biri ilaç anlamına gelen *em* kelimesidir, diğeri de eczacı anlamına gelen *emçi* kelimesidir. Günümüzde, Türk kültürünün yaşadığı birçok bölgede halk hekimliği ve eczane kavramlarının karşılığı olarak *em* ve *emhane* kelimeleri kullanılmaktadır. Aynı zamanda *Kutadgu Bilig’de* de ilaç yerine *em*, hekim yerine de *emçi* kelimeleri kullanılmaktadır(Alptekin 2011: 91).

Orhan Acıpayamlı yaptığı çalışmalarla Türkiye’de altı farklı sağaltma türüne denk gelmiştir, bunlar sırasıyla:

- Ivrasa yoluyla yapılan sağaltmalar,
- Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar,
- Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,
- Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,

- Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
- Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar(Acıpayamlı, 1989:2).

Yapmış olduğumuz araştırmaları sınıflandırma aşamasında biz de Orhan Acıpayamlı 'nın çalışmasını kullanacağız.

Modern tıbbın temelini oluşturan ve aynı zamanda halk kültürünün önemli bir parçası olan halk hekimliği mesleği, ilk Şamandan başlayıp bugünkü otacıya, kırık-çıkıkçıya ve modern tıbbın doktorlarına kadar, çeşitli değişikliklere uğrayarak ancak özünü koruyarak gelmiştir.

8.Halk Hekimliği Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Halk hekimliği araştırmaları Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Biz halk hekimliği ile ilgili yazılmış eserlere girmeden önce kavram olarak halk hekimliğini folklor araştırmaları tarihinde nereden itibaren görmeye başlıyoruz ona değineceğiz.

İlk olarak *folklor* adının ilk kez kullanıldığı Ziya Gökalp'in *Halka Doğru*(1913) dergisinde yayınlanan "Halk Medeniyeti I Başlangıç" adlı yazısında "halkiyat" kavramıyla adlandırdığı folkloru, halk teşkilatı, halk felsefesi, halk ahlakı, halk hukuku, halk bediiyatı, halk lisanı, halk iktisadı, halk kavmiyatı olarak sekiz ana başlık altında toplamıştır. Yine Ziya Gökalp, Küçük Mecmua (1922)'da yer alan "Uzullere Dair Halkiyyat-ı Masallar" başlıklı yazısında etnografyanın bir alt dalı halkiyata Avrupalıların folklor dediğini belirterek, sözlü gelenek olarak algıladığı folkloru "şifahi bediiyat, şifahi diniyat, şifahi ahlak, şifahi iktisat, şifahi mantık, şifahi lisan, şifahi tababet (sahirle karışık tababet ve sahir fenler) şeklinde yine sekiz başlık altında toplamıştır (Özkan 2013: 138). Halkbiliminin kapsadığı alanları, alt dallarını tayin etmeyi amaçlayan bu ilk folklor çalışmalarında halk hekimliğinin ana başlıkta yer alması, bize bu mevzunun, yani folklor adının literatüre girdiği günden beri halk hekimliği kavramının o devirde de bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Mehmet Fuat Köprülü Yeni Bir İlim: Halkiyat Folk-lore adlı çalışmasında geçen "Bugün Avusturya-Macaristan'daki muhtelif milletler de aynı surette çalışıyorlar. "Folklor" tettebbuatı için teşekkül eden cemiyetler halkın şarkılarını,

masallarını, mesellerini, âdetlerini, i'tikadlarını yer yer kayıt ve zaptederek o milletin rûhiyâtına, tarihine, dinine, içtimâiyâtına yakından vakıf oluyorlar.” cümlesinde direk halk hekimliği kavramıyla ilgili bir ifade kullanılmamış olsa da âdet ve i'tikad kavramlarıyla bu alana ait bilgileri de bu başlıklara dahil ediyor olmalıdır(Özkan 2013:138).

Halkbilimi üzerine yazılan ilk yazıların ardından bu alan üzerine çalışmalar yapan ilk kuruluşlar dernekler olmuştur. Bu faaliyetlerde halk hekimliği çalışmalarının da yer aldığını görülür. *Türk Ocaklarının* yayımladığı *Türk Yurdu* dergisine bakıldığında, bu dergide yazan kimi yazarların çalışmalarında halk hekimliği alanına yöneldiği tespit edilir(Özkan 2013:139).

Yine bu dönemde, 1927 yılında kurulan *Türk Halkbilgisi Derneği* tarafından yayımlanan *Halkbilgisi Toplayıcılarına Rehber*'de halkbilimi halka ait olan her şey olarak ifade edilmektedir. 15 maddelik kadroda direk olarak halk hekimliği adı geçmezken 8. madde de 'İtikatlar' başlığı altında 'Sıhhat Hakkında İtikatlar', 'Hastalık Hakkında İtikatlar' adı altında içinde halk hekimliği bilgilerinin bulunduğunu işaret eden iki maddeyi görmekteyiz(Özkan 2013:139).

1929 yılında yayımlanan *Halk Bilgisi Haberleri* adlı dergide, tıp tarihçisi olan Süheyl Ünver'in de yazıları yer almaktadır. Bu yazılardan birkaç tanesi, Türk halk hekimliğiyle alakalı olduğu görülmektedir(Özkan 2013:139).

Dernekler gibi *Halkevleri* de folklor araştırmalarında o dönemde önemli yere sahip kuruluşlardandır. *Ankara Halkevi*'nin yayını olan ve Hamit Z. Koşay tarafından hazırlanan *Ankara Budun Bilgisi*'nde 'hastalıklar' başlığı altında devirdeki halk hekimliği durumuna dair bilgi vermektedir. Yine *Eminönü Halkevi Dergisi*'nin yayını olan ve Süheyl Ünver tarafından hazırlanan *Tıbbi Folklor ve İyi Telkinler* adlı eserde halk hekimliğinin Anadolu'daki durumuna değinmiştir. *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinin de çeşitli illerdeki halk hekimliği uygulamalarıyla ilgili bilgi verdiği, halk ilaçlarıyla ilgili zengin bir arşiv oluşturulmasına yardım ettiği görülmektedir(Özkan 2013:140).

Yapılan bu çalışmaların dışında 1988 yılında Kültür Bakanlığına bağlı olan Milli Folklor Araştırma Dairesi tarafından, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu*

gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyumda Eczacılık, Tıp, Halkbilimi alanlarından katılımcılar bildiriler sunmuşlardır.

8.1.Kitaplar

Türkiye’de halk hekimliği kavramı hemen hemen halkbilimi kavramının doğuşuyla ortaya çıkmış ve yukarıda da belirttiğimiz gibi birçok dergi, dernek ve kişi tarafından ele alınmıştır. Halkbiliminden ayıramayacağımız halk hekimliği kavramı üzerine yazılmış olan eserlerle ilgili, bu alanda çalışacak olanlara kaynak olabileceğini düşündüğümüz eserlerin hepsinden bahsetmek mümkün olmadığından birkaçını aşağıda vereceğiz:

A. Süheyl Ünver, *Uygurlarda Tababet*, İstanbul 1936, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

A. Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti*, Ankara 1939, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tıp tarihçisi olan A. Süheyl Ünver Türkiye’de halk hekimliği üzerine çalışma yapan ilk araştırmacıdır. Yukarıda adı geçen çalışmalarda isimlerinden de anlaşılacağı üzere Uygurlar ve Selçuklulardaki halk hekimliği uygulamalarına değinilmiştir.

Orhan Acıpayamlı, *Türkiye’de Doğumla İlgili İnanmaların Etimolojik Etüdü*, Ankara 1961, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Bu çalışmada Acıpayamlı, doğum folkloruna ait uygulamaları sistemli ve detaylı bir biçimde vererek, bu uygulamalar ve büyüsel bir takım inanmalar arasında ilişki kurmuştur.

Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara 1984, Gerçek Yayınevi.

Boratav bu çalışmasında, belli başlı sorular sorarak halk hekimliği kavramı ve uygulama yöntemleri ile ilgili açıklayıcı bilgiler vermiş, bununla beraber nazar, muska vb. halk inanmalarını halk hekimliğiyle bağdaştırarak incelemiştir.

Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Ankara 1995, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Araştırmacı bu çalışmasında bir bölüm altında, doğum öncesi, sırası ve sonrasında yapılan sağaltma pratikleri ve nazar ve korunma yöntemleri üzerinde durmuştur.

Ali Berat Alptekin, *Halk Bilimi Araştırmaları*, Ankara 2011, Akçağ.

Alptekin bu çalışmasında ‘*Halk Biliminden Halk Hekimliğine*’ adlı bölümde halk hekimliğinin halk anlatılarındaki yeri ve el verme geleneği üzerine yazdığı makaleleri bir araya getirmiştir.

Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, İzmir 2003, Sade Yayınları.

Bu çalışmada Bayat genel tıp tarihiyle ilgili bilgi verirken, modern tıba kaynaklık ettiği düşünülen halk hekimliği konusuna da değinmiştir.

Zeki Tez, *Tıbbın Gizemli Tarihi Semboller, Büyü ve Ritüeller Eşliğinde ‘Şifa’*, İstanbul 2010, Hayykitap.

Çalışmada, dünya ve Türk tıbbının tarihi incelenirken, halk hekimliği, sağaltıcılar hakkında da bilgiler verilmiştir. Çalışma daha ziyade büyü yoluyla gelen şifa üzerine yoğunlaşmıştır.

Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara 2004, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Çalışmada Ergun, ağacın sağaltıcı gücü üzerinde durmuş ve kısırlığın tedavisi, doğan çocuğun yaşaması için uygulanan pratiklerden de bahsetmiştir.

8.2. Tezler

Türkiye’de bulunan üniversitelerde halk hekimliği konusuyla ilgili çok fazla sayıda lisans ve lisansüstü tezler hazırlanmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu’nun Tez Tarama sayfasından konuyla ilgili bir araştırma yapıldığında Halkbilimi alanından 25, Eczacılıktan 12, Tıp ve Hemşirelik alanından 6, Antropoloji alanından da 2 tez çalışması yapıldığı görülmektedir(Özkan 2013:143). Ayrıca, Türkiye’de 2000-2012 yılları arasında hazırlanan Halkbilimi doktora tezlerinin de 31 tanesinin ‘Gelenek, Halk İnançları ve Halk Hekimliği’ üzerine olduğu görülmektedir(Duman 2013:164) Tezler genelde belli bir bölgeyle alakalıdır. Aşağıda konuyla ilgili çalışılmış ve kaynak kabul edilebilecek bazı tezleri vereceğiz.

8.2.1.Doktora Tezleri

Satı Kumartaşlıoğlu, *Türk Kùltüründe Ateş ve Ocak*, Balıkesir 2012, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atilla Özgür, *Türkiye’de Veteriner Hekimliği Halk Sağlığı Çalışmalarının Tarihsel Gelişimi*, Ankara 1995, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fahri Dağı, *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir 2013, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mustafa Sever, *Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara 2001, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdal Aday, *Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*, Balıkesir 2013, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8.2.2.Yüksek Lisans Tezleri

Gülner Öngel, *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Denizli 1997, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zübeyde Nur Özgen, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, Adana 2007, Adana Çukurova Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.

Salih Uçak, *Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği*, Kütahya, 2007, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bülent Çevik, *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*, Sivas 2008, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alparslan Gönenç, *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*, Konya 2011, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sezai Civelek, *Trabzon Yöresinde Yetişen ve Halk Hekimliğinde Kullanılan Doğal Odunsu Taksonların Peyzaj Mimarlığında Değerlendirilmesi*, Trabzon 2007, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sever Görgeç Satır, *Muğla’da Halk Hekimliği*, Ankara 1994, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nuray Bozyiğit, *Gaziantep'te Halk Hekimliği*, Gaziantep 2011, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın Temizsoy, *Ankara'da Halk Hekimliği*, Ankara 2012, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uygar Kurum, *Düzici'nde Halk Hekimliği*, Niğde 2008, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayşegül Özarslan, *Halk Hekimliğinde Ocaklılar Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar*, Gaziantep 2012, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Abdülkadir Sipahi, *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar*, Ankara 2006, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Halide Yaşar, *Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*, Balıkesir 2008, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8.3.Makaleler

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkemizde halkbiliminin birçok dalıyla ilgili çalışmalar yapılmış makaleler yazılmıştır. Halk hekimliği de üzerine makaleler yazılmış konulardan biridir. Yapılan bu çalışmalar, ilk cildi Millî Eğitim Bakanlığı, ikinci cildi Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Millî Folklor Enstitüsü, üçüncü ve dördüncü ciltleri Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası* adlı dört ciltlik eserde verilmiştir (Dağı 2013: 9). Çalışmamızda konu ile ilgili yazılmış bütün makaleleri vermemiz mümkün değildir. Kaynak olabilmesi açısından yazılmış bazı makalelerin künyesini aşağıda vereceğiz.

Nilgün Çıblak, “Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, Ankara 2005, *Türk Kültürü* 507-508 (XLIII).

Şaban Doğan, “14-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, Ankara 2011, *Millî Folklor* 89.

David J. Huffrod, “Halk Hekimleri” Çev. Mustafa Sever, Ankara 2007, *Millî Folklor* 73.

Muharrem Kaya, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, Ankara 2001, *Folklor/Edebiyat*, C. VII, S. XXV.

Hüseyin Türk, “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, Ankara 2012, *Millî Folklor 94*.

Muvaffak Duranlı, ‘Saha Türklerinde Halk Hekimliği İle İlgili Pratikler ve Bu Pratiklerin Değerlendirilmesi’ *Fikret Türkmen Armağanı*, , İzmir 2005, Kanyılmaz Matbaası.

Orhan Acıpayamlı, ‘Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri’, Ankara 1969, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVI(1-2).

Orhan Acıpayamlı, ‘Acıpayam’da Halk Hekimliği’, *Antropoloji Dergisi*, Sayı:11, Ankara 1982, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Orhan Acıpayamlı, ‘Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonsiyonel Yönden İncelenmesi’, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara 1989, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Ali Haydar Bayat, ‘Halk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi yolları ve Kaynakları’ *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara 1989, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Nerin Köse, ‘Kırgızların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında’, Ankara 2004, *Abdurrahman Güzel’e Armağan*.

Sevgi Şar, ‘Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü’ *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara 1989, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Orhan Türkdoğan, ‘Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği’, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara 1974, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları.

Mehmet Yardımcı, 'Malatya'da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk ilaçları', *Tebliğler, İnönü Üniversitesi 3. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, İstanbul 1989, Kuşak Ofset.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ TERİMİ, KAYNAKLARI VE

SAĞALTMA YÖNTEMLERİ

1.1.Halk Hekimliği Nedir?

Halk hekimliği tanımını yapmadan önce, insanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar varlığını sürdürmüş hastalık ve sağlık terimleri üzerinde durmak istiyoruz.

Hastalık ve sağlık kavramı her ülkede farklı anlamlara gelmektedir. Hastalığın tedavisi ve bu hastalığın nedenlerini ortaya koyma sürecinde iş yapan olgu da kültürel yapıdır. Her toplum için hastalığın, iyi edilme ve hastalık nedenlerini birbiriyle aynı yahut birbirinden farklı tespit etme yöntemleri mevcuttur ve bu yöntemler sözel olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bununla birlikte bu tür uygulamaların modern tıbbın ulaşamadığı bölgelerde yapılabildiği gibi, her türlü imkâna sahip bölgelerde de uygulandığı görülmektedir (Özkan 2012: 308).

Hastalık dediğimiz kavram, insanlığın ortaya çıktığı günden bugüne kadar gelmiş ve bugünden de ileriki zamanlara kadar var olacak bir kavramdır. Sağlık kavramı da, hastalık kavramının etkisiyle ortaya çıkmıştır(Doğan 2011: 120). Hüseyin Türk yapmış olduğu çalışmasında şöyle demektedir: “Sağlık, insanın doğaüstüyle ilişkisi ile sosyal ve doğal çevresiyle olan ilişkilerinin dengeli olması iken; hastalık ise bu ilişkilerdeki dengenin bozulması olarak algılanmaktadır.”(Türk 2012: 92). Hüseyin Türk’ün söylediklerinden kolayca anlaşılacak olan şeyse hastalık ve sağlık kavramlarının temelde birbirine zıt kavramlar olduğudur.

Hastalık kavramının varlığı sonucu olarak ortaya çıkan diğer bir kavram da modern tıp kavramıdır. Modern tıp geçmişten günümüze, değişim ve gelişim göstererek, belli bir mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Doğan 2011: 120).

Tıp tarihi ile ilgili yapılan çalışmalarda halk hekimliğinin, modern tıbbın temelini oluşturan etkenlerden biri olduğu görülüyor. Bu yüzden modern tıbbı halk hekimliğinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Halk inanmaları ve halk içinde kullanılan ilaçlar, tedavi yöntemleri, tıp mesleğinin folklorunu oluşturmaktadır(Tez 2010: 234). Yapılan çalışmalara ve araştırmalara da bakıldığında günümüzde modern tıp tarafından aktif şekilde kullanılan bazı tedavi yöntemlerinin de yine halk hekimliği kökenli olduğunu görmek mümkündür.

Modern tıp her ne kadar halk hekimliğinden beslenen bir meslek dalı olsa da iki kavramın birbirleriyle uyuşmayan yönleri de sahip olduğu görülmektedir. Halk hekimliğiyle modern tıbbı birbirinden ayıran en önemli özellik halk hekimliğinin sahip olduğu bütüncül bakış açısıdır. Bu bakış açısı, insanın da içinde bulunduğu doğayı evreni birlikte ve birbirleriyle bağlı düşünmektir. Bu nedenle tabiat olaylarını Tanrı'nın gazabı olarak gören bütüncül bakış açısını benimseyen kişiler, hastalıkları da doğaya ve doğaüstü güçlere bağlamışlardır (Özkan 2012:308).

Yakutların inancına göre bütün hastalıklar, ilk Şamanın kadere boyun eğmemesi ve dünya kanunlarının Tanrı tarafından konduğunu kabul etmemesi sonucu ortaya çıkar. Şamanı sınava çekmek isteyen Tanrı bir genç kızın ruhunu şişeye hapseder ve üzerine parmağını kapar Şaman genç kızı kurtarmak için örümceğe dönüşür ve Tanrı'yı yüzünden sokar. Acıdan tiksinen Tanrı parmağını şişeden çeker ve kızın ruhu kaçar. Sonrasında Şaman'ın yaptığına sinirlenen Tanrı İlk Şamana ateş gönderir, ateşten kurbağa çıkar ve ondan da bütün hastalıkların kaynağı olan kötü ruhlar türer ve Şaman da bu ruhlarla her zaman mücadele etmek zorunda kalır(Bayat 2005: 290).

Afrika'nın güneyinde Swaziland'da çoğu hastalığın kara büyüden ya da atalarının kendilerini korumaktan vazgeçmesinden kaynaklandığına inanılmaktadır. Modern tıp anlayışının hâkim olduğunu düşündüğümüz topluluklarda bile birey hastalandığında akla gelen ilk soru 'Neden bu hastalık bu insanın başına geldi?'dir. Bu sebeple Swazilandlılar hastalandıklarında şifalı bitkilerden ilaç yapan uzmanlara yahut atalarının ruhlarıyla iletişime geçtiğine inandıkları medyumlara ve yakın zamanda da Hıristiyan şifacılar başvurumaktadırlar (Erdal 2013: 5).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ilkel toplumlar hastalığın nedeni ve algılanmasında çeşitli farklılıklar olabilmektedir. Örneğin, Altay-Sayan Türkleri bütün

hastalıkların, belaların nedeninin Erlik Han olduğuna inanmaktadırlar. Erlik Han, herhangi bir insan veya toplum onun isteğini yerine getirmediğinde ölüm ve kötü ruhlarını oraya gönderir. Bu nedenle Erlik Han'ı memnun etmek ve belalarından korunmak için ona kurban sunmaktadırlar (Bayat 2011: 344). Ya da Sümer, Babil, Asur gibi Mezopotamya uygarlıklarında insanlar, hastalıkların tanrı(lar) tarafından verilen ceza olarak görürler ve şifa bulmak yahut hastalıktan korunmak için adaklar adarlar, kurban keserler ve üstlerinde tılsım ya da muska taşırlardı (Tez 2010: 235). Hastalığın nedenleri ve sağlığa kavuşma yöntemleri birbirinden farklı olsa da bütün ilkel topluluklarda temelde amaçlanan durum aynıdır.

Geçmiş zamanlardan günümüze insan bedeninin yahut ruhunun herhangi bir nedenle sağlıklı olma durumunu kaybettiğinde çeşitli kimseler tarafından kaybedilen sağlığı geri kazanmak için gerçekleştirilen ritüeller vardır. Halk hekimliği adı verdiğimiz kavram bu uygulamaların tamamıdır.

Günümüzde bile terk edilmeyen halk hekimliği tedavi yöntemleri bulunmaktadır, Hufford bunun nedenini "*Halk hekimliği sisteminin modern hekimlik karşısında hayatta kalmasını sağlayan, öneminin azalmasını önleyen onun bağıntıdır. Tedavi usulleri ve sorunlar arasındaki düzenli bağıntılar, tüm sistemin ağırlığının birazıyla değişmeye karşı koymaya imkân verir.*" (Hufford 2007: 74) şeklinde dile getirir.

Bugün kendisine gereken önemi vermeye çalıştığımız bu alan, bir dönem insanlar tarafından yanlış uygulamalar ve inanışlar olarak kabul edilmiştir. Hufford tarafından, Amerika'da yapılan halk hekimliği çalışmalarında da halk tababeti kavramı, önemsiz ve kaçınılması gereken batıl inançlar yahut halk inancı olarak algılandığını belirtmektedir (Hufford 2007: 73).

Halk hekimliği modern tıptan çare bulamamış olan hasta için çoğu zaman ikinci bir umut ışığı olarak karşımıza çıkmaktadır (Alptekin 2011: 90). Halk hekimliği kavramıyla ilgili birden fazla birbiriyle çeşitli noktalarda benzerlik kuran tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan bütün tanımları burada veremeyeceğiz fakat birkaçını yeniden hatırlatmanın faydalı olacağı kanısındayız.

Divanü Lügat'it Türk'te halk hekimliği karşılığı olarak iki kelime görmekteyiz; bunlardan biri ilaç anlamına gelen *em* kelimesidir, diğeri de eczacı

anlamına gelen *emçi* kelimesidir. Günümüzde, Türk kültürünün yaşadığı birçok bölgede halk hekimliği ve eczane kavramlarının karşılığı olarak *em* ve *emhane* kelimeleri kullanılmaktadır. Aynı zamanda *Kutadgu Bilig*'de de ilaç yerine *em*, hekim yerine de *emçi* kelimeleri kullanılmaktadır (Alptekin 2011: 91).

Nurten Özer'e göre halk hekimliği, kişi hekim olsun olmasın, tedavi edecek yeteneğe ve isteğe sahipse bu yeteneği gelenek, göreneklere dayalı, örf ve adetlerle yörgülmuş ve gözlemlerle kazanılmış deneyimlere dayanarak, şifa amaçlı yapılan eylemler bütünüdür(Özer 1989: 204) ve halk hekimliği, bilimsel olarak bireyin sosyal hayat içinde bireysel etkenlerle yahut toplumsal nedenlerden ötürü bozulan sağlığını tedavi etmek ve birey, dolayısıyla da toplumun sağlığını korumakla yükümlü bir hizmettir(Özer 1989: 203) şeklindedir.

Bu konu üzerine doğrudan veya dolaylı şekilde yapılmış çalışmalarda halk hekimliğinin, herhangi bir nedenden ötürü doktora gitmek istemediği için yahut olanakları bulunmadığı için doktora gidemeyince, hastalıklarını adlandırma veya sağaltma isteğiyle başvurdukları uygulamaların tümü (Boratav 1984: 122), tıp tarihinin bugüne kalan izleri (Büken 2003, Doğan 2011'den), halkın kendi kendisini tedavi etme yöntemleri (Oğuz 1996, Doğan 2011'den), hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlar (Türkdoğan 1991, Doğan 2011'den), nesiller boyu devam eden ve toplumun geleneklerinden kaynaklanan, modern tıp ile ifadesi ile tam olarak açıklanamayan tedaviler (Becerra 1995, Doğan 2011'den), batıl inanç olarak adlandırılan şeylerin ikincil bir türü (Hufford 2007: 73) gibi birçok şekilde tanımlanmaktadır.

Eriş Asil de yapmış olduğu çalışmada halk hekimliğini şu şekilde tanımlamıştır: “*Halkın, imkânsızlıktan ya da başka nedenler dolayısıyla hekime başvuramadığı yahut başvurmak istemediği durumlarda, hastalıklarını teşhis ve tedavi amacıyla ya da hastalıklardan korunma amacıyla uyguladığı pratiklerin tümüne halk hekimliği diyoruz* (Asil 1989: 33).”

Pek çok araştırmacı tarafından halk hekimliği, çeşitli sıfatlarda uygulayıcıya sahiptir. Biz bu sağaltıcıların tümüne halk hekimi adını vermekteyiz. Hufford ise halk hekimiyle ilgili şunları söylemiştir: “*Halk hekimleri modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı,*

kanser vb.) ve tıp biliminde tanınmayan hastalıkları da (kem göz, ruhî çöküntü, büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi ederler. (Hufford 2007: 79) ”

Halk hekimi olma durumu, bir sürpriz şeklinde gerçekleşebileceği gibi, soyaçekim, yedinci oğulun yedinci oğlu olma ve bir halk hekiminin yanına çırak olma durumlarıyla da gerçekleşebilir (Hufford 2007: 79).

Biz bugün halk hekimliği kavramını birden fazla isimle adlandırabilmekteyiz. Halk hekimliği yerine, geleneksel tıp, halk tıbbı isimlerini de kullanabilmekteyiz. Ancak yapmış olduğumuz araştırma sırasında bu alanda görüş bildirmiş, çalışma yapmış araştırmacılar tarafından, halk hekimliği teriminin diğer terimlerden daha fazla kullanıldığını gördüğümüzü belirtmekte fayda olduğu kanısındayız. Halk arasında yaptığımız araştırmada ise, bu kavramların hiçbirinin kullanılmadığını daha ziyade bu uygulamaların *kocakarı yöntemi, kocakarı ilaçları* şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz. Yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar da halk arasında *inanma* şeklinde adlandırılmaktadır.

Kısaca halk hekimliği ve halk hekimi kavramlarıyla ilgili bilgi verdikten sonra araştırmacılar tarafından birçok şekilde tasnif edilmiş olan halk hekimliği tedavi yöntemlerine değinmek istiyoruz.

Eriş Asil yapmış olduğu çalışmasında tedavi yöntemlerini kendince tasnif etmiştir. Bu tasnif aşağıda verildiği şekildedir.

1. Tamamen büyü niteliği taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri:
 - Yatırlar,
 - Ocaklar,
 - Üfürük-Efsun,
 - Uğurlu yerler, uğurlu kişiler.
2. Hem büyü hem gerçekçi nitelik taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri.
3. Tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri (Asil 1989: 33-34).

Tedavi yöntemleri tasnifinin yanı sıra Eriş Asil ve Osman Soner birlikte hazırladıkları bildiride halk ilaçlarını genel itibariyle üç ana gruba ayırmışlardır.

- Büyü niteliği taşıyan halk ilaçları,
- Hem büyü, hem gerçekçi nitelik taşıyan halk ilaçları.
- Gerçekçi nitelik taşıyan halk ilaçları(Asil, Soner 1989: 39).

Eriş Asil'in tasnifinden farklı olarak halk hekimliği tedavi yöntemleri üzerine tasnif yapan diğer isim Sevgi Şar'dır. Sevgi Şar'ın halk hekimliğinde hastalıkların teşhis ve tedavi sürecinde uygulanan pratikleri sınıflandırması şu şekildedir:

- İlaçlar (Bitkisel, hayvansal, madensel kaynaklı),
- Sihirsel işlemler,
- Dinî işlemler,
- Ameliyat (Şar 1989: 221).

Halk hekimliği kavramı ve tedavi yöntemleri üzerine yukarıda da belirttiğimiz gibi pek çok araştırmacının fikri ve çalışması vardır. Bu alanda önemli çalışmalara sahip olan Orhan Acıpayamlı'nın fikirlerine ve halk hekimliği tasnifine de *Halk Hekimliği Sağaltma Yöntemleri* başlığı altında ilerleyen bölümlerde değineceğiz.

1.2.Halk Hekimliği Mesleğinin Piri

Türklerde de diğer milletlerde olduğu gibi her mesleğin bir kurucusu yani piri olduğu inancı vardır. Pirlerin kendileri kutsal olduğundan ve üzerlerinde Tanrı kutunu taşıdıklarından doğan inançla dokundukları her şeyi kutsallaştırdıklarına da inanılmaktadır. Bu kişiler dini metinlerde de peygamber yahut kutsal kişi olarak kabul edilmektedir (Dağı 2013: 42).

Ali Duymaz ve Halil İbrahim Şahin yapmış oldukları çalışmada meslek piri olgusu üzerinde durmuş ve konuyla ilgili oldukça kapsamlı bilgiler vermişlerdir. *"Türkiye'deki geleneksel mesleklerde pir olgusu vardır. Mesleği icat ettiğine veya mesleğin kutsal temsilcisi olduğuna inanılan bazı tipler meslek mensupları arasında saygıyla anılmaktadır. Çoğunlukla dini bir kimliğe de sahip meslek pirleriyle ilgili çok sayıda inanış ve anlatı günümüzde de geleneksel mesleklerde çalışanları etkilemeye devam etmektedir. Pirinin yaptığı işi yaptığını, onun tavır ve hareketlerini tekrar ettiğini düşünen meslek erbabı, işini doğru yaptığı takdirde piri tarafından*

ödüllendirileceğine, aksi durumda ise cezalandırılacağını inanmaktadır. Ayrıca meslek gruplarının geçmişten günümüze konuyla ilgili aktardığı çok sayıda anlatı da vardır. Pirin mesleği veya meslekle ilgili bir aracı icat etme şeklini, pirin ödülleri veya cezalarını konu edinen bu anlatılar, yapılan işe saygınlık kazandırdığı gibi çalışanlara motivasyon da sağlamaktadır (Duymaz- Şahin 2010: 111). ”

Politeist(çoktanrılı) inançların insanlar tarafından kabul gördüğü zamanlarda, yaşamın her alanında egemen olan, sağlık, hastalık, tedavi gibi hayatın ayrılmaz parçası olarak kabul ettiğimiz durumları yönlendiren tanrılar olduğuna inanılmaktaydı. Tek tanrılı dinlerde böyle bir inancın yeri olmasa da, kimilerinin şekil değiştirerek bu dinlere girdiği ve yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin Yunanistan’da tedavi, hastalık, sağlık işlerini yönlendiren tanrı Asklepios’un başlıca özelliklerinden biri olan ‘Soter’ (Kurtarıcı) adı, Hz. İsa’ya aktarılmıştır. Hz. İsa’nın mucizelerinin çoğu hastaları iyileştirmesiyle alakalıdır, örneğin, kör, dilsiz, sağır, saralı, felçli, cüzamlı ve ağrılı hastaları, kötü ruhların girdiği adamı, kanamalı ve cin musallat olmuş bir kadını ve ölen bir kızı diriltmesi gibi... Bu inanca göre Hz. İsa sağır ve peltek bir adamın kulağına tükürüp ve ona dualar okuyarak onu iyi eder, kendi tükürüğü ile kardığı çamuru kör bir adamın gözlerine sürerek gözlerinin açılmasını sağlar, dişi ağrıyan bir adamın dişindeki kurda ant verdirip, hastalığı tedavi eder. *Kur’an*’da Âl-i İmrân sûresinin 49. âyetinde, İsa Peygamber’in, İsrailoğulları’na peygamberliğini bildirirken, ne tür mucizeler gösterdiğini anlattığı anda şu sözleri söylediği bildirilir:

“Allah dilediğini yaratır. O bir işin olmasına hükmederse ona ‘Ol’ der ve o da olur. Allah ona (İsa’ya) kitabı, düşünmeyi, Tevrat’ı, İncil’i öğretecek ve İsrailoğulları’na şöyle diyen bir elçi kılacaktır: ‘ Ben, size rabbinizden bir belge getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir heykel yapıp ona üfleyeceğim, o da Allah’ın emriyle kuş olacak, anadan doğma körü ve alacalıyı iyi edeceğim; Allah’ın emriyle ölüleri dirilteceğim.’”(Tez 2010: 7-9).

Hastaları iyileştirme durumuna *Kitab-ı Mukaddes*’te de rastlanmaktadır. Hz. İsa bir gün havarilerden Petrus’un kayınvalidesini sıtmadan kurtarmış, bunun dışında etraftaki pek çok cinli hastayı sağlığına kavuşturmuştur. Evliyâ tezkirelerinde de benzer olaylarla karşılaşmak mümkündür. Sehl-i Tüsterî doktorların iyileştiremediği

bir hastayı iyi etmiş, Cüneyd-i Bağdadî’de bir hasta genci hemen sağlığına kavuşturmuştur (Ocak 2000: 147).

Hz. Muhammed’in de özürhüleri, sakatları, hastaları iyileştirme konusunda çeşitli mucizeler gösterdiği bilinmektedir. *Siyer-i Nebî*’de (Peygamber Biyografisi) hastalıklarla ilgili bir minyatürde, Hz. Muhammed’e kötü sözler söyleyen Ebûcehl’in dili tutulur; bunun üzerine Ebûcehl dilinin açılması için peygambere yalvarır, Hz. Muhammed’de yerden fıskıran suyla Ebûcehl’in dilini açar. Yine Hz. Muhammed’in mucizeleriyle kötürüm bir çocuğu iyileştirdiği, tükürüğüyle kör kadının gözlerini açtığı, eli kolu yanan birini duasıyla iyileştirdiği yönünde inançlar vardır (Tez 2010: 9).

Lokman, hekimlik, şifa veren özellikleriyle Türk Edebiyatında konu olmuştur. Ayrıca Allah’ın istediği kullarına verdiği bir hikmete sahip olan Lokman bir insan-ı kâmil sayılmıştır.(İslam Ansiklopedisi 2003: 205-206)

Lokman Hekim’in, Kur’an-ı Kerim’de adı ise şu şekilde anılmaktadır. “*Ant olsun, biz Lokmân’a ‘Allah’a şükret’ diye hikmet verdik. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır.*” (Kur’an-ı Kerim Lokman Suresi 12. Ayet)

Lokman, bütün bitkilerin özünü bildiği kabul edilen, hekimlerin atası olarak tanınan ve dertlere şifa olacak ilaç tarifleri ve reçetelerini bildiğine inanılan bir din büyüğü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. (İslam Ansiklopedisi 2003: 206)

İslam dünyasında, peygamber ya da ulu kişilerden biri ve hekimlik mesleğinin piri olarak kabul edilen Lokman Hekim’in ölümsüzlüğün ilacını bulduğunu, fakat Cebrail’in tekmesiyle reçetelerin bulunduğu defteri Adana’daki Misis Nehri’ne düşürdüğüne inanılır. Selçuklu ve Osmanlı döneminin klasik İslami eserlerinde ‘hâkim’(filozof, bilge) olarak adlandırılan Lokman, halk kültüründe her derde deva bulan hekimlerin ya da ispençiyariyânın (eczacıların) piri olarak kabul edilmektedir (Tez 2010: 8).

Kaynak kişilerimizden Nihat Kastan da hekimlerin pirlarını iki gruba ayırmaktadır. Nihat Kastan’a göre bıçakçıların piri Hz. İsa iken, çiçekçilerin, bitkicilerin piri de Hz. Lokman’dır.

Demircilerin piri Hz. Davut, fırıncıların Halil İbrahim, berberlerin Selman-ı Pak, ayakkabıcıların Hasan Basri, kalaycıların Abdülmecid Ayine Pak, marangozların Habib Neccar, terzilerin Hz. İdris, kahvecilerin Şeyh Şazeli, dericilerin Ahi Evran, çobanların Hz. Musa, saatçilerin Hz. Yusuf, dokumacıların Hz. Şit, fırıncıların Hz. İbrahim, boyacıların Zeynel Abidin, keçecilerin Hallac-ı Mansur, avcılarının Baba Gömleksiz, çiftçilerin Hz. Âdem, hekimlerin Hz. Lokman, tüccarların Hz. Muhammet'tir (Duymaz- Şahin 2010: 108).

1.3. Halk Hekimliğinin Kaynakları: Büyü, Din, Em ve Sağaltma İlişkisi

1.3.1. Büyü

Uygar toplumların ideologları olan din adamları düşünüşü sistemleştirme çabası içine girerler. İkel toplumda Tanrılar doğayı yoktan var etmeyen yalnızca kaos içinde bulduklarını düzene sokan varlıklardır. Fakat toplumsal farklılaşmanın artmasıyla Tanrılar doğayı yaratan varlıklar olmaya yükseltilmiştir. Sokrates'in felsefesine göre insanlar ve Olimpiyalı tanrılar aynı dünyayı paylaşan, birbirinden çok da farklı olmayan varlıklardı. Eski(klasik) çağlarda insanlar tanrısal, tanrılar da insansıydı(Güvenç 2011: 412). Alâeddin Şenel'e göre geçiş toplumuyla başlayan büyüsel düşünüşten dinsel düşünüşe geçiş hareketi *kul* kavramının doğuşu ile tamamlanmıştır. Geçiş toplumunun başında büyüsel ve dinsel düşünüş yan yana eşit ağırlıkta ilerlerken, dinsel düşünüş zamanla büyüsel düşünüşün önüne geçmiş bilimsel düşünüş doğmuş hatta büyüsel düşünüş yasaklanmıştır (Şenel 1995:263-264).

Araştırmacılar arasında dinin mi büyüden büyüünün mü dinden çıktığı konusunda tartışmalar olmuştur. Kimisi dinin büyüden çıktığı, kimisi de büyüünün dinden çıktığı fikrini savunmaktadır.

K. Th. Preuss ve *J. G. Frazer*' e göre dinsel biçimdeki bütün ilkel belirtiler ilkel bir büyü inancından ortaya çıkmıştır ve ancak büyüünün başarısızlığı sonucunda insanlar Tanrı'yı kutsayan din yoluna dönmüşlerdir. Bu iki bilginin dışında *W. Helpach*, *Ed. Spranger*, *S.H. Raschow* de aynı görüşü paylaşmaktadır. Büyüünün dinden çıktığını söyleyenlerse *Loisy*, *Allier*, *Durkheim*, *P. W. Schmidt*, *R. Mareth* gibi bilginlerdir. Bu iki görüşü savunan bilginlerin yanı sıra büyüünün ve dinin aynı kökten

beslendiğini savunanlar da vardır. *Mauss, Hubert, Levy-Bruhl* bu isimler arasında sayabileceğimiz kişilerdir (Örnek 1971: 137).

Geniş anlamı ve bilimsel yönden *büyü*, olumlu veya olumsuz bir netice elde etmeye yönelik tabiatüstü kuvvetleri kontrol altına alma amacını güden çeşitli eylemleri taşır. Bu kontrol altına alma, doğayı yenme isteği, insanın doğa kuvvetleri karşısındaki çaresizliği ve aczi neticesinde ortaya çıkmıştır (Öngel 1997: 17).

Pertev Naili Boratav'a göre de büyü, iyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden verilen isimdir.(Boratav1994: 106)

Büyü, temelinde yatan düşüncelere, büyüsel işlemlerin amaçlarına ve psikolojik durumlara göre bölümlere ayrılmaktadır; bunlar *taklit büyü*, *temas büyü*, *ak büyü*, *kara büyü*, *aktif büyü*, *pasif büyü*, *av büyü* gibi örneklerini sürdürebileceğimiz büyü çeşitleridir. Taklit ve temas büyü *sempatik büyü*' nün alt dalları olarak kabul edilir (Örnek 1971:141).

Taklit büyü temelinde taklit etmeye dayanmaktadır. Taklit yoluyla istenilen sonucu elde etme, benzer işlemlerle arzulanan sonuca ulaşma denemesinden oluşan temas büyü 'benzer benzeri yaratır' ilkesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Taklit büyü yapılırken en çok kullanılan nesne, büyü yapılmak istenen kimsenin resmi, ağaçtan, çamurdan yahut balmumundan yapılmış figürdür (Örnek 1971:142).

Sempatik büyüünün diğer kolu da temas büyüdür. Temas büyüünün temelinde, bir zamanlar birbirlerine bağlı olan parçaların birbirlerinden ayrılırlar bile birbirlerini etkileyebilecekleri düşüncesi yatmaktadır, 'parça bütüne aittir' ilkesiyle açıklayabileceğimiz temas büyüünün en çok bilinen ve kullanılan örneği, bir insanın saçı yahut tırnağı aracılığıyla o insanın kendisini etkilemeye çalışmaktır. Yine okunmuş maddelerin yenilip içilmesi, ayrıca zararlı bir hayvandan korunmak için o hayvana ait bir paçayı taşımak da temas büyüüne örnek olarak verilebilir (Örnek 1971:143-144).

Büyü, amacına ve elde etmek istediği sonuca göre ak ve kara büyü olarak ikiye ayrılmaktadır. Ak büyüünün amacı bireyi iyiliğe yöneltmektir. Hastalıkları, doğal felaketleri önlemeye çalışırken malı-mülkü, hayvanları, çocukları ve lohusaları zararlı dış dünyadan korumayı istemektedir. Ak büyü dinden ve kutsal kabul

edilenden yararlanır ve işini din adamlarıyla görür; duayı ve kurbanı kullanır. Kara büyü ise, amaç ve tarz olarak ak büyü'nün zıttı özelliklere sahiptir. Amacı zarar vermek, öldürmek olan kara büyü de dini ve kutsal kabul edilene olumsuz yönde kullanır. Dinin yasaklarını yapmaktan çekinmez ve kutsal kabul edilene saygı duymaz. Bu sebeple kara büyüyle uğraşan kimseler günahkâr kabul edilir. Aralarında birçok farklılık olmasına rağmen her iki büyü de taklit ve temas büyülerinin ilkelerine göre çalışmaktadır (Örnek 1971:145-146).

İsimlerin, renklerin ve sayıların büyücülükte önemli yeri vardır ve çeşitli pratiklerde araç olarak kullanılmaktadır. Bir insanın parçası olduğuna inanılan adın, üstüne yapılacak ak ya da kara büyü'nün parça bütünü etkiler ilkesiyle insanın kendini de etkileyeceği düşünülmektedir. Yine sayıların da büyücülükte önemli rolü vardır. Büyüsel bir pratikte belli bir sayı adedi varsa bu sayı adedinin yerine getirilmemesi halinde büyü işleminin gerçekleşmeyeceğine dair bir inanç vardır. Hemen hemen her halk inanmasının ve büyü'nün temelinde sayılar vardır. Genellikle 3, 7, 9, 40, 41, 99 gibi rakamlarda büyüsel bir gücün olduğuna inanılmaktadır. Aynı isim ve sayılar da olduğu gibi kimi renklerin de büyüsel güçle yüklü olduğuna inanılmaktadır. Kimi renklerin parlaklığı, çarpıcılığı, göz alıcılığı ya da donuk olması bu inançta iş görmektedir (Örnek 1971: 147-148).

Eski toplumlarda görülen ve her canlı'nın bir ruhu olduğunu kabul eden animistik dünya görüşü, büyü'yü kendine temel alan bir görüştür. Bu düşünce sistemine göre dünya, ruhlar ve onların bir takım gizli kuvvetleriyle doludur ve bu kuvvetler tarafından idare edilmektedir. Bu kuvvetler doğada var olan herhangi bir canlı üzerinde olabilir. Büyücünün görevi doğanın herhangi bir yerinde var olan bu gücü kontrolü altına alıp ona hükmedebilmektir (Doğan 2011:120).

Büyü ilkel düşünce sistemine bağlıdır. Bu bağlılığı nedeniyle de daima doğaüstü bir cevap arayan tarzdadır. İlkel düşünce nedenini bilmediği her durumda doğaüstü bir sebep arar ve yine doğaüstü yollarla içinde bulunduğu kaostan kurtulmaya çalışır. İlkel insan da bu düşünce tarzıyla hastalıkların ortaya çıkışları hakkında bakış açısı geliştirmiş ve birdenbire hastalanan bir kişiyi etkileyen doğaüstü güçlerin bulunduğuna inanmıştır. Bu güçleri uzaklaştırmak istediği zaman da büyüsel pratikler kullanmıştır. Günümüzde dahi *büyü* kavramının içinde çeşitli inanç ve

eylemler yaşamaya devam ediyor olsa da bunlar geleneksel *büyü* pratiği içinde yer almaz (Öngel 1997: 17).

1.3.2. Din

Din, Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak tanımlanan bir kavramdır ve büyüde olan başarısızlık ve hatalardan doğmuştur. Başlangıçta dünyanın ve doğanın hâkimi olduğuna inanan insan, sonunda dünyanın kendisine karşı direndiğini fark etmiş ve dünyayı bir dönemler kendisinin olduğuna inandığı gizemli güçlerle, Tanrılarla donatmıştır (Mauss 2006: 59).

Tapınma olgusunun sınırlamasıyla *ruhlara tapma*, *ata kültü* yahut *doğa kültü* olarak din tanımlanamaz. Din animizmi, totemizmi ve fetişizmi içine alır, fakat tek başına bunlardan hiçbiri değildir. Din zaman zaman her şeyle ilgilenmesine ve her şeyi kutsayabilmesine karşın, herhangi bir nesnenin ya da nesnelere sınıfının tutsağı değildir. *Yüksek güçlere sesleniş* olarak dini yalnızca büyüden ayırmak mümkündür, bu şekilde genel bir tanımını yapmak olanaksızdır (Malinowski 2000: 30).

Büyü ilahi olanla ve ahiretle çok fazla ilgilenmez. Ancak din tam anlamıyla Tanrı ve vaat ettiklerine ulaşmayla alakalıdır. Tanrı'ya yaklaşma yahut Tanrı olgusunu tanıma ve günahlardan sıyrılma gibi arzular, büyü yoluyla tatmin edilemez. Kutsalla ilişkisi bulunmaması ve ahlâkî amaç taşımaması büyüünün en temel özelliklerindedir. Başlıca gayesi ise, daima çıkar sağlamaktır. Büyü; insan ve hadiselerle etki ederek, doğa olaylarını ve güçlerini kontrol altına alıp, kişi ya da kişilere iyilik veya kötülük etmek suretiyle bir menfaat sağlama işidir. Büyünün, kutsalla ve din ile ilişkisi olmadığı için müşterisi, dinin ise; inanan bir cemaati vardır (Sipahi 2006: 2).

Din herkese açıkken büyü kapalıdır. Büyüde kendini yönetme ve kontrol etme vardır, dinde ise boyun eğme ve bağlanma vardır. Büyünün, teknik uzmanlara ve bu iş için yetiştirilmiş kişilere ihtiyaç duymasına rağmen; din, dinsel önderlerin yanı sıra herkes için ve herkese açıktır. Din yakarır, büyü zorlar. Bununla beraber din büyüü reddederken büyü amacına ulaşmak için dine, kutsal kitaplarına, peygamberlerine ve azizlerine başvurur, onların yardımını sağlamaya çalışır (Örnek 1971: 137-138).

Büyü ayini din dışıdır ve öyle de olması istenir, büyücü eylemlerini halkın karşısında gerçekleştirmek zorunda dahi olsa hareketleri gizli kapalıdır ve söyledikleri net bir şekilde anlaşılmaz, fakat dinî ayinlerde din adamının yaptıkları ve söyledikleri olması gereken resmî bir şeydir her zaman, ayrıca ayin sırasında söyledikleri büyücünün aksine net ve anlaşılırdır (Mauss 2006: 71).

Büyü ve din doğüstü alana girer (Malinowski 2000: 88), ikisi de bu alanda çalışır, büyücü de din adamı da pratik olan belli amaçlar taşırlar, büyü de din de mitolojik geleneğe dayanmaktadır (Malinowski 2000: 88). İkisi de tabular ve kurallarla çevrilidir.

Fakat büyü tanrılar ve doğa üzerinde zorlayıcı bir etki yaratma çabası içindedir, oysa din ibadet yoluyla tanrıları yumuşatarak, onları memnun etme amacı gütmektedir. Büyünün sınırlı ve belli bir tekniği vardır, dininse basit bir tekniği yoktur (Malinowski 2000: 88). Dinin yasakları bozulunca günah işlenmiş olunur buna karşılık büyüde yasaklar bozulduğunda günah işlenmiş olmaz.

Büyücü yani büyü yaratır, yok eder, yönlendirir ve kovar (Mauss 2006:107). Din yaradana yakarır.

Büyü ayinlerinin zaman mekân koşulu vardır. Büyü ayinlerinin gerçekleştirileceği zaman özenle tespit edilir. Bazı ayinler geceleyin ya da gecenin belli saatlerinde, bazı ayinler günün belli saatlerinde yapılır. Hatta eski ve modern metinlere bakıldığında bir ay içerisinde yer alan ilk on beş günlük sürede iyi amaçlı ayinlerin gerçekleştirildiği, ikinci on beş günlük sürede de kötü amaçlı ayinlerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Mauss 2006: 95). Buna karşılık dinde dua etmek için zaman mekân şartı aranmaz.

Büyü ayinleri herhangi bir yerde değil, belirli niteliğe sahip yerlerde yapılır. Dinlerde olduğu gibi büyülerin de yapıldığı gerçek mekânlar vardır. Büyünün bazı durumlarda ve bazı ayinlerde dinî mekânları kullandığı bilinmektedir. Örneğin bazı büyülerin Kilisede yapılması gerekmektedir. Bazı durumlarda ise büyü yapmak için; mezarlar, kavşaklar, ormanlar, çöplükler, hortlakların ve şeytanların barındığına inanılan izbe yerler tercih edilmektedir(Mauss 2006: 96). Dinde ise özel ibadethaneler olmakla birlikte, Tanrı'ya dua etmek yahut Onunla iletişime geçmek için illaki bu mekânların kullanımı şartı aranmaz.

Büyü, kutsal çerçeve içerisinde yalnızca belli bir amaç için araçlar olan eylemlerden oluşan pratik bir sanatken; din, kendisi zaten bir amaç olan kendi içine kapalı eylemler bütünüdür (Malinowski 2000: 88).

Yaptığımız çalışmalardan gördüğümüz kadarıyla din ve büyü birbirlerinden taban tabana ayrı kavramlar gibi kabul edilse de, temelde içiçe ve birbirlerinden beslenen olgulardır. Din büyüü kabul edip lanetler, bununla birlikte büyü de dinin varlığını kabul eder ve onun durum ve materyallerini kullanır. Dinin mi büyüden büyüünün mü dinden çıktığını kestirmek güçtür, fakat her ikisinin doğuşunun da Tanrı karşısındaki acizlik durumundan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1.3.3. Em

Halk hekimliğinin temelinde din ve büyü kadar yer alan diğer bir kaynak da gerçekçi ilaçlar olarak adlandırabileceğimiz emlerdir. Halk hekimliğini modern tıptan ayıran en önemli nokta, şifanın Tanrı'dan bekleniyor olmasıdır. Bu nedenle kimi gerçekçi ilaçlarla yapılan tedavilerde dinsel-büyüsel yöntemlere de başvurulmaktadır. Zaman zaman din ve büyüünün yardımıyla tedavilerde kullanılan emler, zaman zaman da başlı başına kaynak ve şifa umulan nesne, araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkler, geçmişten günümüze kadar içinde buldukları hayat nedeniyle tabiatla iç içe yaşamış, onu tanımış ve tabiat ürünlerini kullanmışlardır. Zaman zaman hayvanları gözlemleyerek zaman zaman da deneme yanılma yoluyla, tabiatdaki nesnelere faydalı olduğu durumları tespit etmiş, bu durumlar tekrarlandığında yine aynı uygulamaları yaparak, bu bilgileri kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Göçebe bir hayat benimsemiş olmaları nedeniyle hayvancılık ve avcılık konusunda da gelişmiş olan Türkler, hastaları tedavi süreçlerinde hayvanların bizzat kendilerine yahut onlardan elde edilen ürünlere başvurmaktadır. Yakutların yaptığı tüberküloz tedavilerinde, hastaya canlı canlı kurbağa yutturulması, Tunguzlarda doğum yapan kadının karnına kertenkele konulması, Kazaklarda iktidarsızlık ve böbrek hastalıkları için ayı safrası kullanılması Türklerin çeşitli hastalıkların tedavisinde hayvanları kullandığını göstermektedir (Dağı 2013: 52-53).

Bitkiler ve hayvanların yanında Türklerin kullandığı ve diğer gerçekçi ilaçlar da madenler, sular ve topraktır. Türkler arasında kimi madenlerin ve suların şifa verdiği inancı geçmişte yaşadığı gibi bugün de yaşamaktadır.

İnsanların hastalıklarını geçirmek için başvurdukları tek yöntem dinsel-büyüsel yöntemler değildir. Doğayla iç içe yaşayan insanoğlu deneme yanılma yoluyla da kendine ilaçlar yapmayı öğrenmiştir. Bazen tesadüfi bir şekilde herhangi bir hastalığa iyi geldiği anlaşılan bir nesneye rastlanırken, bazen de doğada yaşayan diğer varlıkları gözlemleyerek gerçekçi ilaçlara ulaşan insanlar, bu öğrendiklerini zaman zaman unutarak zaman zaman da üzerlerine yenilerini ekleyerek bugüne kadar getirmiştir.

Emler, modern tıbbın ilaçlarının ilk halidir. İnsanların tecrübeleri sonucunda kullanmayı öğrendiği bu nesnelere geçmişte işlenmemiş bir şekilde ve direkt kullanılıyorken, bugün bu şekilde kullanımının yanında modern tıbbın ilaçlarının içinde, bir takım işlemlerden geçerek de kullanımını sürdürmektedir.

1.3.4. Sağaltmalarda Din, Büyü ve Emin Kullanımı

İnsanoğlu var olduğu ilk andan bu ana kadar inanma ve tapınma ihtiyacının da etkisiyle, doğaüstüyle ilişki içerisinde olmuştur. Çaresini kendi üretemediği ve yardıma muhtaç olduğu durumlarda, doğaüstü güçlerden medet ummuştur. Hastalıklar da, insan ırkının çaresini tek başına bulamadığı ve doğaüstü ile insan arasında ilişki kurulmasının temel nedenlerinden sayılabilecek durumlardan biridir. Bu ilişki sayesinde hastalıkları sağaltma da doğaüstüne dayandırılarak ortaya konulan bazı pratikler oluşmuştur. Ve diğer kültürel malzemeler gibi bu pratikler de geçmişten günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Her aktarımın aslında ilk olanın bir taklidi ya da ilk olana bir gönderme olduğunu kabul edersek eğer, her yeni yapılan sağaltma yeniden ortaya koyulmuş olan bir bilgidir.

Dinamist dünya görüşü etkisiyle nesnelere, iyi ya da kötü bir güçle yüklü olduğunu inanan ilkel toplumlar bu güçlerden kendilerini koruma ve bu güçlere karşı savunma yoluna gitmişlerdir. Muskalar ve uğurluklar yardımıyla kötü güce sahip olan kişilerden, yerlerden, hastalıklardan, doğa felaketlerinden, nazardan korunacaklarına inanmışlardır (Örnek 1971: 148-149).

Çeşitli sağaltmalarda kullanılan bir takım büyüsel işlemlerin kökeninde yatan inanışa göre, kimi öğelerin ve varlıkların ötekilerden değişik bir durumda bulunmaları onların doğaüstü bir "güç" ile yüklü bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu güç gözle görülmese bile vardır ve gizlidir. Harekete geçirilirse büyüsel bir etkiyle kendini gösterir. Belli nesnelere, hayvanlarda ve insanlarda, özellikle büyücülerde, şamanlarda, sanatçılarda, kabile şeflerinde ve ünlü avcılarda var olduğuna inanılan bu güce sahip olmak ya da onun zararından korunmak için bir takım kurallara da uymak gerekmektedir. Yapılan araştırmalara baktığımızda da görüyoruz ki ilkel toplumların günlük hayatları bu kurallar etrafında şekillendirilmiştir. Dinsel-büyüsel uygulamalar insan ya da hayvan fark etmeksizin bütün hastalıkların iyi edilmesi aşamasında kullanılmıştır (Örnek 1971: 140).

İnsanın doğaüstü ile olan iletişimini sağlamada bazı araçlar kullandığı yapılan çalışmalarda görülmektedir. Bu bazen bir kişi, bazen bir hayvan, bazen bir mezar bazen de bir simge olabilmektedir. Kutsalın bir parçası olduğuna inanılan bu varlıklar dinsel-büyüsel temelde ortaya konmuş olan halk hekimliği pratiklerinin de önemli birer örneğidir. Biz bu dinsel-büyüsel sağaltmaların halk hekimliği içindeki yerini ilk bakışta anlayamasak da yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sonuç doğaüstüyle olan ilişkinin boyutunu gözler önüne sermektedir (Örnek 1971: 140).

Dinsel-büyüsel pratiklerle sağaltmanın temelini, büyüü oluşturan iki temel faktör yahut bu iki faktörün bir arada kullanıldığı çeşitli uygulamalar meydana getirmektedir. Bunlar kısaca var olanı yeniden gerçekleştirme veya temas yoluyla ortaya çıkan büyüdür. Birincisi "benzer benzeri meydana getirir" ilkesi; ikincisiyse "birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili şeylerin fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra da uzaktan birbirlerini etkileyecekleri" ilkesidir (Örnek 1971:141). Bu ilkelere yola çıkılarak hastalık tedavi etmede çeşitli dinsel-büyüsel pratiklere başvurulur. Yine bu ilkelerin düşünce sisteminin kabul ettiği bir durum daha vardır ki o da hastalıkların kaynağı doğaüstü; yani Tanrılar, kötü ruhlar, cinler ve bu gibi varlıklardır.

Yerli toplulukların birçoğunda büyü hastalıklarının temel nedeni olarak kabul edilir. Bu nedenle hastalıkların pek çoğu insan etkisine bağlıdır. Bir örnekle açıklamak gerekirse; Malezya'da bir insanın ağaca tırmanırken düşmesi basit bir kaza değildir, bu olay bir büyü işidir. Yine bir insanı zehirli bir yılanın sokması,

hayvanın doğal bir hareketi olarak yorumlanmamakta, bir büyücünün müdahalesi olduğu kabul edilmektedir (Kaplan 2011:154).

Afrika'da yaşayan Azandelerde Antropolog Pritchard'ın yaptığı çalışmalar, Azandeli insanların her hastalığın büyüyle tedavi edilebileceği inancına sahip olduğunu ve yine bu toplumdaki büyücü doktorların şifacı Şamanlarda olduğu gibi tedavi yöntemi dansa ve ritüellere dayandığını gösteriyor(Kaplan 2011:154).

Modern tıp uygulayıcılarının hastalığa bakışıyla ve hastalık karşısındaki tutumuyla, büyüsel-dinsel tutum arasındaki fark, iki alanın hastalığa bakışlarındaki farktan kaynaklanmaktadır, bu algı farklılığı da modern tıpla geleneksel tıbbi birbirinden ayırmaktadır (Kaplan 2011:155).

Eski Türklerde kötü ruhların insan vücuduna girmesiyle hastalandırması durumunda Şaman bu doğüstü varlıklarla temasa geçip kişinin hastalığına sebep olan kötü ruhları bedeninden kovabiliyordu. Hastalıkları tedavi etmek için uygulanan dinsel-büyüsel pratikler yukarıda belirttiğim üzere bir Şaman tarafından yapılabildiği gibi herhangi bir kişi tarafından da yapılabilmektedir.

Tıbbî uygulamalarda kelimeler, okuyup üflemler, ayinsel pratikler büyüseldir (Mauss 2006: 68).

Tıbbın temelinde, din, büyü ve halk inanmalarının olduğu bilinmektedir. Bu durumda da ilk hekimler din adamları ve büyücüler olmuştur. Gücünü tanrı(lar)dan alan bu büyüsel tedavi yöntemi din adamları tarafından tapınaklarda gerçekleştirilmekteydi. İlkel insanlarda hastanın ruhuna girdiğine inanılan kötü ruhları şamanlar, rahip-hekimler, büyücüler çeşitli uygulamalarla hasta olan kişinin ruhundan çıkartmaktaydılar. Günümüzde mikrop kökenli olarak adlandırdığımız hastalıkları, ilkel insan ruha kötü girmesi olarak tanımlamaktadır. Yine günümüzde ilaç tedavisinin yanı sıra hastayı iyileştirmek adına yapılan bir takım pratiklerin temelinde, insan bedenine giren kötü ruhun neden olduğu düşüncesi yatmaktadır (Tez 2010: 14).

Turhan Baytop Türk Eczacılık Tarihi adlı çalışmasında "*Sağlıklı kalabilmek için fena ruhlardan korunmak gerekirdi. Vücuda yapılan dövmeler, taşınan muskalar bu inanişe dayanmaktadır. Bu şekilde insan kendisini hastalıklar, kötü ruh, nazar, cinler ve diğerlerinden koruduğuna inanmaktadır.*" (Baytop 1985, Doğan 2011'den)

ifadesiyle ilkel dönemlerde hastalığın nedeninin insanlar tarafından kötü ruhun bedene girmesi şeklinde algılandığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Dinsel yolla yapılan sağaltmalarda bir takım büyüsel yöntem, araç ve madde kullanılmaktadır. Örneğin; hasta yatır sandukası çevresinde üç kez dolaştırılır, hastaya dolunay sırasında okulu kaptan su içirilir ya da hastaya üç kez dua okunmuş ekmek verilir.

Dinsel yollarla yapılan sağaltmalarda hasta yatır, su, ekmek ile temasa getirilmektedir. Bunlar hastayı iyileştirecek güç kaynaklarıdır. Bu bakımdan yatır örneğindeki güç kaynağı dinsel özellik gösterirken, su ve ekmek örneklerindeki güç kaynakları doğal yapıdadır. Yalnız yatır örneğindeki üç kez motifi, bu sağaltmadaki dinsel kaynağı büyüsel duruma getirirken, su örneğindeki okulu kap motifi ve ekmek örneğindeki dua motifi, bu sağaltmalardaki büyüsel kaynağı dinsel duruma getirmektedir.

Bununla birlikte '*Hastaya dolunay sırasında okulu kaptan su içirilir.*' örneğindeki dolunay motifi ile '*Hastaya üç kez dua okunmuş ekmek verilir.*' örneğindeki üç kez motifi, bu sağaltmaların dinsel özellik kazanan güç kaynaklarının, tekrar büyüsel duruma dönüşmelerini sağlamış bulunmaktadır.

Kısaca, dinsel yolla yapılan sağaltmaların üçü de büyüsel kaynaklıdır. Hastalar bu kaynaklara temas ederek iyileşmektedirler. Her üç sağaltma, temas büyü'sü' ne uygun bir şekilde işlemektedir (Acıpayamlı 1989: 7).

Modern tıp uygulayıcılarının hastalığa bakışıyla ve hastalık karşısındaki tutumuyla, büyüsel-dinsel tutum arasındaki fark, iki alanın hastalığa bakışlarındaki farktan kaynaklanmaktadır, bu algı farklılığı da modern tıpla geleneksel tıbbi birbirinden ayırmaktadır (Kaplan 2011:155).

İlk insanın açıklamaktan aciz kaldığı her olayı metafiziğe bağlama eğilimi zamanla yerini dini etkilere bırakmıştır. Bu dönemde hastalıklarına çare bulamayanlar, hastalarını meydana veya mabetlerin önüne koyarak, gelip geçen halktan buna benzer bir derde uğrayıp iyileşenlerin tecrübe ve fikirlerinden faydalanmak isterlerdi (Şar 1989: 222).

Saunders'e göre halk tababeti, halkın temsil ettiği kültür unsurlarıyla mükemmel bir biçimde bütünleşmiştir. Çoğu hastalıklarda, hasta iyi olur yahut ölür. Eğer iyileşirse tedavi yöntemi etkin bir kür olarak kabul edilir, ölürse neden tedavi yönteminin elverişli olmayışına bağlanmaz, ancak hasta yardımın dışında kalmış sayılır (Türkdoğan 1974: 41).

İlkel toplumlarda yapılan her tedavi dinsel-büyüsel atmosfer içerisinde değildir. İnsanların faydalı olduklarına inandıkları bitkiler hayvanlar, sular, madenler de bulunmaktadır. Bu nesnelere ya da emler de tek başına tedavi amacıyla kullanılmaktadır ve bu uygulamalar günümüzde de devam etmektedir. Bu türden tedaviler sırasında da şifayı verenin Tanrı olduğuna inanılmaktadır ancak yapılan tedavi daha somut ve daha gerçekçidir.

Tıbbi ve mistik folklorda halk hekimliğinin halkımızın kendi kendini maddi ve ruhsal usullerle iyileştirmek istediğinden doğduğunu söyleyebiliriz. Asırlardır ölüme çare olacak iksir boş yere aranmış olsa bile insanı acısız yaşatmak ve ömrünü uzatmak maksadıyla başvuru edilen tedavi yöntemlerinden manevi olanları bir telkin tedavisi şeklinde olmuş olup bir müdahaleyi gerektirenleri ise asırlardır halk ilaçları aracılığıyla yapılmıştır (Yardımcı 1989: 274).

Geleneksel tıp kapsamında kullanılan dinsel-büyüsel uygulamalar, kullanım amaçlarına göre teşhis ve tedavi edici olmak üzere iki temel maddede değerlendirilmektedir. Bununla birlikte her iki pratik bir uygulamanın içerisinde de bulunabilir. Örneğin kurşun dökmek, nazara karşı koruma ve tedavi amaçlı uygulanan bir ritüel olduğu gibi, işlem sonrasında çıkan şekillerden yorumlar yaparak da teşhis koyma amacı güdülmektedir (Kaplan 2011: 155).

Bununla birlikte halk, asırların deneyiminin bir sonucu olarak sayısız sağaltma yöntemleri ile emleri toplumumuza kazandırmıştır. Günümüz tıbbının bu gibi yöntem ve emlerden, büyük ölçüde yararlandığı da bir gerçektir.

Türkiye halkının, halk hekimliğinin bazı uygulamalarında doğaya karşı bir tutum içinde bulunuşunu garipsememek gerekir. Bu durum yalnız bizim için değil bütün insanlık için geçerlidir. Bu uyumsuzluk, kültürü yaratan iki büyük etkenin eseridir. Bunlar ise benzer benzeri yaratır ve bütünü parçaları birbirini etkilemekte devam ederler şeklinde kısaca açıklayabileceğimiz olgulardır (Acıpayamlı 1969: 6).

Dinsel büyüsel tedavi sürecinin başarısı, tedaviye inanma durumuyla doğru orantılıdır. Platon da hastalığın tedavi sürecinde ruh ve beden birliktedir. Ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu tip düşünce yapısının izlerini Anadolu’da yapılan dinsel büyüsel sağıltmalarda da görmekteyiz. Bu uygulamalarda hastalığı sağıltmak için hastanın bedenine doğrudan uygulanan somut bir tedavi gerçekleştirilmez ve ‘inanmak’ eylemi tedavinin ilk koşulu olarak kabul edilir. Ruhun inanılarak yapılan dinsel büyüsel bir tedavinin fiziksel alanda da iş yaptığı görülmektedir. İnsanın ruhsal sağılığının fiziksel sağılığını da etkilediği ve bugün modern tıbbın ilaçlarını kullanırken de bu ilaçlar sayesinde iyi olacağımıza inanıyor olmamızın, tedavi aşamasında işe yaradığı günümüz modern tıp uzmanları tarafından da kabul görmektedir(Özkan 2012: 309-310-311).

Biz bu bölümümüzde dinsel-büyüsel ve gerçekçi uygulamaların çeşitli bölgelerde baş bölgesi rahatsızlıklarında kullandığı tedavi yöntemlerini ele alacağız.

1.3.3.1.Baş Ağrısı

Adana’da baş ağrısını geçirmek için hasta bir hocaya okutulur. Tülbent başın etrafına dolandırılır, bağlanır. Tülbentten içinden tahta kaşık geçirilip kıvrılır. Tülbent iyice sıkılaştırılır, tülbentten içinde kıvrılmış olan kaşığa 3 – 4 defa vurulur. Bu sırada baş aşağı yukarı sallanır. Daha sonra dua okunup hastaya tuz yalatılır. Tülbent çıkarılıp iki ucundan gerilip başa çapraz olacak şekilde 2 kez vurulur. Bu uygulama baş ağrısını geçirir.

Yine Adana ilinde yapılan araştırmaya göre baş ağrısını geçirmek için eskiden içinde Kur’an’dan kimi ayetler ve birçok dua yazılı olan altı santim uzunluğundaki “hamayıl denen” muskanın üzeri muşambayla kaplanır, başı ağrıyan kişi bunu başındaki fesinin bir yerine iğneyle ilişitirerek birkaç gün taşır (Özgen 2007: 35).

Antalya’da da bir kimsenin kafası hiç durmadan ağrıyorsa kafa ağrısının geçmesi için kafa şakılama ocağına gider, ocakçı kişi eline bir kaşık alır, eline aldığı kaşıkla bir taraftan dua okur, bir taraftan kaşığı hasta kişinin alın bölgesinden çene altına doğru dolandırır. En son olarak “Benim elim değil Fatma anamızın eli, peygamber efendimizin eli.” diyerek tedaviyi bitirir. Hasta böylece iyileşir.(Gönenç 2011: 58)

Trabzon'da ise baş ağrısını geçirmek için muska yapılır ve kişi bu muskayı sürekli olarak üzerinde taşır.

Kırgızlarda özellikle bazı köylerde, ateşi çıkan veya sebepsiz yere başı ağrıyan sık sık bayılan genç kızlar, çocuklar başta olmak üzere halkın, evlerine çağırarak "baksı"dan medet umdukları da olmaktadır. Bu tür durumlarda baksı akşam vakti evine geldiği hastanın yanına diz çökerek kopuzunu çalar ve ruh çağırır. Daha sonra evin "tör"üne kadar gider ve geri gelip tekrar diz çökerek elleriyle hastalıkları, hastaya musallat olan kötü ruhları kovar. Sıra, kara bir koyunun kesilerek derisinin soyulmasına ve hastanın, o derinin içine konmasına gelir ve hasta yatağına yatırılarak üzeri iyice örtülür; terleme yoluyla da hastaların vücuttan gideceğine inanılır. Kesilen hayvanın eti ise pişirilerek aile fertleri hariç, burada bulunan herkese yedirilir. Çünkü inanca göre, hastadaki kötü ruhların aile fertlerinden uzaklaşması gerekmektedir.

Kırgızlar "molda" (molla, hoca) ların üstüne dua yazıp iç'ine koydukları suyu içerek, baş ağrılarının geçeceğine, nazarın kesileceğine, yoldan beklediklerinin geleceğine inanırlar.(Köse 2004: 537)

Baş ağrısını geçirmek yapılan uygulamaların tümü dinsel-büyüsel içeriğe sahip değildir.

Trabzon'da başı ağrıyan bir kimse başına tuzlanmış patates sarmakta yahut nane yağı ya da elma yağıyla ovmakta, başına karayemiş yaprağı koymakta ve daha bu şekilde birçok örnek verebileceğimiz uygulamalar yapmaktadır.

Adana'da ise, baş ağrısını geçirmek için, hasta kişinin başı, saf sirkeyle ovulmakta, başına salatalık ve patates başlanmakta, sarımsak dövülüp başına sarılmaktadır(Özgen 2007: 36-37).

Antalya'nın Korkuteli İlçe 'sinde hastanın başına kuru yer kalmayacak şekilde soğan sürülmekte, sonra sürülen yer bir bezle sarılarak baş ağrısının geçmesi beklenmektedir(Gönenç 2011: 58-59).

Konya'da yapılan baş ağrısı sağaltmalarında ise, Trabzon'da olduğu gibi kimi zaman hastanın başına tuzlanmış patates sarılmakta, kimi zaman kırmızıbiberle şeker

suda kaynatılarak hastaya içirilmekte, kimi zamansa, başına soğan ve patates bağlanıp hastalığın şifası umulmaktadır (Çevik 2008: 30-31).

Farklı farklı bölgeleri incelediğimizde, gerçekçi ilaçlarla yapılan uygulamaların hiçbirinin dinsel-büyüsel kökene sahip olmadığını görüyoruz. Bu uygulamalarda şifa umulan kişi Tanrı'dır fakat Tanrı'ya tedavi sırasında bir yakarma ve yalvarma yoktur. Araç olarak kullanılan bitki, hayvan yahut madenlerin tedavi için yeterli olacağı düşüncesi hâkimdir.

1.3.3.2.Uçuk

Adana ilinde yapılan araştırmalara göre; korkudan veya nazardan çıktığına inanılan uçuğu iyileştirmek, için herhangi bir tahta ısıtılıp uçuğa birkaç kere değdirilerek uçuk korkutulur.(Özgen 2007: 55)

Konya'da çocuğun eli küle batırılır ve "Uçuk beni belletilen uçuğu külledim." dedirtilir ve yaraya kül sürdürülür. Sonra, yere yayılan "mavi" bir beze bastırılarak uçuk korkutulurdu.

Dudağın kabaran kısmına katran sürüldükten sonra uçuğun üzerine sıcak bir bezle hafifçe basılmaya da "korkutma" denir.

Üç gün boyunca tahta kaşığın sapı ısıtılır uçuğun üstüne basılır "yarayı korkuturlar", geçer.

Uçuğun ocağına gidilerek oradaki kül uçuk yerine sürülür, bastırılır ve bu şekilde iyileşmesi beklenir. (Çevik 2008: 116)

Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde uçuğu geçirmek için başvuru dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir: Ağzın etrafı veya içi kötü şekilde yara olursa, ocaklıya gidilir. Ocaklı hastanın ensesine simit şeklinde hamur yerleştirir. Hamurun ortasındaki açık yer keten bezle yakılır. Eğer yara uçuk ise mutlaka iyileşeceğine inanılır.

Uçuk çıktığı zaman kişinin amcası oğlu tarafından saçının bir kısmı yakılır. Badem ile seker birlikte dövülüp eleklenir ve uçuğa sürülür(Uçak 2007: 97).

Denizli’de uçuk tedavisi için yapılan ritüelde hastanın eli küle batırılır ve ‘uçuk beni belletilen uçuğu külledim’ denir. Sonra yere yayılan mavi bir beze bastırılarak hastalık korkutulur. (Öngel 1997: 15)

Trabzon’da uçuklu kimseye Felak, Nas, Ayetel Kürsi okunur ve üflenir.

Mezar toprağı alınır, uçuklu yere sürülür.

Tahta sıcak kaşık basılır, uçuk korkutulur.

Kırgızlar’da Uçuktoo adı verilen bu hastalığa yakalanan kişi, çırılçıplak evin eşiğine oturtulur ve bir ateşte iyice kızdırılan iki-üç makas ya da orak hastaya yaklaştırılır ve üstüne "uçuk" "uçuk" diyerek su serpilir. Hasta titremeye başladığında ise yatağa yatırılır; böylece hastalığın geçeceğine inanılır. Ateş, su ve demir külleriyle ilgili olduğu görülen bu tedavi şekline ateşli hastalıklarda da başvurulur.(Köse 2004:540)

Uçuğun gerçekçi ilaçlarla yapılan tedavisi için bizim araştırma sahamızda gerçekleştirilen uygulamada kullanılan malzemeler hava-civa otu ve kantaron yağıdır. Bu iki malzeme karıştırılarak uçuğun üstüne sürülürse hastalığın geçeceğine inanılmaktadır.

Adana’da da aynı şekilde ağızda çıkan yarayı yani uçuğu geçirmek için üzerine kantaron yağı sürülmektedir(Özgen 2007: 55).

1.3.3.3.Saç/ Sakal Kıran

Antalya’da saç/ sakal kıran tedavisi için ocaklısına gidilir. Ocaklı kırılan saçlardan birini alarak çeşitli duaları okur. Bu işlemde sonra hastanın kan bağı olmayan biri saçın ucundaki çatallardan tutarak saçı çatal sayısı kadar böler. Bu iş salı ya da cuma günleri üç defa tekrar eder. Yapılan tedaviden sonra saç kıran geçecektir.(Gönenç 2011: 71)

Trabzon’da saç/sakal kıran için yapılan uygulama şu şekildedir:

Saç/ sakal kıran olmuş bölgeye eski yazıyla kopya kalemle dua yazılır. Bu şekilde hastalığın geçeceğine inanılır.

Saç/sakal kıranı tedavi etmek için gerçekçi ilaçlarla yapılan uygulamalar bizim derleme sahamızda şu şekildedir. Saç/ sakal kıranı olmuş kişinin o bölgesi jiletle kazınmakta ve bu bölgeye sarımsak sürülmekte, kimi zaman saf zeytinyağı ve sarımsak karıştırılarak bu bölgeye sürülmekte, kimi zaman da bölge sarımsak yağıyla ovalanmaktadır.

Adana'da yapılan uygulamalar Trabzon'dakilerle benzerlik göstermektedir. Saç/ sakal kıranı olmuş yere hastalık yeniyse, sarımsak dilimlenip koyulmakta, zeytinyağı ve sarımsak karıştırılarak bölgeye sürülmekte yahut bölgeye sarımsak müstakil olarak sürülmektedir(Özgen 2007: 50-51).

1.3.3.4.Göz Hastalıkları

Konya'da göz ağrısı çeken biri olduğunda;

“Ey gözlerim

Yakub'un gözlerine fenalık arız olduğu zaman

O neye sığınmış ise

Ben de sizlere Yakub'un hakkı için

Onunla selamet diliyorum

Yusuf'un gömleğini

Göz üzerine atıyorum

Ey göz, Yakub gibi sende sükûnet bul.”

Mealindeki Arapça bir kıtanın okuması istendiğini ve bu kıtanın okunmasından sonra da göz ağrısının kısa bir süre içerisinde geçtiği ifade edilmektedir.

Konya'da seğirmesi uzun süren gözün bir daha seğirmemesi için “Umdüğün bu olsun! Yahut “Hayır getir Allah'ım” denilerek göz kapağının üstüne saman çöpü yapıştırılır. Göz seğirmesinde ikinci olarak, göze para yapıştırılır. Sonra bu para, fakir veya öksüz bir çocuğa verilir. Başa gelecek belayı savacağına inanılır.(Çevik 2008: 71)

Konya ilinde göze düşen akın tedavisi için yapılan uygulamaları şu şekilde sıralanmaktadır: Bir kimsenin gözüne ağrı sonucu ak düşerse, bunu okutmakla,

çentmekle tedaviye başlarlar. Ak düşen gözün üstüne gelecek şekilde miras bir altına iplik bağlanıp hastanın saçına balmumu ile yapıştırılır. Altın sallanarak yüzüne değdikçe hastalığın geçeceğine inanılır. Yine göze düşen akın geçmesi için emzikli kadının sütünden birkaç damla göze akıtılmaktadır.(Çevik 2008: 72)

Denizli ilinde geceleri ortaya çıkan görme bozukluğunun tedavisi için, bir tavuk gece vakti 'gıt gıt gıdak' diye bağırtılarak 'al karanı ver ağımı' denir. Bu şekilde gece körlüğünün geçeceğine inanılır. Ayrıca göz ağrısı çeken hastalara, ocaklı kadın okur ve gözüne parpı taşı yapıştırır.(Öngel 1997: 15)

Antalya'nın Korkuteli İlçe 'sinde halkın İtdirseği dediği arpacık hastalığının geçmesi için uygulanan tedavi yöntemleri şöyledir:

Bunlardan birincisi, köpeklerin yemek kabından alınan bir parça yemek artığını ittirse olan bölgeye sürmektir.

Başka bir yöntem ise köpeğe ekmek aldırma yöntemidir. Bu yöntemde hasta yere yatırılır. Hastanın başına bir elek geçirilip vücuduna da bir bez örtülür. Başına konulan kalbura ittirse olan gözün üstüne gelecek şekilde bir parça ekmek konulur. Ardından bir köpek çağırılarak ekmeğin köpek tarafından yenmesi sağlanır . Yine Korkuteli'nde köpeğin kuyruğunun itdirseği bölgeye sürülmesiyle bu hastalığın geçeceğine inanılmaktadır(Gönenç 2011: 70).

Trabzon'da gözde çıkan arpacık için yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir:

Mezar toprağı alınır, göze sürülür ve daha sonra o toprak temiz bir yere atılır. Yine Trabzon'da gözünde arpacık çıkan kimse hocaya götürülür, okutulur. Ayrıca anne sütünün de gözdeki bütün hastalıkları geçireceğine dair bir inanç söz konusudur.

Yapılan araştırmalarda Saha Türkleri 'nin göz rahatsızlıkları için bir takım dinsel-büyüsel uygulamalara başvurdukları görülmektedir. Bunlardan ilki şu şekildedir: "Arpacığa pis bir el hareketi yaparlar.

Göz hastalıklarında (katarakt vs.) hastanın önüne su dolu bir kase koyarlar ve hasta yüzünü bu kaseye yaklaştırıp bakar. Bu sırada hastalığa bağırabilen (sangaraaççı) diğer bir adam hastanın arkasında durur ve üç kez onun ensesine doğru

bağırır: '*Anni(gı) nan al'çah ayannaata, ürdüğünen ügürüö sulla; kôt- ıstan!*'. Üç kez üfler ve sonra yere tükürür. Sonra hastanın kendisi üç kez bağırır, ütler ve tükürür. Bu sırada hasta geçici bir rahatlama hisseder, suya hastanın gözünden beyaz küçük bir şeyler düşer. Bu bağırıp çağırma günde üç kez yapılır: sabahleyin güneş doğarken, öğleyin ve güneş batarken; her seferinde bu sözler üç kez söylenir. Sangaraaççı seremonisi sırasında başında şapka, sağ elinde bakır bir sikke veya gri renkte üç boncuk tutar, bu boncuklara tükürür, bu sözlerden sonra onları bir yarığa koyar, duanın tekrarında onları yeniden alır. Eğer bu bağırıp çağırmalar işe yaramaz ve daha önceki gibi göz lekesi gözde kalırsa o zaman hastayı evlilik yeminini bozmamış bir kişinin düğün mumuna baktırırlar.

Göz hastalıklarında uyguladıkları diğer bir ritüel de şudur: Eğer yapılan ilk uygulama işe yaramazsa hastanın yanında silah atarlar. Eğer hastalık bunu da 'dinlemezse' o zaman hastayı aniden gözleri açık olarak soğuk suya atarlar. Bu uygulama da işe yaramazsa yabancı birisi uzaktan hasta birden irkilsin diye soğuk su fişkırtır. Suyun atılacağını anlamaması için bunu uzaktan yaparlar. Eğer bunu yapan kişi yakın olursa hastalık ona geçer. Diğerleri canlı bir karganın safrasını alır ve onu göze damlatır veya onu göze sürerler. Diğer göz hastalıklarında kilise mumu yakarlar ve hasta gözünü kapatıp ona bakar. Eğer bu işe yaramazsa bakır haça 40- 50 veya 100 kez selam verir, sabah erkenden kalkıp güneş doğarken kimsenin kendisini göremeyeceği bir yüksek yere çıkar ve gözlerine bakır haç koyar.

Diğer göz hastalıkları ormanın doğu tarafındaki sevimli bir kişi olarak tasvir edilir. Hasta ona döner ve bakar, sangaraaççı ise yan taraftan üç kez '*hyuy!*' diye bağırır...

Moma'da göz hastalığında *sangaraaççı* hasta göze üç kez bakır kolyeyi yaklaştırır ve '*huk!*' diye bağırır. Bazen hasta sağlam gözünü kapatıp hasta gözünüle ağzına kadar su dolu üç ağaç kaba bakar, her kaba birer gri boncuk konulmuştur, kaplar yere konur, şaman ise hastanın gerisinde durur, şeytanların adını ve duayı söyleyerek hastalığı kovar(Duranlı 2005: 209).

Denizli ili ve çevresinde yapılan araştırmalarda da diğer adı 'itdirseği' olan arpacığın tedavisinin 'kırklama' ile yapıldığı görülmüştür. Kırklama şöyle yapılır: Gözde arpacık çıkacağı hissedilir hissedilmez, kimse görmeden buraya kırk fiske vurulur. Kırklama bazen arpa ile yapılır. Arpa ile kırklamada, arpacık çıkan yere bir

arpa ile kırk defa vurulur ve her vuruşta 'hoş geri' denir ve sonra arpa kör bir kuyuya atılır veya yere gömülür. Bir başka işlemde ise arpa okunur, üç defa arpacığa sürülür(Öngel 1997: 14).

Dinsel-büyüsel uygulamaların dışında Trabzon'da göz hastalıklarını tedavi etmek için yapılan uygulamalar ise şu şekildedir. Arpacığın geçmesi için göze limon sıkılmakta, çayla pansuman yapılmakta yahut sarı sabır bitkisi arpacığın üstüne sürülmektedir. Arpacık dışındaki göz hastalıkları içinse, haşlanarak soğan bağlanmakta, hastaya taze demlenmiş çay buharıyla göz banyosu yaptırılmakta ve göze patates bağlanmaktadır.

Konya'da göz hastalıkları için gerçekçi ilaçlarla yapılan uygulamalar şöyledir. Sıkılmış limon kabuğunu yaş iken göz kapakları içine sürülmekte, göz nezlesini tedavide ahududu kullanılmakta, ağrıları dindirmek için ise rezene ile pansuman yapılmaktadır(Çevik 2008: 72).

Adana'da da göz hastalıklarını gerçekçi ilaçlarla tedavi ederken yapılanlar ise şu şekildedir. Karadut meyvesinin suyu ağrıyan göze damlatılmakta, çiğ patates ortadan kesilip göze sarılmakta, soğuk çay demiyle ıslatılan pamuk pansumanı gibi göze uygulanmaktadır(Özgen 2007: 119).

1.3.3.5.Kulak Hastalıkları

Balıkesir ili içerisinde yapılan araştırmalara göre kabakulak olan çocuğa miras tenceresinin dibindeki karadan alınır ve bu kara çocuğun kulağının sis yerine halka sekinde – şişliği içine alacak şekilde- sürülür. O zaman kabakulak geçer, sislik de iner.

Balıkesir'de kabakulak hastalığını geçirmek için yapılan diğer uygulamalar ise şu şekildedir: Kabakulak hocaya okutulur. Hoca kalemlerle sis kulağın arka tarafına kabakulak duasını eski yazıyla yazar.

Kabakulak geçsin diye, bacadan kara alınır, şişliğin etrafı halkalamaya çizilir. Sonra da çocuğun yüzüne ve gözüne salça sürülür. Kabakulak çizdirilir.

Kabakulak, duasını bilen bir kişiye böldürülür. Bu kişi ocakta yanmış odun veya kömür parçalarıyla şişliği çizer, arkasından da kabakulak taslarıyla sisliklerin üzerine bastıra bastıra sıvazlama yapar.

Kabakulak çizen kimselere götürülür. Bu kimseler çocuğun kulağının arkasını siyahla çevirip içine eski yazıyla çocuğun adını yazarlar. Okurlar.

Kabakulağı geçirmek için cami hocası bir kâğıda kırk tane Kaf yazar. Kâğıt kulağın şişliğinin üzerine yapıştırılır.

Kabakulak şişliğinin üzerine üç defa ocaklı biri el vurur. Kırmızı kabakulak tasları vardır. Okuyucu kadın taşlara tükürür, halka halka şişliği çevirip çizer.

Çocuğun kulağının arkasına tencere karasıyla adının bas harfiyle son harfi yazılır ve şişliğin etrafı çevrelenir.(Yaşar 2008: 204)

Denizli’de kabakulak hastalığıyla ilgili uygulama şu şekildedir: ‘K’ harfi ile başlayıp yine ‘K’ harfi ile bittiği için beş tane ‘K’ harfi küçük bir kağıda yazılır. Sonra da yakılıp çocuk tütsülenir.(Öngel 1997: 14)

Trabzon’da kabakulak olan çocuk ceviz ağacının kökünden 3 defa geçirilir, bu şekilde hastalığın geçeceğine inanılır.

Adana’da kabakulak olan kişi kabakulak ocağına götürülür, ocaklı hastalığı korkutmak için hastanın boynuna, kulak arkasına jilet atar.

Diğer bir uygulamada şu şekildedir: Kabakulak ocağı, hastanın boynuna kopya kalemi denilen bir kalemle Kur ’anı Kerim’deki ayetlerden yazar.

Gres yağı alınır. Hastanın yüzüne sürülür. Ocağa götürülür, kalemle yazılır. (Özgen 2007: 120)

Konya’da kaynakların verdiği bilgilere göre kabakulak olan çocuklar ocaktan olan bir hocaya yazdırılır. Yazının etrafı daire halinde çizilir. Yazının siyah mürekkeple yazılması şarttır. Şişkin bölgeye bazı işaretler yapılır. Sonunda da tedaviyi yapan bazı perhizler koyar. Çoğunlukla bu perhizlere uyulunca hastalık geçer. Mirastan kalan tavanın karası kulaklara üç gün sürülür. Sıcak tutulması söylenir, bu şekilde yapılırsa hastalığın geçeceğine inanılır.(Çevik 2008: 91)

Gerçekçi ilaçlarla yapılan kulak rahatsızlıklarının tedavisi bizim araştırma alanımız olan Trabzon’da şu şekildedir. Bu hastalığı sağıltmak için, karayemiş yaprağı ısıtılarak şiş bölgeye sarılmakta, karayemiş yaprağı ısıtılarak bezle kulağa

sarılmakta, yıkanmamış koyunyünü de ağrıyan kulağa sarılmakta, bal kabağı haşlanıp kulağa sarılmakta, arap kabağının ciğeriyle(içi) beraber kulağa sarılmakta, Asprin zeytinyağlı bezle kulağa sarılmaktadır.

Konya'da kabakulak hastalığını bitkisel ilaçlarla yapılan tedavisi şu şekildedir. Dağda yetişen yaban (dağ) eriği az miktarda bir suda haşlanıp çekirdeğiyle beraber boğaza sarılmakta şişlik hemen inmekte ve ağrısız atlatılmaktadır. (Çevik 2008: 77)

1.3.3.6.Diş Ağrısı

Sahalar arasında diş ağrılarıyla ilgili pratiklerde inanma unsuru da tedavide önemli yer tutmaktadır. Eğer bir diş ağrırsa o kişiye ağaç kurdu (*mas üöne*) ısırtırlar. Eğer bu işe yaramazsa hastayla aynı adı taşıyan bir kişinin mezarından bir sopa alırlar ve ağrıyan dişle bu sopayı ısırtırlar. Eğer bunlar etkili olmazsa ayı dişi ısırtırlar, bu da bir işe yaramazsa o zaman kakım kemiği ısırtırlar. Diş gıcırdatmayı önlemek için hastanın dişleri arasına çakmak koyarlar(Duranlı 2005: 212).

Örneklerde de görüldüğü gibi halk hekimliği uygulamalarında din ve büyü olgularını birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Tamamen dinsel yolla başlayan bir tedavi, içine eklenen büyüsel bir etkiyle yön değiştirip, sonrasında yine başka bir etkiyle dinsel diyebileceğimiz yöne doğru yönelmektedir. Bu nedenle halk hekimliği sağaltmalarında uygulamaları yalnızca dinsel yahut yalnızca büyüsel diye adlandırmak doğru bir tasnif şekli olmayacağı düşüncesindeyiz.

Diş ağrısının tedavisinde Trabzon'da yapılan gerçekçi uygulamalar ise şu şekildedir. Diş ağrısı için, dişe sarımsak basılmakta, demlenmiş çaydan bir çay bardağına koyup içine de bir çay kaşığı tuz atıp gargara yapılmakta, karanfil yağı, kekik yağı dişe basılmakta, karanfil yağı basılmaktadır.

Adana'da diş ağrısı tedavisi için, yedi baharatın karanfili dişe koyulup, sarımsak ortadan kesilir ağrıyan yere bu karışım koyulmakta, diş ağrısını almak için sarımsak tuzla dövülüp, pamukla ağrıyan dişin üzerine koyulmaktadır (Özgen 2007: 71)

Konya'da diş ağrısını gerçekçi ilaçlarla sağaltmak istediğimizde, hududunun (ağaç çileği, dağ çileği) meyve, yaprak ve çiçekleri kullanılmakta, diş eti

iltihaplanmışsa ona “havakma” denir. Bir soğan sıcak kül içinde pişirilip, üzerine veya diş katran sürülüp dişin o kısmına konulmakta, ağrı yapan çürük diş kekikyağı, rakı, kolonya veya ispirto pamuğa batırılarak konulmakta, diğer bir uygulamada ise sadeyağla rafadan pişirilen yumurta, ağrıyan diş konulmakta, nane ve kekik temmuz ayı sonlarına doğru toplanır. Bir kilo su içine birer avuç kekik ve nane konarak kaynatılırken, buharı bir kapta toplanır. Elde edilen damıtık su ile gargara yapılmakta, 100 gram çam, ceviz büyüklüğünde şap, 50 gram ince katran, bir litre (ev yapımı) üzüm sirkesi temiz ve kapalı bir kapta 200 gram kalıncaya kadar kaynatılır. Hava almayacak bir cam kap içine aktarılıp, elde edilen ilaç, diş iltihaplarında ve diş etlerinin kuvvetlendirilmesinde kullanılmakta, diş eti kanamalarını durdurmak için, bir kilo gara dut bir litre su ile kaynatılıp, soğuduktan sonra kevgirden geçirilip, istenen miktarda şeker ilave edilerek tekrar kaynatılıp, yarım fincan elde edilen şurup ağız içi çalkalanarak ağızda üç dört dakika bekletilmekte, diş ağrısı için zambak tohumu yağı, karanfil ve kekik yağı pamuğa damlatılıp ağrıyan yere basılarak kullanılmaktadır (Çevik 2008: 60-63).

1.4.Halk Hekimliği Sağaltma Yöntemleri

Konuyla ilgili oldukça çok araştırma yapan ve birçok kıymetli çalışmaya sahip olan araştırmacılardan biri de Orhan Acıpayamlı'dır. Orhan Acıpayamlı'ya göre, halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlığına kavuşturmadır. (Acıpayamlı, 1989:5) Acıpayamlı'ya göre halk hekimliğinin temelini, '*Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.*' şeklindeki inanç oluşturmaktadır.(Acıpayamlı 1989:1)

Orhan Acıpayamlı halk hekimliği mevzusu üzerine yaptığı çalışmalarda çeşitli sağaltma türüne rastlamıştır. Bunlar:

- *Ivrasa yoluyla yapılan sağaltmalar:* Hastalığı başka bir nesneye göçürme, bir hayvana bir eşyaya, ocaklı kişilerden tuz, şeker vs. alınıp hastanın evine götürülmesi gibi işlemler.
- *Parpilama yoluyla yapılan sağaltmalar:* Hastanın vücudunu dağlayarak, keserek, vurarak, dürterek gerçekleştirilen işlemler.
- *Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,*
- *Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,*

- *Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,*
- *Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar.* ‘dır (Acıpayamlı 1989: 2).

Biz yapmış olduğumuz derlemelerin sınıflandırılmasında, Orhan Acıpayamlı’nın yapmış olduğu çalışmaya sadık kalacağız, ancak bu sınıflandırmanın dışında halk hekimliğinde teşhis ve tedavide iş gören sağaltma yöntemleri de mevcuttur. Biz bu yöntemleri ana olarak iki bölüme ayırmış durumdayız.

1.4.1. Büyü ve Din Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

Halk hekimliğinde kullanılan birden fazla tedavi yöntemi vardır. Bu sağaltma yöntemlerinin bir kısmı dinsel-büyüsel temel üzerinde iş görürken, diğer bir kısmı da gerçekçi ürünlerle sağaltma işlemini gerçekleştirmektedir. Biz bu başlık altında dinsel-büyüsel alanda sağaltım yapan yöntemlere değineceğiz.

İvrasa, Urasa, uğrasa, oğrasa şeklinde de adlandırılan sağaltma yöntemi, direk olarak vücutla alakası olmayan, hastayı etkilemeyi amaçlayan, psişik nitelikteki sağaltmaların tümüne verilen isimdir. Bu sağaltma yöntemini;

- Hastanın yanına sağlıklı kimseleri yatırmak,
- Hamama götürülen hastayı sağlıklı bir kişinin kurnasına oturmak,
- Yahut kuvvetli bir hayvanın herhangi bir parçasını hastayla temasa geçirmek, şeklindeki sağaltma teknikleriyle örnekleyebiliriz. (Acıpayamlı, 1989:3)

Halk hekimliğinde hastalığı tedavi etmek için kullanılan yöntemlerden biri de hastalığın başka bir insana yahut bir hayvana aktarılabilmesine olan inanca dayanmaktadır. Ölen birinin eline dokunmanın birçok hastalığı tedavi edeceğine, dokunma yoluyla hastalığın ölen insana aktarıldığına ve tedavi sağlandığına dair inanç yakın zamanlara kadar insanların zihninde yaşıyordu(Tez 2010: 234). Trabzon İl’inde yapmış olduğumuz derleme sırasında da bu türden bir uygulamanın kullanıldığını tespit etmiş bulunmaktayız.

Anadolu sahası dışına çıktığımızda da hastalığı göçürme yönteminin o bölgelerde de kullanıldığını görüyoruz. İngiltere’de siğil tedavisi çakmaktaşı temasıyla yapılırdı. Çakmaktaşı siğil olan bölgeye temas ettirildikten sonra bir keseye konulur ve kilise yolunda bilerek düşürülür. Böylece hastalık keseyi bulan

kişiyeye aktarılır. Yine aynı şekilde İngiltere’de boğmaca hastalığına yakalanmış bir çocuğun ağızına canlı balığın kafası sokulur ve 1-2 dakika bekletilir. Bu uygulama sonrasında hastalığın o balığa geçtiğine ve hasta kişinin iyileşeceğine inanılır(Tez 2010: 234).

Parpılma, parpilma, parpulama, parpulma, dağlama, alazlama, yakma, göyündürme, en vurma isimleriyle de karşımıza çıkabilecek olan bu sağaltma yöntemi, hastanın vücudunu çizerek, dağlayarak, keserek yahut hastanın vücuduna değnekle vurarak gerçekleştirilmektedir(Acıpayamlı 1989:3, Çavdar 1989: 84). Kesin olarak tarihlenemeyen fakat tarih öncesi devirlere kadar dayandığı bilinen bu tedavi önceleri cerrahi temel metotlardan birisi olup daha sonra akıl hastalarının tedavisinde de kullanılan bir yöntem olmuştur(Çavdar 1989: 84).

Parpılama yoluyla sağaltma yöntemine örnek vermek istersek;

- Hastanın ustura ile kesilen başına papatya tozu serpmek,
- Hastanın dilinin altını kesmek,
- Hastaya sülük vurmak, gibi sağaltmaları sayabiliriz.(Acıpayamlı 1989:3)

Parpılama yöntemi, çok eski dönemlerden beri Türk kültüründe hastalıkları tedavi etmek için uygulanan yöntemlerden biridir. İnsanda oluşan baş, diş ağrılarında, vücutta oluşan şişlik, siğil, sivilce ve yaralanmalar da dağlanarak iyi edilmeye çalışılmıştır(Durmuş 2012:118).

Ayşegül Çavdar dağlama tedavisini üç ana grup halinde sınıflandırmıştır. Bunlar;

- Fizikî uygulamalar,
- Fizikoşimik uygulamalar,
- Şimik Uygulamalar

Çavdar, fizikî uygulamaları da kendi içinde mekanik ve termal uygulamalar olarak ikiye ayırmıştır. Mekanik tedaviler içinde ustura ile çizmek, çuvaldız batırmak, traş etmek gibi yöntemler bulunurken, termal tedavide kızgın demir, kızgın iğneyle dağlama yöntemleri bulunmaktadır(Çavdar 1989: 85).

Fizikoşimik uygulamaya örnek olarak da Çavdar, taze adsoğanı yumrularının yakı şeklinde ağrıyan bölgeye uygulanmasını vermektedir(Çavdar 1989: 85).

Şimik uygulamalar ise, genellikle bitkilerin yahut sebze ya da meyvelerin ezilerek yaralı veya ağrıyan bölgeye tatbik edilmesiyle yapılır(Çavdar 1989: 85).

İlerleyen bölümlerde bu tür sağaltma yöntemlerine detaylı bir şekilde değineceğimiz için burada örnek vermekle yetineceğiz. Bu tür sağaltmalarda dinsel içerikli bir takım araç gereç ve yöntemler kullanılır. Örnekleme istersek;

- Hasta yatır sandukasının etrafında üç kez dolaştırılır,
- Hastaya dolunay sırasında okulu kaptan su içirilir,
- Hastaya üç kez dua okunmuş ekme yedirilir, bu pratikler dinsel yolla sağaltmalar içinde sayabileceğimiz pratiklerdir.(Acıpayamlı 1989:3)

Geçtiğimiz bölümlerde geniş bir şekilde ele aldığımız için burada derinlemesine üzerinde durmayacağız. Büyü halk hekimliğinin kaynaklarından ve sağaltmalar içerisinde en sık kullanılanlardan biridir.

Büyü de başlı başına bir tedavi edici güce sahiptir. Büyü halk hekimliği kaynaklarından birisidir ve sağaltma yöntemleri içerisinde sık başvurulanlardan biridir. Doğa güçlerini yöneterek, yönlendirerek tedaviyi gerçekleştiren bir yapıya sahiptir. Geçtiğimiz bölümlerde üzerinde geniş bir şekilde durduğumuz için burada büyüyle ilgili kısa bir bilgi vermenin yeterli olacağı kanısındayız.

Fal ve falcılık da halk hekimliği teşhis ve tedavi yöntemlerinden biridir. Pertev Naili Boratav **100 Soruda Türk Folkloru** adlı çalışmasında falı, '*Özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan 'yorumlama bilgisi'*' (Boratav 1994: 101) şeklinde tanımlamıştır.

Fal bakıcılar yaptıkları uygulamalarla gelecekte haber verebilmekte, hastalıkları tespit ve tedavi edebilmektedir. Her fal türü hastalık tedavisinde kullanılmamaktadır, kimi fallar yalnızca fal baktıranın haliyle ilgili bilgi vermektedir. Kurşun dökme, suya köz atma ve tütsü yoluyla bakılan fallar ise yukarıda da belirttiğimiz gibi hastalığın tespit ve tedavisinde kullanılan yöntemlerdir.(Boratav

1994: 102) Günümüzde de varlığını sürdüren bu oluşum eski zamanlardan günümüze kadar halkın tedaviye yönelik arzu ve isteklerini karşılar durumdadır.

Yine büyüsel bağlamda sağaltımlar yaptığını bildiğimiz diğer bir kurum da ocak kurumudur. Ocak belirli bir ya da birden fazla hastalığı tedavi etme yeteneğine sahip, bu işin yöntemlerini bilen, bu alanda uzman olan kişiyi gösterir. Ocaklıların hastalıkları iyileştirme yöntemleri genelde büyüsel işlemlerdir. Bunlarla birlikte tedavi amaçlı bir şeyler yedirip, içirdikleri, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürdükleri, bir takım hayvansal ve madensel araç ve gereçleri de kullandıkları görülmektedir. Bu tür sağaltımlarda çeşitli nesnelere kullanılsa bile esas olan duadır (Boratav 1994: 113) (Özkan 2012: 309).

Ocaklı kişiler genellikle yatır yakınlarındaki köylerde yaşarlar. Veli soyundan gelmeleri ya da onun yatırında görevli olmaları sağaltma gücünün onlara verilen bir yetki olduğu fikrini besler. Ocaklı olma hali babadan oğula, anadan kıza geçen bir haldir, fakat bu kural katî bir kural değildir, ocaklı kendi soyundan gelmeyen isteyen bir başkasına da “el verebilir”. Bu şekilde kuşaktan kuşağa bu güç geçer (Boratav 1994: 113-114) (Özkan 2012: 309).

Günümüzde teknolojinin ve tıbbın ilerlemesiyle ocaklara gitme eyleminde azalma olsa da, hala doktordan fayda bulamayan yahut hiç doktora gitmeyen insanların başvurduğu tedavi bir tedavi yöntemidir. Bununla birlikte “*Halk hekimi olarak adlandırabileceğimiz bu ocakların dışında çeşitli hastalıkların şifası için gidilen ve kutsal mekânlar olarak görülen yatırlar, su kaynakları, ağaçlar, taş ve kayalar da ‘ocak’ olarak adlandırılmaktadır.*” (Kumartaşlıoğlu 2012: 211)

Halk hekimliğinin bir başka boyutu da renk simgeciliğidir. Örneğin, kan rengi yaranın iyileşmesiyle alakalı olduğuna inanılır, sarılık olmasından korkulan yeni doğan bir bebeğin üzerine sarı tülent örtülür, çiçek hastası olmuş kişinin yattığı odanın camlarına kırmızı perde asılırdı (Tez 2010: 234).

1.4.2. Tıbbi Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltımlar

Halk hekimliğinin diğer bir boyutu olan gerçekçi ilaçlarla yapılan sağaltımlar da mevcuttur. İnsanların tesadüfi yahut gözlemler yaparak, deneme yanılma yoluyla bulmuş olduğu bu ilaçlar, günümüz tıbbının ana kaynağı olarak kabul edilebilir.

1.4.2.1. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Bir takım otlar, çiçekler kullanılarak hazırlanan ilaçların hastaya yedirilmek yahut merhem olarak sürmek yoluyla yapılan sağaltmalar bu kapsam içerisine girmektedir.

- Hastaya üç sabah patlıcan suyu içirilir,
- Kuduz köpek tarafından ısırılan bir kimseye kuduz otu yedirilir,
- Hastaya kırk evden toplanmış olan dualı ekmek yedirilir, bu tür yöntemler de bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar içine girmektedir(Acıpayamlı 1989: 3).

1.4.2.2. Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Herhangi bir hayvanın herhangi bir bölgesiyle, daha düzgün bir ifadeyle hayvansal ürünlerle yapılan sağaltmalardır.

- Kuduz böceğinin suyu hastaya içirilir,
- Sağaltılmak istenen hastaya yatırda yakalanan böcekler yedirilir, bu tür hayvani emlerle hastaların şifa bulacağına inanılır(Acıpayamlı 1989:4).

1.4.2.3. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Cıva, gümüş, bakır, altın, su, maden suyu, taş gibi bir takım maddelerin ya olduğu gibi ya da bazı işlemlerden geçirildikten sonra, hastaya ilaç olarak verilir. Aşağıda belirteceğimiz örneklerde hasta ‘temas büyü’ ’nün varlığı görülmektedir.

- Sihirsel gücü olduğuna inanılan taş tozu suda eritilerek hastaya içirilir,
- Sihirsel sözler söylenerek hastaya dualı su içirilir,
- Hasta, değirmenin çark suyuyla yıkanır, bu şekilde hastaların iyileşeceği kabul edilir(Acıpayamlı 1989:4).

Kimi biçimsiz taşlar avda başarı getirmesi ve bereket ve doğurganlık sağlaması için evlerde saklanıyor(Lévy-Bruhl 2006b: 33). İnsanlara şifa verdiğiğine inanılan iyileştirme taşına Anadolu’da da rastlanmıştır(Roux 1998: 51).

1.4.2.4. Kaphıalar

Ŗıfa verdiğine inanılan sular, kaphıalar gemiŖte olduğu gibi günümüzde de aktif ve alternatif bir Ŗekilde tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Su eski Türkler tarafından kutsal kabul edilmektedir. Bu konuyu Su Kültü baŖlıđı altında daha detaylı biçimde ele alacağız.

Orhan Acıpayamlı tarafından altı baŖlık altında toplanan tedavi yöntemleri birçok araŖtırmacı tarafından kabul grmŖtir. Ancak halk hekimliği tedavi süreci bu baŖlıklarla sınırlı değildir. Bunların dıŖında kltlerle, falcılıkla, büyüyle, ocaklarla, kaphıalarla ve renklerle yapılan sağaltmalar da mevcuttur.

1.5. Kültler ve Halk Hekimliği İliŖkisi

Türkler, eski tarihlerde doğada yer alan her bir varlığın canlı veya cansız olduğunu gözetmeksizin bir ruhu, sahibi, koruyucusu olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle de doğada yer alan her Ŗeye kısaca doğaya inanarak ve saygı duyarak yaŖıyorlardı. Günümüzde de bu durum devam etmektedir.

Satı KumartaŖlıođlu hazırlamıŖ olduğu doktora tezinde kült kavramının tanımlamasını Ŗu Ŗekilde yapmıŖtır: *Kült, Tanrı'nın tezahürü olan tanrısal ve dolayısıyla kutsal olan varlıklar ile ilgili inanıŖ ve uygulamalar bütünüdür*(KumartaŖlıođlu, 2012: 4). Eski dönemlerde Türkler doğada bazı glerin bulunduğuna inanıyorlardı. Su, ağaç, dağ, mağara, ırmak, deniz, demir, vb. sıralayabileceğimiz glerin aynı zamanda birer ruh olduğuna dair bir inanıŖta bulunmaktaydı. Bu ruhlara yer-su(yer-sub)'lar denilmektedir ve yer-sular kutsal sayılmaktadır (Dağı 2013: 26).

Günümüzde de İslami ereve içeresinde kendisine yer bulmuŖ ve varlığını bugün de sürdürmekte olan kltler üzerinde halk hekimliği bağlamında kısaca duracağız.

1.5.1. Ağaç Kültü

İlkel insan ağaca, hayatta kalması için onu giydirip, yediren, ona silah ve araç ve g veren, kendinden üstün bir yoldaŖ gibi görmekte ve tanrısal gce sahip olduğuna inandığı için de ona saygıyla yaklaŖmaktadır. İnsanoğlunun ağaçla

böylesine içli-dışlı olmasının sebebi de ağacın kendini yenileyebilen ve iyileştirebilen bir erdeme sahip olduğunu düşünmesidir. (Lévy-Bruhl 2006b: 37)

Türk düşünce sisteminde kutsal ağaç Tanrı'nın dünya üzerindeki temsilcisidir. Kişioğlu bu ağaç sayesinde Tanrı'yla iletişim kurabilmektedir. Bu sebeple de ağacı kutsal kabul etmiş ve etrafında birçok inanç sistemi oluşturmuştur.

Bu konuda en kapsamlı çalışma Pervin Ergun tarafından yapılmıştır. *“Türk'ün dünyayı algılayışının merkezinde, üç âlemi birbirine bağlayan, dünya düzeninin teminatı olan ve her biri ayrı anlama sahip olan ağaç vardır. Kozmik düzeni sağlayan ağaç sembolleri, bütün Türk dünyasının ortak sembolleridir. Kutsal kabul edilen ağaçların başında da kayın, çam, dağ selvisi-sedir, ardıç ve çınar gelmektedir.”* (Ergun 2004: 195)

Türk halk hekimliğinde ağaç kültürünün de izlerine rastlanmaktadır. Ağaç, Türk kültürünün önemli parçalarından biridir. Yerin dibine giren kökleri, göğe doğru yükselen gövdesi ve gökyüzünde dağılan dal ve budaklarıyla, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğiyle insanları geçmişten günümüze kadar oldukça etkilemiştir. Bununla birlikte Ağaç çoğu zaman hayatın ve ebediliğin sembolü olarak kabul edilmiştir. Ağaç kültürünün oluşmasına, ağacın maddi varlığı değil diğer tüm kültürlerde olduğu gibi özellikleri ve temsil ettiği güç sebep olmuştur. Buna bağlı olarak arazide tek ve meyvesiz olarak bulunan ağaçların kutsallığına inanılmıştır (Ocak 1983: 83-84).

Dünyadaki en yaygın kültürlerden biri ağaç kültürüdür. Brazilya'da bir kimse ciddi bir şekilde hastalanır ve büyücü-hekime başvurur. Büyücü-hekim ondan *butaba* denilen bir ağaca çıkıp, büyük bir dal kesmesini ve kestiği dalı hiç yere sürmeden kendi kulübesine getirip dikmesini ister. Dikilen ağacın önüne gelen büyücü-hekim sihirli sözler fısıldar ve bu sihirli sözler sayesinde ağacın sahip olduğu yaşamsal gücün bir kısmı hasta kişiye geçer ve onu iyileştirir(Lévy-Bruhl 2006b: 38).

Gök Tanrı'yı temsil eden ve onun kutunu taşıyan ağaçlar buldukları yeri ve o yerin etrafını kutsallaştırmaktadır(Ergun 2004: 196).

1.5.2. Su Kültü

“ *Türkler arasında tabiat kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan, gelişen ve kültür konusu olan su, önemli bir unsurdur. Türkler, yüksek dağlar ve pınarları iyi ruhların makamı sayıyorlardı. Bunlara yer-sub deyip saygı gösteriyorlardı. Türkler, tabiattaki diğer nesnelere gibi suları da canlı varlıklar olarak düşünürler. Eski Türk inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda duyan, evlenen ve evlat sahibi olan ve mahiyetinde bir takım gizli güçleri barındıran koruyucu bir iye'dir.*” (İnan 2000: 50-51).

Su insanoğlu tarafından her şeye hayat veren, kimi zamansa ölümsüzlüğü sağlayan olarak görülmüştür. İnsanlar hiçbir ilacı kullanmadıkları zamanlarda da su ile yaralarını temizlemişler ve tedavi etmişlerdir (Değer 1989: 95).

Semavi dinlerde de suyun sağaltıcı özelliğinin varlığına inanılmaktadır. Musa dini cüzamlı hastaların ve adetli kadınların yıkanmasını emrederken, İsa dini, şifalı su kaynakları olan ayazlamalardan şifa bulunacağını inananlarına vadeder, bizim dinimiz olan Muhammed dininde de suyun kıymeti üzerinde diğer semavi dinlerden daha fazla durulmuştur (Dramur 1989: 126).

İbn-i Fadlan'ın seyahatnamesinde verdiği bilgilere göre, Başkurt'ların inandığı on iki Tanrıdan biri de "Su"dur. Türkler suyu yaşamları boyunca kutsal kabul etmişlerdir. Şamanist Kırğızların, nehir boyunda yaşayan Kıpçakların suya tapınmaları da bize bu durumu gösteriyor. Ayrıca Altaylıların ve diğer bazı Türk toplumlarının "Dünya ve insan yaradılışından söz eden efsaneleri" vardır. Bu efsanelerde de suyla birlikte balık, yılan vb. yaratıkların adlarına ve rollerine rastlanmaktadır (Başar 1989: 49).

Türkler her zaman suyu kutsal kabul etmişlerdir ve sudan içmeyi yahut suyun aktığı yerden herhangi bir şeyi yutmayı, o suda yıkanmayı tedavi edici bir yöntem olarak görmüşlerdir (Boratav 1994: 144).

Su bütün çağlarda insanların varlıklarının, sağlıklarının, servetlerinin, kültür ve uygarlıklarının temel aracı olmuştur ve günümüzde de bu değerini korumaya devam etmektedir (Başar 1989: 48).

Şifalı suların, şifa verici özellikteki etkileri içmeler, çermikler, kaplıcalar gibi diğer suların etki ve özelliklerinden farklıdır. Bu sular daha çok mistik inanışlara, üretilen yaygınlaştırılan efsanelere, kişisel inançlara ve kişilerarası telkinlere bağlı kalmıştır (Başar 1989: 48).

Değer gören suların geçerli sayılan çeşitli sayıda özellik gösterdiği görülmektedir. Bu özellikler:

- Tarihsel ve dinsel orijinali büyüleyici efsanelerinin olması,
- Yatırları ünlü kişiler olan ziyaret yerlerinin yakınlarında olması,
- İlkellerden ve eskilerden beri kutsallığına inanılan ağaçların etrafında olması,
- Kutsallıklarına inanılarak tabulaştırılmış olan balıkların yaşadığının görülmesi,
- Zehirsiz olan ve bir takım hastalıklara iyi geldiğine inanılan yılanların içinde yaşaması(Başar 1989: 48)

1.5.3. Ateş Kültü

Türkler eski çağlardan beri ateşe temizleyici bir güç atfetmektedirler. İnsanı kötülüklerden, kötü ruhlardan, hastalıklardan koruyan ateşin faal yönü çeşitli ritüel ve törenlerle de korunmuştur. Göçebe Türkler ruh hastalıklarını ve yel hastalığını ateşle tedavi etmektedirler. Azerbaycan'da da ateşin ini-cini kovma özelliği olduğuna inanıldığı için korkan bir çocuğun üstünde pamuk yakarak çocuk kötü ruhlardan arındırmaya çalışılmaktadır(Bayat 2007: 126).

Ateşin insanlara Tanrı tarafından armağan edildiğini gösteren Altay miti şu şekildedir. *'Tanrı insanı yaratınca şöyle düşünmüş: Ben bu insanları yarattım ama çıplak yarattım. Hava da bugünlerde çok soğuk. İnsanoğlu kendini soğuğa karşı nasıl koruyacak ve nasıl yaşayacak. En iyisi bunlar için bir de ateş vermeli ki, ısınıp yaşasınlar. Tanrı Ülgen'in üç kızı varmış. Bunlar da ateşi bulmak için çalışıyorlarmış. Bir gün Tanrı dışarı çıkmış. Tanrı'nın sakalı da çok uzunmuş. Yürürken sakalına basıp sendeleyivermiş. Kızlar bunu görünce gülmeye ve Tanrı ile alay etmeye başlamışlar. Bunun üzerine Tanrı çok kızmış ve kızların yüzüne bile bakmayarak gitmiş. Tanrı'nın kızdığını gören kızlar üzülmüşler. Ama Tanrı ne yapıyor ve bizim için neler söylüyor diye kapının deliğini dinlemeyi de ihmal*

etmemişler. Bu sırada Tanrı kızmış kendi kendine söyleniyormuş: Tanrı Ülgen'in üç kızı benimle alay etti ama ben onlardan çok daha akıllıyım. Onlarda akıl mı var? Ateşi bulmak için sert bir taşla sert bir demiri birbirine vursunlar da ateş çıkarsınlar. Bunları bulmak için de onlarda akıl yok. Kızlar bunu duyunca koşmuşlar. Sert bir taşla demir bulmuşlar ve birbirine vurarak ateşi icat etmişler.''(Ögel 2006/II: 55).

Kırgız Türkleri içine cin girdiğine inanılan kimseleri ateşten atlatarak, uçukların ise ateşte iyice kızdırılmış demir parçasının ya da makas, maşa türünden bir nesnenin yaklaştırıp korkutarak tedavi ederler. Anadolu sahasında uçuğa kızdırılarak basılan demirin yerini ağaç almıştır. Şamanist kültürden gelen inanca göre her hastalığın bir "iye"(sahip)si vardır ve ancak ateşten korkup kaçır. Ateş kültü ile ilgili olduğunu açık olan bu tarz uygulamalara hem insan, hem de hayvanların tedavisinde başvurulur(Köse 2004: 538).

Folklorumuzun önemli bir bölümünü oluşturan halk hekimliği, insanlığın tarihi kadar eskidir. Hayvanların içgüdüleriyle yaptıklarını gözleyen insanoğlu daha sonra bunları kendilerine uygulayarak kendi kendilerinin doktoru olmuşlardır. Bu dönemde hastalıkların nedenlerinde ve tedavisinde eksik kalan yerli topluluklar bu tür durumların sebeplerini doğaüstüne bağlamıştır. Bu nedenle eski çağlarda insanlar hastalıklarını tedavi etmek için büyüden yararlanmışlardır. İlkel insan yaşadığı hastalıkların sebebini kötü ruhlar, tanrılar ve cinler gibi kutsal kabul ettiği varlıklar olarak görmeye başlamış ve böylece totem-klan anlayışı doğmuştur. Tedavi amacı olarak totemin sembolü olan muskalar, sihir ve dövmeler kullanılmıştır.(Şar 1989: 222)

Halk hekimliği ve büyü bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Yapılan çalışmaların da gösterdiği üzere modern tıbbın olmadığı zamanlarda da günümüzde de halk tıbbı dinsel ve büyüsel pek çok ögeyi kendi içinde barındırmaktadır. Anadolu'da eskiden olduğu gibi günümüzde de kutsal olandan yardım isteme, çareyi kutsal olanda arama yoluna gitmiştir. Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi yapılan sağaltma yöntemlerinde doğaüstüne ulaşma, doğaüstünden yardım isteme gibi pek çok uygulamaya rastlanmaktadır. Dinsel-büyüsel uygulamalar halk hekimliğinin kökenini oluşturan pratiklerdir. İnsanoğlunun kendi çare bulamadığı

hastalıklara doğüstü yardımıyla çare bulmaya çalışması bu uygulamaların temelini dine dayandırmaktadır.

İnsanlar ortaya koydukları tedavi yöntemlerini tecrübe ederek oluşturur, uygun bir tedavi yöntemi olduğuna inanılan sağaltmada geleneksel yolla kuşaktan kuşağa aktarılır ve bugüne kadar gelir. Her topluluk bütün hastalıklar için farklı tedavi yöntemi geliştirebilir. Örneklerde de ortaya koyduğumuz gibi bir hastalık için kabul görmüş birden fazla sağaltma yöntemi vardır. Tedavi şekli farklı olsa bile temeli aynıdır. Kutsaldan medet umma dinsel-büyüsel sağaltma yöntemlerinin en önemli ortak noktasıdır.

Kısaca söylemek gerekirse, geçmişte ve günümüzde Anadolu'da ya da dünyanın herhangi bir yerinde halk hekimliği adı verdiğimiz uygulamaların kökenini incelediğimizde doğüstü olana yani kutsala ulaşmaktayız. Halk hekimliği dediğimiz alan hastalıkların tedavisinde dinsel-büyüsel ritüelleri esas alarak hareket etmekte ve tedavilerini bu çember içerisinde gerçekleştirmektedir. Yapılan uygulamalar topluluklar arası farklılık gösterse de yapılan iş aynıdır.

Halk hekimliğindeki sağaltma yöntemi olarak kullandığımız uygulamalar temelinde yine dinsel-büyüsel yöntemler yatsa da yapılan uygulamalar yalnızca büyüsel ve dinsel değildir. Bununla birlikte, parpılama yoluyla, ıvrasa yoluyla, bitkilerle, madenlerle, suyla, renklerle yapılan sağaltmalar da mevcuttur. Bütün bu yöntem ve tekniklerin kimisi terk edilirken, kimisi de geçmişten günümüze zaman zaman özlerini koruyarak zaman zaman da değişerek gelebilmiştir ve günümüzden geleceğe de yeniden üretilip, aktarılacak bir ürün olarak varlığını sürdüreceği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTICILAR

VE TRABZONDA'KI TEMSİLCİLERİ

İnsanın var olma tarihi kadar eski olan hastalık kavramının sonucunda ortaya çıkmış olan, hastayı kurtarmak ve ona şifa vermek için belli başlı eylemleri gerçekleştiren kişilere sağaltıcı diyoruz.

Modern zamanlarda genel olarak doktor diye adlandırdığımız bu sağaltıcılar ilkel dönemlerde din adamlarından yahut doğaüstü ile iletişime geçtiğine inanılan insanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle ilkel dönemdeki hastalıklar, Tanrı'nın ya da doğaüstü güçlerin bir cezası olarak görülmektedir. Bu dönemdeki sağaltmalar, daha ziyade dua yahut büyü yoluyla direk doğaüstü gücü memnun edip gazabından korunmak amaçlı yapılmıştır. Ancak zaman ilerleyip bilim ortaya çıktıkça tedavi sürecinde din ve büyü ikinci plana düşmüş, hatta bir dönemden sonra kullanılmaz hale gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak da modern tıp doğmuştur.

Tanrı'nın, modern tıbbın iyileştiremeyeceği hastalıkları iyileştirebileceğine olan inanç nedeniyle Amerika'da son yıllarda yapılan araştırmalar insanların düzenli olarak şifa amaçlı dua ettiklerini gösteriyor. Bu nedenle son dönemde Amerika'da din, sağlık, inanç konuları üzerinde çalışmalar yapılıyor ve duanın insanın iyileşme sürecindeki yeri saptanmaya çalışılıyor(Clarke, 2012: 370).

İlkel hekimlerin tedavi ettikleri hastaların, uygar meslektaşlarının tedavi ettikleri hastalar gibi bazılarının iyileştiği görülmektedir. Fakat ilkel hekimler modern hekimi ayıran önemli bir husus vardır. İlkel hekim Şaman yahut büyücü hastalarını iyileştirdikleri için büyük hekimler olmamakta, büyük büyücüler yahut şamanlar yahut hekimler oldukları için hastaları iyileştirebilmektedirler. Ki

iyileştiremeseler bile tedavi süresince izleyen seyircilerden aldıkları onay onları büyük büyücü yapmaya yetmektedir(Lévi-Strauss 2012: 254). Fakat günümüzde, modern hekimlerin herhangi bir başarısızlığında, çevre yahut hastalık sürecine tanık olanlar iyileşememe durumunda bunun sorumlusu olarak hekimi görmektedirler.

Deneme yoluyla ulaşılan bilgiler nedeniyle büyü ikinci plana atılmış ve onun yerine modern tıba dönülmüştür. Bu şekilde tıp ve büyü birbirinden ayrılarak iki farklı müessese haline gelmiştir. Bugün birbirine zıt gibi görünen bu iki kavramın temeline baktığımızda, tarihini incelediğimizde aynı kökten beslendiklerini ve bir zamanlar beraber hareket eden uygulamalar olduklarını görüyoruz. Bu nedenle bugünkü modern hekimlerin mesleki atalarının büyücüler olduğu söylenebilir(Doğan 2011:121).

Geçmiş zamanlarda insanların tedavi olmak için gittikleri kurumları ‘Tanrının evi’ olarak adlandırılması kutsallık ve şifa kavramlarının bütünlük içinde olduğunu göstermektedir. Avrupa’da hekim modeli Orta Çağ ve daha sonraki dönemlerde dini yapıdan türemiştir. Özellikle akıl hastalarını iyileştirmek papazların başlıca görevlerinden biriyken modern tıbbın gelişmesiyle bu iş doktorlara devredilmiştir (Clarke 2012: 374).

Büyücüler modern tıbbın doğuşuyla sağaltma görevini hekimlere devretmiş olsalar da bu devretme işlemi sınırlı olmuş ve büyücü/şamanlar birçok toplumda sağaltma ve büyü yapma işini birlikte götürmüşlerdir. Günümüzde Anadolu’da görülen halk hekimleri de büyücü/şaman dediğimiz kesimin günümüze yansımış halidir, bu halk hekimleri geçmişteki şaman ve büyücülerin kalıntılarıdır(Doğan 2011:121).

“Anadolu halk hekimliğinin temelinde büyüsel ilke ve motiflerin varlığı görülmektedir. Çünkü Anadolu folklorunun temelinde Şamanizm’in uygulama, motif ve kalıntılarına rastlanmaktadır(Acıpayamlı 1969, Doğan 2011’den). ”

Halk hekimliğinde sağaltıcılar dediğimizde, biz ilkel dönemlerdeki sağaltıcılardan başlayıp, sağaltma işini modern tıptan farklı olarak günümüzde de sürdüren kişileri ifade etmeye çalışıyoruz. Bu bölümde de eski zamanlardan başlayıp tedavi etme işini gerçekleştirmiş olan sağaltıcıları ele alacağız.

2.1. Türk Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar

2.1.1. Şaman / Kam

Şaman, Şamanistlerin inancına göre Tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapan bir kişidir. İnsanlar ailelerini koruyan ateş ve iyi yer-su ruhlarına kendisi de kurbanlar sunup saçılar yapabilse de kötü ruhlarla tek başına iletişime geçemez ve onlardan tek başına korunamaz. Kötü ruhlar insanların en büyük düşmanıdır ve insanlara ve onların hayvan sürülerine hastalık göndermemek şartıyla 'tolu-tolug' (kurban) isterler. İnsanlar Şaman olmadan kötü ruhların bu isteklerinden haberdar olamazlar (İnan 2000: 76).

Türklerin inancının merkezinde Tengri vardır. Tengri'nin yanında yer-su iyeleri ve ata ruhu gibi yardımcı ve koruyucu güçler de bulunmaktadır. Bu doğüstü güce sahip varlıklarla insanlar arasında bağ kuran aracılık görevi yapan din adamına Kam denir. Pek çok görevi olan Kam, dini otoritenin yeryüzündeki temsilcisidir. Türkler iyilik ve kötülüklerin kaynağının iyeler olduğuna inanmaktadır. Bu sebeple iyeleri kızdırmamaya, gönüllerini hoş tutmaya çalışırlar(Kalafat 2011: 30).

Yaşar Kalafat eserinde, Şamanizm'le Gök Tengri inancını çağdaş olarak kabul etmekte ve Kamlığı da Gök Tengri inancının din adamı olarak görürken, Şamanizm'in bir nevi büyücülük olduğunu ifade etmektedir(Kalafat 2004: 24-25). Ancak bu iki kavramın araştırmacılar ve yazılı kaynaklardan tarafından bir kabul edildiğini ve Kam kelimesini Şaman kelimesinin Türklerdeki karşılığı olarak kullanıldığını görüyoruz.

Ahmet Yaşar Ocak'a göre Şamanizm, *'Doğuştan gelen hususi birtakım kudretlerle mücehhez olup şiddetli bir psikopat kabiliyete ve güçlü bir kişiliğe sahip bulunan bir şahsın etrafında düğümlenen bir dinî-sihri sistemdir(Ocak 2000: 71).'*

Şaman ve Kam kavramlarının ve sosyal hayattaki fonksiyonlarının bu zamana kadar çok fazla üstünde durulmuştur ve yapılan araştırmalar sonucunda Şaman dediğimiz kişinin daha ziyade insanoğluluyla ruhlar âlemi arasında iş gördüğü sonucuna varılırken, Kam dediğimiz kişinin de Tengri buyruğu ile insanoğlu arasında elçi türünde bir görev aldığı iddia edilmiştir(Kalafat 2004: 23).

Şamanizm denildiğinde, Tanrıçılık şeklinde adlandırılan inanç sisteminin içindeki pratikler algılanmalıdır, bu inanca mensup olanlara *Tanrıcı*; bu inancın din görevlisine de en yaygın adıyla *Kam* denilmektedir(Arpacı 2012: 15).

Türk kavimlerinde din adamlarının adı olan *Kam* kelimesi aynı zamanda; şifacı, kâhin, büyücü, ıslah eden, hâkim, hikmetli, bilge, filozof, akıllı ağır başlı anlamına da gelmektedir(Arpacı 2012: 16).

Din sosyolojisi adlı eserinde *Peter B. Clarke* şöyle söylemektedir. Şaman olmak için herhangi bir inanca sahip olmak gerekmemektedir, ancak Şaman olabilmek için doğaüstü varlıklarla iletişime geçebiliyor olmak gerekir(Clarke 2012b: 135).

Şamanizm Türk topluluklarından ziyade Moğol, Tunguz kavimlerinde görülen ilkel büyü sistemidir. Bu nedenle Şamanizm’i bir din olarak kabul etmek yanlıştır, kavram din kimliğinde değildir(Kalafat 2004: 21).

Şamanlığın felsefesi doğaüstü varlıklara ve doğaüstü olaylara bağlanmaktadır, Şaman dünya görüşünün de en belirgin özelliklerinden biri tabiatla cemiyetin birbirinden ayrılmaması, iç içe varlıklarını sürdürmesidir. Bu nedenle Şamanlığı doğa dini şeklinde adlandırmak mümkündür. Şaman doğa ile cemiyet, maddiyat ile maneviyat, reel âlemlerle öteki dünya, toplumla ruhlar arasında bir medyatördür(Bayat, 2005: 18).

‘Şamanlık bir görü(vision) geleneğidir, doğal dünyanın tanrı ve imgeleriyle bağ kurmaya yarayan değiştirilmiş bilinç konumlarının eski bir kullanım pratiğidir. Şamanı düşündüğümüzde karmaşık ve gizemli bir büyücü hekim ya da büyücü gelir aklımıza- öyle bir kişi ki, esrime durumuna girerek ruhsal görü-araştırması yapmak, kutsal yerlere yolculuk etmek, kozmik amaçlı konular üzerine insanlığa haber iletmek onun için olanaklıdır. (Drury 1996: 19) ’

Şaman ruhlar ve gözle görülemeyen varlıkların dilini bilen, bu varlıklarla insanlar arasında iletişimi sağlayan, tercümanlık yapan bir bireydir. Başka bir deyişle Şaman öteki dünyanın bu dünyadaki temsilcisidir. Şamanın esas işlevi ‘görmek-anlamak-iletme’dir(Bayat,2005: 18).

Şamanın esas işlevi öteki dünyayla insanlar arasında aracılık etmek olsa da bundan başka fonksiyonları da vardır. Bunlar:

- Hastaları iyileştirmek,
- Ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek,
- Kısırlığı tedavi etmek,
- Avın bol olmasını sağlamak,
- Fal bakarak gelecekte haber vermek,
- Evi kötü ruhlardan temizlemek,
- Kurban sunmak gibi bazı dinsel törenleri icat etmek.

Bunların başında Bay Ülgen'e ve Erlik'e sunulan kurbanlar gelmektedir.

- Sığırlara ve atlara zarar veren ruhları kovmak(Bayat 2005: 19, Şener 1997: 33).

Şamanlık, Şamanın dünya görüşü, kozmogonik tasavvurları, özel merasimler, Şaman sembelleri, folkloru ve statüsü gibi etmenler nedeniyle Türklerin eski dini olarak düşünülmüştür. Şamanlık dinle alakalıdır ancak dinle ayniyet oluşturmaz. Farklı kültür ürünleriyle benzerlik gösteren Şamanlık, bu kültürlerin birleşimiyle ortaya çıkmış bir olgudur ve dinle tam olarak bağdaşmamaktadır(Bayat 2005: 20).

Şamanlık sanatı öğrenilemez, doğuştan gelen bir hisle oluşur. Şaman olabilmek için Şaman soyundan gelmek gerekir. Şamanlık istidadı göstermeye başlayan bir çocuğa ailesi hemen müdahale eder, çünkü Şamanlığın geliri çok azdır, çoğu zaman bedava ayinler yapar. Kimse Şaman olmak istemez. Fakat kam-ata ruhu musallat olduğu kişiyi Şaman olmaya zorlar. Şaman adayı mesleğe girmeye karar verirse onu büyük bir Şamanın yanına verirler, ihtiyar Şaman ona ruhlara adlarını, okunacak duaları, gelmiş geçmiş büyük Şamanların ve Tanrıların şecerelerini anlatır ayin ve törenlere ait kuralları gösterir. Sonra genç Şamanın yakınlarının geldiği 'kam bakışı toy' denilen ayin yapılır, bu ayini ihtiyar Şamanın denetimi altında Şaman adayı yapar. Bu törenden sonra genç Şaman tam anlamıyla tören yapabilme yetkisini almış olur(İnan 2000: 76).

Şamanlar erkek ya da kadın fark etmeksizin bir grup halinde yaşamazlar, mensubu oldukları köyün ya da boyun içinde diğer halkla beraber yaşarlar. Ayin

yaptıkları, Tanrılar dünyasına karıştıkları ve esktaz halleri dışında bayağı insanlardan hiçbir farkları yoktur (İnan 2000: 79).

Şamanlar yaptıkları ayinler için para talep etmezler, insanlar isterlerse ayin karşılığı Şamana para verirler (İnan 2000: 79).

Şamanizm'e bağlı boylarda Şamanlar 'ak şaman' ve 'kara şaman' olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Ak şamanlar şaman cübbesi ve külâhı ve davul taşımazlar. Kötü ruhlara ve tanrılarına ayin yapmazlar, kanlı kurban vermemeye çalışırlar (İnan 2000: 83).

Eski yazılı kaynaklarda Türk kamlarına tabip de denmektedir. V. F. Minorskiy'in de Kırgızların Şamanı için *tabip* kelimesini kullanmıştır. Bugün de Orta Asya halklarında Şamanlara tabip adı verildiği görülmektedir. Ayrıca Şamanlara *baksı* veya *bakşi* (Kırgız, Kazak, Özbek), *parikhan* (Farsçadan, ruhların çağırıcısı) ve *falbin* (Farsça'dan kehanet, fal) de denmektedir (Ergun 2012: 169).

“Buryatlara göre, tengriler kötü ruhların taşıdığı hastalığa ve ölüme karşı mücadele etmek üzere insanlığa bir Şaman armağan etmeye karar vermişlerdir. Bunun üzerine Kartal'ı göndermişler; Kartal, uykuya dalmış bir kadın görüp onunla ilişkiye girmiştir. Kadın bir oğlan çocuk dünyaya getirmiş ve o “İlk Şaman” olmuştur (Eliade 2003: 23).”

Türk Şamanlarının en önemli görevlerinden biri hastaların vücuduna giren kötü ruhları ve cinleri çeşitli dualarla, ayinlerle kovmak, hastaları iyileştirmektir. M. Eliade Şamanın esas işlevinin sağaltma olduğunu söylemektedir. Genellikle ruhun kaybolması ya da kaçırılmasına bağlanan hastalıklarda, Şaman ruhu arar, yakalar ve yeniden hasta kişinin bedenine sokar (Eliade 2003: 27).

Hastaları tedavi etme işinin eskiden Şamanlara ait olmadığını *Sramana* ve *Şamana* denilen Budist propagandacıların tedavi yöntemleriyle Şamanlar üzerinde etkili oldukları ve Şamanların da vazifeyi üstlenmesini sağladıkları Şamanizm üzerine çalışma yapan araştırmacıların tespitlerinden biridir. Bir diğer görüş de Şamanların sihirbazlıkta olduğu gibi hekimlikte de eski hekimlerin vazifelerini kendilerine mal etmişlerdir (Ocak 2000:148).

Şamanların kendinden geçerek hastayı tedavi etme evreleri şu şekildedir:

- İlk olarak şaman kendi koruyucu ciniyle iletişime geçer.
- Koruyucu cininin yardımıyla hastalığın esas nedenini ve bedenden ayrılan ruhun nereye gittiğini öğrenir.
- Şaman, emri altındaki diğer cinleri çağırarak, hastanın kaçan ruhunu yakalar.
- Emri altındaki cinler yardımıyla, hastanın ruhuna girmiş olan cinleri kovalar.
- Hastanın bedeninden ayrılmış olan ruhunu yeniden bedenine sokar.
- Cinlere yardım ettikleri için teşekkür eder(Örnek 1971: 55).

Şamanların sağaltmalar sırasında uyguladıkları ritüeller, çeşitli iklimsel, ekonomik ve ekolojik etkenlerin sebep olduğu bazı değişiklikler haricinde ana hat olarak birbirine benzemektedir(Örnek 1971: 57).

Şamanlar, mesleğe sadakat yeminlerinde kendilerine hizmet ettikleri için ruhlar seçtikleri ve bu ruhlardan gelen hastalıkları iyileştirmek için uğraşacaklarını söylemektedirler.

‘İnsana ölümcül hastalıklar gönderen Bourma Lahaytoyon’a, karısı Bouray-Malahay Hatın’a hizmet edeceğim. Çocukları yaşamayanların çocuklarına ömür vermelerini dileyerek kafasının yarısı kara olan beyaz ineği kurban edeceğim.’

‘Günahlı kişilerin ruhları sürülen yerde yaşayan ve altı bölük ruhların büyüğü olan Dah Talır-Taralı Toyon’a, kızları San Hatun’a ve Suruha Hatun’a hizmet edeceğim. Bunların gönderdikleri hastalıkları kara inek kurban ederek iyileştireceğim (İnan 2000: 77).’

Şamanların tedaviyi ilaçlarla değil ruh ve tanrılarla iletişime geçerek yaptığı inancı kesin olarak kabul edilmektedir. Zamanla yapılan bu tedavilerin bazı şekil değişikliklerine uğradığı ancak temel ve esasları değişmemiştir(Ergun 2012: 169-170).

Şamanlar hastalığın sebebi konusunda iki farklı düşünceye sahiptirler. Birinci nedenin, hastalanmış kişinin ruhunun bedeninden kaçması veya kaçırılması, kötü

ruhlar tarafından saldırıya uğramış olması olduğu düşünülürken, ikinci nedenin ise, vücuda giren kötü ruh olduğuna inanılmaktadır(Ergun 2012: 171). Altaylılarda hastanın bedenine giren ruhlar hastalık türüne göre farklı isimlerde adlandırılmaktadırlar: *aza, ayna, körmös, üzüüt, yeklin* gibi(Ergun 2012: 172).

Şamanlıkta da olan ve Hristiyan ve İslam kültürünün de kabul ettiği ruh çıkarma eyleminde ruh kovucu (exorcist) olarak adlandırılan kişi ruhu kovmadan önce bu kötü ruhla ciddi bir mücadele içine girmektedir(Clarke 2012b: 130). Tedavi amaçlı dans seremonilerinde, dansı yapan erkekler kendilerini trans haline sokarak, hastalığın sebebi olan kötü güçlerle mücadele edebilmesi için içindeki 'kaynayan enerjiyi' bir başka deyişle ruhlarını serbest bırakırlar(Clarke 2012b:129).

Altaylılar, insanların ve hayvanların geçirdiği en ağır hastalıkların(kızamık, tifo gibi) ve felaketlerin Erlik tarafından verildiğine inanırlar. Erlik insanların kendisi adına kurban kesmesi için hastalıkları yollar. Eğer kurban kesilmezse kişileri ya da hayvanları ölümle cezalandırır(Anohin 2006: 3).

Altaylar, Erlik'in onlara hastalık getireceğine inandıkları gibi *ruh-körmös*(ölmüş ruh)lerin de kendilerini hasta edebileceğine inanmışlardır. Onlar arzularını insanlara kızamık, çiçek hastalığı, irinli yaralar, tümör gibi hastalıklar göndererek belli ederler. Ayrıca bu ruhlar yalnızca insanlara değil hayvanlara da hastalıklar göndermektedir (Anohin 2006: 28).

Altaylılar, şifalı bitkileri, madenleri ve benzeri tedavi yöntemlerini hiçbir zaman hastaları iyileştirmek için kullanmamışlardır, çünkü bilmezler. Altaylılar, her hastalıkta ruhsal bir güç aramakta ve tedavi yöntemlerini de buna göre geliştirmektedirler. Gönderilen herhangi bir hastalıkta bunu ruhların yolladığına inanarak Şamanlara ayin yaptırırlar ve kurban keserler, bu şekilde hastanın şifa bulacağına inanırlar. Bu kurbanlı fidiye işleminin toluu diye özel bir adı vardır. Hasta kurban kesiminden sonra iyileşmesi ruhların *toluuyu* kabul ettiği anlamına gelir (Anohin 2006: 28-30).

Koskima şamanları, her hastalığın bir insanın ruhu olduğuna ve bu insan olan hastalığın ruhunu yakaladıklarında hastalığın ruhunun öleceğine ve bedeninin de insan bedeni içerisinde kaybolacağına inanmaktadırlar(Lévi-Strauss 2012:249)

Mircea Eliade'ya göre Şaman kurban rahibi değildir. O İnsan ruhunun hastalıklar ve ölüm, avlanma gibi deneyimlerine dair tören ve ayinlerinin vazgeçilmez şahsıdır (Eliade 2003: 24).

Yakutlar'da bir hastanın iyileştirilmesi için Şaman tarafından yapılan uygulamalar dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yardımcı ruhlar çağırılır, ikinci bölümde hastalığın nedeni saptanır, üçüncü bölümde Şaman hastanın ruhunu kaçıran kötü ruhlarla iletişime geçer kötü ruhları tehdit eder ve bu ruhları kaçıtır, son ve dördüncü bölümde ise Şaman hastanın ruhunu bulabilmek için seyahate çıkar bu bölümlerin hepsinde özel merasimler ve ayinler yapılır. Bütün bu uygulamaların sonucunda hastanın sağlığına kavuşacağına inanılıyor (Ocak 2000:149).

Hastalık tedavisinde şayet bedenden *kut* yani can çalınmışsa şaman yeraltı ruhlarına bir hayvan kurban ederek hastayı iyileştirir, bedene kötü ruh girdiğinde de bu kötü ruhu bir nesneye yahut bir hayvana göçürerek hastalığı tedavi etmiş olur(Bayat 2012:111).

Doğu Türkistan'da bugün hastaları iyileştirmek için yapılan Şamanist işlemler İslami bir etkinin altında devam etmektedir. Altay Şamanlarının ayinleri, peygamberlerin ve Vefilerin isimleri duaların içine karıştırılarak İslamleştirilmeye çalışılmıştır. *Perihan* denilen bu Şamanlar bu sayede varlıklarını sürdürebilmektedirler(Ocak 2000:149).

Şamanlık tedavileri hava karardığı zaman yapılır. İyileştirme sırasında üçlü bir yapı hâkimdir, bunlardan ilki tedavi eden yani şaman, ikincisi tedavi edilen yani hasta ve üçüncüsü de seyircilerdir (Bayat 2012:100-104).

Şamanların başlıca görevlerinden biri toplumun sağlıklı olmasını sağlamaktır (Bayat 2012: 100). D. Zelenin “*En eski Şaman müessesesini kurgularken biz bu sonuca vardık ki, şamanlık tıbbî faaliyetle başlamıştır ve bugün de onun diğer işlevleri arasında yer almaktadır.*”(Zelenin 1935: 711, Bayat 2012: 104). Şamanlıkta tedavi etme becerisinin hem eski olması hem de esasında şamanların tabip, otacı olması Sibiryada yaşayan Türk topluluklarının şamanlığını araştıran araştırmacılar tarafından da birçok kere ortaya konulmuştur(Bayat 2012:104).

Şamanların iki önemli görevi vardır; bunlardan biri hastaları iyileştirmek, diğeri de ölenlerin ruhlarının öte dünyaya gidişlerine eşlik etmektir. Bunların dışında

büyü yapmak, yağmur yağdırmak, fal bakmak, bitki ve hayvanların çoğalmasını sağlamak gibi büyüsel işlerle uğraşmaktadırlar (Örnek 1971: 54).

Şamanların hekimler gibi hastalık tedavi etmesinin nedeni, ilkel dönemlerde insanların hastalıklara sebep olan varlıklar olarak devleri, cinleri, ya da kötü ruhları görmeleridir. Tanrı ya da ulu ruhlar tarafından seçilmiş olan Şamanın başlıca görevi de ruhu ele geçirmiş ve ruhu alıp gitmiş bu cinleri ve kötü ruhları bulup onlardan ruhu geri almaktır(Örnek 1971: 55).

Erkek Şamanlar gibi kadın Şamanlar da bulunmaktadır, kadın Şamanlar kadın Şamanlık kurumuna dâhildirler, onlar da hastalanır, ruhlar tarafından seçilir, özel Şaman elbiseleri giyer, ritüelleri gerçekleştirirken davul kullanırlar ve kadın Şamanların başlıca görevleri şunlardır:

- Hastaları iyileştirmek,
- Ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek,
- Kısırlığı tedavi etmek,
- Fal bakarak gelecekte haber vermek,
- Evi kötü ruhlardan temizlemek,
- Kurban sunmak gibi bazı dinsel törenleri icra etmek,
- Mevsim ritüellerini düzenlemek,
- Sığırlara ve atlara zarar veren ruhları kovmak,
- Kayıp şeylerden haber vermek,
- Yağmur yağdırmak, yıldırım çaktırmak,
- Bazı koruyucu amuletler hazırlamak(Bayat 2012: 102).

Şaman tedavi sisteminin her şeyin canlı cansız olduğunu gözetmeksizin bir ruhu olduğuna inandığını görüyoruz. Kadın ve erkek Şamanlar da sahip oldukları bütün yetenek ve becerilerin ruhlara ait olduğuna inanırlar (Bayat 2012: 103).

Yapılan çalışmalara bakıldığında kadın ve erkek şamanların yaptıkları uygulamalarda herhangi bir farklılık olmadığı, ancak yine bu araştırmalar incelendiğinde bazı ritüellerin yalnızca kadın şamanlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir(Bayat 2012: 103).

Kadın Şamanlar da aynı tabipler gibi çeşitli bitkilerden ilaçlar yapabilmektedirler, fakat otacı tabipler yaptıkları ilaçlarla bedeni iyileştirmeyi hedeflerken kadın şaman otlardan yaptığı ilaçlarla ruhu iyileştirmeyi, kaybolan enerjiyi geri getirmeyi hedeflerler. Ayrıca hiçbir bitkisel yöntem bilmeyen ve hastaları tedavi edebilen kadın şamanlar da vardır. Bundan yola çıkarak her şamanın otacı, yalnız her otacı tabibin şaman olmadığını söyleyebiliriz. Şamanları şaman olmayan sağaltıcılardan ayıran tek fark şamanın ruhsal enerji taşıyıcısı olması, her şeydeki ruhu görebilmesi, hastalığa da ruhsal kayıp, ruhsal sarsıntı şeklinde bakmasıdır(Bayat 2012: 109).

Şamanın kadın yahut erkek olması fark etmeksizin ruhsal bozukluğu ve deliliği tedavi etmesinin en büyük sebebi ruh bilicisi olmasıdır, yani şamanın da aynı bir ruhsal bozukluğa sahip olan kişi gibi trans haline geçmesinde, ruhlar diyarına transfer olması, kendisinin de bunları yaşamasıdır(Bayat 2012: 109).

Kadın şamanlar teşhis koymada, hastalığa yaklaşımda ve tedavi sürecinde erkek şamanlardan daha farklı bir şekilde olaya yaklaşmaktadırlar. Kadın şamanların kendilerinden önceki otacı ve büyücü kadınların metotlarını benimsediği görülmektedir. Bu kendilerine özgü teşhis ve tedavi yöntemlerinin içinde ilahi ve kutsal titremeyle sarsılma, cinsel organı göstererek kötü ruhları vücuttan atmaya çalışma, dans metodunun coşkusuyla hastayı sağaltmaya inandırma ve motive etme gibi uygulamalar yer almaktadır(Bayat 2012: 110).

Kadın şamanlar tarafından kullanılan tedavi yöntemlerinden biri de emmedir. Şaman bireyi emerek hastalığı dışarı tükürür, ancak bu emdiği kesinlikle şamanın ağzından aşağıya inmemelidir bu durumda şamanın kendi hasta olur(Bayat 2012:111).

Kadın şamanların kullandığı bilinen diğer bir tedavi yöntemi de ateşle tedavidir. Ateşle tedavi diyerek anlatılmak istenen şey aslında kadın şamanın hastaya bıraktığı kendi enerjisidir. Kamlık anında şamanın ruhu ateş bırakır ve bu da şamanın ateş ruhuyla bağlantısı olarak bilinir(Bayat 2012: 113).

Kadın şamanların uyguladığı tedavi yöntemlerinden biri titreme ve şarkı söylemeyle hastayı iyileştirmektir. Kadın şaman titreme ve hastaya yakın el temasıyla hastayı tedavi eder(Bayat 2012: 115).

Yaşar Kalafat eserinde, Şamanizm’le Gök Tengri inancını çağdaş olarak kabul etmekte ve Kamlığı da Gök Tengri inancının din adamı olarak görürken, Şamanizm’in bir nevi büyücülük olduğunu ifade etmektedir(Kalafat 2004: 24-25).

Kam, ruhani yardımcılarla Ata ruhları ile kurduğu ilişkiler sonucunda edindiği bilgileri, bu dünyada başkalarının iyiliği için kullanır. Örneğin Kam ruhlardan edindiği bu bilgilerle; hastaları tedavi eder, gelecekte haber verir ve meseleleri çözer(Arpacı 2012: 18).

Kamlığın (kâhin, şaman) öğretilerek kuşaktan kuşağa aktarılmasından daha çok, babadan oğula geçen bir sistemi vardır. Kam olan kişinin toplum içerisinde belli başlı görevleri mevcuttur. Kam ölen kişilerin ruhlarını öteki dünyaya götürmekle hükümlüdür, ayrıca kötü ruhlarla yüzleşip bu ruhlardan gelecek olan zararları geri çevirmek de Kama ait bir görevdir. Avcılıktaki şanssızlıkları gidermek ve aile içi huzuru sağlamak için törenler yapmak, ağır hastaları iyileştirmek Kam olan kişinin başlıca görevleri arasındadır. Kam bunları yaparken yardımcı ruhlarını yanına çağırır(Kalafat 2004: 48-49).

Aynı kandan olan toplumlarda, diğer dünyayla ilişki kurabilen ve şifa verme yeteneği olduğuna inanılan, ayin ve törenler düzenleyen şahıslara Şaman denir. Türk kavimlerinde ise bu adın karşılığı Kam’dır(Dikici 2005: 407). Bugün de Şaman kelimesinin yerine Altay Türkleri “Kam” kelimesini kullanmaktadır(Gömeç 2011:19).

Kam yahut Şaman olarak adlandırılan kimsenin birçok vazifesi bulunmaktadır. Kamlar astronomiden anlayan insanlardır ay ve güneş tutulmalarına göre gelecekte bildiler verirler. Kamlara sormadan savaşa girilmezdi. Kamlar hastalık ve ölüm zamanlarında da görevleri olan insanlardır. Hastanın yanına gidip dua ederek ona şifa vermeye çalışırlar (Dikici 2005: 409).

Kaşgarlı Mahmud *kam* kelimesini *kâhin* kelimesiyle çeviriyor, ayrıca Divanü Lûgat-it Türk’te kamların ayin ve afsunlarını(arvış) ifade ettikleri Türkçe cümleler örnek olarak gösteriliyor.

‘Kam avrış avradı=Kam afsunladı’

Kaşgarlı Mahmud, “Kam” sözünü “Kâhin” kelimesiyle açıklarken, Yusuf Has Hâcip Kutadgu Bilig’de kam kelimesinin karşılığı olarak “otacı” kelimesini kullanmasıyla birlikte, bu insanları topluma faydalı bireyler olarak tanımlamıştır. Odgurmuş da hakana nasihat verirken “Bazı insanlar yoksul, bazı insanlar da kaygı ile yıpranmışlardır. Bunların ilacı, dertlerine derman sendedir. Bunları tedavi et, bunların kamı ol” demektedir (Gömeç 2011: 20-21).

Bir önceki paragrafta belirttiğimiz gibi Yusuf Has Hâcip de Kutadgu Bilig’de kamları otacılar yani tabipler ile bir saymış; kamların faydalı insanlar olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Kutadgu Bilig’in bir yerinde şöyle bir ifade geçmektedir:

‘Kerek tut otaçı, Kerek kam

Öligliğke her giz asıg kılmaz em’

Yine başka bir yerde de her derdin bir kamı olduğunu ve dermanı olduğunu söylüyor:

‘Kamug igke ot ol emi belgölüg

Ol ig emlegeçü kamı belgölüg’

Yusuf Has Hâcip tabipler yani otacılardan sonra mu’azzimler yani afsuncular diye ele aldığı grup da kamlardır. Yusuf Has Hâcip bunlar hakkında şöyle diyor:

‘Otacılardan sonra afsuncular gelir. Yel, şeytan (yek) hastalıklarını bunlar tedavi ederler. Bunlara katılmak (karışmak), yel, şeytan dokunanları bunlara okutmak gerekir. Acaba nasıl faydası dokunur desen bile sen onu hoş tut. Tabip afsuncunun sözlerini beğenmez, afsuncu da tabibe yüz çevirir. Tabip ‘İlaç kullanırsa hasta iyi olur.’ Der. Afsuncu ise ‘Muska kullanırsa cin-şeytan uzaklaşır.’ der.’ (İnan 2000: 73).

Ayrıca kamların Hazarlarda beyin ameliyatı dahi yaptığı bilinmektedir. Eski Karluklarda da din adamı manasında kullanılan “sagun” kelimesi aynı zamanda “başhekim” demektir (Gömeç 2011: 20-21).

Altaylarda yapılan çalışmalara göre Kam, her zaman emci(tedavi yapan) olmak zorunda değildir. Emci Kamlar da vardır fakat bu durum olmazsa olmaz bir durum değildir(Arpacı 2012: 23).

Fuzuli Bayat'a göre Şamanlık eski Türk dini olan Gök Tanrı inancından çok fazla şey almıştır, hatta Şamanlık'ı Gök Tanrı dininin pratiğe dökülmüş bir halidir (Bayat 2005: 20).

Şamanlığı belirleyen üç alâmet vardır:

- Kendi istekleri doğrultusunda başka bir şuura geçebilmeleri,
- Kendilerini başka bir âlemde seyahat ediyor gibi hissetmeleri,
- Bu seyahatlerinden bilgi ve güç almakla beraber, kendi soydaşlarına da yardım etmek için yararlanabilmeleri(Bayat 2005: 21).

Şamanlığın temel anlayışını kapsayan Şaman seçilme üç yolla gerçekleştirilir:

- Soyla geçen Şamanlık görevi.
- Ruhlar tarafından seçilme.
- İnsanın kendisinin Şamanlık yolunu seçmesi(Bayat 2005: 22).

Soyla geçen Şamanlık görevi durumunda aile bireylerinden birinin ya da birkaçının Şaman olması ve Şamanın kendi soyundan birini bu görev için seçmesi durumudur. Ecdat Şaman'ın kuş şeklindeki ruhunun ana rahmindeki çocuğa geçtiği ve Şaman kaderinin kaçınılmaz olduğunun göstergesidir. Toplum, Şaman olana kişiye zorunlu hizmete çağırılan insan gözüyle bakar ve insanlarda ağrının bir vergi olduğu düşüncesi vardır(Bayat 2005: 25).

Altay ve Yakut Şamanları çağrıyı kötü ruhlardan, ecdat Şaman ruhlarından ya da töslerden alırlar fakat Orta Asya Şamanları, bunlara aynı zamanda perihan, bakşı ve falbin de denir, çağrıyı Müslüman mitolojisinin oluşturması olan cin ve perilerden alırlar. Periler Şaman olacak olanla cinsel ilişkiye girerler ve Kamlık etmeyi

öğretirler. Görüldüğü üzere İslamiyet'in kabulünden sonra yeraltı ruhlarının yerini cinlerin almıştır(Bayat 2005: 26)

'Ben senin atan olan Şamanların koruyucu ruhuyum. Onlara Kamlık etmeyi ben öğrettim. Şimdi de sana öğreteceğim. Büyük Şamanlar öldüğü için hastaları iyileştirecek, onların dertlerine ilaç olacak Şaman kalmadı. Sen Şaman olmalısın. Ben seni seviyorum. Benim kocam yok. Sen benim kocam ol, ben de senin karın olayım. Ben, senin Kamlık etmene yardımcı olacak ruhlar vereceğim. Sen onların yardımı sayesinde dertlere derman olacaksın. Ben de sana bunu öğreterek yardımcı olacağım. İyileştirdiğimiz adamlar bize yemek verecek.'(Bayat 2005: 73).

Biri hastalandığında hemen Kama haber verilir ve gelip kamlık yapması istenir. Kam yanına seçtiği iyi ruhlarla hasta olan kişinin canını aramaya gider. Bu yolda yani kamlık ederken karşısına çeşit çeşit kötü ruhlar çıkar ve Kama engel olmak isterler. Kam hangi kötü ruhun hastanın canını aldığını diğer kötü ruhlardan intikam almak isteyen bir ruhtan öğrenir ve o ruhun peşine düşer. Eğer canı kurtarabilirse geri döner ve hastanın kulağına canını üfler(Bayat 2005: 183).

Kam yalnız kamlık ettiği sürece Kamdır, diğer durumlarda o da toplumun diğer üyeleri gibi *normal* insandır(Bayat 2005: 34). Kamlar aynı zamanda şarkıcı, şair, müzisyen, kâhin ve hekimdirler(Arpacı 2012: 20).

2.1.2. Bakşı/Bahşı

İslamiyet'in kabulüyle Bakşılar, Şaman ve Kamların yerine geçmiş ve onların görevlerini İslami çerçevede içerisinde üstlenmişlerdir (Bayat 1989: 61). Ancak Metin Ergun'un *Kopuz Sarını* adlı çalışmasında belirttiğine göre; Baksılar Kazak'ların inancına göre Şamanist dönem din adamlarıdır. Kulların dilek, dua ve kurbanlarını Tanrı'ya ulaştıran kimselerdir. İnanca göre ölmüş bir baksının ruhu genç bir kişiye geçer ve o kişi cinlenir. İnzivaya çekilir ve uzun bir süre sonunda köy köy şehir şehir gezer düşkünlere, hastalara yardım eder. Hasta bir kimse gördüğünde onun ruhudaki kötü ruhlarla savaşır ve o ruhları kovar(Ergun 2002:110).

Kazak-Kırgız Baksı'larının da şamancıl tedavi şeklinde adlandırabileceğimiz cin çıkarma ayinleri vardır. Seans Allah'a ve Müslüman ermişlere dua ile başlar, cinlere sesleniş ve kötü ruhları tehditle devam eder (Eliade 1999: 251).

Kamların devamı olarak kabul edebileceğimiz Bakşılar büyük oranda atalarıyla aynı işleri görmektedirler. Onların da başlıca görevlerinden biri hastaları iyileştirmek, kötü ruhları tehdit etmek ve kovmaktır.

Doğu Türkistanlı bakşılar hastalarını tedavi ederken birçok kukla kullanırlar, Başkurt ve Tobol bakşıları da sıtma hastalığının tedavi sürecinde paçavralardan yaptıkları kuklalara hastalığı aktarır, bu kuklaları uzaklara götürürler(Gömeç 2011: 77).

Sahalarda hastaları iyileştirme görevi din adamı olan oyunun işidir, ayrıca bu kişiler şifahi destan edebiyatının da koruyucuları olarak kabul edilmektedirler. Kazak ve Kırgızlarda da bakşılar kâhinlik ve hekimlik işini üstlenen kişilerdir(Gömeç 2011: 88).

2.2.3.Velî

Velî kavramı tasavvuf terminolojisinde; ‘Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen’ anlamında kullanılmıştır. Fakat bu kavram zamanla değişikliklere uğramış ve benliğini Allah katında yok etmek suretiyle birtakım olağanüstülükler, kerametler gösterebilen kişiler karşılığında kullanılmaya başlanmıştır(Ocak 1992: 1).

Kur’an-ı Kerîm’de Velî kelimesi “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” manasında kullanılmıştır (Ocak 2010: 1).

Velî kültürünü özetleyecek olursak, olağanüstü kuvvet ve kudrete sahip kimselerin herhangi bir konuda –sağ/ölü ayrımı yapılmaksızın- yardımının dokunacağına inanılması ve bu yardıma ulaşmak için yapılan bir takım uygulamalara başvurulmasıdır, denilebilir (Ocak 2010: 6).

Eski Şamanların cinlere karşı savaşlarını, ruhlarla mücadelelerini, gaybdan haber getirmeleri ve hastaları iyileştirmeleri ayrıca efsane, destan vb. ürünlerin bir kısmını, Türk Evliya menkıbelerinde velînin hikâyesi olarak bulmak mümkündür(Ocak 2010: 31).

Araştırmacılar, Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta olan Velî yahut aziz kültürünün temellerini, bu sahalarda daha önce var olmuş kültürlere bağlamaktadırlar. Hıristiyanlar aziz kültürünün temellerini tabiat kültürleriyle, mitolojik tanrı ya da

kahraman kùltleriyle birleştirmektedirler. Müslümanlıktaki Velî kùltünün de temellerinin İslamiyet'ten önce atıldığı bilinmektedir. Gerek Hıristiyanlıktaki aziz kùltünün, gerekse Müslümanlıktaki Velî kùltünün kendilerinden önce var olmuş putperest kùltlerle yakın alakası olduğu söylenebilir(Ocak 2010: 6).

Şamanlık İslam dönemindeki evliyalığa denk gelir nitelikte bir kimliktir. Oğuz kavminin bilgisi Korkut Ata'nın da bilinen en eski özelliği Şaman koruyucu ruhu olmasıdır. Korkut Ata kavminin fizikî (şifa dağıtıcı, tabip) ve manevî (evliya, olmuş ve olacakları haber veren) koruyucusudur. Buradan yola çıkarak Şamanlığın tabipliğe, bir bütün olarak her ikisinin İslam evliyalığına ve bu üç özelliğin birleşimi de arifliğe eşittir (Bayat 2007: 98-99). Dede Korkut metinlerini okuduğumuzda Dede Korkut ve Şamanlar arasında büyük benzerlikler olduğunu görüyoruz. Gaybdan ve gelecekte haber vermeleri, bir iş yapılacağı zaman onlara danışılıyor olması, halkın sıkıntılarını giderebiliyor olmaları gibi. Abdülkadir İnan Dede Korkut'un İslâm öncesi devirden İslami devre geçmiş efsanevi bir kişi olduğunu ve Türklerin Müslüman olmasıyla da kopuzuyla türküler söyleyen bir Velî'ye dönüştüğünü söylemektedir(Ocak 2010: 14).

Ahmet Yaşar Ocak'a göre Velî kùltünün oluşması için gerekli olan psikolojik amiller şunlardır:

“ 1. *Velî, fevkalâde ruhanî kudretlerle mücehhez olduğu için, artık toplumda ona karşı koruyla karışık saygı duygusu hâkim olmaya başlar. Velî'ye karşı yapılacak her hangi bir saygısızlığın, çarpılma, aniden veya feci bir şekilde ölüme yakalanma vs. Şeklinde cezalandırılacağına inanılır.*

2. *Buna paralel olarak, Velî'nin söz konusu ruhanî kudretinden, bir takım iyiliklerin cezbedilmesi ve kötülüklerin giderilmesi yolunda faydalanma arzusu doğar(feyz ve bereket kavramı).*

3. *Nihayet, dünyada bu tarzda menfaati sağlayacak olan Velî'nin, öbür dünyada da tanrı katında yardımcı olması için onu memnun etme çabası ortaya çıkar ve bunun sonunda bir tatmin duygusu müşahede edilir.” (Ocak 2010: 8).*

Anadolu'daki Velî kùltü araştırıldığı zaman, bu kùltün bu coğrafyada İslâm öncesi temellere dayandığı ilk bakışta anlaşılmaktadır. Tasavvufun Velî adlandırması bunun üzerine oturtulmuş bir kılıftır (Ocak 2010: 10).

Türkler Müslüman olmadan önce Şamanizm, Budizm, Manihaizm, Zerdüştlük, Mazdeizm ve Hıristiyanlık gibi, birbirinden farklı dinlere mensup olmuşlardır. Bu dinlerden önce de belli bir takım inanç sistemleri olduğu bilinmektedir(Ocak 2010: 10).

Türkler 'deki Velî kültürünün temellerinin Şamanist dönemde atıldığı söylenebilir. Velî tipleri incelendiğinde Eski Türk Şamanlarıyla aralarında büyük benzerlikler olduğunu fark etmemek imkânsızdır. Hastalıkları iyileştiren, gelecekte haber veren, felaketleri önleyen, hava şartlarını değiştiren, düşmanlarına felaket yollayan, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan Türk Şamanlarının Bektaşî menakıplamalarında geçen Velî tipinde yeniden doğduğu söylenebilir(Ocak 2010: 11).

Alevîler eski Şamanlıkta olduğu gibi kendi cemiyetlerine ve erenler divanına taparlar. Fakat Alevîlikte Şamanizm'de ve Totemizmde olan oymak beyliği yerini pirlîğe ve dedeliğe bırakır. Alevîler de eski Şamanlar gibi iyiliğin kötülüğün, kıtlık ve bereketin erenlerden, pirlerden veya dedelerden geldiğine inanmaktadırlar. Onları küstürmenin fena sonuçlar ortaya çıkaracağını, onlara hediye, kurban sunmanın gerekliliğini kabul ederler. Günahların dedeleri tarafından affedileceğini düşünürler(Yörükân 2005: 27).

Alevîler eski Türk inanışlarında olduğu gibi kendilerini ruhların korunduğuna inanmaktadırlar. Bu ruhlar tarafından hasta edildiklerine dara düşürüldüklerini kabul ettikleri için şifayı da bu ruhlara hükmedebilen kamlardan, erenlerden ve dedelerden ummaktadırlar. Üfürükçülüğün ortaya çıktığı an da bu andır(Yörükân 2005: 34).

Alevîlerde nefesin tesiri hakkındaki itikat devamlılık göstermektedir, geçmiş dinlerden bugün ki dinlere gelene kadar tesir eden müesseseler falcılık, üfürükçülük ve büyücülüktür(Yörükân 2005: 35).

Atalar kültürünün de Velî kültürünün oluşmasındaki önemli etkenlerden biri olduğu bilinmektedir. Ataya tapmak demek olmayan atalar kültü, atanın öldükten sonra da üstün bir takım güçlerle kuşatıldığı ve bu sayede soyuna yardım edebileceği inancı, ataya karşı korkuyla karışık saygı duygusunu doğurmuştur. Bu nedenle atanın ruhuna kurban kesilir ve eşyaları özenle saklanır ve mezarları kutsal sayılır(Ocak 2010: 12).

1890'larda Orta Asya'da dolaşan Fransız tarihçi Fernand Grenard bu bölgedeki Velî kültürünü incelemiş ve bu kültü atalar kültürüyle bağdaştırmıştır. F. Grenard'a göre Velî mezarlarına dikilen tuğlar, İslâm öncesi Şamanların atalarının ruhlarına sundukları at kurbanları temsil etmektedir(Ocak 2010: 12). Hastalık tedavisinde başvurulmuş dinsel-büyüsel inanç ve uygulamaların en sık görüldüğü mekânlardan biri de bu Velîlere atfedilen adak yerleri ve türbelerdir(Türk 2012: 92).

Alevî Türklerde olduğu gibi Eskimolarda da sihirbazlar kutsal kabul edilir. Sihirbazlar bir hastalığın kişinin ruhundan çıkarılmasına yardım ederler, ruhlar üzerinde etkili olan bu kişiler bir günahın affı için de ayin yapmaktadırlar(Yörükân 2005: 31).

Şamanist dönemin yanı sıra Budist dönemde de Türk Velî kültürünün temeli oldukça sağlamlaştı. Çünkü bu dönemde Budist azizlerin kerametlerini anlatan eserler tercüme edildi. Bu şekilde Şamanların ruhanî güçlerine Budistlerinkiler de eklenmiş oldu. İslamiyet'e geçildikten sonra bu ruhanî güçler ve kerametler de Velî tipinin özellikleri olarak kabul edilmeye başlandı(Ocak 2010: 13).

Keramet nazariyesi, ilk devirlerden beri peygamber mucizeleriyle büyük oranda benzerlik göstermesi ulemanın tepkisini çekmiştir. Bakıldığında da peygamber mucizesiyle, Velî kerameti arasındaki tek farkın yapan kişilerin statüleri olduğu net bir biçimde görülüyordu (Ocak 2010: 29).

Anadolu'da, gerçek bir türbe ya da basit bir mezar olup olmaması önemsiz olmakla birlikte halkın türbe şeklinde tabir ettiği mezarlara sahip Velîlerin hepsinin de belli kerametleri olduğu bilinmektedir. Kimisinin hastaları iyileştirirken, kimisinin de dileklerin kabulünde yardım sağlayacağına inanılmıştır(Ocak 2010: 18).

Mehmet Fuat Köprülü'nün Anadolu'da İslamiyet adlı çalışmasında da bahsettiği gibi 13. Yüzyılda birtakım göçler nedeniyle Anadolu'ya yerleşen Türkmen babalarının eski Türk Şamanlarının İslamileşmiş şekilleri olduğu bilinmektedir.

Türkmen babalarından Baba İlyas ve müritlerinin eski Şamanlar gibi büyü yaptığı, muskalar yazdığı, hastaları iyileştirdiği ayrılmak üzere olan karı kocaları birleştirir (Ocak 2000: 146).

Türkmen babalarından Baba İlyas'ın müritlerinden Hacı Mihman'ın nefesinin çok kuvvetli olduğu, nefesinin değdiği her hastayı iyi ettiği bu kerametini ona Baba İlyas tarafından bağışlandığı *Menâkıbu'l-Kudsîye*'de geçmektedir (Ocak 2000: 147).

Vilâyetnâme-i Otman Baba'da, Otman Baba'nın misafir olduğu Musa Beğ adındaki şahsın tekkesinde, etraftaki hastaları çağırdığı ve nefesiyle ve nefes edilmiş suyla onları iyi ettiği geçmektedir (Ocak 2000: 147).

Velî Baba Menakıbnâme'sinde de nefes ile hasta kişiyi iyi etme durumuna sık rastlanmaktadır (Ocak 2000: 148).

Sudan Zencilerinde, eski Şamanlığın izleri olarak görülen merasimler vardır. Bu merasimlerden biri Dede Korkut'ta da aynına rastladığımız yılın muayyen zamanında dağa çıkan kızların kırk çeşit ot toplamaları ve bu otları tedavi için kullanmalarıdır. Sonrasında yine Mayıs ayının muayyen bir haftasında kıra gidilir ve merasim yapılır. Ziyafet verilir ziyafetten sonra def gibi olan davul çalınmaya başlanır, Sudan Zencilerinin başı olan 'gotye' yani kol başı raks eder, 'başa gelir' yani kendinden geçer. Bu anda kol başı hastalıkları tedavi eder, Kol başı kendinden geçtiği anlarda hastalığın sebebini söyler, tedavi için çareleri söyler, sonra kendisine gaipten sorular sorulur ve 'Baban geliyor' denilerek uyandırılır. Yukarıda da görüldüğü gibi gotye tıpkı kam gibi kendinden geçer ve hastalığı tedavi eder, gaipten haber verir (Yörükân 2005: 42-44).

2.1.4. Ocaklılar

Ocaklar, Türk halkının esas doktorlarıdır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır. Sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı gibi "ocak" deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile meşgul olan kişilerine "ocaklı" adı verilmektedir. Bir ocaklı, tedavi etmek kudretini ailesinden kan yoluyla alır. Bunun için bir öğrenim ve eğitim devresine ihtiyaç yoktur; ancak ocaklının başarı gösterebilmesi için, bazı kurallara dikkat etmesi gerekir. Bu yönden eğitim ve öğretime tâbi tutulan ocaklı Orta Asya şamanının bugüne ulaşmış şeklidir (Acıpayamlı, 1969: 5).

Ocak, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltımı gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kişidir: "sarılık ocağı", "fitik ocağı", ve bu gibi "ocak" ve "ocaklı" deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastaları

sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüklük işlemlerdir. Ancak bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu madde sürmek, bağlamak gibi “ilaç” saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1994: 113).

Ocak kelimesinin on farklı anlamını veren Ayşe Duvarcı “*Halk hekimliğinde ocak veya ocaklı diye eş anlamda kullanılan iki kelime ile adlandırılan kişiler, bir veya birkaç hastalığı iyi edebilme gücüne sahip olduklarını söyleyen, bu işin metotlarını bilen kimselerdir*” (Duvarcı 1990: 35, Çevik 2008: 147’den).

Ocaklık geleneği ailelerce sürdürülür ve “el verme, el alma” yöntemi ile babadan oğula, anneden kıza geçer(Uçak 2007: 115).

Hastalığı iyileştiren ocak, ocaklı tarafından el verilmiş aynı soydan gelen oğlan-kız veya aynı soydan gelmeyen gönüllü ve izin verilmiş kadın-erkek olabilir. Ocak veya ocaklı denen kişi, kendinde bulunan iyi etme yeteneğini, aile içinde kendisinden sonra bu işi yürüteceğine inandığı çocuğuna veya yine kendi soyundan gelen birisine sembolik bir anlam taşıyan “el verme” işlemiyle aktarır. Kuşaktan kuşağa aktarılan ocaklık geleneği el verme, ağza tükürme, sıvazlama gibi “temas ve parça bütünü özelliğini taşır prensibinden hareketle açıklanabilecek” farklı şekillerde olabilmektedir. El vermede evin büyüğü kime el verecekse bir nesneyi üç defa alır, verir. El alacak kişi de ocaklığı almaya niyet eder. Ocaklı, kızına ve eve gelin gelene el verebilse de ocaklık kızıdan çocuğuna geçmez. Aile dışında ocaklığı yürüteceği düşünülen ve el verme yoluyla hastalıkları iyileştirme izni alan kişiye, “kan bağlantısına dayanmayan ocaklıya” izinli denilmektedir. El verme işleminden sonra ocaklının ocaklık gücünün bittiğine inanılır; ayrıca izinli ölünce onun da ocaklığı biter, ocaklı olma hali izinlinin çocuklarına geçmez. El verme dışında vücuttan kemik düşmesi, babasından sonra dünyaya gelme, alkarısı yakalama veya para verme gibi özelliklerle de insanlar ocak olabilmektedir(Çevik 2008: 133-134).

El verme geleneğini içerisinde geçen Ayşe Fatma adının kim olduğuyla ilgili kısa bir bilgi vermek istiyoruz. Fatma, Peygamberimizin kızıdır ve asıl adı Fâtıma’dır, Hz. Ali’nin karısı ve Hz. Hasan ve Hüseyin’in anneleridir. Ayşe de Peygamberimizin en küçük eşidir ve asıl adı Âişe’dir(Alptekin 2011: 144).

El verme geleneği halk tedavisinin devamlılığı adına oluşmuş bir gelenektir. Bu gelenek sayesinde tedavinin sürekliliği sağlanmış olur. İşin yürütülebilmesi için

ailenin en büyük ferdi evde kalacak erkek çocuğa ‘el’ verir. ‘El’ verme işi birkaç kişinin önünde yapılır. Yaşlı kişi üç kere her defasında ‘Eli Alacak kişiye’ diyerek el verir ve el alan kişi de her defasında ‘Aldım kabul ettim.’ şeklinde ona cevap verir. Bunu sonrasında yaşlı kişi el verdiği kişinin yüzüne üç defa tükürür ve arkasını sıvazlar. Bu ritüellerden sonra da el alan kişi yaşlı kişiyle aynı yetkilere sahip hale gelir(Alptekin 2011: 146).

Dinsel büyüsel sağaltıcılardan biri olan ocaklar, çeşitli hastalıkları sağaltma niteliklerini kan bağıyla yahut ‘el alma’ yoluyla dinsel büyüsel sağaltma yönteminin aktarılmasını sağlamaktadırlar. Bu tür sağaltımlarda çeşitli nesnelere kullanılsa bile esas olan duadır (Özkan 2012: 309).

Halk ocaklarının uygulamaları içinde büyüsel, Şamanist, dinsel düşüncelerin izleri vardır. Bilindiği gibi totemik bilinç formasyonunda büyüsel unsurlar belirgindir. Bu durumda, pratik uygulamalar içerisinde de ağırlıklı olarak büyüsel düşüncenin izleri bulunmaktadır (Özgen 2007: 23-24).

Alevî dedeleri Müslümanlık döneminde kamlık ve kamlar kalkınca, onların görevlerini üstlenmişlerdir. Hastaları tedavi etme de kamlardan dedelere geçmiştir. Her türlü hastalığı tedavi edebilen dedeler olduğu gibi yalnızca bir hastalık üzerinde ustalaşmış, o hastalığın şifacısı konumunda ocaklı dedeler de mevcuttur(Yörükân 2005: 94-95).

İlkel toplumlarda hastalıkların ya kendiliğinden geçmesi beklenir ya tedavi için herkes tarafından faydalı olduğu kanıtlanmış kocakarı ilaçlarına ya da hastalık ağır bir hastalıksa *medicine-mane* yahut Şamana başvurulur. Bu başvuru alan kişiler hastalıkları çeşitli şekillerde iyileştirebilmektedir, bu yöntemlerden biri de emerek iyileştirmektir. Ağır hastalıklarda *medicine-man* büyüsel söz kalıpları eşliğinde çeşitli danslar yapar ve hastalığın vücudun belli bir yerinde derinin altına toplanmasını sağlar, bu ritüel saatlerce sürebilmektedir. Deri altına toplama işlemi gerçekleştikten sonra *medicine-man* hastalığın toplandığı yeri emmeye başlar ve bir süre sonra ağzından bir tüy yahut bir taş çıkartır ve vücuttaki hastalığı aldığını gösterir(Lévy-Bruhl 2006: 225-227).

Türk toplumlarında adına rastlanmayan *medicine-man*’ler yaptığımız okumalarda karşımıza çıkan bir tiptir. *Medicine-men/ Medicine-women*’lar Türk

toplumlarındaki sağaltıcı din adamıyla yani Şamanla tam olarak benzerlik göstermemekle birlikte onun gibi tedavilerinde dini ve büyüü kullanmıştır. Ancak sağaltmalarda din ve büyü ikilisini kullanan tek sağaltıcı Şaman olmadığı için ve *medicine-man*'lerin de Şaman sayılmalarını sağlayacak bütün özellikleri göstermedikleri için *Ocaklar* başlığı altında bu konuya değinmeyi uygun bulduk.

Bir toplumda her hastalık tedavi eden kadın yahut erkeğin şaman olmasını bekleyemeyiz. Çünkü tedavi işiyle *medicine-men*, *medicine-women*, *otacılar*, *büyücüler* de uğraşmaktadır. Şamanın yaptığı tedavi ruhla alakalıdır, Şaman fani ve geçici olanla uğraşmaz, ruh ebedîdir ve şaman da bu sebeple vücudu değil ruhu tedavi eder.(Bayat 2012:107)

Birçok ilkel toplumda *medicine-man* ya da Şaman bulunmaktadır, hatta bu ikisinden birinin olmadığı toplum sayısı yok denecek kadar azdır. *Medicine-man* topluluğun ileri gelen kişilerinden biridir ve toplum halkının diğer bireylerinden farklı olarak doğüstü güçlerle iletişime geçebilmekte ve onları yönetebilmektedir. Tıpkı Şaman gibi yağmur yağdırmak istendiğinde yahut bir savaşın kazanılmasında, avın başarılı geçmesinde, bereketli bir hasatta, hastalıkların tedavisinde birtakım büyüü işlemlere başvurusu istenmektedir (Lévy-Bruhl 2006: 37-39).

Şamanlık inancı üzerine en derin çalışmayı yapan M. Eliade, Orta ve Kuzey Asya topluluklarının tamamında dinî-sihri hayatın çoğunlukla Şaman etrafında şekillendiğini, fakat Şaman'ın dinî faaliyetlerin tümünde *icracı* durumunda olmadığını, örneğin, Tanrı'ya kurbanlar sunulmasına Şamanların katılmadığını ve ayrıca sihri-dinî hayatın yalnızca Şamanlıktan ibaret olmadığından, her sihirbazın da Şaman sayılmadığını ve Şamanlıkta hastalara şifa vericiliğin esas unsurlardan biri olmasına rağmen her *medicine-man* (şifa verici kişi)'in Şaman olarak adlandırılmayacağını belirttikten sonra, Şamanlığı kısaca *extase* (yüksek haz heyecanı ile insanın kendinden geçmesi) tekniği olarak tarif eder. Şaman trans halindeyken cinlerle, ölülerle, şeytanlarla ve perilerle irtibat halinde olurlar. Hastalanan kişilere şifa vermesi, ölülerin isteklerini yerine getirerek zararlarını önlemesi, insanların dert ve arzularını dile getirmek için gökteki ve yeraltındaki tanrıların yanlarına giderek aracılık yapabilmesi ancak bu şekilde mümkün olmaktadır(Kafesoğlu 2000: 300).

2.1.5. Otacılar

Otacılar bugünkü doktorluk mesleğinin eski zamanlardaki uygulayıcılarıdır. Onlar hastalarını çeşitli bitkiler kullanarak tedavi etmektedirler.

Günümüzde kullanılan birçok ilacın ham halini çoğunlukla bitkiler oluşturmaktadır. Modern tıbbın ve eczacılığın yanı sıra bu bitkilerden amatör şekilde yararlanan, ilaç yapan kimseler de bulunmaktadır. Bu kimselerin yaptıkları ilaçlara biz *koca karı ilacı, otaçı*, vb. isimler veriyoruz (Alptekin 2011: 83).

2.1.6. Sınıkçılar

Kemikleri ve eklem yerlerini kapsayan rahatsızlıkları tedavi eden, kırık-çıkık şeklinde de adlandırabileceğimiz halk hekimleridir. Hazırladıkları merhem ve yaptıkları masajlarla hastaları tedavi etme yeteneğine sahip olan bu şahıslar, sağaltma yeteneklerini usta-çırak ilişkisiyle öğrenmekte ve aktarmaktadır. Hazırladıkları merhem ve harçlarla ve yaptıkları masajlarla kırık-çıkık hastalarını tedavi edebilmektedirler.

2.2. Trabzon Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar

Geçmişten günümüze, din adamlarından modern hekime kadar gelen süreçte birçok sağaltıcı tipine rastlamaktayız. Bu sağaltıcı tiplerinin araştırma sahamız olan Trabzon'da da izleri mevcuttur. Biz bu kısımda Trabzon'da tedavi yetenekleriyle isim yapmış kişileri ve sağaltma yöntem ve teknikleriyle ilgili bilgi vereceğiz.

2.2.1. Nihat Kastan

1935 doğumlu olan sağaltıcımız Trabzon'un Faroz mahallesinde dünyaya gelmiştir ve o günden beri de yaşamını bu mahallede sürdürmektedir. İlkokul mezunu olan Nihat Kastan gençlik yıllarında güreşle uğraşmış, fakat şu an Trabzon Kemeraltı Çarşı'sında kuyumculuk yapmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar uzanan sağaltıcıların özelliklerine baktığımızda Nihat Kastan'nın otacılarla benzer özellikler gösterdiğini görmekteyiz. Bir takım kendi hazırlamış olduğu ilaçlarla kendine gelenleri tedavi etmektedir.

Nihat Kastan hastalıkları tedavi etme işine kendi hastalığının tedavisinden sonra başlamıştır. Kaynak kişimizin anlattığına göre; arkadaşlarıyla bir gece kuş avı için dağa çıkan Nihat Kastan bir anda karanlıktan bir ses duymuştur ve kendisine doğru bakan bir göz görmüştür. Bunu gören sağaltıcımız büyük bir korku yaşayıp koşmaya başlamıştır. Gördüğü şeyin at olduğunu ancak koşmaya başladıktan sonra anlayan Nihat Kastan 'ın bütün vücudunda korkudan siğil çıkmıştır. Yapılan her şeye rağmen vücudundaki bu siğilleri geçirmeyi başaramayan Nihat Kastan 'ın annesi, en son bakır kapta biriken ve oksitlenen yağmur suyunu siğil çıkan yerlere sürmüş ve bu işlem sonucunda siğiller kuruyarak kaybolmuştur. Kendi başından geçen bu olaydan sonra Nihat Kastan çevresinde gördüğü bir takım deri sıkıntıları yaşayan kişilerin de rahatsız yerlerine bakır oksit sürmüş ve insanlara bu şekilde şifa vermiştir.

Daha ziyade deri hastalıklarının sağaltımıyla ilgilenen Nihat Kastan, kısırlık, sinüzit, uykusuzluk gibi hastalıkları da tedavi etmektedir. Nihat Kastan'a bu hastalıkların tedavisini nereden öğrendiğini sorduğumuzda hem demin bahsettiğimiz kendi başından geçen olayı hem de Erzurum 'lu İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme*'sini göstermektedir. Bununla birlikte yapmış olduğumuz sohbetler sırasında Nihat Kastan bu mesleğin iki piri olduğunu, ilaççılardan, bitkicilerin pirinin Lokman Hekim, bıçakçıların yani ameliyat edebilme yeteneğine sahip olanların pirinin de Hz. İsa olduğunu söylemiştir.

Nihat Kastan bütün bu sağaltma işlerini kendi kuyumcu dükkanında yapmaktadır. Bilmiş olduğu bütün sağaltma yöntemlerini de gelen her hastaya yahut merak edene anlatmakta ve yapmış olduğu sağaltmalardan kesinlikle para almamaktadır. Kendisine bu teknikleri herhangi birine öğretip öğretmeyeceğini sorduğumuzda öğrenmek isteyenlere kapısının açık olduğunu, ancak tek şartının bunu para karşılığı değil Allah rızası için yapmak olduğunu söylemiştir.

Yaptığımız gözlemlerden edindiğimiz izlenime göre Nihat Kastan Trabzon İli ve İlçelerinde yaptığı sağaltmalarla oldukça duyulmuş bir isimdir. Hatta derlememiz sırasında tedavi için Erzurum ve Gümüşhane'den gelenler olduğunu da ayrıca vurgulamak isteriz.

2.2.2. Salih Yılmaz

1945 Trabzon Merkez'ine bağlı Yeşilbük Köyü doğumlu olan sağaltıcımız Salih Yılmaz ortaokul mezunudur ve emekli sağlık memurudur. Şu anda da Trabzon İnönü Mahallesi'nin muhtarlığını yapmaktadır.

Salih Yılmaz yanık ve yatak yaralarını sağaltmakta ve sünnet yapmakta ve yapılmış olan yanlış sünnetin hatalarını düzeltmektedir. Kullanmıő olduğu ilaçlar tamamen bitkisel ürünler olmayıp içlerinde kimyasal ürünler de bulunmaktadır. Sağaltıcımız, sağaltma işinin bir kısmını sağlık memurluğu yaparken etrafında bulunan doktorlardan öğrendiğini, bitki yağlarının, bitki yağlarından yaptığı merhemlerin nelere iyi geldiğini deneme yanılma yoluyla bulduğunu, söylemektedir.

Salih Yılmaz halk hekimliği tarihine bakıldığında otacılar sınıfına koyabileceğimiz bir sağaltıcımızdır. Hem mesleği gereği bir takım bilgilere hâkim olması, hem de kendisinin de konuya özel bir ilgi ve yeteneğinin olması onu bu konuda usta kabul edilen bir sağaltıcı haline getirmiştir.

Sağaltıcımız sağaltma işlemlerini muhtarlığın arkasında kendisi için özel hazırladığı odada yaptığı gibi, yatalak olup ona tedaviye gelemeyecek kimsenin evlerine giderek de yapmaktadır. Yaptığı sağaltmalar karşısında para talep etmeyen sağaltıcımız para vermek isteyenlerden para aldığını da söylemiştir.

Derleme sürecimiz içerisinde Salih Yılmaz'a tedavi olmak için Trabzon İli ve İlçeleri dışında, Bursa'dan, İstanbul'dan ve çeşitli illerden gelen yahut gelemediğı için ilaç istediğinin haberini yollayanlar olduğunu gözlemledik.

2.2.3. Asiye Esmer

1926 yılında doğan sağaltıcımız, Trabzon'un Tonya ilçesinin İskenderli belediyesinde doğmuştur ve hala orada yaşamaktadır. Asiye Esmer okula gitmemiş, okumaya yazmayı kendi kendine öğrenmiştir ve ebedir.

Sağaltıcımız ebeliğı kendisi de ebe olan annesinden öğrenmiştir. Çocuk doğurtma işinin dışında, çocuğu olmayan kadınlara da bitkilerden ilaçlar yaparak ve yapmış olduğu bu ilaçları rahim ağızına yerleştirerek çocuk yaptırmaktadır.

Asiye Esmer bir takım hastanelerde de doğumlara dışardan girmiş ve doğum yaptırmıştır. Bugün de kendisinden yardım isteyenlere, ilaçlar yapan sağıaltıcı, yaptığı ilaçlarla birçok kadının hamile kalabildiğini belirtiyor.

Asiye Esmer, sağıaltma yöntem ve tekniğine baktığımızda otacı olarak kabul edebileceğimiz bir sağıaltıcı tipi. Bitkilerle yaptığı ilaçlarla sağıaltma işlemini gerçekleştiren sağıaltıcının sağıaltabildiği tek rahatsızlık kısırlıktır.

Sağıaltıcı yaptığı sağıaltmalardan para talep etmediğini, ancak vermek isteyenlerden de aldığını söylüyor.

2.2.4. Celal Akın

1937 doğumlu olan sağıaltıcımız Trabzon'un Maçka İlçe 'sinde doğmuştur ve ilkokul mezunudur. Şu anda vefat etmiş bulunan sağıaltıcımız çalışmamız sırasında bal üreticiliği ve satıcılığı yapmakta idi.

Kırık-çıkık rahatsızlıklarını sağıaltan Celal Akın bu sağıaltma yöntemini başka bir kırık-çıkıkçı olan Osman Tosun'dan izleye izleye öğrenmiştir. Maçka'da kırık-çıkıkçı olarak bilinen Celal Akın gençliğinden beri bu tür sağıaltmaları yapmakta idi.

Celal Akın yaptığı sağıaltmalardan para almadığını, para vermek isteyenler olduğunda da o parayı ihtiyacı olanlara vermelerini istediğini söylemiştir.

Sağıaltıcı, halk hekimleri başlığı altında yer alan kırık-çıkıkçı tipinin günümüzde yaşayan bir örneğidir.

2.2.5. Osman Köz

1974 doğumlu olan sağıaltıcı Trabzon Sülüklü Mezarlığı bekçisi olarak çalışmaktadır.

Kendisinden ve sağıaltma tekniklerinden bahsetmek istemeyen ve bu konularla ilgili pek fazla bilgi vermeyen sağıaltıcı, nazar, cin musallat olması, psikolojik baş ağrısı, temre gibi rahatsızlıkları tedavi edebilmektedir.

Osman Köz tedavilerini doğaüstü güçlerle iletişime geçerek yaptığını ve bu sebeple tedavi şekliyle ilgili konuştuğunda rahatsız olduğunu söylemekte ve herhangi bir açıklama yapması halinde elindeki yetenekleri kaybedeceğine inanmaktadır.

Bu sağaltma yeteneğine nasıl sahip olduğu hakkında açıklamaya yapmayan sağaltıcı, konuşmalarımızın hiçbir şekilde kayda alınmasına da izin vermemiştir. Yalnızca kendiyle ilgili şu bilgiyi vermiştir. Bir kişinin bir yeri ağrıdığında, o kişinin ağrıyan yerine sağ elinin işaret parmağını koyduğunda ve yalnızca kendinin bildiği bir takım sözleri söylediğinde o kişinin ağrısı geçmektedir.

Osman Kz, bu sağaltma yöntemini nasıl öğrendiğini söylememiştir, yalnızca ona bunu öğretenin insan olmadığını söylemiştir.

Bu sağaltıcı hakkında net bir bilgiye sahip olmadığımız için geçmişten günümüze kadar gelen süreçte yer alan halk hekimliği yolunda net bir şekilde bir yere oturtamamaktayız. Ancak doğaüstü güçlerle iş yapması, fani olan hastalıklarla ilgilenmiyor olması, sağaltma yönteminin din-büyü kökenli olması gibi bir takım şamancıl özelliklere sahip olması, kendisini bu kategoriye yaklaştırmaktadır.

Osman Kz'n yaptığı sağaltmalarda hiçbir şekilde para kabul etmediğini çevresinde onu tanıyan insanlardan ğrendik.

2.2.6. Yakup Aslan

1930 doğumlu olan Yakup Aslan Trabzon'un Of İlçe 'sinin İkidere Köyü'nde doğmuş ve yaşamaktadır. Sağaltıcı yaşadığı köyün emekli imamdır.

Yakup Hoca olarak tanınan sağaltıcımızın mesleği öğrenme hikâyesi şu şekildedir. Yakup Aslan bir gece rüyasında aksakallı, kısa boylu bir kişi görüyor. Bu kişi ona '*Uyandığında insanları iyileştireceksin*' diyor ve sağaltıcı uyandığında kendini daha farklı hissettiğini, bakışının, görüşünün ve algısının değiştiğini söylüyor. Bu olayın yaşanmasından sonra bir gün komşuları başka bir köyde ölen bir kişinin cenazesine giderken Yakup Aslan'a denk geliyorlar ve onu da yanlarında götürüyorlar. Cenazenin başına gelen sağaltıcı ölen kişinin rüyasında gördüğü kişi olduğunu fark ediyor ve olduğu yerde bayılıp düşüyor. Uyandığında kimseye olayı anlatmıyor. Başka bir gün sabah ezanını okumak için camiye giderken caminin inşaat olan kısmında çalışan birini görüyor, yaklařtıķa bu kişinin yine rüyasında gördüğü kişi olduğunu fark ediyor ve içinden onun ölmüş olduğunu düşünüyor. Sağaltıcı bunu düşündükten hemen sonra o şahıs Arapça bir şekilde '*Allah yolunda çalışanlar için öldü demeyiniz.*' Diyor ve Yakup Hoca orada yeniden kendinden geçiyor. Sağaltıcı bu şahsiyeti o olaydan sonra bir daha görmediğini söylüyor.

Yakup Aslan yalnızca sinir bozuklukları, cin musallat olması, karabasan, yersiz yere ruh daralması vb. türde rahatsızlıklarla ilgilenen bir sağaltıcı. Zaman zaman kâğıda yazıp suda erittiği duaları hastalarına içirerek, zaman zamanda dua yazdığı kâğıtları hastalarının kıyafetlerine iğneleyerek bu sağaltma işlerini gerçekleştiriyor. Kendisine gelen hastanın doktorluk olduğunu düşündüğünde, bu kişilere *'Senin devan bende değil, doktora git.'* dediğini ve bazı kötü cinlerin etkisinde olan hastaların Yakup Aslan'ı gördüğünde kendilerini yerden yere duvardan duvara vurduklarını, seslerinin yettiği kadar bağırduklarını ve orada bulunmaktan ciddi anlamda rahatsız olduklarını söylüyor.

Sağaltıcı öğrendiği bu sağaltma yöntemini kendisinden sonra kimseye aktarmayacağını, bu zamana kadar da kimseye öğretmediğini, bunun ancak insan dışı güçler tarafından seçilerek olduğunu, kendisinin de seçildiğini aktarıyor. Ayrıca bu türden bir yetenek sağaltıcının atalarında bulunmadığını kendisinin bu anlamda iş yapan ailesindeki ilk kişi olduğunu belirtmek isteriz.

Sağaltıcı yapmış olduğu bu sağaltmalar için para talep etmemekte fakat para vermek isteyen de geri çevirmemektedir.

Yakup Aslan'ın anlattıklarından ve gözlemlerimizden yola çıkarak, kendisinin geçmiş dönemde sağaltma işleriyle uğraşan şamanların bir devamı olduğunu söylemek mümkündür. Şamanların bir kısmı da ata ruhları tarafından seçilip ve mesleği öğrenip, sağaltmalar yapabilmektedir. Yakup Aslan da mesleği ata kabul edebileceğimiz bir aksakallı dededen öğrenmiştir. Bu sağaltıcıyı bugünün şamanı olarak kabul etmek mümkündür.

2.2.7. Ömer Hoca

Kendisiyle görüşme çabalarımıza pek sıcak bakmayan ve ilmini anlayamayacağımızı söyleyen sağaltıcıyla ilgili çok fazla kişisel bilgi bulunmamaktadır. Trabzon'un Çaykara İlçe 'sinin Ataköy isimli beldesinde yaşayan Ömer Hoca onu tanıyanların söylediği kadarıyla seksen küsur yaşında.

Ömer hoca bizimle konuşmayı kabul etmedi ancak yaptığı bir sağaltmayı kendisiyle izlememize izin verdi ve bu sağaltma için dinî-sihri terimini kullanmanın yanlış olmayacağı kanısındayız. Örneğin, Ömer Hoca uykusuzluktan şikayet eden genç bir kadına, kayınvalidesinin saçından bir tutam kesip, ateşte yakıp, bir takım

Türkçe olmayan sözler söyleyip, küllerini yedirdi. Yaptığı bu sağaltmayı izlememize izin veren sağaltıcıya bu güce ve yeteneğe nasıl sahip olduğunu sormak istediğimizde bizi evinden çıkardı.

Çevre evlerde oturanlardan Ömer Hoca'nın yaptığı sağaltmalar için asla para kabul etmediğini ısrar edeni de azarlayıp evden kovduğunu, kendisine giden hastalara kapıdan girdikleri gibi eğer o tedavi edemeyecekse '*Senin işin benlik değil. Git.*' dediğini, cin musallat olması, nazar, ruhsal bozukluklar vb. hastalıkları sağalttığını öğrendik.

Bu yeteneğini ve gücünü nereden aldığını bilmediğimiz sağaltıcı dinî-sihri sağaltma yöntemlerini kullanması ve ruhsal hastalıklarla ilgileniyor olması Şaman özelliğini andırır niteliktedir. Kendisini günümüzün Şamanlarından biri olarak görmek bizce çok da yanlış bir tespit olmayacaktır.

Sonuç olarak insanoğlunun var olduğu günden beri doğa karşısındaki acizlik durumu, onu doğaüstü güçlerle iletişime geçme durumuna itmiştir. Yaşadığı felaketleri, hastalıkları, vb. olayları doğaüstü güçlerin kendisini cezalandırması olarak algılayan insanoğlu, bütün bu belalardan korunmak için doğaüstüyle kendisi arasında köprü oluşturabilecek bireyler oluşturmaya başlamıştır. Bu bireyler kimi zaman din adamları kimi zaman büyücüler olmuştur.

Hastalıklar, ilkel dönemlerde memnun edilmeyen doğaüstü güçlerin cezası olarak görüldüğü için, sağaltımının da ancak bu güçleri memnun ederek olacağına inanılmıştır. Sıradan halkın bu gücü kontrol ve memnun edebilecek yeteneği olmadığından, kendisi adına bu işleri yapması için ilk etapta Şamana başvurmuştur. Şaman hastalıkların sebebi olduğu inanılan yeraltı Tanrısı ya da kötü ruha kurbanlar sunmuş yahut bedenden kaçan ruhu yakalamak için çeşitli ayinler gerçekleştirmiş ve sonuç olarak da sağaltmayı kimi zaman başarmış kimi zaman da başaramamıştır.

İlkel dönemden modern çağa doğru ilerlemeye başladığında ise, Şamana benzer yahut Şamandan ayrı özelliklere sahip başka tipler doğmuş ve sağaltma işlerini gerçekleştirmişlerdir. Zamanla her sağaltıcının yeri ayrılmış, hepsinin baktığı iş değişmiştir. Şaman/Kam/Baksı gibi din adamı özelliğine sahip sağaltıcılar daha ziyade fâni olmayan hastalıklarla ilgilenirken, kırık-çıkıkçı, otacı dediğimiz türdeki sağaltıcılar bitkilerden, madenlerden ilaçlar yaparak sağaltma yoluna gitmişlerdir.

Halk hekimliği zaman içerisinde türlü değişikliklere uğramış ve bir kolu bugünkü modern tıbbı doğurmuştur. Bununla beraber modern tıptan ayrı işleyen kolun da kimi sağaltmalar ve sağaltıcılar tam manasıyla geleneğe bağlı kalmış ve kimi zaman da bu geleneklerde belli başlı değişiklikler yaparak bugüne kadar gelmiştir. Fakat bazıları da tamamen terk edilmiştir.

Sağaltıcılar ve sağaltma geleneğimizin Trabzon İl'indeki durumunu değerlendirmeye çalıştığımız bu bölümde geçmişle büyük benzerlik gösteren halk hekimlerine rastladık. Sayıları çok denecek durumda olmasa da şunu diyebiliriz ki Trabzon'da halk hekimliği, bu isimle anılmasalar da, modern tıbbı rağmen var olan bir durumdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRABZON HALK HEKİMLİĞİNDE HASTALIKLAR VE SAĞALTMA YÖNTEMLERİ

Halk hekimliği sağaltma yöntemleriyle ilgili çalışma yapan araştırmacılar, birbirinden farklı olarak hastalık tedavi yöntemlerini tasnif etmişlerdir. Bu tasnifler temel itibariyle birbirlerinden çok ayrılmayan, ancak bununla birlikte kapsam bakımından bazı farklılıklar gösteren tasniflerdir. Biz bu bölümde ana konuya, yani Trabzon'daki sağaltma yöntemlerine giriş yapmadan önce, Türkiye'de tedavi araç ve yöntemlerini sınıflara ayırmış kişiler ve bu yöntemler hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Halk hekimliği tedavi yöntemlerinin tasnifinden önce yeniden halk hekimi kavramının neyi kapsadığını hatırlatmakta fayda olduğu kanaatindeyiz. Pek çok araştırmacı tarafından halk hekimliği, çeşitli sıfatlarda uygulayıcıya sahiptir. Biz bu sağaltıcıların tümüne halk hekimi adını vermekteyiz. Hufford ise halk hekimiyle ilgili şunları söylemiştir: “*Halk hekimleri modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser vb.) ve tıp biliminde tanınmayan hastalıkları da (kem göz, ruhî çöküntü, büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi ederler.*” (Hufford 2007: 79).

1988 yılında katıldığı *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu'nda* sunduğu *Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji* adlı bildirisinde Eriş Asil, tedavi araç ve yöntemlerini tasnif etmiştir. Bu tasnif aşağıda verildiği şekildedir.

1. Tamamen büyü niteliği taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri:

- Yatırlar,
- Ocaklar,
- Üfürük-Efsun,

- Uğurlu yerler, uğurlu kişiler,

2. Hem büyü hem gerçekçi nitelik taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri.

3. Tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma ve tedavi araç ve yöntemleri(Asil, 1989: 33-34).

Eriş Asil'in tasnifine baktığımızda bizim dinî tedavi yöntemleri olarak adlandırdığımız ve bu sınıfa yerleştirdiğimiz uygulamaların kendisi tarafından *Tamamen Büyü Niteliği Taşıyan Korunma ve Tedavi Araç ve Yöntemleri* başlığı altında ele aldığını görmekteyiz. Ayrıca yapmış olduğu gruplandırmaların hiçbirinin kapsamına dini almayarak, dinin halk hekimliği uygulamalarında yeri olmadığını belirtir nitelikte bir duruş sergilemiştir. Ancak dinin de büyü kadar halk hekimliğinin kaynağı olduğunu kabul edersek, bu tasnif eksik hatta yanlış yapılmış bir tasnif haline gelmektedir.

Eriş Asil'in tasnifinden farklı olarak halk hekimliği tedavi yöntemleri üzerine tasnif yapan diğer bir isim de Sevgi Şar'dır. Sevgi Şar, 1988 yılında katıldığı *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu*'nda sunduğu *Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü* adlı bildirisinde halk hekimliğinde hastalıkların teşhis ve tedavi sürecinde uygulanan pratikleri sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma da şu şekildedir.

- İlaçlar (Bitkisel, hayvansal, madensel kaynaklı),
- Sihirsel işlemler,
- Dinî işlemler,
- Ameliyat (Şar 1989: 221).

Sevgi Şar'ın da yapmış olduğu tasnifte büyüsel tedavi yöntemleriyle, dinî tedavi yöntemlerini birbirinden farklı başlıklar altında değerlendirmeye aldığı görülmektedir. Ancak dinsel ve büyüsel tedavi yöntemleri birbiri içine girmiş biçimde yapılan halk hekimliği sağaltmaları da mevcuttur ve bu tasnifte o yöntem ve uygulamalara yer yoktur. Bu da yapılmış olan tasnifi eksik hale getirmektedir.

Gülnaz Savran tarafından hazırlanan *Adana Bölgesinden Derlenen Bazı Halk Tıbbi Uygulamalarının Tıbbi Antropoloji Açısından Değerlendirmesi* adlı makalede yapmış olduğu tasnif şu şekildedir.

a. Dinsel ve büyüsel nitelikli tedaviler,

b. Halk hekimliği ve geleneksel sağaltmayla ilgili tedaviler,

- Parpılama yani vücuttan kan akıtma yoluyla yapılan tedaviler,
- Bitki kökenli ilaçlarla yapılan tedaviler,
- Hayvansal kökenli ilaçlarla yapılan tedaviler,
- Bitkisel ve hayvansal kökenli ilaçlarla yapılan tedaviler,
- Değişik maddelerle yapılan tedaviler.

Gülnaz Savran'ın bu tasnifine baktığımızda, dinsel-büyüsel tedavi yöntemlerini halk hekimliği ve geleneksel sağaltma yöntemlerinden ayrı tuttuğunu ve onları bu kapsam içinde kabul etmediğini, bununla birlikte madensel ilaçlarla yapılan tedavileri, halk hekimliği ve geleneksel sağaltmayla ilgili tedaviler kısmına almadığını, hatta bu sağaltma yöntemini tasnifine hiç dâhil etmediğini görüyoruz. Ancak Türkiye ve Orta Asya Türk topluluklarında madenlerin ve madensel ürünlerin tedavi aracı ve yöntemi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle bu tasnif eksik kalmaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmada elde ettiğimiz malzemeyi ortaya koyacağımız bu bölümde, hastalıkları ve sağaltma yöntemlerini Orhan Acıpayamlı'nın aşağıda vereceğimiz tasnifine uygun biçimde inceleyeceğimizi, yani hastalıkları hangi yöntem ve teknikle sağaltıldığına göre sınıflandırarak, bir hastalığın kaç tedavi yöntemiyle iyi edildiğini ortaya koyacak ve daha ziyade sağaltım yöntemlerini vurgulayacak bir biçimde inceleyeceğimizi, bir ön bilgi olarak vermekte fayda olduğu kanısındayız.

Bizim de inceleme süresince yararlandığımız, Orhan Acıpayamlı'nın da yaptığı çalışmalarda rastladığı sağaltma yöntemleri şunlardır:

- Ivrasa yoluyla yapılan sağaltmalar: Hastalığı başka bir nesneye göçürme, bir hayvana bir eşyaya, ocaklı kişilerden tuz, şeker vs. alınıp hastanın evine götürülmesi gibi işlemler.
- Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar: Hastanın vücudunu dağlayarak, keserek, vurarak, dürterek gerçekleştirilen işlemler.
- Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,

- Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
- Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
- Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar(Acıpayamlı 1989: 2).

Çalışmamızda Orhan Acıpayamlı'nın tasnifini seçmemizin nedeni, yapılmış tasnifler içerisinde kapsamı en geniş olan tasnif olmasıdır. Orhan Acıpayam'lı *Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar* başlığı altında büyüsel sağaltmalara da değinmiş ve bu iki olgunun birbirinden ayrılamayacak kadar birbirine girişik olduğunu, birçok dinsel sağaltmanın içinde büyüsel uygulamalar bulunduğunu, bununla birlikte birçok büyüsel sağaltmada da dinî öğeler olduğunu belirtmiştir. Bu tasnif de, bütün bu sağaltma yöntemleri dışında kalan sağaltmaları içine alamamıştır, ancak yapılmış tasnifler içinde en geniş alana hitap eden tasnif olduğu da açıktır.

Bu bölümde, Trabzon yöresinde yapılmakta olan sağaltma yöntemleriyle, bu konu üzerine yazılmış, başka yöreleri kendine alan olarak seçmiş, birkaç tezi mukayese ederek değerlendirme yoluna gideceğiz.

3.1. İvrasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

3.1.1. Kuza/ Siğil

Siğil, bir virüsün (HPV- Human Papilloma Virüs) sebep olduğu cilt hastalığıdır (www.hekimce.com).

Trabzon İli ve ilçelerinde *kuza* olarak anılan bu hastalıktan kurtulmak için birçok farklı yöntem ve uygulamalar mevcuttur. İvrasa yoluyla yapılan tedavide kişi kendi sağaltmasını kendisi yapmaktadır. Trabzon'da bu tür sağaltmalarda kişiler malzeme olarak bir ağaç dalı kullanırlar. İvrasa yoluyla yapılan sağaltmalarda amaç hastalığı bir başka nesneye göçürmek olduğu için tedavilerde taş, ağaç, ölü insan, bir hayvan gibi çeşitli malzemeler kullanılmaktadır. Biz Trabzon'da *kuza/siğil* şeklinde adlandırdığımız hastalığın ıvrasa yönteminin kullanımıyla yapılan tedavi şu şekildedir.

- (Tavuk Götü) Kara tavuğun götü sürülünce geçer, tavuk da ölür.(K45)

- Kuzası olan bir değnek yapar, sonra kuzasını kanatır değneğin üstüne sürer değneği de yola atar, değneği bulup alana kuza geçer, kendindeki kaybolur.(K40, K71)

Buna benzer uygulamalar, incelediğimiz diğer tezlerde de karşımıza çıkmaktadır. Adana'daki sağaltmada da siğilin başka bir nesneye göçürülmesi işlemine rastlamaktayız, Trabzon'da göçürülen nesne bir değnekken, Adana'da nohut tanesidir ve bunu kişi yine hasta kendisi yapmaktadır. Adana Merkez'de yapılmış olan bu halk hekimliği araştırmasında siğili tedavi etmek için yapılan uygulama tam olarak şu şekildedir:

- Ay ışığı döndüğünde yeni ilk ay çıktığında vücutta kaç siğil varsa o kadar nohut siğillere sürülür. Bu nohutlar bacak arasından arkaya geçirilir evden uzak bir yere gömülür (Özgen 2007: 50).

Konya ilinde ıvrasa yoluyla şifa bulma uygulamalarında, yalnızca yöntemin hastalığı göçürme halini görmemekteyiz. Konya'da yapılan uygulamalarda bir nesne çalma şekli de karşımıza çıkmaktadır. Yine ölmüş insana hastalığı göçürme pratiği Konya'da uygulanan bir sağalta olarak karşımıza çıkmaktadır. Konya'da yapılmış olan derlemede siğili geçirmek için yapıldığı tespit edilen uygulamalar aşağıda verilmiştir.

- Elinde siğili olan tırnaklarını bir çaputun içine keser, onu bağlar ve dört yol ağzına bırakır, bezi oradan kim alırsa siğil ona geçer(Çevik 2008: 106).
- Siğili olan kişi, komşusu bulgur kaynatırken bulgur kazanından bir avuç dolusu bulgur çalar. Bulgurları bir ipliğe tespilh gibi dizip ocak başına asar. Bulgurlar orada kurudukça elindeki siğiller kuruyacaktır(Çevik 2008: 106)
- Kendisinde siğil bulunan kişi, bir cenazenin yıkanması için kullanılan sudan alır ve siğilli yerini yıkar. Siğilin bu yolla da geçeceğine inanılır(Çevik 2008: 106).
- Siğillerin sayısına göre bulgur sayılır, ipe dizilir ve pişmiş bulgur evin bir kenarına asılır. O bulgurlar kurudukça eldeki siğillerin kuruyacağına inanılır(Çevik 2008: 106).

Görüldüğü üzere farklı bölgelerde olursa da siğil tedavisinde kullanılan parpılama yöntemleri birbirine oldukça yakın mahiyettedir. Bu hastalık günümüzde doktor desteğiyle tedavi edilebilen bir hastalık, ancak biz Trabzon'da yapmış olduğumuz derlemelerde ve Trabzon dışında derlenmiş metinleri incelediğimizde görüyoruz ki; siğil yahut derleme sahamızdaki adıyla kuza tedavisinde, dinsel-büyüsel yöntemler modern tıbbın yöntemlerine göre daha etkin vaziyettedir. İnsanlar bu hastalığa yakalandıklarında öncelikle atalarından kalma tedavi yöntemlerini tercih etmektedir.

3.1.2. Guatr

Boynumuzun ön kısmında bulunan tiroit (kalkan) bezinin iltihap ve kanser dışı herhangi bir nedenle büyümesine guatr adı verilir.(www.hekimce.com)

Derleme sahamızda guatr hastalığını sağaltmada yeteneği olan, özellikle sağaltım için kendisine başvuru olan bir kişi bulunmamaktadır. Bu hastalık için ıvrasa yoluyla sağaltımı kişi kendisi yapabileceği gibi etrafındaki kimseler de yapabilmektedir. Bu sağaltım türünde amaç hastalığı herhangi bir nesneye göçürerek hastayı iyileştirmek olduğu için guatr hastalığında da hastalığı ölü bir insana göçürme yoluna gidilmiştir. Trabzon yöresinde yaptığımız çalışmada, *guatr* hastalığının tedavisinde kullanılan yalnızca bir ıvrasa yollu tedavi şekline rastlamaktayız.

- Ölünün eli boğaza sürülürse guatr ölüye geçer.(K35, K36)

Elimizde olan diğer tezlere baktığımızda, bu yöntemin kullanılmadığını ve guatr hastalığı için herhangi bir ıvrasa yöntemine başvurulmadığını görmekteyiz. Bununla birlikte özellikle kendi çalışma alanımızdan edindiğimiz bilgilere göre; guatr hastalığı için modern tıbbın teşhis ve tedavi yöntemleri, geleneksel tıbbın yöntemlerine tercih edilmektedir.

3.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

3.2.1. Arı/Yılan/Akrep Sokması

Bu konuya giriş yapmadan öncelikle şunu belirtmekte fayda olduğunu düşünmekteyiz. Trabzon'da bulunan akrep, yılanlar zehirli hayvanlar değildir. Bu

bölgede tespit etmiş olduğumuz tedavi yöntemleri olası bir alerjik durumu önlemek için yapılmış yöntemlerdir. Derleme sahamızda arı, yılan ve akrep sokmasında hastayı iyileştirebilecek özel bir kabiliyete sahip kimseler yoktur. Bu sağaltımları herkes yapabilmektedir. Sağaltımlar sırasında kullanılan malzeme kesici bir alettir. Bununla birlikte derlemeler sırasında özellikle üstünde durulan şey, kesme işlemi yapıldıktan sonra, kanı emecek olan kişinin ağzının yarasız olması gerektiğidir. Genel adıyla zehirlenme olarak adlandırabileceğimiz arı/yılan/akrep sokması gibi durumlarda Trabzon'da parpılama yoluyla yapılan sağaltımlar şu şekildedir:

- Yara kanatılır, kanı ağızı temiz biri emer, daha sonra da o bölgeye tentürdiyot sürülür.(K39)
- Sokulan yer tepeden oraya kan gitmeyecek şekilde bağlanır, yara kanatılır, ağzında yara olmayan biri kanı emer zehri boşaltır.(K2, K47)
- İlgili bölge kanatılır, zehrin dışarı akması sağlanır.(K33)
- Yılan soktuğunda sokulan yerin üstünden bağlanır, ısırılan yer kesilir ağzında yara olmayan biri kanı emer tükürür sonra da o bölgeye ekşi sürülür.(K35, K36)
- Sokulan yer kesilir, kanatılır, emilir.(K44, K78, K11, K49, K50, K54)

Trabzon dışındaki sahalarda, sokma yoluyla zehirlenmelerden sonra tedavi amaçlı uygulanan yöntemlere baktığımızda, zehirlenme durumunda parpılama yönteminin uygulanmadığını tespit ettik.

3.2.2.Sarılık

Trabzon'da parpılama yöntemiyle tedavi edildiğini tespit ettiğimiz rahatsızlıklardan biri de *sarılık* hastalığıdır. Sarılık hastalığı genelde yeni doğan diye adlandırdığımız küçük bebeklerde ve bazı durumlarda yetişkin bireylerde de görülen bir karaciğer hastalığıdır. Hastalık kırıklık, hafif ateş, bulantı, kusma, ishal, iştahsızlık, hafif kas ve eklem ağrıları gibi genel şikayetlerle başlar. Trabzon'da bu hastalığa yakalanılması halinde başvurulacak özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım sıradan kişiler tarafından yapılabilmektedir. Vücudun herhangi bir yerine kesik atarak, vurarak ve vücudun herhangi bir yeri dağlanarak kişiyi sağaltma yoluna

giden parpılama yöntemi sarılık hastalığında da Trabzon yöresinde dil altı, damak ve alına kesik atarak sağaltım işlemini gerçekleştirmektedir. Bu yöntemin yanı sıra kesilen bölgeye basmak üzere bitkisel malzemeler de tedavi sürecinin içerisinde kullanılmaktadır.

- Dilaltı kesilir, üstüne domuz yalaması denen bitki basılır.(K63, K64, K62, K61)
- Dilaltı ve iki kaş arası kesilirse sarılık geçer. (K69, K71)
- Damak kesilerek kanatılır.(K13)
- Alnına bıçakla çizik atarak kanatılır.(K29)
- Alnına küçük kesik atılır, o bölgeye sarımsak ya da yaban kavunu konulur.(K47)

Konya’da yapılmış olan araştırmayı incelediğimizde bu bölgede sağaltım işleminin ocaklı kimselerden tarafından yapılabildiği gibi, sıradan insanlar tarafında da yapıldığını görmekteyiz. Trabzon’da olduğu gibi hastanın belirli bölgelerinden kan akıtılarak tedaviyi amaçlayan sağaltıcı kişiler tedavi sürecinde bir takım bitkisel ürünler kullandığı gibi, dini malzemelere de başvurmaktadır. Konya’da sarılık hastalığının parpılama yoluyla tedavi edilebildiğini görmekteyiz.

- Burun ve kaşların birleştiği yeri baş ve işaret parmağı ile ovarak kanı kaçırlar. Sonra keskin bir usturanın ucu ile yararlar. Buradan çıkan kan çocuğun gözlerine sürerler. Daha sonra sirke içirirler ve bir kısmını da yine gözlerine sürerler. Çocuğa bir hafta tatlı yedirmezler. Bir hafta sonra çocukta bir şeycik kalmaz (Çevik 2008: 102)
- Hastanın alnının ortası çizilip kan akması sağlanır (Çevik 2008: 102)
- Sarılık olan hasta ocağa gider sarılık kestirir. “Orada hastanın burun kemiğinin ortasına cileti (jileti) dik olarak tutarlar ve kaşığın sapıyla cilete vurarak burnu kanatırlar. Oradan kan çıktığı zaman hasta iyileşir (Çevik 2008: 150).
- Akören ilçesindeki ocakta hastaların iki gözü arası kesilir. Üç defa çizgi çekilerek kan akıtılır. O kanın gözlerin içine gitmesi gerekir.

Aynı zamanda dualar okunur. Bu kesme işlemi damaktan veya başın yukarisından da yapılabilir (Çevik 2008: 102).

Diyarbakır'ın Ergani İlçesinde yapılan çalışmalar, sarılık hastalığının tedavisinde bölgede özel sağaltma yeteneğine sahip kişilere başvurulduğunu göstermektedir. Bu kişiler de kesici bir alet yardımıyla hasta kişinin dilaltındaki damara keserek tedavide olumlu sonuca ulaşmayı amaçlamışlardır. Bu bölgede yapılan uygulamalarsa şu şekildedir.

- Sarılık, hastalığına yakalanan kişiler sarılık ocaklarına götürülürler. Dilin altında damarın jiletle kesilmesiyle yapılan tedavidir. Dilin altındaki damar kesilir ve bir miktar kan akıtılır (Uçak 2007: 97).
- Dilaltındaki damar kesilir ve bu kanda hastanın yanak ve alınına sürülür (Uçak 2007: 98)

Üç bölgede yapılan uygulamalara baktığımızda, bu uygulamaların birebir aynı uygulamalar olmadığını ve fakat birbirleriyle büyük oranda benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Trabzon yöresi hariç, diğer bölgelerde sağaltımı yapan özel kişilerin olduğu, ancak tedaviyi gerçekleştiren kişi, özel bir yeteneğe sahip olsun olmasın yapılan işlemin üç bölgede de aynı nitelikte olduğunu görüyoruz.

3.2.3. Konuşamama

İncelediğimiz tezlerde karşımıza çıkmayan ancak Trabzon yöresinde parpılama yoluyla tedavi edilen diğer bir hastalık da konuşamamadır. Yaşı geldiği halde konuşamayan çocuklar için yapılmış bir takım pratikler mevcuttur, derlemelerimizden edindiğimiz bilgilere göre Trabzon'da bu sağaltım işlerini gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sıradan insanlar tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltıcı kimsenin kullandığı tek malzeme kesici bir alettir. Trabzon'da yaptığımız derlemelerde kaynak kişilerimizden edindiğimiz bu hastalıkla ilgili bilgilerde, parpılama yoluyla tedavi kabul edebileceğimiz yöntem şudur:

- Dilaltı bağı kesilir.(K71, K64, K23)

Elimizdeki diğer tezleri incelediğimizde bu rahatsızlıkla ilgili yapılmış yahut şu an yapılmakta olan bir parpilama yöntemine rastlamamaktayız. Bu bölgelerde konuşamayan çocuğa daha ziyade dinsel-büyüsel tedavi yöntemleriyle yaklaşıldığı görülmektedir. İlerleyen bölümlerde uygun başlık altında bu konuyu detaylı inceleyeceğiz.

3.3. Dinsel-Büyüsel Yolla Yapılan Sağaltmalar

3.3.1. Baş Ağrısı

Baş ağrısı kimi zaman bitkisel, hayvansal, madensel ve çeşitli yöntemlerle tedavi edilir. Hastalığın fiziksel nedenler dışında bir nedenden nüksettiğine inanıldığı zamanlar daha çok dinsel-büyüsel yöntemlere başvurulmaktadır. Baş ağrısı nedeniyle halsiz ve yorgun hale gelen kişiyi sağaltmak için özel yeteneği olan kişiler derleme yapmış olduğumuz sahada mevcut değildir. Muska yazarak yani kendisine dini temel olarak yapılan sağaltma yöntemi muska yazmayı bilen herkes tarafından yapılabilmektedir. Yazılan muskayı kişinin üzerinde taşımasıyla dinsel mahiyetten büyüsel duruma geçiş yapan sağaltma yönteminin Trabzon'da yaşayan dinsel-büyüsel sağaltma uygulamaları şu şekildedir.

- Muska yapılır.(K65, K66, K67, K68)

Trabzon'la birlikte elimizde bulunan diğer çalışma sahalarına baktığımızda baş ağrısı tedavisinin dinsel-büyüsel yöntemlerine denk gelmekteyiz. Adana'da yapılan dinsel büyüsel uygulamalarda sağaltım için özel kişilere başvurulduğu görülmektedir. İslam dininin temsilcisi olan hocalara bu hastalığın tedavisinde başvurulduğunu, bu kişilerinde sağaltmada ana malzeme olarak duanın kullandığı görülmektedir. Ayrıca tedaviye inanmanın da, halk hekimliğinde sağaltım sürecinin temelini oluşturan bir yapıya sahip olduğunu, ikinci örnekle birlikte yeniden hatırlatmakta fayda olduğu kanısındayız. Adana yöresindeki baş ağrısının sağaltımında başvuru alan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Baş ağrısını geçirmek için hasta hocaya okutulur (Özgen 2007: 36).
- Köyde kadının birinin başı çok ağrıyormuş. Kocasına Ceyhan'a gitmesinde hocaya muska yazdırmasını söylemiş. Adam her

defasında unutmmuş. Adam yine bir gün Ceyhan'a gitmiş işlerini halletmiş köye dönüyormuş. Yolda karısının isteği aklına gelmiş. Eli boş dönmek için kendisi bir muska yazıp sarmış. Köye döndüğünde karısına hocaya muska yazdırdığını söyleyip çıkarıp vermiş. Kadın o muskayı hocanın yazdığını sandığı için baş ağrıları geçmiş (Özgen 2007: 36).

- Tülbent başın etrafına dolanır, bağlanır. Tülbentin içinden tahta kaşık geçirilip kıvrılır. Tülbent iyice sıkılaştır, tülbentin içinde kıvrılmış olan kaşığa 3 – 4 defa vurulur. Bu sırada baş aşağı yukarı sallanır. Daha sonra dua okunup hastaya tuz yalıtılır. Tülbent çıkarılıp iki ucundan gerilip başa çapraz olacak şekilde 2 kez vurulur. Bu uygulama baş ağrısını geçirir (Özgen 2007: 36).

Konya yöresiyle ilgili yapılmış çalışmayı incelediğimizde de baş ağrısının sağaltımında hocalara başvurulduğunu görmekteyiz. Hocalar temel sağaltım aracı olarak Kur'an'da yer alan dua ve ayetlere başvurumaktadırlar. Bununla birlikte bir takım bitkisel malzemeleri de dua yoluyla etki altına alarak sağaltma süresince kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine bu yörede de yazılan muskanın kişi tarafından taşınmasıyla dinsel bir tedavi olarak başlayan durumun, büyüsel yöne döndüğünü görmekteyiz. Konya yöresindeki baş ağrısı hastalığının dinsel-büyüsel tedavi işlemleri şu şekildedir.

- Dilimlenmiş patatesi ince bir beze sererek, hocaya götürüp okuttuktan sonra başı bağlama (Çevik 2008: 30).
- Eskiden içinde Kur'an'dan kimi ayetler ve birçok dua yazılı olan altı santim uzunluğundaki "hamayıl denen" muskanın üzeri muşambayla kaplanır, başı ağrıyan kişi bunu başındaki fesinin bir yerine iğneyle iliştirerek birkaç gün taşırdı (Çevik 2008: 31)

Bu üç bölgeye baktığımızda tedavi eden kişi özel bir yeteneğe sahip olsun olmasın, tedavi sürecindeki uygulamaların birbirine büyük oranda benzediğini görmekteyiz. Baş ağrısı, konuya giriş bölümünde de dile getirdiğimiz gibi hastalığın nedeniyle tedavi sürecinde baş olan bir mahiyete sahip bir hastalıktır. Bu bölümde verdiğimiz uygulamalar daha ziyade nazar değmesi gibi fiziksel bir sorun olmayan nedene bağlı baş ağrılarıdır. Türkiye'de kendi yaptığımız derleme ve gözlemler

sonucunda söyleyebiliriz ki, sinüzit nedeniyle baş ağrısı durumuyla, nazar nedeniyle baş ağrısı durumunun arasında büyük fark vardır. Bu nedenle tedavileri de farklıdır.

3.3.2. Kuza/Siğil

Trabzon yöresinde kuza şeklinde adlandırılan siğil rahatsızlığını geçirmek için özel kişilere başvurulmamaktadır. Hasta olan kişinin kendisi ya da çevresi tarafından yapılabilecek olan uygulamalarla, sağaltımın gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bu kişiler ana malzeme olarak dua ve dini kullanmakla birlikte bunun yanında arpa tanesi, tuz, söğüt dalı, iplik gibi farklı temelde malzemeleri de kullanılmaktadır. Bu hastalıklar ilgili yapmış olduğumuz birkaç derlememizde sağaltımın gerçekleşmesi için zaman mefhumunun da önemli olduğunu görmekteyiz. Bir hastalığın birden fazla tedavisi mevcuttur. Kuza hastalığının dinsel-büyüsel şekilde tedavi edilişi Trabzon ilinde şu şekildedir.

- Fırın kızdırılır, kuza olan elle bir avuç tuz fırına atılır, hızla geriye bakmadan oradan uzaklaşılır.(K15)
- Kopya kalemi kuza çevresine 2-3 kere sürülür.(K19)
- Bir ipe kuza sayısı kadar düğüm atılır, ip akarsuya bırakılır, iple beraber kuza yok olur.(K26)
- Bir ipe kuza sayısı kadar düğüm atılır, ip akarsuya bırakılır, iple beraber kuza yok olur.(K26)
- Duası okununca geçer.(K80, K45, K71)
- ‘Em ebzemu emren fe inne mubrumun’ ayeti 7 adet arpa tanesi üzerine okunup, (ay kesimi zamanı) bu arpalar akşam ezanından sonra kimse görmeden, ayak değmeyecek yere gömülür, siğil kaybolur. (K65,K66)
- Bir evden kimse seni görmeden tuz çalarsan ve o tuzu arkan dönük yine kimse görmeden ateşe atarsan kuza kaybolur. (K64)
- Kesilir, söğüt dalına sürülür, 4 yol ağzına atılır.(K52)
- Okununca geçer.(K39, K59)
- Ay kesiminde kuza çıkanın annesinin adı kuzanın üstüne yazılır, yıkandıkça ikisi de geçer.(Kutza) (K55, K56, K57)

Diğer tezlere baktığımızda, farklı yörelerde farklı şekillerde fakat aynı temelde sağaltmalar olduğunu görmekteyiz. Diyarbakır'ın Ergani İlçesine baktığımızda yapılan uygulamaların Trabzon'la benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Ancak Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmayan bu hastalığın Ergani'de ocaklısı bulunmaktadır. Bu ocaklı kimseler hastalığın tedavi sürecinde ana malzeme olarak âyet ve duaları kullanmaktadırlar, bu bölgede de dinsel-büyüsel temeldeki malzemelerin yanı sıra söğüt dalı gibi bitkisel özelliğe sahip malzemeler de tedavi aşamasında kullanılmaktadır. Ayrıca Zaman kavramının bu bölgede yapılan tedavilerde de önemli olduğu, kaynak kişi tarafından verilen bilgide özellikle 'Yeni Ay' şeklinde yaptığı vurgudan anlaşılmaktadır. Diyarbakır'ın Ergani İlçe 'sinde siğili geçirmek için başvuru dinsel-büyüsel yöntemler şunlardır.

- Siğil için söğüt dalına ayetler yazmak suretiyle tedavi etme yöntemini kullanan ocaklılar da bulunmaktadır (Çevik 2007: 103).
- Siğilleri bulunanlar, Ay "Yeni Ay" konumundayken süpürgeyle siğillere vurup "Ay seni hoş gördüm, siğil yerin bos gördüm" diyerek dua ederlerse bu siğillerin iyileşeceğine inanılır (Çevik 2007: 104).

Adana yöresindeki çalışmalara baktığımızda siğili tedavi etmeye yeteneği olan ocaklı kimseler olduğunu görmekteyiz. Bu kimseler dua ve bir takım büyüleri sözcüklerin yanı sıra sağaltımda, arpa tanesi, nohut, kurban hayvanının dalağı, sirke, süpürge gibi değişik temellere sahip malzemeleri de kullanmaktadırlar. Yine bu bölgede de zamana yapılan vurgu, tedavinin olumlu sonuçlanması için bir takım kurallara uyulması gerektiğine inanıldığını göstermektedir. Adana merkezde siğil tedavisinde yapılan dinsel-büyüsel şu uygulamaları görmekteyiz.

- Mıdık Beldesinde görülen bir uygulamada ise ocaklı Melahat Uçar ay ışığı döndüğünde yani ilk ay çıktığında vücutta kaç siğil varsa o kadar nohudu siğillere sürer, bu nohutlar hastanın bacak arasından arkaya geçirir ve son olarak ta evden uzak bir yere gömdürür (Özgen 2007: 48).
- Siğil ocağı siğilleri yok etmek için arpa ezip hamur haline getirir. Bu arpa hamurunu siğillere sürüp dua okur. Bu uygulama üç çarşamba yapılır (Özgen 2007: 49).

- Ocaklı siğilleri iyileştirmek için siğil sayısı kadar arpa tanesi ezer, sirkede yedi gün bekletir. Daha sonra bu arpalı sirkeyi dua okuyarak siğillere sürer (Özgen 2007: 49)
- Kurbanda kesilen hayvanın dalağı alınır. Kaç tane siğil varsa o kadar arpa alınır. Arpalar sayılır, dalakla beraber arpalar beyaz bir beze sarılır ve çirkef bir yere gömülür. Çirkefi çirkef götürür (Özgen 2007: 50)
- Hasta vücudundaki siğil sayısı kadar arpa veya buğday tanesine dua okur, bu arpa taneleri evden uzak bir yere veya dört yol ağzına gömülür. Arkaya dönüp bakmadan eve gidilir (Özgen 2007: 49).
- Ay acara. (akşamüzeri) geçince “Ay gördüm Allah, amentü billâh ne kötülüğüm varsa affet beni Allah” denilerek siğil olan yer süpürgeyle süpürülür (Özgen 2007: 49).
- Yol kenarına elma götürülüp gömülür. Hiç arkaya dönüp bakmadan geri gelinir. 3 çarşamba yapılırsa siğil kalmaz (Özgen 2007: 49).
- Siğilleri yok etmek için; murt dalındayken kırılır. “Allah’ım bu kuruyana kadar siğillerim kurusun.” denir (Özgen 2007: 49).

Konya yöresindeki uygulamalara baktığımızda da Trabzon harici diğer yörelerde gördüğümüz gibi sağaltma işini üstlenen ocaklı kimselere denk gelmekteyiz. Bu kişiler sağaltım sırasında, Adana yöresinde olduğu gibi, bir takım dua ve büyü sözleri ana malzeme olarak kullanmaktadırlar ve ancak bu malzemelerle birlikte arpa tanesi, yumurta, mısır tanesi gibi bir takım hayvansal ve bitkisel malzemeleri de kullanmaktadır. Konya’da siğil rahatsızlığını tedavi etmek için başvuru dinsel büyüsel yöntemler şu şekildedir.

- Ocak olan kimse hastaya, bir yumurta ve biraz arpa getirmesini söylerdi. Arpaları deldiği yumurtanın içine atar, okur; bunu bir su veya çeşme ayağının altına gömmesini söylerdi. Arpa çürüdükçe siğillerin de kuruyup çekileceğine inanılırdı (Çevik 2008: 106)
- Buğdayı veya bulguru siğil adedi kadar ipe dizerler, kibleye karşı bir kapının arkasına asarlar “Siili (siğili) olan kimse Mekke göllesi (mısır tanesi) pişirilen yerden bir avuç çalar ve bir ipe dizerek ev

kapısının arkasına asar. İpteki gölle kurudukça eldeki siiller de kurur. Yalnız göllenin çalınması gerekir (Çevik 2008: 106).

- Siğili olanlar, üç perşembe günü üst üste siğil üzerine mürekkep sürerek, ev süpürgesi ile süpürürler veya bulgur kaynatılan komşu evine gider, oradan bir miktar bulgur çalar ve eve getirir. Bulguru ipliğe dizer, asar. Bulgur kurudukça siğilin kuruyacağına inanılır (Çevik 2008: 107).
- Siğilliler, “mehtaplı gecelerde”: “Ay güzel, Gün güzel, Bu mundar siğil Bende ne gezer?” tekerlemesini bir kaç kez tekrar ederler. Bu şekilde siğilin geçeceğine inanılır. Ayrıca “siğil bulguru” adı verilen bulgur kaynatılır. Bu bulgurdan 40 tane bulgur sayılarak, teker teker ipliğe dizilir. Kırk kere “kül ayeti” (İhlâs süresi) okunur (Çevik 2008: 107).
- Dolunaya karşı üç İhlâs, bir Fatiha okunduktan sonra ‘daha önceden bir hocaya’ okutulmuş olan üç adet taş balkondan aşağı atılır. Bir hafta sonra siğiller yok olur (Çevik 2008: 108).

Dört yöreye baktığımızda dördünün de siğil tedavisinde neredeyse aynı yöntemleri kullandığını görmekteyiz. Siğil rahatsızlığı, yaptığımız gözlemlerden edindiğimiz sonuçlara göre modern tıbbın tedavi yöntemlerinden ziyade geleneksel tıbbın yöntemleriyle tedavi edilen bir hastalıktır.

3.3.3. Yılan/Akrep Sokması

Bundan önceki bölümlerde kendisinden bahsettiğimiz yılan ve akrep sokmasının diğer bir tedavi şekli de dinî temelli tedavidir. Trabzon yöresinde bu tedaviyi gerçekleştirmek için özel kişiler bulunmamaktadır. Sıradan insanlar tarafından gerçekleştirilebilen tedavi sürecinde beslenen ana kaynak dindir. Ayrıca, yaptığımız derlemelerde akrep ve yılan sokmasına karşı koruma gücüne sahip dualar da olduğunu tespit ettik. Zehirlenmeye karşı Trabzon yöresinde uygulanan dinsel büyüsel yöntemler şu şekildedir:

- Okunan bir duanın yılan/akrep sokmasını engellediği bilinir.(K8)
- Tılsım yapılır.(K47)

Elimizde bulunan diğer yörelerle ilgili araştırmalara baktığımızda, yılan/akrep sokmasının bu bölgelerde dinsel-büyüsel bir tedavisi olmadığını görüyoruz. Bu tip durumlarda o yörelerde daha ziyade bitkisel ve hayvansal malzemelerle tedavi yoluna gidilmektedir. Yılan ve akrep sokmasına karşı Türklere çeşitli tedavi şekilleri bulunmaktadır. Bu tedavi uygulamalarının adı afsunlama'dır. Afsunun kelime anlamı bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Yakutlarda bu kelime kötü ruhları aldatmak, dalkavukluk etmek anlamındadır. Altay lehçelerinde manası anlaşılmayan sözlere de *arbiş* denir. Şaman dualarında anlamı anlaşılmayan sözler Şamanistlere göre tesiri en kuvvetli sözlerdir (İnan, 1986: 145). Şamanist Türklere yapılan örnek bir afsunlama şekli şudur:

Türkmenlerde Yılan Afsunu:

Nur yılan, temir yılan, at yılan, su yılan

Ok yılan, gömülgen yılan, kette marı, ajdurharı çöl kesen ala yılan

Hindustani, karayılan, kör marı, erkek yılan, urkocı yılan

Bogoz yılan, kısır yılan

Hökm-i Davud, hökm-i Süleyman, ilçi geldi, üsven geldi

Küsvent geldi, brev, reberev küf! Çık!..

Şeklinde devam etmekte olan bu Türkmen afsununda anlamı olmayan bazı sözcükler vardır, bu sözcükler Şamanistlere göre teshiri yüksek olan sözlerdir. Yılanın zehrinin bu sözlerle yapılan afsundan sonra yok olacağına inanılmaktadır (İnan 1986: 146).

3.3.4. Nasır

Nasırlar cilt üzerine sürekli basınç veya tekrarlanan sürtünme sonucu oluşur (www.hekimce.com).

Özellikle ayak bölgesinde oluşan nasırın nedeni, rahatsız ayakkabılar yani ayağın rahat edemiyor olmasıdır. Trabzon'da bu hastalığın özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sıradan insanlar tarafından da uygulanabilen sağaltma işlemindeki esas malzeme dua yani dindir. Bölgede dinsel-büyüsel tedavi mahiyetinde bu malzeme dışında herhangi bir malzeme kullanıldığına rastlanmamıştır. Nasırın Trabzon'daki tedavisi şu şekildedir:

- Okununca geçer.(K39)

Bu hastalığın da incelediğimiz diğer yörelerde, dinsel-büyüsel bir tedavi şekli olmadığını görmekteyiz. Diğer yörelerde hastalık daha ziyade bitkisel ve hayvansal malzemelerle tedavi edilmektedir.

3.3.5. Saç/Sakal Kıran

Özellikle sıkıntı nedeniyle saçımızın ya da sakalımızın bir bölgesinin dökülmesi ve dökülen bölgeden saç ya da sakal çıkmaması halidir. Bu hastalığın tedavisinde bitkisel emlerle yapılan tedavi yöntemlerinin derleme yaptığımız yörede daha fazla tercih edildiğini belirtmekte fayda olduğu kanaatindeyiz. Trabzon'da saç, sakal kıran hastalığının tedavisini üstlenen özel kişiler bulunmamaktadır. Herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilebilecek olan dinsel-büyüsel yöntemle yapılan tedavide, ana malzeme duadır. Trabzon yöresinde saç/sakal kıran hastalığının tedavisi şu şekildedir:

- Eski yazıyla kopya kalemle dua yazılır. (K67, K68)

Antalya İl'inin Korkuteli İlçe 'sinde yapılmış olan araştırmaları incelediğimizde, bu bölgede saç kıran tedavisinin özel kişiler yani ocaklılar tarafından yapıldığını görmekteyiz. Bu kişiler de ana kaynak ve malzeme olarak dini kullanmaktadırlar, bununla birlikte büyüsel değer taşıdığını kabul edebileceğimiz bir takım hareketler de tedavi sürecinde gözlemlenmiştir. Ayrıca derlemeyi incelediğimizde zaman ve işlem tekrarının da tedavisinin sonucunda etkili olduğunu tespit ettik. Korkuteli İlçesinde saç, sakal kıran tedavisinde uygulanan yöntemler şu şekildedir.

- Saç kıran tedavisi için ocaklısına gidilir. Ocaklı kırılan saçlardan birini alarak çeşitli duaları okur. Bu işlemden sonra hastanın kan bağı olmayan biri saçın ucundaki çatallardan tutarak saçı çatal sayısı kadar böler. Bu iş salı ya da cuma günleri üç defa tekrar eder. Yapılan tedaviden sonra saçkıran geçecektir (Gönenç 2011: 71).

3.3.6. Egzama

Egzama vücudun herhangi bir yerinde olan döküntülü bir cilt hastalığıdır. Döküntünün olduğu bölgeler kaşındığı için insanda huzursuzluğa yol açan bu

hastalığın tedavisinde Trabzon'da özel kişilere rastlanmamaktadır. Herhangi bir kişi tarafından da gerçekleştirilebilen bu sağaltma yönteminin ana malzemesi duadır. Ancak duayla birlikte tuz gibi farklı bir mahiyete sahip olan malzemenin de sağaltım sırasında kullanılan bir ana malzeme olduğunu görmekteyiz. Trabzon'da egzama tedavisindeki dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Tuza 3 gün dua okunur, daha sonra egzama olan yere sürülür.(K13)
- Ay kesiminde duası yazılır geçer.(K55, K56, K57)

Elimizde bulunan tezleri incelediğimizde, bu yörelerde egzama tedavisiyle ilgili dinsel-büyüsel tarzda bir tedavi olmadığını tespit ettik. Türkiye genelinde de egzama rahatsızlığında daha ziyade modern tıbbın yöntemlerine itibar edilmektedir.

3.3.7. Uçuk

Uçuk dudak kenarında çıkan, içi zaman zaman irinli olabilen, can acıtan ve dudak hareketlerini kısıtlayan bir hastalık türüdür. Bu hastalığın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Herhangi bir kişi tarafından yapılabiliyor olan sağaltmanın ana malzemesi Kur'an ayetleri ve Kur'an'da geçen dualardır. Duaların yanı sıra bu hastalığın tedavisinde ölü toprağının da kullanıldığı görülmektedir. İvrasa yoluyla tedavi etme yöntemini andıran bu uygulama dinsel nitelikten daha çok, büyüsel bir pratik kabul edilebilir. Trabzon ilinde uçuk hastalığının dinsel-büyüsel temelde tedavisi şu şekildedir.

- Tahta sıcak kaşık basılır(K35, K36)
- Felak, Nas, Ayetel Kürsi okunur.(K21, K40)
- Mezar toprağı alınır, uçuklu yere sürülür.(K73)

Diyarbakır'ın Ergani İlçesinde gerçekleştirilen tedavi için özel bir sağaltıcı yoktur. Yapılan tedavi işlemi dinsel nitelikten çok büyüsel mahiyette bir uygulamadır. Ergani'deki dinsel-büyüsel yollarla yapılan uçuk tedavisi şu şekildedir.

- Uçuk çıktığı zaman kişinin amcası oğlu tarafından saçının bir kısmı yakılır (Uçak 2007: 97).

Adana merkezde yapılan derlemlerden elde edilen sonuca göre bu bölgede de uçuk rahatsızlığını tedavi etmek için özel bir kişi bulunmamaktadır. Tedavide

kullanılan ana malzeme tahta kaşıktır. Yapılan tedavi yöntemi de dinsel özellikten çok büyüsel özelliğe sahiptir. Adana’da uçuk tedavisinde uygulanan dinsel-büyüsel yöntem şu şekildedir.

- Korkudan veya nazardan çıktığına inanılan uçuğu iyileştirmek için herhangi bir tahta ısıtılıp uçuğa birkaç kere değdirilerek uçuk korkutulur (Özgen 2007: 55).

Konya ilinde uçuk tedavisi şu an herhangi bir kişi tarafından yapılabilmektedir. Ancak eski zamanlarda bu hastalığın tedavisi için özel yani ocaklı kimseler vardı. Yapılan dinsel büyüsel tedavilerde ana malzeme olarak sihirli sözler kullanıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte kül, katran, tahta kaşık gibi farklı türden malzemeler de tedavi sırasında kullanılmaktadır. Konya’da uçuk tedavisiyle ilgili yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şunlardır.

- Çocuğun eli küle batırılır ve “Uçuk beni belletilen uçuğu külledim.” dedirtilir ve yaraya kül sürdürülür. Sonra, yere yayılan “mavi” bir beze bastırılarak uçuk korkutulurdu (Çevik 2008: 116).
- Dudağın kabaran kısmına katran sürüldükten sonra uçuğun üzerine sıcak bir bezle hafifçe basılmaya da “korkutma” denir (Kahraman 1979: 80). Üç gün boyunca tahta kaşığın sapı ısıtılır uçuğun üstüne basılır “yarayı korkuturlar, geçerci (Çevik 2008: 116).
- Eskiden uçuğun ocağına gidilerek oradaki kül uçuk yerine sürülür, bastırılır ve bu şekilde iyileşmesi beklenirken günümüzde uçuk ocaklısına rastlanmamıştır. Günümüzde uçuğa ısıtılmış tahta kaşığın sapıyla basıldığını, şap sürüldüğünü veya sıcak su ile pansuman yapıldığını öğrenmekteyiz (Çevik 2008: 117)

Yalnızca Türkiye’de değil Türk Dünyası’nın diğer ülkelerinde de dinsel-büyüsel temelde tedavisi yaygın olan bir hastalıktır uçuk. Saha, Kırkız ve Kazaklardan yapılan derlemeleri incelediğimizde de Orta Asya’daki ve Türkiye’deki uçuk tedavi etme yöntemlerinin neredeyse birbirinin aynı olduğunu görmekteyiz. Uçuk eskiden de günümüzde de başa geldiğinde çaresinin modern tıpta arandığı bir

hastalık olmamıştır. Dün de bugün de tedavisinde geleneksel yöntemlere başvurulmuş olan bir hastalıktır.

3.3.8. Temre

Trabzon'da tedavisi için özel kişilerin bulunmadığı bir cilt hastalığıdır. Tedavisinde kullanılan ana malzeme dua yani dindir. Aynı zamanda tedavinin olumlu sonuçlar doğurması için zaman kavramına da özellikle bir vurgu vardır. Trabzon yöresinde temre hastalığını geçirmek için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Temrenin çevresi kopya kalemiyle çizilir dua okunur, bu şekilde temrenin sağalacağına inanılır.(K5, K56, K35, K36, K39, K40, K42)
- Duası yazılarak çizilir 'em ebremufe ina mubremun'(K71, K42, K49)
- Ay kesimlerinde okunursa geçer.(K18)

Adana bölgesinde temre hastalığının tedavisinde hocalara ve ocaklı kişilere başvurulduğu yapılan deremeler sonucunda tespit edilmiştir. Bununla birlikte bir takım büyümlü sözlerin de tedavi esnasında kullanıldığı görülmektedir. Ana kaynağın din ve büyü olmasının yanı sıra soğan gibi bitkisel mahiyette bir malzeme de tedavinin ana aşamasında kullanılmaktadır. Ayrıca temre tedavisinde zaman ve tekrar kavramlarının da etkili olduğu dikkat çekmektedir. Adana'da temre hastalığının dinsel-büyüsel tedavisi şu şekildedir.

- Merkeze bağlı Gürselpaşa mahallesinde Temre hastalığını tedavi için ocağa gidilir, ocaklı, hastanın cildindeki temralı bölgeye kopya kalemiyle dua yazarak tedavi edermiş(Özgen 2007: 57).
- Sultan Süleyman bu yarayı görmüş 'sen nesin in misin cin misin? ' demiş. Ben yarayım insanoğlunun etini yer kanımı somururum demiş." Fatma Ketre temreyi ninesinden öğrendiği bir duayı okuyarak, yaraya soğan sarıp tedavi ediyor. Yerdegezen dediği yarayı iyileştirmenin karşılığında ağırlık atmak için bir miktar para almaktadır (Özgen 2007: 57-58).

- Termeyi iyileştirmek için üç çarşamba terme ocağına gidilir. Ocaklı kopya kalemiyle hastanın termeli yerine eski yazıyla dua yazar (Özgen 2007: 58).
- Temre hocaya okutulur. Hoca Temre olan yere kopya kalemiyle dua yazar. (Özgen 2007: 58).

Temre hastalığının tedavisi için Konya’da ocaklı kişilere başvurulmaktadır. Bu kişilerin dinsel-büyüsel temelde tedavi sırasında ana kaynak olarak din ve büyüü kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte tedavinin içinde soğan gibi bitkisel bir malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca temreli bölgeye dua okuyarak iğne batırılması da madensel malzemelerle dinsel-büyüsel kaynağın birlikte de kullanılabilirdiğini göstermektedir. Konya’da temre tedavisi için yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Temre yazdırılır, okutulur, üfletilir (Çevik 2008: 116).
- “Demriye için soğanı yazarlar ” veya ocaklısına okuturlar soğanı kapının arkasına asarlar, soğan kuruyunca temrenin de kuruyup iyileşeceğine inanılır (Çevik 2008: 116).
- Ocaklı hem okur hem de temrenin etrafını genellikle kopya kalemiyle çizer ve üzerine tükürür. Temrenin tamamen geçmesi için bu işlemin iki üç kez tekrarlanması gerekmektedir (Çevik 2008: 116).
- Dualar okuyarak cildin hastalıklı yerlerine iğne batırılır. Üstüne bir parça kül ekilir. Ocak olan evde hastaya bir parça ekmek yedirilir. Bugün de temreye yazdırma, okutma ve üfletme işlemlerinin yapıldığı ocaklar bulunmaktadır. Sabit bir kalemle temre olan yer yuvarlak içine alındıktan sonra ayet veya sözlerin yazılması gerekir (Çevik 2008: 116).

Temre tedavisinde üç bölgede de yapılan uygulamalar birbiriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Temre günümüzde de geleneksel yöntemlerle tedavi edilen bir hastalıktır.

3.3.9. Arpacık

Göz kenarında çıkan, içi irinli, kızarıklık ve şiş yörede ikinci bir isim olarak da ‘it dirseği’ şeklinde anılan bir tür göz uçuğudur. Kişiyi huzursuz eden bu hastalık tedavisinde dinsel-büyüsel mahiyette olan uygulamaları için başvuru alan kişiler hocalardır, ancak bununla birlikte kişinin kendi kendisini de sağaltma durumu söz konusudur. Temel malzeme olarak duanın kullanıldığını gördüğümüz arpacık hastalığında ölü toprağının da tedavi amaçlı kullanıldığını tespit ettik. Trabzon’da arpacık hastalığının dinsel-büyüsel yollarla tedavisi şu şekildedir.

- Mezar toprağı alınır, göze sürülür.(K50)
- Hocaya okutulur.(K54)

Konya ilimizde yapılmış olan araştırmayı incelediğimizde arpacık tedavisinde uygulanan şu dinsel-büyüsel sağaltma yöntemlerinin dinsel uygulamalar olmasından ziyade büyüsel uygulamalar olduğunu görmekteyiz. Ayrıca hastalığın tedavisi için yörede özel kişiler bulunmamaktadır. Bu bölgede de diğer bir adı it dirseği olan arpacık hastalığının tedavisinde ana malzemeler arasında ekmek, köpek yer almaktadır. Ayrıca uçukta olduğu gibi arpacık korkutma deyimine bu yörede denk gelmekteyiz. Konya’daki dinsel-büyüsel arpacık tedavi şekilleri şunlardır.

- Gözünde arpacık çıkan kimsenin yüzü örtülür, örtünün üstüne gözünün üzerine gelecek surette sıcak ekmek konulur. Sonra bu ekmek köpeğe kaptırılır(Çevik 2008: 36)
- Arpacığın üçüncü tedavi şeklinde ise, at tersi içinden arpa alınıp bununla arpacık kırkılır yani at tersinden alınan arpa “kefareti budur” denilerek kırk defa arpacığın üzerine sürülür (Çevik 2008: 37)
- Arpacıklı kişiyi gören kimse, onun haberi olmadan gözüne tükürürse arpacık geçer (Çevik 2008: 37)
- Ereğli ilçesi Türkmen Köyü’nde köpekten korkan bir canlı olan kedinin ayağının arpacığa üç kez sürülmesi veya habersizce göze tükürülmesi “temel düşüncede arpacığın korkutulması” arpacığın geçmesi için gereklidir. (Çevik 2008: 37)

Sonuç olarak ayrı iki vilayette yapılan sağaltma yöntemleri kıyaslandığında birbirleriyle oldukça benzerlik gösterdiği görülmektedir. Arpacık yalnızca Türkiye’de değil Türk Dünyası’nın diğer ülkelerinde de benzer şekillerde tedavi edilen bir hastalıktır. Tıpkı uçukta olduğu gibi tedavisi için geleneksel yöntemler modern tıbbın yöntemlerinden daha çok tercih edilmektedir.

3.3.10. Zafiyet

Zafiyet hastalığı esasında vücudun bir bölümünün yahut tamamının zayıf düşmesi durumudur. Trabzon’da bu hastalığın tedavisini üstlenen özel kişiler bulunmamaktadır. Dinsel-büyüsel yöntemlerle de tedavisi sağlanan bu hastalıkta ana malzeme olarak dua yani din kullanılırken, bazı derlemelerimizde bitkisel kökenli bir yapıya sahip olan şeker de kullanılmaktadır. Trabzon’da zafiyet hastalığının dinsel-büyüsel bağlamda tedavisi şu şekildedir.

- Okutularak geçer.(K45)
- Küp şeker okunur yenir.(K46)

Elimizde bulunan Trabzon dışı bölgelerin çalışmalarına baktığımızda bu bölgelerde zafiyet hastalığının dinsel-büyüsel temelde bir sağaltma yönteminin olmadığını görüyoruz.

3.3.11. Bayılma

Bayılma, kan akımının geçici bir süre azalmasından kaynaklanan bir bilinç ve duruş kaybıdır.(www.hekimce.com) Halk arasında bu bilimsel nedenden ayrı olarak, cinlerin musallat olması, nazar gibi nedenlere bağlanan hastalığın bizim derleme sahamızda sağaltıcısı din adamları olan hocalardır. Bu sağaltıcıların, sağaltma sırasında ana malzeme olarak dini kullandığı görülmektedir. Trabzon’da bayılan bir insanın tedavisinde uygulanan dinsel-büyüsel uygulama şu şekildedir.

- Hocaya götürülür, nazar duası okutulur.(K21)

Konya ilinde yapılmış olan çalışmaya baktığımızda, bu bölgede bayılma rahatsızlığını tedavi eden özel bir kişiye rastlamamaktayız. Ayrıca bu bölgede yapılan sağaltmalar dini temelden ziyade büyüsel bir zemine sahiptir. Tedavi

sırasında, bir taş ve bir Osmanlı terkibi kullanılmaktadır. Konya’da bayılan hastayı tedavi etmek amaçlı yapılan dinsel büyüsel uygulama da şudur.

- ‘Korku için de kullanılan’ bir mercan çeşidi olan “kardeş kanı” suya bırakılıp su kırmızılaşınca içilir veya “telli kurs” denen Osmanlı terkibi içilir (Çevik 2008: 47).

Yapılan çalışmalara bakıldığında bayılma hastalığının, insanların zihninde yüce olandan yahut kötü ruhlardan kişiöğluna verebilen, bu yüzden de şifasının da bu yöntemle arandığı bir hastalık olduğu yorumunu yapabiliriz. Bu hastalıkla ilgili Türkiye’nin iki farklı yerinde birbiriyle benzerlik göstermeyen iki ayrı uygulama yapılmaktadır.

3.3.12. Kısırlık

Kısırlık, herhangi bir nedenden ötürü kadın ya da erkeğin üreme yetisinin olmaması halidir. Ancak derleme yaptığımız bölgede ve incelediğimiz diğer araştırma metinlerinde kısırlığın yalnızca kadınlara yönelik tedavi şekillerine rastlamaktayız. Bize göre bu durum, kısırlığın uzun yıllar boyunca kadın kusuru olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kısırlığın tedavisi için derleme sahamızda öze yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Ayrıca yapılan uygulamalar dinsel temelden ziyade, büyüsel içerikli uygulamalardır. Bu nedenle de kullanılan malzemeler çok fazla dini temeli temsil etmemektedir. Cenazenin yıkandığı su, kırk evden alınan kırk yama gibi çeşitli malzemelerin kullanıldığı, kısırlığın tedavisinde uygulanan dinsel-büyüsel temelli yöntemler şunlardır.

- Kırk ayrı akarsuyun beslediği 40 çeşmeden su alınır, 7 dağdan yedi değişik ot koparılır, duasıyla pişirilir, kadına içirilir.(K45)
- Cenaze yıkanan suyla kadın yıkanırsa çocuğu olacağına inanılır.(K60)
- 3 yol ağzında tavada eritilen mum başın üstünde tutulan soğuk suya dökülür, bu şekilde kısırlığın gideceğine inanılır.(K60)
- 40 evden 40 yama alınır, elbise dikilir kadına giydirilir. (K42)
- Yeni evli iki kadın birbirini gördüğünde birbirlerini basarlar, bu sebeple de çocukları olmaz, bundan kurtulmak için ay yenisinde Çarşamba ve Cumartesi günü bir dikenin üstünden üç kere İhlas

suresini okuyarak atlatılınca bu kadınlar basıklıktan kurtulurlar ve çocukları olur.

Diyarbakır'ın Ergani İlçesinde yapılan araştırmalara göre, bu bölgede kısırlığı gidermek için başvuru ocaklı kimseler ve yatırlar, türbeler mevcuttur. Hayvan kurban etme ve adak adama uygulamalarının kısırlığı gidermek için sık başvuru yöntemleri olduğu görülmektedir. Ergani'de kısırlığı gidermeyle ilgili yapılmış sağıltmalar şu şekildedir.

- Çocuğu olmayanlar, Armutova 'da bulunan "Kadınlar Tasına" giderler. Tasın etrafında üç kez dönüp dilek tutarlar, adak adayıp kurban keserler. Sürtünme pratiği yoluyla da bu tasta medet ummanlar vardır (Uçak 2007: 62).
- Çocuğu olmayanlar, ocaklıya giderler. Her ocaklı ebenin farklı yöntemleri vardır. Bazıları "küp vurma" denilen yöntemi kullanır. Bazıları "çuvaldızla döl yollarını" açarlar. Yine Zülkifl Makamı 'na veya Enus Peygamber Makamı 'na giderler.
- Çocuğu olmayanlar, Seyh Sükrü'yü ziyaret ederler. Burada "horoz keserler." Oyuncak bir beşik hazırlayıp içine tas koyarlar. Beşik sallanırsa (kendi kendine) çocuğun olacağına inanılırdı. Yine burada bulunan ağaca bez bağlanıp, dilekler dilenirdi.
- Çocuğu kalmayan, ölen kadının çocuklarının saç kesilmez (7 yıl). Saçları örük yapılır. Yedi Mehmet'in eşyası giydirilir. (Uçak 2007: 63).

Adana İlinde kısırlığı gidermeye yönelik yapılan uygulamalar Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde yapılan uygulamalarla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Burada da kısırlığı tedavi etmek için insanlar, yatırlara başvurmakta, adak adamakta ve kurban kesmektedirler. Yapılan uygulamalar dinsel niteliktedir. Ayrıca sağıltmayı gerçekleştirilmesi için yani sağıltıcı olarak görev yapan yaşayan kimseler bulunmamaktadır. Adana'da kısırlığı gidermek için başvuru dinsel-büyüsel tedavi yöntemleri şu şekildedir.

- Çocuk isteyen çiftler ya da oğlan çocuğu olmayan çiftler semtte bulunan (19 Mayıs Mah.) "Anayla-baba" ziyaretine gidip dilek dilerler(Özgen 2007: 91).

- Bölgede çocuğu olmayanlar yatıra gidip dilekte bulunuyorlar. Çocuk olursa yatırdaki kutlu kişinin adı koyulacağı adak adanır. Çocuk doğduktan sonra yatıra gidip kurban kesilir, çocuğun adı verilir(Özgen 2007: 92).
- Yörede çocuğu olmayan çiftler çocuk sahibi olmak için genellikle ziyaretlere gidip dilekte bulunurlar.
- Çocuğu olmayanlar Eshab-ı Keyf giderler(Özgen 2007: 93).

Kendi derlediğimiz ve üzerine çalışma yapılmış diğer bölgelere baktığımızda kısırlık mevzusunun, dinsel-büyüsel anlamda insanların oldukça fazla şifa aradığı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de uygulayıcısı çok olan bir mevzu olduğunu görüyoruz. Anadolu Türklerinde olduğu gibi Orta Asya Türkleri arasında da kısırlığın geçmişten beri çaresi aranan bir dert olduğu bilinmektedir. Yakutlar tanrıdan çocuk, bilhassa erkek çocuk isterlerken ak samana başvururlar. Ak saman, Ayısıt hatuna yahut ak at sürüleri sahibi olan tanrıya dua eder. Yakut kadınları, çocuk dilemek için ağaçların altında –kayın ağacı tercih edilir- ak boz at derisi üstünde “yer sahibine” yakarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler.

Manas destanında Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek diyor ki, “bu Çırıcı’yı alalı on dört sene oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında geçmiyor.” Burada dikkat edilecek mesele, kısırlık sebebi olarak öncelikle kadınlar sorumlu tutulmuştur. İkinci mesele ise tedavi seçiminin tamamen inanç kültürüne dayanmasıdır. Aynı tutumu kendi araştırma alanımızda ve Anadolu’da çalışma yapılmış diğer araştırma alanlarında da tespit etmiş bulunmaktayız. Bununla birlikte benzer bir hikâyeyi Dede Korkut’ta görüyoruz. Türk aile sisteminde çocuk sahibi olmanın hatta kız veya erkek evlat sahibi olmanın farklı statülerde değerlendirildiği görülmektedir. Dirse Han Hikâyesi ’nde “oğlu kızı olmayanın kara otağa, oğlu olanın ak otağa, kızı olanın kızıl otağa yerleştirilmesi; oğlu kızı olmayanı Allah Teala kargaytır, biz dahi kargarız.” denmesi bunun ne derece ciddi bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı hikâyede kısırlığı giderme yolu olarak “kurban kesme, aç doyurma, çıplak giydirme, borçluyu borcundan kurtarma ve tanrıya dua” pratikleri seçilir. Buna benzer bir şekilde adak adama, ziyaret yerlerine gitme olarak devam ettirildiğini görüyoruz. Ergani’de Sultan Seyhmus’a veya Sultan Süleyman’a gitme, bu pratiğin devamı sayılabilir. Yörede çocuğu olmayanlar kırklının

(lohusanın) yıkandığı su ile yıkanılır. Gebe kalmak isteyenler, kırk kemik bulup onları döver. Sonra bunları suya atar ve bu su ile üç defa yıkanılır (Uçak 2007: 62)

3.3.13. Loğusa

Türk topluluklarının hepsinde, lohusalık dönemiyle ilgili birçok inanış vardır. Çocuğunu yeni doğurmuş, henüz yataktan kalkmamış kadına *lohusa* denilmektedir. Doğumdan sonra özellikle kırsal bölgelerde lohusalık kırk gün sürmektedir (Örnek 1977: 143- 144). Lohusalık döneminde kadınlara musallat olan ve lohusa kadınların ciğerini sökerek onları öldürdüğüne inanılan kötü bir ruhun varlığına inanılmaktadır. Bu kötü ruha *albastı* denilmektedir. Albastı kendi arasında sarı albastı ve kara albastı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kazan Türklerinin inanışlarına göre albastı fena bir ruhtur. Bu varlık meskûn olmayan evlerde ve sahalarda bulunur ve ayrıca bu varlık yolcuların yollarını şaşırır ve insanları uykuda basar. Uluğ Kem nehrinde Tuba-urenha Şamanî Türklerin inanışlarına göre albastı evlenmeyen bir kızıdan türemiştir, bu varlık kumsallarda ve kayalarda bulunur. Yine Fergana Özbeklerinin inanışlarına göre albastı dağınık saçlı bir kocakarı suretinde tasavvur edilir. Bu şer güç lohusayı boğabilir, o yüzden lohusa yalnız bırakılmaz. Albastı tüfek sesinden ve kırmızı renkli şeylerden, er kişilerden ve onların kıyafetlerinden korkmaktadır (İnan 1986: 170- 171).

Trabzon'da yaptığımız derlemelerden elde ettiğimiz çıkarımlara göre, loğusa kadını korumakla yükümlü özel kimseler bulunmamaktadır. Daha ziyade yeni doğan bebeği ve yeni doğum yapmış anneyi korumak için bir takım dinsel-büyüsel malzemeler kullanılmaktadır. Loğusa kadının odasına konulan süpürge, Kur'an ve kocasının ceketi, dinsel-büyüsel nitelikte diyebileceğimiz birkaç malzemedir. Trabzon'da loğusa kadını albastıdan korumak için yapılan dinsel-büyüsel pratikler şu şekildedir.

- Loğusa kadının odasına alkarısından korumak için süpürge, Kur'an ve kocasının ceketi konulur.(K35, K36)
- Loğusa kadın yeni geline gösterilmez, gelinin çocuğu olmayacağına inanılır.(K43)
- Loğusa kadın kırk gün evden çıkmaz, hastalanacağına inanılır.(K43)

Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde yapılan çalışmaları incelediğimizde, bu bölgede de loğusa kadını korumak için başvurulan dinsel-büyüsel pratikler mevcuttur. Bu bölgede yapılan uygulamalarda, dinsel ve büyüsel pratikler tamamen iç içe geçmiş durumdadır. Ergani'de loğusayı ve yeni doğan bebeği korumak için gerçekleştirilen dinsel-büyüsel pratikler şu şekildedir.

- Bazen de alkarısını yanıltmak için çocuk doğar doğmaz, kundak bezinden küçük parça kesilir. Hocaya gidilir. Çocuğa ve anneye pazubent bağlanır ya da hamail takılır(Uçak 2007: 67)

Antalya Korkuteli İlçesinde, albastının varlığından doğrudan söz edilmez, fakat lohusanın kötü güçlerden korunmasıyla ilgili inanışlar ilçede de varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte yapılan uygulama dinî bir uygulama olmaktan çok, büyülük bir uygulamadır. Korkuteli 'nde loğusa kadını korumak için yapılan dinsel-büyüsel pratik şu şekildedir.

- Lohusa kadının çeşitli kötü güçlerden arınması ve lohusa olduğunun bilinmesi için çocuk doğunca lohusanın alnına kırmızı tülbent bağlanır. Lohusanın alnına kırmızı tülbent bağlanması onu albasmasından korumaktadır. Ayrıca insanlar gördükleri kişinin lohusa olduğunu alnındaki tülbent sayesinde anlarlar ve ona göre hareket ederler (Gönenç 2011: 14).

Konya ilinde yapılmış olan araştırmayı inceldiğimizde eski dönemde yapılan uygulamalarla bugün yapılan uygulamalar arasında ciddi bir şekilde fark olduğu görülmektedir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre eskiden Konya'da;

- Çocuk doğduğunda çocuğun telliğinin (başlığının) alnına iki tane, böcü kabuğundan olan ve adına "deve boncuğu" denilen boncuk takılmaktadır. Bunun üstüne sağlı-sollu üçer tane mavi boncuk ve arasına da "kırk basmaz, nazar değmez" diyerek kırklık denilen parayı çocuğu takmaktadırlar (Çevik 2008: 67)
- Doğum yapana ziyarete gidilerek "Geçmiş olsun, hayırlı olsun!" dilekleri söylenir, dua edilir yalnız adetli olan kadınlar ziyarete gelmezler. Adetli olan kadının doğan çocuğa bakması ile çocuğun yüzünde kızarıklıklar olacağına inanılır. Bunu önlemek

için o evin eşiğine çocuğun ilk yaptığı dışkı bir beze sarılarak gömülür (Çevik 2008: 68)

Konya’da eskiden kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalara baktığımızda bu uygulamaların dinsel-büyüsel nitelikte hatta daha ziyade büyülek özelliğe daha çok sahip uygulamalar olduğunu görmekteyiz. Günümüzde yapılan uygulamalara baktığımızda ise,

- Doğumunu köyde uzun yıllardır yaşlı kadınlara yaptıran kadınlar, sağlık ocağı açıldıktan sonra ebeye gitmeye başlamıştır.
- Çocuğu olmayan aileler eskiden tecrübeli kadınların söylediği ilaçları yaparken günümüzde bunları batıl inanç olarak kabul etmekte ve şimdi tıp ne derse onları yapmaya çalışmaktadırlar. (Çevik 2008: 67-68)

Adana’da yapılan çalışmayı incelediğimizde albastıya rastlamaktayız. Yeni doğum yapmış kadını albasmasından korumak için yapılan dinsel- büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Loğusa kadına albasmasın diye başına kırmızı bağlanır. Kırmızı gecelik giydirilir. Ayrıca hem albasmasın hem üşümesin diye kırmızı lizöz giydirilir.
- Albasması için loğusa kadın kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz.
- Loğusa korkmasın diye yalnız bırakılmaz ve korkmaması için dua okutulur.
- Umma olan emzikli kadına urasa yapılır. Emzikli kadının canı bir şey çeker de yiyemezse “umma” olur, göğüsleri şişer yara olur. Emzikli kadın canı bir şey çektiğinde umma olmasın diye ekmeğin arasına soğan koyulup kadının sırtına vurulur. “Umduğun bu olsun” denilir (Özgen 2007:102).

Yapılan araştırmalarda elde ettiğimiz sonuca göre loğusa kadını korumak için yapılan uygulamalar birbirinin neredeyse aynıdır. Albasması inancı yalnızca Anadolu Türklerinde bulunan bir inanç değildir. Aynı inanç Orta Asya Türklerinde de görülmektedir ve bu bölgelerdeki insanlardan da Anadolu’da yapılan korunma uygulamalarına benzer nitelikte uygulamalar yapmaktadırlar.

3.3.14. Göbek Düşmesi

Göbek düşmesi ağır bir eşya kaldırdıktan sonra göbeğinizin yerinden kayarak vücutta başka bir noktaya yönelmesi nedeniyle oluşur. (www.saglikbilgileri.net) Trabzon'da yaptığımız derlemeler sırasında göbek düşmesi durumunda yapılan birkaç dinsel-büyüsel pratiğe rastlamış bulunmaktayız. Bu bölgede göbek düşmesini tedavi eden ocaklı türünden bir kimse bulunmamaktadır. Kullanılan malzeme daha ziyade dinî kökenli bir malzemedir ancak ek malzeme olarak bir iğnenin de kullanıldığı görülmektedir. Trabzon'da göbek düşmesini sağaltmak üzere yapılan dinsel-büyüsel pratik şu şekildedir.

- Dua iler giderilir.(K7)
- Duası okunurken bir iğne yakılır sonra o iğne suya atılır, iğne küçüldükçe göbek kalkar.(K43)

Diğer bölgelerde dinsel büyüsel bir uygulama bulunmamaktadır. Göbek düşmesi genelde geleneksel fakat tam anlamıyla gerçekçi türden yöntemlerle tedavi edilen bir hastalıktır. İlerleyen bölümlerde uygun başlıklar altında bu konuyu daha detaylı inceleyeceğiz.

3.3.15. Kabakulak

Trabzon'da kabakulak tedavisinde yapılan uygulamaları incelediğimizde yalnızca birinin dinsel-büyüsel nitelikte olduğunu görüyoruz. Ağaç, Türklerce kutsallığına ve bir takım sağaltıcı gücü olduğuna inanılan bir varlıktır. Çalışma sahamızdan derlediğimiz bilgiye göre de kabakulak hastalığının tedavisinde hasta olan birey ceviz ağacının kökünden geçirilmektedir. Bu uygulama dinsel bir uygulama olmaktan çok büyüsel bir uygulamadır. Bu yörede kabakulak tedavisini geçirmek üzere gerçekleştirilen dinsel-büyüsel pratik şu şekildedir.

- Ceviz kökünün altından üç defa geçilir.(K80)

Konya'da yapılmış olan araştırmayı incelediğimizde, kabakulak hastalığını geçirmek için özel kişilere başvurulduğunu görmekteyiz. Dinsel-büyüsel nitelikteki uygulamalarla birlikte gerçekçi nitelikteki uygulamaların yapıldığını da tespit ettiğimiz bölgede sağaltıcıların ana malzemesi duadır, ancak bununla birlikte miras

tavas1, siyah m¼rekkep gibi malzemeler de kullanılmaktadır. Konya'da kabakulağı ge¼irmek i¼in yapılan dinsel-b¼y¼sel pratikler Şu Şekildedir.

- Kaynakların verdiği bilgilere g¼re kabakulak olan ¼ocuklar ocaktan olan bir hocaya yazdırılır. Yazının etrafı daire halinde ¼izilir. "Yazının siyah m¼rekkeple yazılması Şarttır.
- Şişkin b¼lgeye bazı işaretler yapılır. Sonunda da tedaviyi yapan bazı perhizler koyar. ¼ođunlukla bu perhizlere uyulunca hastalık ge¼er
- Mirastan kalan tavanın karas1 kulaklara ¼¼ g¼n s¼r¼l¼r. Sıcak tutulması s¼ylenir ¼evik 2008: 77).

Adana'da genellikle ¼ocuklarda g¼r¼len kabakulak hastalığının tedavisi i¼in b¼lgede hekim ve hastane dışında kabakulak ocağına başvurulur. Adana'da kabakulak ocaklarının yaptığı dinsel-b¼y¼sel nitelikte kabul edebileceğimiz uygulamalar Şu Şekildedir.

- Kabakulak ocağı Remziye Mimaroglu, hastalığı korkutmak i¼in hastanın boynuna, kulak arkasına jilet atar.
- Diğer bir uygulamada kabakulak ocağı, hastanın boynuna kopya kalemi denilen bir kalemle Kur 'anı Kerim'deki ayetlerden yazar.
- ¼er¼i Yusuf'tan gres yağı alınır. Hastanın y¼z¼ne s¼r¼l¼r. Ocağa g¼t¼r¼l¼r, kalemle yazılır.
- Kabakulak olan ¼ocuđu hocaya g¼t¼r¼yorlar. Hoca ¼ocuđun boynuna ayet yazıyor. (¼zgen 2007: 120-121)

Kabakulak tedavisi T¼rkiye'nin ve Orta Asya'nın bir¼ok yerinde dinsel-b¼y¼sel nitelikte tedavi edilebilen bir hastalık t¼r¼d¼r. Bazı b¼lgelerde bu uygulamalar terk edilmiş ve tedavi i¼in modern tıbbaya y¼nelinmiŐse de bu tarz pratikler hala kabakulağın tedavisinde kullanılmaktadır.

3.3.16. Sara

Trabzon'da yapmış olduğumuz derleme ¼alıŐmasında sara hastalığının dinsel-b¼y¼sel tedavi y¼ntemleriyle sağaltılabildiğini tespit ettik. Bu hastalığı sağaltmak i¼in Trabzon'da din adamı olan hocalara başvurulmaktadır ve bu hocalar

hastalık sağaltımında ana ve tek malzeme olarak duayı ve yani dini kullanmaktadırlar. Trabzon'da sara hastalığını tedavi etmek için yapılan dinsel-büyüsel pratik şu şekildedir.

- Hocaya okutulur ve geçer. (K33)

Kendi çalışmamızla karşılaştırma yapmak amacıyla inceldiğimiz diğer çalışmalarda sara hastalığının sağaltımının ele alınmadığını görüyoruz.

3.3.17. Nazar

Farsça kökenli *kem* sözcüğü kötü, fena anlamlarına gelir. Göz sözcüğü Türkçede görme organı anlamına geldiği gibi aynı zamanda halk arasında "kem göz" (kötü niyetli bakış) anlamında da kullanılır. Arapça "nazar" kelimesi de göz/bakış anlamlarına gelir. Anadolu'da da nazar değdi dediğimizde kötü niyetli bir kişinin bakışı nedeniyle rahatsızlanma yahut başa kötü bir şey gelmesi anlamları çıkartılmaktadır. Trabzon'da da aynı şekilde algılanan durumun tedavisini üstlenmiş kişi din adamı olan hocalardır. Hocalar kişiyi nazar etkisinden çıkarabilmek için duaya yani dine başvurmaktadırlar. Bunu yanı sıra büyüsel uygulama olarak kabul edebileceğimiz mavi boncuk takma durumuna yine derleme alanımızda rastlanmaktadır. Trabzon'da nazar değen kişiyi bu etkiden çıkartmak için yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Felâk Nas sureleri 3 er kere okunur ele üflenir vucuda sıvazlanır.(K2, K41, K37, K38, K40, K33)
- Sarımsak evlere asılır, nazar duası okunur, domuz dişi eve konulursa o eve nazar değmez.(K37)
- Bir kimseye nazar değerse 3 er defa Felak Nas İhlas Fatiha sureleri okunur, kişinin üstüne üflenir.(K35, K36, K39)
- Nazar duası 'Ve ilyakadülne....' okunur.(K43, K56)
- Hocaya gidilir ve nazar boncuğu takılır, sarımsak da kullanılır.(K41)
- Nazar boncuğu takılır Felak Nas okunur.(K80, K81)

Konya'da yapılan araştırmada nazar değmesi durumunda başvuru alan özel kişilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu kişiler ana malzeme olarak dini

kullanılmaktadırlar. Ancak bu malzemeyle birlikte, soğan, makas, ekme, sarımsak ve elek gibi çeşitli niteliklerde malzemeler de bu sağıaltım esnasında kullanılmaktadır. Aynı zamanda Konya'da nazardan kurtulmak için kurşun döküldüğü de görülmektedir. Bu bölgede nazar değmesinden kurtulmak için yapılan dinsel-büyüsel pratikler şu şekildedir.

- İnsanlara nazar değdiğinde kurşun dökülmektedir. Bakırdan bir kurşun dökme tavasının içine kurşun konur, kurşun ateşte iyice eritilir. Kurşun dökünecek adamın üstüne kurşun sıçramasın diye çarşaf örtülür. İçinde soğan kabuğu, makas, bir dilim ekme, iki üç diş sarımsak, bir tas da suyun bulunduğu bir elek başına konur. Eritilmiş kurşun tastaki suyun içine dökülür. Besmele çekilip üç Gulhü, bir Elham okunur. Bu işlem üç kez tekrarlanır.
- Kurşun dökülmesinde amaç nazarı değdiği düşünölen kişiyi tespit etmek ve kötü bakışı yok etmektir. Nazara okuyan ocaklı, nazara karşı Felak ve Nas surelerini okur. Ocağın bu esnada esnemesi, gözünden yaş gelmesi gelen kişiye nazar değdiğine, esnemenin uzun sürmesi de büyük bir nazarın varlığına yorumlanır. Üç kez tekrarlanan etkili olacağına inanıldığından okuma, üç kez yapılmaktadır. Gececeğine inarak gelen kişiler, okuma esnasında ferahladıklarını ifade etmekte ve okuma sonrasında üzerinden büyük bir yük kalktığını söylemektedirler(Çevik 2008: 149).

Adana bölgesinde nazardan kaynaklanan ya da nazara dayandırılan sağılık sorunları ile ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamalarının büyük bir kısmının dinsel-büyüsel nitelikte olduğu görülmektedir. Nazar değen kişiyi din adamları da tedavi edebileceği gibi sıradan bu konuda bilgisi olan kişiler de tedavi edebilmektedir. Ana kaynak Kur'an yani din olan bu türden sağıaltımalarda, çörek otu, at nalı, köpek kafası, nazar boncuğu, çevşen gibi farklı kökenlere sahip malzemelerde kullanılmaktadır. Kişiyi nazar değdiğinde yahut nazar değmesinden korunmak için yapılan uygulamalar bu bölgede şu şekildedir.

- Karaçalı dalı takılır. Öylece kem gözden gelecek kötü nazarın etkisinden korunur. (Özgen 2007: 125).

- Nazarın kötü etkisinden korunmak için “se” taşı (şap) nazar değdiğine inanılan kişinin başının etrafında dolandırılarak okunur. Daha sonra “se” yakılır, göz göz olup kül olunca nazardan kurtulmuş olunur.
- Haneye nazar değmemesi için evin dışına köpek kafatası asılır. Bundan başka at nalı asılır.
- İşler ters gittiğinde aksiliklerin düzelmesi için terlik ters çevrilip eşik kapısının arkasına koyulur.
- Nazar değdiğine inanılan kişiye tuz ve şeker okutulup yedirilir.
- Nazar değmesine karşı cepte bir miktar çörek otu taşınır.
- Nazar değmesin diye kötü kişinin kem bakışının etkisi olmasın diye kalça kaşınır.
- Nazar değmesin diye kulak memesi çekilip tahtaya vurulur.
- Bebeğe nazar değmesin diye “karaçalı” dalı takılır.
- Nazara karşı üzerlik tütsülenir üzerinden atlanır ve dumanı nefesle çekilir.
- Nazardan korunmak için evdeki tuz, şeker ve bir bardak suya nazar duası okunur. Bebek doğar doğmaz kundağına ya da yastığına altın takılır nazar değmemesi için.
- Bebeğe nazar değmemesi ve kem göze gelmemesi için ilk kakalı bezi eşige paspasın altına koyulur.
- Nazar için tütsü yakılır.
- Şeytan püskülü denen bitki yakılır.
- Eve at nalı asılır.
- Üzerlik, buhur (ottur), günlük nazar için kullanılan bitkilerdir.
- Künlük, üzerlik, çörekotu, kimyon koku versin diye yakılır evin içinde gezdirilir.
- Nazardan korunmak ve kurtulmak için leyleğin dışkısı ve üzerlik yakılır.
- Nazardan korunmak için üzerlik kokuturlar. Tuz, soğan kabuğu ve üzerlik yakılıp evin içinde gezdirilir.
- Eve nazar değmesin diye görünen bir yere at nalı, ya da nazar boncuğu asılır.

- Nazardan korunmak isteyen kişide üzerinde nazar boncuğu, cevşen (ayet el kürsi duası) taşınır. (Özgen 2007: 126)
- Kendisine nazar değdiğini düşünen kişi yedi kere ayet-el kürsi okursa nazarın kötü etkilerinden kurtulur.
- Sebepsiz baş ağrısının ve göz hastalıklarının nedeni nazara bağlanır. Bu hastalıkların daha çok nazardan olduğuna inanılır.
- Nazardan korunmak için nazar boncuğu veya civa taşınır.
- Nazardan korunmak için “cevşen” takılır.
- Kişi nazardan korunmak için üstünde şap, civa, buhur (ince ince yaprak) taşınır.
- Nazardan korunmak için üzerlik ve günlük yakılıp nefesle çekilir.
- Nazarın kötü etkilerinden kurtulmak için bir bilene kurşun döktürülür.
- Kurşun nazardan korunmak için kurşun dökülür. Nazar değen kişi oturtulup başına beyaz örtü örtülür. Bir tepsinin içine ekmek, soğan, tuz ve bir kaptaki su koyulur. Bu tepsi nazar değen kişinin başının üzerinde tutulur.
- Kurşun eritilip dua okunarak suya dökülür. Bu işlem üç sefer yapılır. Bu sırada ocaklı Melahat Uçar Kur'an-ı Kerim'den ayetler okur. Özellikle Nas suresini okur. Suyu dökülen kurşunun aldığı şekillere göre nazarı değen kişi ve nazar hakkında yorumlar çıkartılır.
- Nazara karşı yalnızca kendi hanesinden kişilere kurşun döken ocaklı Fatma Ketre daha sonra kurşun suyunu inek, koyun veya varsa başka evcil hayvanların sütü bol olsun, sağlıklı olsunlar diye yüzüne serpiyor.
- Karataş'ta büyü yapılan kişiyi büyü'nün kötü tesirinden korumak için bir kamışın içine biraz civa ve güvercin pisliği koyulup kapatılır. Bu kamış kıyafete iliştilir.
- Bulaşık ve banyo suyu biriken yerin üzerinden besmelesiz geçilirse uğursuzluk olacağına inanılır. Böyle su birikintilerinin üzerinden çocuklar da geçirilmez, geçerlerse boylarının uzamayacağına hatta deli olabileceklerine inanılır(Özgen 2007: 127).

Diyarbakır'ın Ergani İlçesinde nazarı geçirmek için yapılan uygulamaların hepsi dinsel-büyüsel temeldedir. Kalem Sûresi'nin 51. ayetindeki; “O kâfirler Kur'an'ı işittikleri zaman, hırslarından neredeyse seni bakışlarıyla kaydıracak, âdeta gözleriyle yiyecekler!” meali, göz nazarının ne derece tehlikeli olduğunu ve varlığının çok net olduğunu ortaya koymaktadır. Rivayetlere göre Allah bile “nazara gücüm yetmez” demiştir. Bu yüzden özellikle göz nazarından uzak durmak gerekir. Yörede renkli ve keskin bakış sahiplerinin kötü niyet beslemeleri halinde, baktıkları insan veya mala zarar vereceğine kesin olarak inanılır(Uçak 2007: 99). Bu bölgede hastalığı tedavi etmede özel kişilere başvurulmamaktadır. Ayrıca yapılan uygulamalar daha çok büyüsel niteliktedir. Tedavi sırasında iplik gibi farklı kökenlerden malzemeler kullanılmaktadır.

- Mavi ve yeşil gözden çekinmek gerekir. Özellikle mavi gözün nazarı kesindir.
- Nazarı dokunulduğuna inanılan kişinin etkileri nazara uğrayanın gözü önünde yakılır.
- Göz nazarında “mavi göz” etkilidir.
- Nazara uğrayanın bası etrafında tuz gezdirilir, sonra “mavi göz, sarı göz, yeşil göz, kara göz çatlamış, patlamış” denilerek tuz ateşe atılır.
- Nazar vardır. Nazara karşı güç getirilemez. O özelliğe sahip olanlardan korunmak gerekir. “Nazar yerin altına götürür.”
- Kimin nazarı değdiği biliniyorsa onun gözü önünde veya ayakkabının altında ondan bir parça (ip, elbise parçası) yakılır (Uçak 2007: 100).

Kendi yapmış olduğumuz teze ve yapılmış olan tezleri incelediğimizde nazarı geçirmek için yapılan uygulamaların çoğunun dinsel-büyüsel tarzda olduğu görülmektedir. Bu tarz uygulamaların Orta Asya'da da kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca kendine nazar değdiğine inanan kimse bunun tedavisinin modern tıpta olmadığını düşünmekte ve şifayı geleneksel tıpta aramaktadır.

3.3.18. Konuşamama

Konuşamama problemi yaşı gelip de bir türlü konuşamayan çocukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Trabzon'da bu çocukları sağaltması için başvuru alan özel

kişiler bulunmamaktadır. Yapılan uygulamalar da daha ziyade büyüsel niteliktedir. Konuşamama durumunu sağaltmak için Trabzon'da yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Çocuk ahıra konulur, sığırların yanına kapatılır, 'yarabbi ya bu konuşsun ya da bu da sığır olsun' deyip dışarı çıkılır, çocuk içerde kalır. Çıkınca konuşmaya başlar.(K32)
- Kuşu çocuğun ağzına sokup kuşu öttürürler, sonrasında çocuğun konuşacağına inanırlar.(K53, K56, K68, K9)
- Anneden ilk doğan çocuk (emrodigal) sabah kimseyle konuşmadan kalkar 41 fasulye alır, fasulyeler bir kaba konur, 41 kişi o kaba su döker ve kendi tükürür, nazar değen kişi hem o sudan içer hem de o suyla banyo yapar.(K63, K62, K61, K24)
- İcazetli kişiler sabah kalkarlar bir kaba su doldururlar, kuzineden köz alıp bu suyun içine atarlar kapı kollarını ve 4 yoldan alınan toprağı da bu suyun içine atarlar, nazar değenin üstüne elleriyle atarlar ve tuvalet banyo gibi yerlere arkaları dönük elleriyle 3 kere serperler.(K24, K62, K61, K63)
- Nazar değenin haberi olmadan elbisesinden parça kesilir, yakılır tütsü yapılır nazar değene üflenir.(K24, K63, K62, K61)
- Yabani fındık çubuğu yakılır, köz olur, közler bir bir alınır soğuk suya atılır, bu su nazar değenin yüzüne serpilir.(K65, K66)

Antalya'nın Korkuteli ilçesinde yapılan uygulama büyüsel tarzda bir uygulamadır. Hastalığın özel bir sağaltıcısı yoktur. Kullanılan malzeme olarak de keçi çanı görülmektedir. Korkuteli'nde konuşamama durumunu ortadan kaldırmak için yapılan sağaltma şu şekildedir.

- Korkuteli'nde çocuk iki üç yaşına gelmiş hâlâ konuşamıyorsa çocuğa keçi çanından su içirilir. Çocuğa çandan su içirilmesinin sebep ise çanın hayvan hareket ettikçe ses çıkarıyor olmasıdır. Çandan su içen çocuğun bu urasadan sonra çan gibi sesinin açılacağı ve konuşmaya başlayacağı düşünülmektedir.(Gönenç 2011: 48)

Adana halk hekimliğinde vakti geldiği halde konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Adana'da bu türden sağaltımları yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Dinsel-büyüsel bu uygulamalar daha ziyade büyüsel niteliktedir. Adana'da konuşamayan çocuğun konuşması için yapılan dinsel-büyüsel sağaltımlar şu şekildedir.

- Kurbanda kesilen yedi kelle dili kaynatılır konuşamayan çocuğa yedirilir.
- Kafesteki papağanın suluğundan su içirilir.
- Yeni yürüyen ama çok düşen çocukların ayağına simit takılır. O simidi yürüyen çocuklar koparıp kaçarlar.
- Bebeğe yaşına kadar bal vermezler geç konuşmasın diye. Bal verilirse geç konuşacağına inanılır. (Özgen 2007: 115)

Sağaltımlarını karşılaştırdığımız üç bölgeye de bakıldığında yapılan sağaltımların birbiriyle çok büyük oradan benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu tür konuşamama yürüyememe gibi durumlarla karşılaşıldığında özellikle araştırma alanımızda insanların öncelikli olarak bu tarz sağaltımları tercih ettiğini, bu yöntemlerle sağaltım sağlanmazsa modern tıba başvurduklarını da kaynak kişilerimizden derlemiş bulunmaktayız.

3.3.19. Cin Çarpması

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır; ama onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi kullanılır. Bu söz Türkçeye Arapçadan, Arapçaya da Latince “genius” kelimesinden geçmiştir. Türkçede cin kelimesi yerine “ecinni” sözü de kullanılıyor. Cinlerin Müslümanları, Kâfirleri, kadınları, erkekleri varmış. Toplum halinde yaşarlar, beylerinin, padişahlarının yönetimi altında bulunurlarmış. Bütün işlerini gece yaparlar, horoz sesi, ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp kendi konaklarına çekilirlermiş. Oturdıkları ya da toplaşıp eğlenmek için uğradıkları yerler

değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan evler, örenler, mezarlıklar, hanlar, köy odaları, büyük ağaçların altı imiş (Boratav 1994: 74–75).

Cin kavramı, 1400 yıllık İslamiyet'e rağmen dini folklorda çeşitli isimler ve tezahürlerle varlığını sürdürmektedir. Tasavvuf ehli, cini ancak hayal gücüyle kavrayabilen varlıklar olarak tanımlar. Şeyh Bedrettin "ey kişi için meleklerle ve şeytanlarla doludur; galip gelen kararı verir. Cinler ise ikisinin arasındadır." demektedir. Eski Türk inançlarını incelediğimizde de günümüzdeki cin inancına benzer "iyeleri" görmekteyiz. Bunlardan kam ve efsunla kurtulunmaktadır. Efsunlarda ana tema iyelerdir. Efsunlayarak, kara iyeler mekân tuttıkları veya musallat oldukları kişi ve yerlerden uzaklaştırılırlar. Böylece, bu yer tekin olur ve o kişi 27 ve mahal rahatsızlıktan kurtulur. (Özgen 2007: 26)

Ak iyelerin çağırılması, mekânın ak iyelerin koruması altına girmesi, demektir. Böylece istenilen, beklenen sağlık ortamı doğmuş olacaktır. Ak iyeyi, kişiöğlü da çağırıp yardım isteyebilir. Kara iyeyi de kovabilir. Ancak kam bu işlemde daha müessirdir. Tanrı ile sürekli münasebette bulunma üstünlüğüne sahip olan kam; iyelere hükmetmede daha yeteneklidir. Nihai kararı veren yani, yapılan dini pratikleri katında geçerli kılan ve kabul eden, Tengri'dir. Ak iyeler aracılığı ile iyeliklerin istenilmesi, yardım talep edilmesi, Tengri 'ye yöneliktir (Kalafat 1990: 18). Halk arasında "cin çarpması" veya "uğraması" olarak bilinen ruhsal durumlara, ruhçuluk ile uğraşanlar "obsesyon" derler. Bu bakımdan, psikiyatrideki "sabit fikir" sendromu ile pek ilgisi yoktur. Tıp açısından "cinler" de olmadığı için, bu gibi vakaların tam bir tanısı henüz yapılamamaktadır. Ancak, cinler olmasa bile, zaman zaman halk inançlarının bazı gerçekleri yansıttığını da kabul etmek gerekiyor (Akçam 1988: 6). Cin çarpmasının çeşitli nedenleri olabilmektedir. Cinleri kızdırmak, kötü davranmak yaşadıkları yerden destursuz geçmek, kül dökmek sıcak su dökmek gibi nedenleri olabilir. Bu tip kurallara uyulmadığı takdirde kişiye cin çarpacağına inanılır.

Kötü ruhların etkisi altına girip, onlar tarafından yönetilme durumu olarak nitelendirebileceğimiz bu olgunun Trabzon'daki sağaltıcıları hocalardır. Hocalar cin çarpmasından insanları kurtarabilmek için ana kaynak olarak Kur'an'ı kullanmaktadırlar. Yapılan uygulamalarda esas olarak dinsel ve büyüsel uygulamalar iç içe geçmiştir. Trabzon'da cin çarpmasından kurtulmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Şeytan ve Cinlerin kahrı için name-i peygamberiye duası her gece yatmadan yastığın altına konulur, rahatsızlık geçtiğinde kaldırılır, bu uygulamayla cinin bir daha o sülaleye bulaşmayacağına inanılır.(K2)
- Felak ve Nas sûreleri okunur.(K12)
- Felak ve Nas Suresi yatsı namazından sonra 3 er defa okunarak, ellerimiz üstümüze başımıza sürülür, etrafa üflenir. Cinden kurtulmak için abdestli gezilir.(K11)
- Hocaya gidilir, muska yazılır, cin suresi okunur.(K18)
- Akşamları dışarıda oturup kalktığına kalktığına yere tükür.(K40)
- Cin musallat olduğun hocaya gidilir, hoca cinini çağırır, cine bu kimseye musallat olan cinin adı sorulur, söylenen isim bir kağıda yazılır, akan suya atılır, kağıt eriyince cinden kurutulunur.(K40)
- Hocaya gidilir 4 çeşmeden su alınır hemayil okunur su içilir.(K41)

Adana merkezde cin çarpması durumunu sağaltma yeteneğine sahip özel kişiler hocalardır. Bu sağaltıcılar, ana kaynak olarak dini kullanmaktadırlar. Adana’da cin çarpmasından kurtulmak için yapılan dinsel büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Hocaya muska yazdırmak gelir. (Özgen 2007: 27)

3.3.20. Altını Islatma

Tuvalet eğitimi verildiği halde geceleri yahut gündüzleri tuvaletini tutamayan çocukların altını ıslatması sorunu birçok aile tarafından yaşanmaktadır. Trabzon’da bu sorunun tedavisini üstlenen özel bir kimse bulunmamaktadır ancak bu türden bir rahatsızlığı geçirmek için başvuru yapılan dinsel-büyüsel tedavi yöntemleri vardır. Bu tedavi yöntemleri daha ziyade büyüklük yapıdadır. Trabzon’da altını ıslatan çocuğun tedavisi için yapılan dinsel-büyüsel sağaltma işlemleri şu şekildedir.

- Gündüz işeyen çocuk Cuma günü tuvalet süpürgesi yakılarak korkutulur. (K71)

Diğer yörelerde altını ıslatan çocukların tedavisi için yapılan dinsel-büyüsel türden uygulamalar bulunmamaktadır. Derleme sahamızda özellikle Trabzon merkezde yaptığımız derlemelerde alt ıslatan çocukların günümüzde bu yöntemlerle

sağaltılması yerine çocuk psikologlarına götürüldüğü, yani şifanın modern tıptan umulduğu görülmektedir.

3.3.21. Yürüyememe

Trabzon'da yürüyemeyen çocukların tedavisi için eskiden de günümüzde de uygulanan tedavi yöntemleri dinsel-büyüsel niteliktedir. Bu sağaltımları gerçekleştiren özel kişiler bizim sahamızda bulunmamaktadır. Sağaltımı yapan kişilerse ana malzeme olarak dini kullanmaktadırlar, ancak bununla birlikte, ip, makas gibi farklı mahiyetlerde malzemeler de tedavi esnasında kullanılmaktadır. Trabzon'da yürüyemeyen çocuklar için yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Çocuk Cuma günü cami avlusuna götürülür, kapıda ayakları bağlanır, Cuma namazından ilk çıkana annenin ilki, ' Bismillah, bu çocuk yürüsün ya rabbim' deyip bağı keser. (K12, K13, K65, K66, K58, K33, K35, K36,K82)
- Yürüyemeyen çocuğun ayağı kendir ipiyle bağlanır, bir annenin ilk çocuğuna ip kestirilir.(K35, K36, K72, K73, K71)
- Sela okunurken çocuk 3 kere 'Salladım Selaya yürüsün Cumaya' diyerek sallanır.(K35, K36, K71)
- Çocuk ahıra bağlanır, içeride bir süre bekletilir, çıkartıldığında çocuk yürür.(K38)
- Bir hastalıktan ötürü yürüyemeyen kadın şehit mezarı üstüne yatırılıp bir süre bekletilir, kadın kalkar yürür.(K61, K62, K63, K64)
- Cevizin kökü oyulur çocuk oradan 3 kere geçirilir. (K33)
- Çarşamba günü dikenin altından geçirilen çocuk yürür.(K82)
- Yürüyemeyen çocuk ölünün altından geçirilirse yürür.(K82)

Anadolu halk hekimliğinde vakti geldiği halde yürüyemeyen çocuğa çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Yürüyemeyen çocuk için yapılan uygulamaya "köstek kesme", "duşak kesme" gibi isimler verilir. Adana halk hekimliğinde de yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Yeni yürüyen ama çok düşen çocukların ayağına simit takılır. O simidi yürüyen çocuklar koparıp kaçarlar.
- Yeni yürümeye başlayan çocuğun hızlı yürümesi ve düşmemesi için çocuğa duşak kesilir. İki çörek ipe birbirine bağlanır. Çöreklerden biri yürüyecek çocuğun ayak bileğine geçirilir. Diğer çörek çevik bir çocuğa çektirilir. Çocuk çöreği koparıp kaçar. Duşak kesme yapılmış olur.
- Yürüyemeyen çocuğa bakır leğende ağırlığınca ekmek yapılır, tandırda pişirilir, çocuk bu leğene bastırılır, ekmekte dağıtılır. (Özgen 2007:115)

Yapılan uygulamaların bölgeler farklı olsa da birbiriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.3.22. Çocuk Yaşatma

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir. Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar (İnan, 1995: 174-175). Doğumdan sonra öleceği tahmin edilen çocukların yaşamasını sağlamak için bazı ziyaretlerde, bazı eşyalarda, bazı isimlerde var olduğuna inanılan büyüsel güçlere başvurulur. Eşiğe veya duvara mih çakılır. Çocuğun ismi Yaşar, Dursun konularak addaki büyüsel güçten yararlanılarak çocuğun hayatta kalması sağlanmaya çalışılır (Santur 1998: 337).

Doğup da yaşamayan çocukları yaşatmak için yapılan dinsel-büyüsel bir takım uygulamalar vardır. Trabzon'da bu uygulamaları yapan özel kişiler yoktur. Bununla birlikte yapılan uygulamalar dinsel nitelikten çok, büyüsel nitelik taşımaktadırlar. Trabzon'da çocuk yaşatmak için yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Bir çorba kaşığına anne sütü sağılır içine bir gram cıva koyulur bu karışım çocuğa içirilir. Daha sonra dışkıladığında bu dışkı bir beze sarılır dikilir çocuğun üzerine iğnelenir. Bu şekilde çocuğun yaşayacağına inanılır.(K2)

- Çocuğu yaşatmak için 40 evden yama alınır, elbise dikilir çocuk giyer.(K41, K71)
- 41 evden bez toplanır, bu bezlerden kıyafet dikilir, dikilen kıyafet çocuğa giydirilir.(K58)

Adana ve çevresinde yaşamayan çocuklarla ilgili dinsel-büyüsel pratikleri gerçekleştirilmesi için özel kişiler bulunmaktadır, bu sağaltıcılar din adamları olan hocalardır. Ana malzeme olarak dini kullanan sağaltıcılar bununla birlikte, adak adayıp, kurban kesmektedirler. Bu pratik ve uygulamaların yanında çocuğun yaşaması için verilen isim de önemlidir. Adana'da yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şu şekildedir.

- Çocuk doğduğunda kurban kesilir.
- Çocuğun yaşaması için adak adanır. Yedi yaşına kadar saçları uzatılır.
- Yedi yaşına geldiğinde kurban kesilir, saçları da tıraş edilir.
- Çocuğa Satı, Dursun, Durmuş, Yaşar gibi isimler verilir.
- Çocuğun yaşaması için hocaya muska yazdırılır.
- Ailenin erkek çocuğu olduğunda yaşamasını sağlamak için saçları yedi yaşına kadar uzatılır. Bu çocuğa başkalarından alınan giysiler giydirilir.(Özgen 2007: 113)

İki yörede yapılan uygulamalara baktığımızda birbirleriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.3.23. Sinir Hastalıkları

Çeşitli nedenlerden ötürü oluşan sinir hastalıklarının tedavisinde kendi araştırma alanımızda çeşitli dinsel-büyüsel uygulamalara rastladık. Bu uygulamalara baktığımızda dinsel ve büyüsel uygulamaların iç içe geçtiğini görmekteyiz. Trabzon'da sinir hastalıklarını geçirmek için uygulanan dinsel-büyüsel pratikler şu şekildedir.

- Mezar açılıp hastayı mezarın içine koyup kapatmak ya da farkında olmadan dereye atmak iyileştirir. (K61, K62, K63, K64)
- Fatiha okuyarak hastanın yüzüne üflenir.(K75)

Farklı yörelerle ilgili hazırlanmış ve bizim incelediğimiz tezlerde, sinir hastalıklarının dinsel-büyüsel bağlamda bir tedavisi bulunmamaktadır.

3.4. Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

3.4.1. Baş Ağrısı

Baş ağrısı, birçok nedenle olabilen ve kişiye huzursuzluk veren bir hastalıktır. Halk arasında bu hastalığın birden fazla nedeni olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle sağaltımında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Araştırma alanımızda hastalığı sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Hastalığın Trabzon'daki sağaltımı şu şekildedir.

- Patates dilimlenir üstüne tuz dökülür ve altına sarılır. Yahut bir bardak siyah çayın üzerine limon sıkılır karıştırır içilir.(K3, K27, K31)
- Patates soyulur, dilimlenir daha sonra tülbente dizilir ve altına bağlanır, ateşi varsa ateşi de düşürür.(K39, K43)
- Portakal kabuğu iyice soyulur, başa bağlanır.(K14)
- Lahana tavada kızdırılıp ağrıyan bölgeye sarılır.(K27)
- Patates rendelenir, sıkılır, suyuyla başa masaj yapılır.(K35, K36)
- Çiğ patatesi altına sardığında ağrıyı alır.(K44)
- Gazyağlı şeker yenir.(K28)
- Maydanoz kaynatılır suyu içilir.(K40)
- Elma yağıyla ovalamak baş ağrısına iyi gelir.(K39)
- Patatesin üzerine kuru kahve dökülür başa sarılır.(K60, K61, K62, K63, K64, K65, K71)
- Karayemiş yaprağı sarılır.(K58)
- Biberiye ya da sarı kantron çayı içilir.(K71, K33)
- Nane yağıyla ovulur.(K71, K33)
- Avodan yaprağı pişirilir, dinlendirilir altına sürülür.(K49)
- Karabaş ve oğul otu çayı içilir.(K59)
- Kantron yağıyla ovalarsan geçer.(K56)

Antalya Korkuteli'nde de baş ağrısının sağaltımını üstlenen özel bir kişiye rastlamamaktayız. Kullanılan malzeme de bir sebzedir. Bölgede sağaltım şu şekildedir.

- Sürekli ağrıyan ve ağrı kesiciler kullanıldığında geçmeyen baş ağrılarının tedavisinde soğan kullanılır. Soğan kabuğu ile birlikte bir havanda dövülür. Dövülerek eritilen soğan hastanın başına kuru yer kalmayacak şekilde sürülür. Bu işlemden sonra soğan sürülen bölgeye bir poşet geçirilir. Hastanın başı terleyinceye kadar soğan hastanın başında bekletilir. Hastanın başı terledikçe ağrısı da ağır ağır geçer. Bu tedaviden sonra hastanın başı yıkanır. Aynı gün içinde hastalık geçer(Gönenç 2011: 58-59)

Konya ilinde yapılan araştırmayı incelediğimizde baş ağrısını tedavi etmek için birden fazla yöntem kullanıldığını, bitki kökenli sağaltımların dinsel-büyüsel yöntemlerle bir arada yapıldığını görmekteyiz. Bu tür sağaltımlarda, bir sebzeyi dua ile etki altına alma durumu söz konusudur. Bitki kökenli malzemelerle yapılan sağaltımlar ise şu şekildedir.

- Dilimlenmiş patatesi ince bir bezle hocaya götürüp okuttuktan sonra başa alına sarılmaktadır.
- Kırmızıbiberi bir miktar şekerle karıştırıp kaynatarak bir süre dinlenmeye bıraktıktan sonra hastaya içirilmektedir.
- Baş şiddetle ağrıyaya devam eden kişinin başına patatesi, soğanı veya limonu halka halka kesip başa sararlar. "Patates ve soğanın serin tutması, dokusunda olan bazı mineral ve bileşiklerin deriyi özümsemesinin şifa verdiği kabul ediliyor.
- Patatesin dilimlenip üzerine biraz tuz serpilerek tülbentle alına sarılmaktadır.
- Taze kekik kaynatıldıktan sonra şeker atılıp çay gibi içilmektedir
- Başta bulunan düz kasların gerilmesinden dolayı oluşan baş ağrısını dindirmek için melisa, kantaron ve karabaş otu çayı önerilmektedir

- Ayrıca baş ağrısı için kiraz yenilmekte, karabaşotu ile oğulotu; okaliptüsle kantaron birlikte kiraz sapı, karabaş, defne tohumu kaynatılıp içilmekte; defne tohumu ayrıca balla yenilmektedir.
- Kekik yağı, adaçayı yağı ve lavanta yağı alın ve başa sürülmektedir. (Çevik 2008: 30-31)

Adana merkezde de baş ağrısı rahatsızlığını geçirmek için birden fazla yöntem kullanılmaktadır. Bu yörede de baş ağrılarının çeşitli nedenlerden kaynaklandığına inanılmaktadır. Bölgedeki baş ağrısını sağıltma yöntemleri şu şekildedir.

- Saf sirkeye batırılmış bez başa sarılır.
- Çiğ nohut kavrulur, tahta dibekte dövülür, karasakızla karıştırılıp macun yapılır. Bu macundan nohut büyüklüğünde parçalar alıp yuvarlanır, hap yapılır. Bu haptan her gün bir tane içilir.
- Baş ağrısını iyileştirmek için sarımsak tuzla dövülüp ağrıyan yere sarılır.
- Kışniş otu çay gibi demlenip içildiğinde baş ağrısına iyi gelir.
- Baş ağrısını dindirmek için şakaklara salatalık dilimlenip koyulur.
- Defneyaprağı taze taze yenilebilir, kurusundan çayı demlenip içilirse baş ağrısına iyi gelir.
- Baş ağrısına, limonlu papatya çayı içirilir.
- Saf sirkeye batırılmış bez başa bağlanır. (Özgen 2007: 36-37)

Araştırma yapılan bölgeleri incelediğimizde uygulamaların ve uygulamalar sırasında kullanılan malzemelerin birbiriyle oldukça büyük oranda benzerlikler gösterdiğini görmekteyiz. Günümüzde de baş ağrısının sağıltımında geleneksel tıbbın yöntemlerine başvurulduğunu gözlemlerimizden yola çıkarak söyleyebiliriz.

3.4.2. Karın Ağrısı

Trabzon'da karın ağrısını sağıltmakla görevli özel kişiler bulunmamaktadır. Sağıltım herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Araştırma sahamızda karın ağrısını sağıltmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Şeker şerbeti içilir(K1, K2, K35, K36, K61, K62, K63, K64, K65, K71, K73, K58)
- At kestanesi soyulup, meyvesi bıçakla biraz kazınır sütle içilir.(K23, K34)
- Çok tatlı şerbet içilir(K23, K24)
- Kaban kestanesi suyla yenir.(K33, K38)
- Soğan suyu içilir.(K40)
- Küp şeker okunur yedirilir.(K40, K27, K28)
- Gaz yağlı şeker yenir.(K41)
- Papatya çayı içilir.(K71, K72)
- Şekerli suya nane atılır içilir.(K48, K49)
- Karbonat kaynatılır içilir.(K49)
- Kantron yağıyla ovalarsan geçer.(K58)
- Mısır unu tereyağıyla kavrulur, karnı ağrıyana yedirilir. (K67, K68)

Konya’da karın ağrısının sağaltımında başvuru alan özel ziyaret yerleri olmasıyla birlikte tamamen bitki kökenli ilaçlarla gerçekleştirilen sağaltımların da olduğunu görmekteyiz. Bu sağaltımları gerçekleştiren kişiler ise özel yetenek sahibi kişiler değildir. Yörede yapılan sağaltımlar şu şekildedir.

- Barut, kül, ayvadan otu, eğri yavşan içilir.
- Eşek kuzgunu yunur (yıkandır), içilir.
- Karnı ağrıyana acı yavşan denilen ot kaynatılarak suyu içirtilir ya da otun çiçekli kısmı ağza alınarak gevilir, çok acı olan suyu yutulur.
- Karnı ağrıyana bir kaşık suyun içine bir iki damla katran veya pise damlası akıtılır ve içirilir
- Sabahleyin aç karna acı yavşan, ayva dene ya da kekik otlarının kaynatılmış suları içirilir
- “Anababa kokusu” olarak bilinen ot haziran ayı içinde toplanır, kurutulur. Sancılanmalarda ıhlamur gibi kaynatılarak içirilir.
- Kesme şekerle iki, üç damla “kekikyağı” damlatılır içilir.

- Siyah kuru üzüm çekirdeğiyle birlikte iyice ezilir. İçine bir miktar kırmızıbiber karıştırılarak kaynatılır. Elde edilen biberli şerbet içilir
- Halk arasında “Gelincik” denilen karın ağrılarına; olgunlaşmamış üzerlik tohumu kavrulur, tülbentte elendikten sonra toz şekerle karıştırılarak, karın ağrısına bir çay kaşığı yedirilir.
- Yemek ve su değişikliğinden meydana gelen karın ağrılarında “katırkuyruğu” ve “anababa kokusu” denilen bitkiler birlikte kaynatılarak suyu içildiğinde karın ağrısını giderir
- Sebebi anlaşılamayan karın ağrıları için; ince kıyılmış beş-altı develem çok çok yaprağı, üç yemek kaşığı arpa unu ve bir litre su ile kaynatılarak koyu bir muhallebi yapılır, yün parçasına sarılarak karına sarılır (Ülvan 1994: 18). Bir kaba konulan 500 gr. develem çok çok sap ve yapraklarının üzerine otları kaplayacak miktarda su dökülür. Haşlanan bitki soğuduktan sonra, arpa unuyla karıştırılıp lapa yapılır. Elde edilen karışım karın boşluğuna sarılarak, bu bölgedeki ağrıların giderilmesi sağlanır Kedi s.inin tohumlarına halk arasında ‘üzüm’ denir. Tohum olgunlaştıktan sonra toplanıp kurutulur, karın ağrısı için birer tane yutulur . Karın ağrısında (ayrıca baş ve diş ağrısında) kekik yağı, ayva dene, acı yavşan tedavi için kullanılır.
- Kekik yağı suyun içine bir iki damla dökülüp, içilir.
- Ayva dene kaynatılıp içilir. Acı yavşan suya batırılır, sonra suyun içine yaprağı sıkılır ve su içilir.
- Koyun otu –koyun, bu otu acılığından dolayı yemez– kaynatılır, suyu ılık olarak içilir. Bu ot aynı zamanda kurutulmuş olarak avuçta ufalanıp tohum kısmı ağza atılarak yenir.
- Kekik yağı ve andız katranı şekerle damlatılıp yedirilir. (Çevik 2008: 82-83)

Adana’da karın ağrısını geçirmek için yapılan uygulama şu şekildedir.

- Karın ağrısını tedavi etmek için saf zeytinyağına karabiber eklenip sırtta göğse sürülüp bezle sarılır.(Özgen 2007: 37)

Karın ağrısının tedavisinde geleneksel tıbbın modern tıptan daha fazla tercih edildiği bugün de görülmektedir. Kendi araştırma alanımızla diğer yörelerde yapılan uygulamalara göz attığımızda yapılan pratiklerin birbirine oldukça fazla benzediği görülmektedir.

3.4.3. Yel Girmesi

Yel girmesi kapı ya da pencere gibi hava akımının çok olduğu yerlerde duran kişilerde görülen kas üşütmesi rahatsızlığıdır, yel girmesi hastalığı, kişide ağrı ve sızı yapmaktadır. Hastalığı derleme sahamızda tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım esnasında kullanılan malzemeler de yalnızca bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Lahana tavada kızdırılıp ağrıyan bölgeye sarılır.(K28)
- Kırmızı sandal ağacı yağı, biberiye, çörek otu, kekik yağı ile masaj yapılır.(K72, K71)

Antalya Korkuteli'nde yel girmesini tedavi eden özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan yel girmesi sağaltımı şu şekildedir.

- Bu hastalığın tedavisi için ısırgan otu ilave edilerek kaynatılmış suya biraz limon, biraz da arı zeytinyağı karıştırılıp ağırlı bölgelere sürülür. Bu tedavi şekli birkaç gün tekrarlanır. Böylelikle hastalık tedavi olur (Gönenç 2011: 54)

Yel girmesi durumunda farklı bölgelerde yapılan uygulamalar birbirine benzer durumdadır.

3.4.4. Yara

Herhangi bir kaza sonucu deride meydana gelen yarılma, kesilme, ezilme veya parçalanmalara yara denir. (www.saglik.ansiklopedisi.net) Trabzon'da yara ve bereleri sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından yapılabilecek durumdadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Damar otu yaraya yapıştırılır, apseyi açar, cerahati akıtır.(K21)

- Dil otu suyu yahut kendisi ilgili bölgeye sürülür.(K14)
- kantaron çiçeği ve zeytinyağı karıştırılır, 5-6 ay saklanır, yaralara sürülür.(K17)
- Yosuna idrar yapılarak yaraya bağlanır yahut taş kazınarak tozu çıkartılır yaraya sarılır.(K15)
- Isırgan otu ezilir, bulamaç yapılır, yaraya sürülür.(K46)
- Has zeytinyağı içine kantaron çiçeği koyup, cam bir şişede güneş önünde kızarıncaya kadar bekleteceksin. Kesik ve yanık olduğunda yaralara sürülür.(K35, K36)
- Tütün basılır.(K37)
- Şeker dökülür.(K38)
- Zeytinyağı sürülür.(K33, K43, K61, K62, K63)
- Yılandili damar otu haşlanır sarılır.(K19)
- Asitsiz Zeytinyağı kızdırılır pirenemeye başlayana kadar, 250 gr beyaz mum kalıp halinde olanlarından eritilir, Eriyince büyük soğuk su olan tencereye dökülür. Yağ kalıp kalıp yüzeye çıkar, toplanıp bir kaba alınır. Karıştırılıp suyu çıkartılır merhem olur. Naylon olmayan pamuklu satene ilaç sürülür, yanığın üstüne sarılır 5-6 saat bekletilir değiştirilir, kuruyan bez zeytinyağıyla yumuşatılır öyle çıkarılır.(K58)
- Kantaron çiçeğinin yağı sürülür.(K71, K72)
- Mısır unu dökülür.(K72)
- Kantaronun içine hava-civa otu atılır iyice ezilir, yaraya sürülür.(K59, K72, K80, K35, K36)
- Yara yaprağı zarı sıyırılır yaraya sarılır.(K58)

Konya’da yapılan yara tedavilerinde hayvansal malzemelerle bitki kökenli malzemelerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Sağaltımı yapan özel kişiler bölgede bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Tütün, bal ve tereyağı karışımından merhem yapılarak sürülür.
- Başka bir uygulamada ise “kara üzüm” bereli yere sarılır.
- Bir tutam ayrik otu havanda dövülüp üzerine çekirdekli siyah üzüm eklenir. Malzemeler tekrar dövülüp macun haline

getirilerek berenin üzerine sarılır, bu işlemin ağrıları giderdiği söylenmektedir.

- Bir şişeye zeytinyağı ve bunun içine fare yavruları konursa, bu yavruların zeytinyağı içinde erimesiyle bir merhem elde edilir. Bu merhem herhangi bir yaraya sürülürse yaranın mutlaka iyi olacağı sanılır.
- Serkile otu, temmuz ve ağustos aylarında çiçekte iken toplatılır. Kıyılır ve keselerde saklanır. Koyunun içyağı ile serkile otu kaynatılır, serkilenin rengini aldıktan sonra süzülerek başka bir kaba konur. Elde edilen merhem, çıban ve benzer yaraların iltihabını söktürmede kullanılır
- Bamya bir müddet suda kaynatıldıktan sonra lapa haline gelir. Bu lapa, vücuttaki apselerin tedavisinde kullanılır.
- Katran ateşte eritilir ve içine kına, balmumu, bezir, çok az göktaş (çinitaş) atılarak diş macunu kıvamına gelinceye kadar karıştırılır. Sulu yaraların tedavisinde kullanılır.
- Delinmeyen iltihaplı çıbanlara, ebegümece dövülerek sarılır. Yarayı işletir.
- Elli gram tereyağıyla elli gram balmumu karıştırılır. İçine az miktar tuz ilave edilerek bir macun yapılır, iltihaplı yaraların cerahatini söktürmekte ve yaranın iyileşmesinde kullanılır.
- Yüzde bulunan serpici yaralar için karpuzun yeşil kabuğu ve patlıcan sapı az güneş alan bir yerde kurutulur. Sonra bunlar sacda kavrulur, kül haline getirilir, incecik tülbentten elenir. İçine mavi taş şeklindeki limon tuzuna benzeyen “nişadır” ezilip katılır. Bunlar incecik tülbentten süzülür. Sonra pekmez ve kına ile karıştırılır, merhem haline getirilir.
- İltihaplı yaraların tedavisi için, bir dal balotu çiçekleriyle birlikte ezilerek lapa haline getirilir ve yaranın üzerine sarılır
- Bir baş kuru soğan kabuğu soyulmadan külde pişirilir, lapa haline getirilerek yaralı bölgeye sarılır.
- Sığırkuyruğu kökü zedelenmeden topraktan çıkartılıp kurutulur. Dövülüp toz haline getirilen kök, iyileşmeyen yaraların üzerine

tuz gibi ekilir. Taze siğil yaprağı otu yıkandıktan sonra havanda ezilerek lapa haline getirilir. Temiz bir bez üzerine yayılıp yaraya sarılırsa, yara kısa sürede iyileşir

- Zeytinyağı, kantaron yağı ve kudret narı önerilir (Çevik 2008: 120-123)

Adana'da hayvansal ürünlerle bitki kökenli malzemelerin sağaltım sırasında birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu bölgede de hastalığı sağaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Adana'da yara sağaltımı şu şekildedir.

- Mısır püskülü sıcak suda demlenip içilirse vücuttaki suyu atar, ödem söktürücüdür.
- Sarısabır yağı (aloevera) her türlü yarada ve egzamada iyileştiricidir.
- Ketten tohumunun iltihap kurutucu özelliği vardır. Hem yenabilir hem de ezilip macun olarak kullanılabilir.
- Çam reçinesi direk olarak veya tereyağı, bal veya tarçınla karıştırılarak yaranın üzerine sarılabilir.
- Yara ve yanıkların tedavisinde ve acının azalması için yaralı bölgeye katran yağı sürülür. Yanıklarda yara olan yerin üzeri kapatılmaz.
- Kanayan yaraya veya kesiğe zeytinyağı sürülür.
- Yara veya kesiği iyileştirmek ve kanamayı durdurmak için yaraya kül veya tütün basılır.
- Ele veya ayağa çivi battığında yarayı tedavi etmek pamukla kızgın zeytinyağı sürülür.
- Ayakta veya vücudun herhangi bir yerinde yara çıktığında veya şiştiğinde sumak bitkisi yeşilken toplanır havanda dövülüp, biraz un serpilerek pişirilir. Bu hamur ılık ılık yaraya veya şiş yere sarılır.
- Yaralı derinin üzerine özellikle de çevresine menekşe yağı sürülürse yara kısa sürede iyileşir.
- Yara ve kesiklerin daha çabuk kapanması için kantaron yağı sürülür.

- Çivi batmasında yaranın etrafı hamurla havuz yapıp yaraya sıcak zeytinyağı damlatılır. Paslıysa mikrobu kırılınsın diye.
- Kanayan yaraya sirke sürülür.
- Vücutta kesilen yere çığ soğan sürülürse kanamayı önler. (Özgen 2007: 39-40)

Çalışma bölgelerine bakıldığında, yarayı sağaltmada yapılan uygulamaların birbirinin aynı olduğu görülmektedir. Yara tedavisinde yaranın büyüklüğüne veya derinliğine göre modern tıba başvurulup, başvurulmamaktadır. Geleneksel tıbbın yara sağaltma yöntemleri günümüzde de kullanılmaktadır.

3.4.5. Kan pıhtılaşması

Kanın damarda yahut kesildiğinde hemen kurumaması durumu olarak adlandırabileceğimiz hastalığı bizim çalışma alanımızda tedavi eden özel bir kişi yoktur. Yapılan sağaltımda kullanılan malzeme tamamen bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Kiraz yemek iyi gelir.(K2)

Çalışmamızda kıyaslama amacıyla incelediğimiz diğer tezlerde bu konunun işlenmediğini gördüğümüz için herhangi bir kıyaslama yapamıyoruz. Ancak bu gibi bir durumla karşılaşıldığında modern tıbbın yöntemlerinin daha fazla tercih edilir durumda olduğunu kendi gözlemlerimize dayanarak söyleyebiliriz.

3.4.6. Dolama

Şeytantırnağı veya parmağa iğne ya da kıymık batması sonucu, tırnak dibinde meydana gelen iltihaplanmaya halk arasında dolama denir. Başlangıçta kırmızı bir benek halindeyken daha sonra içi dolu sivilceye dönüşür. (www.saglik.ansiklopedisi.net) El, ayak parmaklarında çıkan içi irin dolu yara olarak adlandırabileceğimiz dolama hastalığı, ağrı ve sızı yapan bir hastalıktır. Trabzon'da bu rahatsızlığı tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir.

- Pazı haşlanır, sıcakken dolama olan parmağın üzerine sarılır böylece dolama olan parmaktaki iltihap olgunlaştırılarak akıtılır.(K3)

- Damar otu ısıtılarak yaranın üzerine sarılır.(K60,K61, K62, K63, K71)
- Zeytin çekirdeğiyle beraber ezilir ilgili bölgeye sarılır.(K43)
- Soğanın içi biraz boşaltılır, yerine sabun konulur, ateşte ısıtılarak yaranın üzerine sarılır.(K18, K19, K31, K70, K81)
- Zeytin çekirdeğiyle ezilir yaraya sarılır, ikinci gün de bal sürülür.(K56)
- Taze kesilmiş tavuk etine sıcakken sarılır, iltihap olgunlaşır, patlar.(K35, K36)
- Damar otu ısıtılır sarılır.(K33, K39, K31)
- Soğan zarı haşlanır, sarılır.(K42)
- Bıçakla kesilir, damar otuyla sarılır.(K43)
- Ekmek çiğnenir sarılır.(K44)
- Ekşi hamur sarılır.(K59)

Konya'da dolama hastalığını sağaltmak için modern tıba başvurulmaktadır. Modern tıbbın başarısız olduğu durumlarda da geleneksel tıbbın yöntemlerinin kullanıldığı görölmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Parmaklarda çıkan dolama için üç gün soğan pişirilir, küle gömülmüş soğan üç gün sarılır. Üç günden sonra lokum sarılır (Çevik 2008: 69).

Adana'da rahatsızlığı sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Bölgede dolama rahatsızlığını sağaltmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Dolamayı iyileştirmek için küçük bir soğan ateşte közlenir, ılık ılık dolama olan parmağa sarılırsa daha çabuk olgunlaştırıp iltihabını atar.
- Kahve kaynatılır, dolama olan parmak yanmayacak şekilde sabah, öğlen akşam, kahveye batırılır. (Özgen 2007: 41-42)

Dolama hastalığını sağaltmak için birbirinden ayrı üç bölgede aynı uygulamaların yapıldığı görölmektedir.

3.4.7. Çıban

Derideki kıl keseleri veya bezlerinin hastalanması sonucu ortaya çıkan sızıntılı, ıslak kabarcıklara çıban denir. (www.hekimce.com) ıban kişide ağrı ve acı yapmaktadır. Bu hastalığın tedavisini üstlenen özel kişiler bizim araştırma alanımızda bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir ve sağaltım şu şekildedir.

- Çok sıcak suyun içine dolama olan parmak bastırılır, 15 20 dakika bekletilir. (K2)
- Soğan közlenir ılık halde çıbanın üzerine sarılır.(K75, K78, K48, K45, K35)
- Lokum sarılır.(K61, K62, K63, K33)
- Kumar yaprağı veya soğan kzlenerek sıcakken apseli bölgeye sarılır.(K8)
- Damar otu yaranın üzerine sarılır, yara olgunlaşır, iltihabı akar.(K60, K61, K62, K63, K64, K33)
- Tomara yaprağı suda haşlanır, çıban onunla silinir, haşlanmış yaprak çıbanın üstüne sarılır.(K9)
- Damar yaprağı kaynatılır, sıcak halde yaraya sarılır.(K65, K66, K67, K68, K69, K40)
- am reçinesi çıbana basılır.(K23)
- Yaraya el sürülmez ılık sabunlu suyla yıkanır.(K21)
- Soğanın içi biraz boşaltılır, yerine sabun konulur, ateşte ısıtılarak yaranın üzerine sarılır.(K48, K42, K60, K61)
- Barut, sabun, zeytinyağı karıştırılarak yaranın üzerine bağlanır.(K78)
- Zeytinyağı ve bal sürülür.(K11)
- Molaşa otu hafif ısıtılıp bölgeye sarılır.(K12)
- Ballı hamur ıbanlı yerin üstüne sürülür.(K35, K36)
- Soğan közde ısıtılır, zeytinyağıyla karıştırılır, ıbanlı yerin üstüne sürülür.(K35, K36)
- Yumurtanın beyazıyla un harç yapılır, ıbanlı yere sarılır.(K35, K36)

Adana'da da çıbanın tedavisinde aynı uygulamalara rastlanmaktadır. Bu bölgede de hastalığı sağaltan özel bir kişi yoktur. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Keten tohumu kaynatılıp lapa haline getirilir. Bu lapa 2 gün boyunca çıbana sarılırsa yarayı temizler.
- Vücutta çıkan yara ya da çıbanı iyileştirmek için “kırmızı ot” denilen bir bitki ezilip zeytinyağı ile pişirilip sürülür. Bundan başka bamya haşlanıp sarılabilir. Her ikisi de yaradaki iltihabı söker.
- Ucu kara olan yaradan korkulur, çıbanı tedavi etmek için biraz püren otu ezilir, yarım bardak zeytinyağı, yarım kalıp sabun, soğan karıştırıp pişirilir. Yaraya ılık ılık sarılır.
- Çıbana ya da çivi battığında yaraya sıcak zeytinyağı damlatılarak dağlanır. Çocukların yaraları dağlanmaz.
- Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanı olgunlaştırmak için kuru üzüm dövülüp sarılır.
- Çıbana lokum sarıldığında olgunlaştırıp baş verdirir, ağrısını alır, çabuk olgunlaştırır.
- Soğan közde (sıcak külde) pişirilir, çıbana veya yaraya iltihabı toplansın diye sarılır.
- Osmaniye – Aladağ'da yetişen adaçayı yaraya çıbana çok iyi gelir. Çay gibi demlenip içilir. Kalan posası da yaraya sarılırsa hemen etkisini gösterir.
- Çıban ve ayak mantarının tedavisinde bağ yaprakları kullanılabilir. Yaprak ısıtılır, çıban veya mantarın üzerine biraz zeytinyağı sürülür ve sıcak yaprak sarılır.
- Çıbanı iyileştirmek için asma yaprağı tazeyken çıbana sarılır.
- Çıbanın iltihabını söktürmek ve iyileştirmek için dut yaprağının üzerine tereyağı sürülür. Şeker serpilip yaranın çıbana sarılır bir gece bekletilir. Ertesi gün yine aynı işlem yapılır.
- Bağa (sinir otu) yara iyi edici özelliği vardır. Yara, çıban, mantar tedavisinde kullanılır. Kan temizleme ve iltihap sökme özelliği vardır. (Özgen 2007: 40-41)

Konya’da çıbanı tedavi eden 3zel bir kişi bulunmamaktadır. Hastalığın tedavisinde bitki k3kenli malzemeler kullanılmıştır. Sağaltım şu şekildedir.

- ıbana y3zerlik (3zerlik otu) yakılır, k3l3 sarılır.
- Zeyrek-otu- haşlanarak sarılır veya katran sarılır (evik 2008: 56-57).

Antalya’nın Korkuteli ilçesinde çıbanın tedavisinde bitkilerden faydalanılmaktadır. Bu b3lgede de tedaviyi gerçekleştiren 3zel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Çıban çıkan b3lgenin ucu sararmaya başlayınca nergis çiçeğinin soğanı ateşte pişirilir. Pişirilen soğan sıcaklığı ile yaranın 3st3ne konulur. Soğan konulduğu yerden oynamasın diye 3st3 sarılır. Sargı hiç açılmadan bir g3n bekletilir. Ertesi g3n sargı açılıp nergis soğanı konulduğu yerden alınır. Nergis soğanı çıbanın bir g3n içinde olgunlaşmasını sağlayacaktır. İyice sararan çıban hijyen edildikten sonra patlatılır ve yaranın etrafı temizlenir.
- İlçede ıbanın başka bir tedavi y3ntemi için arpa unu ile ebeg3meci kaynatılıp *lapa* yapılır. Yapılan bu lapa çıbanın 3st3ne sarılır (G3nen 2011: 49-50)

Uygulamalara baktığımızda, birbirleriyle birebir benzerlik g3stermeseler de b3y3k oranda benzer olduklarını g3rmekteyiz.

3.4.8. G3neş arpması

Uzun s3re g3neşte veya sıcakta kalmak sonucu; aşırı terleme, ağrılı kramplar ve kanın koyulaşması şeklinde kendini g3sterir. (www.bitkiseltedavi.com.tr) G3neş çarpması kişilerde bulantı ve kusma da yapabilmektedir. Bizim araştırma alanımızda bu hastalığı tedavi eden 3zel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki k3kenli 3r3nlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Zeytinyağıyla ekmek çiğnenir başa s3r3l3r.(K35, K36)
- Zeytinyağı s3r3l3r.(K39)
- Yeşil ay hem içilir hem de banyosu yapılır.(K59)

Konya’da güneş çarpmasını tedavi eden özel bir kimse bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Sirkeli su vücuda dökülerek sıcak geçikliği (geçmesi) alınır
- Dağ elması dövülüp çarşafının üstüne serilir hasta onun içine yatırılır (Çevik 2008: 104)

Geleneksel tıp yöntemleri, güneş çarpması halinde sağaltım oldukça sık başvurulan yöntemlerdir. Bu hastalıkta geleneksel tıbbın uygulamalarının daha çok tercih edildiğini görmekteyiz.

3.4.9. Güneş Yanığı

Vücudun güneşte kalan kısımlarında bir süre sonra yanma, kızarma ve kaşıntı başlar. Bu durumun ilerleyen durumlarında vücut su toplayamaya başlar. Güneş yanığı insana ağrı ve sızı veren bir rahatsızlıktır. Trabzon’da bu rahatsızlığı sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Bir litre has zeytinyağına bir baş sarımsak ezilerek konulur en az 3 ay bekletilir, 15 günde bir ilgili bölgeye sürülür. Krem gibi kullanılabilir.(K71)
- Zeytinyağı sürülür.(K35, K36)
- Un suyla hamur haline getirilir yanan yere sürülür.(K39)
- Yeşil çay hem içilir hem de banyosu yapılır.(K58)

Adana’da da hastalığı sağaltan özel bir sağaltıcı yoktur. Bölgede tedavi esnasında kullanılan malzemeler bitkisel malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Güneş yanığı gibi güneşin zararlı etkilerine karşı cilde havuç yağı sürülür. (Özgen 2007: 44)

Güneş yanığı olduğunda sağaltım için birçok yöntem mevcuttur. İki ayrı yörede yapılan uygulamalarda birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

3.4.10. Kuza/Siğil

Vücudun herhangi bir yerinde sert et şeklinde uzayan bir hastalık olan siğilin bitki kökenli emlerle yapılan tedavisinde yetenekli özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Olmamış incir koparılır, çıkan süt kuzanın üzerine sürülür.(K51)
- Damar otu sürülür. (K52, K53)

Adana'da siğilin bitki kökenli ilaçlarla olan tedavisinde yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Siğili yok etmek için çalı şeklindeki püren bitkisinin kök suyu siğillere damlatılır.
- İncir ağacının dallarından çıkan süt siğillerin üzerine sürülür, damlatılırsa siğiller kısa sürede kuruyup düşer.
- Siğilleri iyileştirmek için arpa ezilip sirkede yedi gün bekletilir. Siğile sürülüp dua okunursa siğiller yok olur (Özgen 2007: 49-50).

Siğil, çalışma sahamızdaki adıyla kuza tedavisinde en çok rağbet gören tedavi yöntemi dinsel-büyüsel tedavi yöntemidir. Fakat az da olsa bitkisel ürünlerin de bu hastalığın tedavisinde kullanıldığı görülmektedir.

3.4.11. Arı Sokması

Arı hayvanının, vücutta herhangi bir yeri sokmasıyla o bölgenin şişmesi ve ağrı, sızı yapması durumudur. Trabzon'da bu durumun özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler hayvanî ürünlerle bitkisel ürünlerin karması olan ekmekle, kantaron bitkisidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Ekmek çiğneyip basılır.(K21, K22, K71)
- Kantaronun içine hava-civa otu atılır iyice ezilir, yaraya sürülür.(K23, K24, K72)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda arı sokması durumunda yapılan bitkisel bir tedavi olmadığını görmekteyiz.

3.4.12. Saç/Sakal Kıran

Çeşitli nedenlerden ötürü saç ve sakallarda olan döküntü olarak adlandırdığımız hastalığın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kuru kumar odunu yakılarak demir parçası üzerine yağı akıtılır, çıkan yağ saç kıran olan bölgeye sürülür.(K14)
- Sirke ruhu saç çıkmayan yere sürülür, 15 gün içinde o bölgede saç çıkmaya başlar.(K2)
- Saf zeytinyağı ve sarımsak karıştırılarak bölgeye sürülür.(K76)
- Sarımsakla bölge tahriş edilir sarımsak bölgeye sarılır.(K13, K12, K13, K73)
- Jiletle kazınır, sarımsak basılır.(K38)
- Sarımsak yağı sürülür.(K50, K51, K52, K71)

Adana'da saç kıranı tedavi eden özel yeteneğe sahip bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Ancak uygulamalardan birinde bitki kökenli merhem hazırlanması için özellikle bakır kapta bekletilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Burada madensel ürünlerle bitki kökenli malzemenin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Sağaltım şu şekildedir.

- Saçkıranı önlemek için o bölgeye her gün sarımsak sürülür.
- Saç kıran yeniyse sarımsak dilinip yara yere sürülür.
- Saç kıran ilerlemişse bakır bir kapta bir avuç sarımsak bekletilir, közde kömür olana kadar kavrulur, soğutulur, zeytinyağı ile merhem yapılarak saçkırana sarılır, ovalanır. Bu işlem akşamdan yapılır sabah yıkanır. Geçene kadar bir gün aralıklarla tekrarlanır.
- Saçkıran olan bölgeye sarımsak yağı ya da sirke ruhu sürülür.
- Yüzde çıkan saç kırana berberler çizik atarlar usturayla, sarımsak ya da sirke ruhu sürülür. (Özgen 2007: 50-51)

Yaptığımız incelemelerden, farklı bölgelerde aynı yöntemlerin iş gördüğü sonucuna varabiliriz. Adana'da da Trabzon'da da yapılan uygulamalar hemen hemen birbirinin aynıdır.

3.4.13. Yılan/Akrep Sokması

Yılan ve akrep sokması, eğer hayvanlar zehirliyse kişiyi ölüme kadar götürebilecek ciddi rahatsızlıklardır. Ancak derleme sahamızda bulunan yılan ve akreplerin zehirli olmadığını, yapılan uygulamaların yalnızca tedbir amaçlı yapıldığını belirtmekte fayda olduğu kanısındayız. Trabzon'da yılan ve akrep sokmasında sağaltımı gerçekleştiren özel kişiler yoktur. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler, bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Olmamış incirin sütü ısırılan yere sürülür.(K25)
- Yılandili otunun suyu bastırılır.(K25, K41)
- Sirke dökülür. (K45, K46)

Konya'da hastalığı sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında yapılan uygulama da bitkisel ürünlerin kullanıldığını ancak bu ürünlerin kullanımı sırasında büyüsel pratiklere, zamana, belli başlı kurallara uyulduğunu görüyoruz. Sağaltım şu şekildedir.

- Eski uygulamalara göre kedi s..i (otu), Rumî takvime göre mart ayının birinci gecesinden bir gün evvel toplanmaya başlanır. Belirtilen gün başlangıç olmak üzere üç gün boyunca sabah ezanı okunmadan toplanan bitkilerin kökleri iplere dizilip kurutulur. Üç ayrı gün toplanan kökler, üç ayrı dizede kurutulmalı, birbirine karıştırılmamalıdır. Kökler kuruduktan sonra, üç ayrı dizeden alınan birer kök, üç ayrı kaptaki suya ıslatılır. Her biriyle ayrı ayrı peynir mayalanılır. Hangi peynir tatlı ise, onu mayalayan dizedeki kökler panzehir olarak kullanılır. Panzehir olduğuna karar verilen kökler dövülüp saklanır. (Çevik 2008: 126)

Konya ve Trabzon'da yapılan sağaltımlara baktığımızda birbirlerinden farklı içerikte uygulamalardır. Konya'daki uygulamanın dinsel-büyüsel içeriğinin de olduğu fakat Trabzon'da yapılan sağaltımın tamamen gerçekçi bir tedavi şekli olduğu görülmektedir.

3.4.14. Nasır

Daha ziyade el ve ayağın sürekli olarak sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesi ile meydana gelen ve basılınca ağrı veren

sertleşmiş deri tümseğine nasır denir. (www.medikalsözlük.com.tr) Nasır, kişiye rahatsızlık veren bir hastalıktır. Trabzon'da hastalığı tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hakiki zeytinyağı nasıra sürülür, üzerine olgun domates sarılır.(K69)
- Nasır patı sürülür.(K70, K33, K71)
- Çam sakızı ve zift sürülür.(K31, K26, K27)
- Domates, incir sütü, kırlangıç otu sütü sürülür.(K59)
- Damar otu sarılır. (K68, K69)

Adana'da nasırı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Nasırları tedavi etmek için keten tohumu ezilerek macun haline getirilip nasıra sürülür.
- Soğan ortadan ikiye kesilir, çıkan sütü nasıra geçene kadar sürülür.
- Dilim dilim doğranmış çiğ domates nasırın üzerine sarılırsa nasır yumuşar.(
- Özgen 2007: 48)

Konya'da nasırı tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından yapılabilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Nasır üzerine "işlem bir ay kadar sürebilir" limon veya domates sarıldığını görmekteyiz.
- Nasıra, ceviz yağı ovularak yedirilir.
- Semizotu lapa hâlinde sarılır (Çevik 2008: 97)

Yapılan uygulamalara baktığımızda kullanılan malzemeler birebir aynı olmasa da yapılan uygulamaların birbiriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nasır tedavisinde geleneksel tıbbın yöntemleri, modern tıba nazaran daha sık başvurulan yöntemlerdir.

3.4.15. Saç Dökülmesi

Çeşitli nedenlerle olabilecek olan saç dökülmesi durumuyla karşılaşıldığında, tedaviyi gerçekleştiren özel kişiler bizim çalışma sahamızda bulunmamaktadır. Hastalık kişinin kendisi tarafından tedavi edilebilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir litre has zeytinyağına bir baş sarımsak ezilerek konulur en az 3 ay bekletilir, 15 günde bir ilgili bölgeye sürülür. Krem gibi kullanılabilir.(K11)
- Ağaç sürmesi zamanında asmanın özsuyu saça sürülür, bütün sarmaşık türlerinin suyu saç dökülmesini önler.(K12)
- Isırgan suyuyla saç yıkanırsa saç güçlenir.(K40)

Adana'da yapılan uygulamaları gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan ürünler bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım, sorunu yaşayan kişi tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Saçı zayıf olanlar, kepek olanlar ve çok saçı dökülenler saçlarına çam terebentin ile iyice masaj yaparlarsa saçlar güçlenir, kepek önlenir.
- Saç dökülmesi ve kepeği olanlar saçlarına defne yağı ile masaj yapılırsa saçlar güçlenir.
- Ceviz yağı saç diplerini besler. Saçlar parlak, canlı ve bakımlı gözüktür, dökülmeler azalır.
- Saçlara ısırgan tohumu yağı sürülürse saçlar canlılık kazanır, güçlenir, dökülmeler azalır.
- Yıpranmış ve güçsüzleşmiş saçlar için jojoba yağı iyi gelir. Yağ saç diplerine iyice yedirilir.
- Saç dökülmelerini engellemek için saçlar demli çayla yıkanır.
- Papatya suyuyla yıkanan saçlar sağlıklı ve parlak olur.
- Saç bakımı için haftada bir defa zeytinyağı ve yumurta çırpılıp saça sürülürse saç besler ve gürleştirir.

- Saç dökülmesini önlemek için çerçilerde satılan yılan yağ saça sürülüp bir saat kadar bekletilip öyle yıkanır.
- Saçlar daha gür ve parlak olsun isteniyorsa haftada bir kere badem yağı sürülüp yarım saat kadar beklettikten sonra yıkanır.
- Isırgan kaynatılır, suyuyla saçlar yıkanır.
- Kekik kaynatılır, suyuna biraz sirke koyulur, saçlar bu suyla yıkanır.
- Saç bakımı yapmak ve saçların gür olmasını sağlamak için banyodan önce saça badem yağı sürülüp 1 saat bekletilir. Ayrıca saç bakımı için aktarların özel olarak hazırladıkları karışımlar vardır.
- Menekşe yağı kuru saçları nemlendirir, saç dökülmesine karşı etkilidir.
- Saçlar sağlıklı olsun diye nisan yağmuru biriktirilip saçlar bu suyla yıkanır. (Özgen 2007: 51-52)

Adana ve Trabzon'da yapılan uygulamaları incelediğimizde birbirleriyle hem kullanılan malzeme hem de uygulama yöntemi bakımından büyük oranda benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Geleneksel tıbbın sağaltım yöntemleri, saç dökülmesi hastalığında hala aktif şekilde kullanılmakta hatta modern tıptan daha çok rağbet görmektedir.

3.4.16. Egzama

Mayasıl olarak da bilinen egzama, derinin sulanması ile meydana gelen bir iltihaptır. Kaşıntı ve kızartı ile ortaya çıkar, nedeni; ruhsal olabileceği gibi alerjik tepkiler veya deriyi tahriş eden maddeler de olabilir. Bazı kimselerde de irsidir. (www.bitkisiltedavi.com.tr). Kaşıntı yapması nedeniyle insanda huzursuzluk yapan bir hastalık olan egzamanın, Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Dil otu suyu yahut kendisi ilgili bölgeye sürülür.(K11)
- Isırgan otuyla vurarak bölge iyice tahriş edilir.(K12)

- Beyaz dut akşamdan sirkeli suya konular, sabahına egzama olan yere sürülür.(K35, K36)
- Cıgar(Barut ağacı) suyu yaraya sürülür.(K40)
- Yılandili otu sürülür.(K41)
- Ardıç katranı yağı sürülür.(K58)

Antalya Korkuteli'nde yapılan tedavide bitki kökenli malzemeyle, hayvan kökenli bir malzeme bir arada kullanılmaktadır. Bölgede sağaltımı gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Egzama derinin kurumasına, kızarmasına ve pul pul dökülmesine neden olan bir cilt hastalığıdır. Deri ateşlenip çok fazla kaşınabilir ve kaşıma derinin zedelenip iltihap kapmasına neden olabilir. Bu hastalığın tedavisi için 10-20 tane karasinek öldürülür. Öldürülen sinekler zeytinyağı ile karıştırılarak hastalığın bulunduğu bölgeye sürülür. Bu hastalık kısa zaman sonra kendiliğinden geçmektedir (Gönenç 2011: 60)

Konya'da egzamanın tedavisinde görevli özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir, ancak bir tedavi yönteminde bir bitkinin yakılması için kullanılacak olan sacın özellikle çinko olmasını istenmektedir. Burada bitki kökenli ürünlerle, madensel ürünlerin bir arada sağaltım getirdiğini görmekteyiz. Sağaltım şu şekildedir.

- Kaynaklara göre eskiden egzama için 5 dirhem ardıç tohumu, 5 dirhem ısırgan tohumu, 5 dirhem deve diken tohumu, 5 dirhem defne tohumuyla bir terkip yapılmaktadır. Defne tohumu çift kavrulup dövülür ve elenir; diğer ilaçlar bir defa dövülüp buna eklenir. Karışıma 60 dirhem podra "pudra" şekeri karıştırılıp gece yatarken bir çorba kaşığı yenilir, üzerine bir bardak su içilir
- Başka bir yönteme göre altı-yedi ısırgan yaprağı havanda ezilip bir fincan zeytinyağı içerisine karıştırılarak yedi gün bekletilir. Elde edilen merhem egzamalı bölgeye sürülür

- Günümüzde yapılan uygulamalarda nergis (göğündürme lalesi) kurutulup çinko bir sac üzerinde yakılır, vazelinle karıştırılıp egzamaya kullanılır.
- Deterjan kaynaklı ellerdeki alerji ve egzamada ısırgan otu haşlanır, el bununla ovulur.
- Kullanılan malzemeler dün ve bugün bitkisel kaynaklı olup ısırgan otunun kullanımının sürdüğü görülmektedir. Isırgan otu tek başına kullanıldığı gibi terkiplerle de uygulanmaktadır.(Çevik 2008: 69-70)

Adana'da da egzama tedavisini gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Egzamayı iyileştirmek için yılan çiçeğinin tohumu günde 3 kere yenir.
- Melisa çayı da egzamayı iyileştirmek için çok faydalıdır.
- Her türlü yarada ve egzamada iyileştirici olarak aloevera kullanılabilir.
- Domates egzama yarasını azdırır. Egzaması olan domatese dokunmamalıdır. (Özgen 2007: 54-55)

Bir hastalığı geçirmek için farklı bölgelerde aynı uygulamaların yapıldığını görmekteyiz. Ancak egzama hastalığının tedavisinde modern tıp geleneksel tıptan daha fazla tercih edilmektedir. Bununla birlikte hasta kişiler tarafından, geleneksel tıbbın yöntemleri de denenmiyor durumda değildir.

3.4.17. Sedef

Deri üzerinde, genellikle eklem yerlerinde kaşıntı ve döküntü şeklinde ortaya çıkan sedef hastalığı kişiye huzursuzluk vermektedir. Bu hastalığın bizim çalışma sahamızda özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Hastalık herhangi bir kişi tarafından iyi edilebilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Sarımsak kesilir, tahriş edecek derecede bölgeye sürülür.(K16)

- 100 gr çörek otu, 100 gr kakule, bir odun kaşığı geven tohumu(eşek dikenini), bir kg bal her sabah aç karnına bir yemek kaşığı yemek sedefi geçirir.(K59)
- Ardıç katranı yağı sürülür.(K58)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda sedef rahatsızlığının geleneksel tıbbın bitki kökenli ilaçlarını kullanarak yapılan bir tedaviye rastlamamış bulunmaktayız.

3.4.18. Uçuk

Dudak kenarında korkudan da çıkabileceğine inanılan yaralara verilen isimdir. Nedeni, tükürükte bulunan bir çeşit virüstür. Daha ziyade ateşli hastalıklar ve soğuk algınlığı sırasında görülür. Dudak veya burun kenarında meydana gelen kırmızı lekeler, bir süre sonra su toplar, küçük kabarcıklar meydana gelir. Birkaç gün sonra da sararırlar ve kabuk bağlarlar (www.medikalsözlük.com.tr). Kişi de huzursuzluk ve sızı yapan bu rahatsızlığın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kantaron yağı içine hava-civa konulur iyice ezilir, yaraya sürülür.(K58, K59, K57, K55)

Adana'da dudakta veya burun kenarında hafifçe şişmiş, kırmızı ve ağrılı bir leke şeklinde belirerek kendini gösteren bu hastalığı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Ağızda ve dilde çıkan yaraları iyileştirmek için kantaron yağı sürülür.(Özgen 2007: 55)

Adana ve Trabzon'da yapılan uygulamaların birbirine büyük oranda benzediğini görmekteyiz. Uçuk tedavisinde en çok başvuru geleneksel tıp yöntemi dinsel-büyüsel yöntemdir.

3.4.19. Mantar Enfeksiyonları

Daha ziyade el ve ayaklarda görülen mantarları tedavi etmek için Trabzon'da özel sağaltıcılar bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından

gerçekleştirilebilecek niteliktedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir litre has zeytinyağına bir baş sarımsak ezilerek konulur en az 3 ay bekletilir, 15 günde bir ilgili bölgeye sürülür. Krem gibi kullanılabilir.(K16)
- Adamotu ezilerek merhem haline getirilir ilgili bölgeye sürülür.(K17)
- Yazın çimde ve toprakta yalın ayak gezilir.(K34)
- Ham incir sütü sürülür.(K35, K36)
- Sirke sarımsak karışımı sürülür.(K35, K36)
- Aslanağzı çiçeği tohumu ve zeytinyağıyla merhem yapılır mantar olan yere sürülür.(K57)

Adana'da da mantar hastalığını tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Uygulama sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilecek durumdadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Ayakta çıkan mantar hastalığını tedavi etmek için ayaklar her gün haşlanmış lahananın suyuyla yıkanır.
- Mantar için atarların yapıp sattığı özel karışımlar vardır. (Özgen 2007: 56)

İncelediğimiz bölgelerde tedavi sırasında kullanılan malzemeler farklı olsa da hepsi bitki kökenli malzemelerdir.

3.4.20. Pişik-İsilik-Haşlanma

Genellikle bezlenen bebeklerde ve sıcak aylarda görülen bir hastalık olan pişik, kişide kaşıntı ve huzursuzluk yapan bir rahatsızlıktır. Pişiğin, isiliğin nedeni derinin genellikle sıcaktan ya da diğer dış etkenlerden dolayı tahriş olmasıdır, hafif kabartılı bir kızarıklık biçiminde görülür. Bizim derleme sahamızda pişik hastalığını tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Ancak bir sağaltım sırasında bitki kökenli malzemelerin içine kimyasal bir kremin eklendiği görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Trabzon yerli zeytinyağı pişiği geçirir.(K2)

- Halis zeytinyağı sürülür.(K35, K36, K40, K41, K52, K53)
- Odun güvesi(küfü) sürülür.(K34, K33, K75, K76)
- Vazelin, kantaron, çörek otu, buğday yağı karışımı sürülür.(K25, K71)
- Deniz suyu ile yıkanır, daha sonra kantaron yağı sürülür.(K58)

Adana'da da pişiğin tedavisinde yetenekli bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Ancak üstübeç isimli bir malzemenin de tedavi sırasında bitki kökenli ilaçlarla birleştirilerek kullanıldığı görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Yazın terden ve sıcaktan ciltte oluşan kızarıklığa ve kabarıklığa isilik denir. Isiliğe üstübeç (beyaz bir toz) gül suyuyla çamur yapıp sürülürse geçer.
- Susamın taze yaprakları dallarıyla beraber isilik olan yere sürülürse geçirir.
- Pişik-isilik kaşıntısı için, gül suyuyla pişik - isilik olan yer ovalanır, üstübeç serpilir. (Özgen 2007: 57)

Pişik tedavisinde, geleneksel tıbbın yöntemleri modern tıbbın ilaçlarından daha fazla tercih edilmektedir.

3.4.21. Temre

Temre, vücudun herhangi bir yerinde, çoğunlukla avuç içi büyüklüğünde, ciltten kabarık, kırmızı renkli, sulu olabilen, kenarları sınırlı ve kaşıntılı yaralara verilen addır. Sulu olanlarına "dişi", sulu olmayanlara "erkek" denilmektedir (Özgen 2007: 57). Temre hastalığını Trabzon'da tedavi eden özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitkisel kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Kuşburnu ateşe konulur, ondan çıkan su temreye sürülür.(K55)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda temre hastalığının bitki kökenli emlerle yapılan bir tedavisi olmadığını görmekteyiz. Temre, daha çok geleneksel tıbbın dinsel-büyüsel yöntemleriyle tedavi edilmeye çalışılan bir hastalıktır.

3.4.22. Arpacık

Göz kapağında şişlik olarak çıkan, göz uçuğu da diyebileceğimiz göz etrafında şişlik yapan bir hastalıktır. Arpacık hastalığını Trabzon'da tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Hastalık herkes tarafından tedavi edilebilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Limon sıkılır, arpacık geçer. (K2, K33)
- Çay pansumanı arpacığa iyi gelir.(K35, K36, K68, K71)
- Sarı sabır bitkisi arpacığa sürülür.(K73, K71)

Karşılaştırma amacıyla incelediğimiz diğer çalışmalarda arpacık tedavisi için uygulanan, bitki kökenli malzemelerle yapılmış bir yöntem yoktur. Bu yörelerde arpacık, daha çok geleneksel tıbbın dinsel-büyüsel yöntemleriyle tedavi edilmektedir.

3.4.23. Göz Hastalıkları

Arpacık dışında gözde oluşan hastalıklar için de yapılan bitki kökenli tedaviler mevcuttur. Trabzon'da bu hastalıkları sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler de bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Haşlanarak soğan bağlanır.(K35, K36)
- Taze demlenmiş çay buharıyla göz banyosu yaptırılır.(K34)
- Patates bağlanır.(K61, K62, K63)
- Kanlanan göze limon sıkılır.(K2)

Konya'da göz hastalıklarını bitki kökenli ilaçlarla tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilebildiği gibi, hastanın kendisi tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitkiseldir. Sağaltım şu şekildedir.

- Sıkılmış limon kabuğunun yaş iken göz kapakları içine sürülürse göz ağrısını keser, gözlere parlaklık verir.
- Ahududu göz nezlesine çok faydalıdır.

- Ağrıları dindirmek için ise rezene ile pansuman yapılır (Çevik 2008: 72).

Adana'da da göz hastalıklarını tedavi eden, özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Karadut meyvesinin suyu ağrıyan göze damlatılırsa göz ağrısı hafifler. Çiğ patates ortadan kesilip göze sarılır.
- Göz ağrıda soğuk çay demiyse ıslatılan pamuk pansumanı gibi göze uygulanırsa rahatlatır.
- Kişilerin gözünü kaynak alır. Bunu tedavi etmek için halka şeklinde kesilmiş patates göze koyulur. Dinlendirir ve rahatlatır.
- Çiğ patates göz ağrısını alır. Gözü dinlendirmek için gözlere çaylı pamuk koyulur.
- Gözü ağrıyanın ağrısını dindirmek için göze halka şeklinde doğranmış çiğ patates koyulur.
- Göz alerjisinde, gözde kızarıklık olduğunda demlenmiş ve soğutulmuş çaya batırılmış pamukla pansuman yapılır. (Özgen 2007: 119)

Çalışma yapılmış olan üç bölgeyi incelediğimizde yapılan uygulamaların birbirine büyük oranda benzediğini görürüz. Göz hastalıklarının tedavisinde geleneksel tıbbın yöntemlerine oldukça sık başvurulmaktadır, bununla birlikte günümüzde modern tıbbı da bu türden rahatsızlıkların sağaltımı için aynı orada gidilmektedir. Zaman zaman geleneksel tıbbın yöntemleriyle modern tıbbın yöntemleri birleştirilerek uygulanmaktadır.

3.4.24. Kırık-Çıkık

İskelet sisteminde, düşme, çarpma, kaza gibi dış etmenler sonucu kemiklerin kırılması "kırık", eklemlerin yerinden oynaması da "çıkık" olarak adlandırılmaktadır. Trabzon'da kırık-çıkık tedavisini gerçekleştiren kişi Celal Akın'dır. Ancak bu sağaltımı herhangi bir kişi de gerçekleştirebilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir, ancak sağaltımlardan birinde

kimyasal bir malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Derleme sahamızda kırık-çıkık rahatsızlığının sağaltımı şu şekildedir.

- Kırık çekilir yerine oturtulur, mısır lapası yapılıp kırılan yere sarılır.(K26, K41, K48, K47)
- Zeytin civit(çekirdek) ile beraber ezilir içine taze sabun koyulur, kırılan yere sarılır.(K41, K34, K69, K74)

Konya'da kırık-çıkık tedavisi için başvuru olan ocaklar vardır, ancak bu ocaklı kişilerin yaptığı tedavilerin içinde bitki kökenli ilaçlar bulunmamaktadır. Bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltımları gerçekleştiren özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan ana malzemeler bitki kökenli malzemelerdir, ancak bu malzemelerle birlikte hayvansal ve kimyasal malzemelerin de kullanıldığı görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Çıkık, kemik çatlamları gibi durumlarda yumurta akı ve zeytinyağıyla yapılan masajların çok yaygın olduğunu öğrenmekteyiz.
- Buğday kepeği kaynar suyla karıştırılıp adeta macun haline getirilir ve çıkığın üzerine sarılmaktadır.
- Çıkık durumunda çıkan kemik yerine getirilip sinir ve damarlar düzeltilmekte, üzerine kuru üzüm dövülerek sarılmaktadır.
- Günümüzde köy yerinde kırık-çıkıkta tecrübesi olan kişiler çağrılır. Çıkığı zeytinyağı ile ovduktan sonra asılıp yerine koyar.
- Çıkan parmaklar iyice karıştırılan yumurta sarısı, zeytinyağı, sabun rendesi ile ovulur, acıyı alması için çekirdekli siyah kuru üzüm dövülüp beze konur. Ağrıyan çıkık yerler bu bez ile sarılır. Sargının üzerine parmaklar oynamasın, zorlama, hareket ettirme, sert bir yere çarpma olmasın diye tahta parçaları konur. Üç gün sonra sargı çıkarıldığında morluk geçer, parmakları iyileşir. Leğenin içindeki sıcak suyla çıkık yerleri yıka, ov denilerek eve yollanılır. (Çevik 2008: 87-88)

Adana bölgesinde kırık-çıkık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir. Kemiklerdeki kırık, çıkık, el ve ayaklardaki

burkulmalarda kırık – çıkık ocağına ya da yörede “sınıkçı” denilen kimselere gidilir. Bölgede kullanılan malzemeler bitki kökenlidir, ancak kimi uygulamalarda kimyasal maddelerin de kullanıldığı görülmektedir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Kırık-çıkık tedavisi yapan ocaklı Fatma Ketre uzun yıllar kırık-çıkık tedavisi yapmış, ancak on yıldır kırık sarmamaktadır çünkü kemik kırıldığında amme vücuda dağılıp kana karışır ölüme neden olur. Çıkık konusunda uzman olduğunu belirten Fatma Ketre yaptığı tedaviyi şöyle anlatıyor: 1 bardak has zeytinyağı ve defne yağını karıştırıp çıkık olan yeri incitmeden ovuyorum. Ovarken sorular sorup konuştururum, çıt diye çeker yerine getirir sararım. Vücuttaki kemiklerin kasların yerini bildiğim için sardığım yer yerine oturur hasta çabucak iyileşir.
- Kırık – çıkık tedavisi yapan ocakların çoğu hastalardan röntgen filmi istemektedirler. Eski usulle tedavi yapan sınıkçılar da zeytinyağı veya sabunla çıkık ve burkulmaları ovuşturarak yerine getirirler.
- Çerçilerde ve doktorlarda satılan “cıbar” dövülüp bir sahandada eritilir. El dokuma beze eritilen cıbar serilir, kırık veya çıkık olan yere bu bez sarılır.
- Vücudun herhangi bir yerinde çıkık olduğunda tecrübeli bir kişi çıkan yeri zeytinyağıyla ova ova yerine getirir. Sıkıca sarar. Sargı iki gün boyunca çıkarılmaz.
- Çıkığı iyileştirmek için taze bamya haşlanır, çıkık olan yere sarılır, akşamdan sabaha kadar bekletilir. (Özgen 2007: 62-64)

Günümüzde kırık çıkıkçı tabir edilen kişilere eskiden olduğu gibi yine gidilmektedir. Başvurulma sebebi memnun kalan kişilerin tavsiyesi, masraf çıkarılmaması, evrak işleriyle uğraşılmaması, kırık veya çıkığın hasta fazla bekletilmeden düzeltilmesi olabilir. İncelediğimiz üç bölgede yapılan uygulamaların birbirine büyük oranda benzediği görülmektedir.

3.4.25. Burkulma

El ve ayak bilekleri herhangi bir kaza sonucu burkulabilir. Yapılacak ilk iş, burkulma yeri rahat bir duruma sokmaktır. En sık rastlanan burkulma rahatsızlıklarının başında ayak burkulması gelmektedir. Ayak burkulması; Yürürken, koşarken veya atlarken ayak kaslarının beklenmedik bir durumla karşılaşması sonucu görülür, burkulmadan hemen sonra ağrı, şişme ve morarma olabilir. (www.saglikplatformu.com) Derleme sahamızda burkulma durumunu sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Soğan haşlanır, incinen bölgeye sarılır.(K48)
- Mısır unuyla yumurta bulamaç yapılır ilgili bölgeye sarılır.(K45, K74, K41, K40)
- Zeytin çekirdeğiyle dövülür, soğanla beraber burkulma bölgeye sarılır, ağrıyı keser.(K67, K8, K9, K10)
- Patates bağlanır.(K39)
- Susam yağı, çörek otu yağı, biberiye yağı burkulma yere sürülür.(K34, K71)
- Petek balı sürülür. (K63, K68)

Adana'da yapılan burkulma tedavisinde kullanılan malzemeler temelde bitki kökenlidir. Bununla birlikte, kimi hayvansal ürünler de bu tedavi esnasında kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Vücudun herhangi bir yerinde oluşan eziği iyileştirmek için bir bardak kadar sıcak süte, biraz un, bol tuz, zeytinyağı karıştırılıp yoğrulur ılık ılık sarılır. Lapa denilen bu hamur 2 – 3 gün boyunca hazırlanıp sarılırsa ağrıyı alır, dinlendirir. Burkulmuş yere, çıkığa kuru üzüm ezmesi pişirilip ılık ılık sarılıp bir gece bekletilirse iyileştirir.
- Ayakta veya vücudun herhangi bir yerinde yara çıktığında veya şiştiğinde sumak bitkisi yeşilken toplanır havanda dövülüp, biraz un serpilerek pişirilir. Bu hamur ılık ılık yaraya veya şiş yere sarılır.

- Düşme ve çarpmalarda oluşan ezik ve yara olduğunda kanayan yere pamukla biraz zeytinyağı sürülür.
- El ve ayak burkulduğunda daha çabuk iyileştirmek için kuru üzüm ezilip sarılır. (Özgen 2007: 58-59)

Konya'da burkulma durumunun sağaltımında kullanılan malzemelerin tümü bitki kökenlidir. Sağaltımı gerçekleştiren özel yetenekli kişiler bu yörede bulunmamaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Eskiden bir adet kuru incirin, külde pişirilerek lapa haline getirildiğini ve burkulan eklem yerine sarıldığını görmekteyiz.
- Günümüzde eklem burkulmaları yanında zorlama ve ezik için de ennik (havaciva) yağ ile kavrulur, içine yumurta konup karıştırılır bezle burkulma olan yere sarılır (Çevik 2008: 70).

Çalışma yapılan bölgelere baktığımızda yapılan uygulamaların birbiriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Burkulma tedavisinde günümüzde de geleneksel tıbbın yöntemlerine güvenilmekte ve bu yöntem ve tekniklerden yararlanılmaktadır.

3.4.26. Boyun Ağrısı

Soğuk algınlığından, boynun ters bir şekilde bir müddet kalmasından veya nezleden kaynaklanır. Trabzon'da boyun ağrısını tedavi eden özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Bu hastalığın sağaltımı esnasında kullanılan malzemelerin tümü bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Kekik yağı ve biberiye yağıyla ovulur.(K58)

Adana'da boyun tedavisini gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım esnasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi herkes tarafından gerçekleştirilebilir durumdadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Bamya, zeytinyağı, arpa unu karıştırılıp pişirilir, boyna sarılır.
- Gecedan sabaha boyun tutulabilir. Rüzgârlı yerde kalınca da boyun, omuzlar, bel tutulabilir. Ağrılı tutulmaları iyileştirmek için

dağ kekiği ezilir, zeytinyağıyla merhem haline getirilir. Vücudun tutulan yerlerine sürülüp sarılır. (Özgen 2007: 60)

Geleneksel tıbbın yöntemlerinin aktif bir şekilde kullanıldığı sağıltımlardan biri de boyun ağrısının tedavisidir. Üzerine çalışılan üç bölgeye de baktığımızda sağıltımların büyük oranda birbirine benzediği görülmektedir.

3.4.27. Bel Ağrısı

Bel ağrılarının nedeni sağılık sorunlarından kaynaklandığı gibi; bir hastalıktan kaynaklanmayan bel ağrıları, çoğunlukla yorgunluk sonrası görülür. Ağır kaldırmak, fazla ağır iş yapmak da bel ağrısının sebepleri arasındadır. Trabzon'da bel ağrısını sağıaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağıaltım esnasında kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Yüz elli gram incir, elli gram kuru bamyaya, 4 su bardağı su içinde suyu çekilene kadar pişirilir bölgeye sürülerek 3 gün bekletilir sonra yıkanır.(K14)
- Yüz gram bal, elli gram kuru nane, bir fincan zeytinyağı, bir fincan limon suyu ilave edilerek karışım oluşturulur ve macun haline getirilir, bir defada bele sarılarak 3 gün bekletilir 3 gün sonunda banyo yapılır.(K14)
- Kekik yağı ve biberiye yağıyla ovulur.(K58)
- Acı bitkilerle yakı yapılır.(K58)

Adana'da bel ağrısını tedavi eden özel sınıkçılar vardır ancak bu sınıkçıların yapmış olduğu tedavilerde kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemeler değildir. Bitki kökenli ilaçlar kullanarak sağıaltma yapan özel bir kişi bu yörede bulunmamaktadır. Sağıaltım esnasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Belin ağrıyan yerine havlıcan macunu koyulur.
- Bel ağrısına zencefil iyi gelir. Zencefil kaynatılıp ezilip bele sarılır.

- Bel fitiğine iri bamyaya dövülür, biraz zeytinyağı, arpa unu karıştırılıp pişirilir. Tülbentle bele sarılır. (Özgen 2007: 61-62)

Konya’da yapılan bel ağrısı yahut bel fitiği sağaltmalarında ocaklı adını verdiğimiz özel sağaltıcılar bulunmaktadır. Ancak bu sağaltıcıların, tedavi esnasında kullandıkları malzemelerin tamamı bitki kökenli değildir. Sağaltmalar sırasında kullanılan malzemeler temelde bitki kökenli olmasıyla birlikte, kimyasal ve hayvansal malzemeler de ek ürünler olarak kullanılmaktadır. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Bel fitiği tedavisinde; hastanın beli limon kolonyası ile ovulur. Hemen ardından balık yağı ile ovulan bele, aşağıdaki karışım sarılırsa, rahatsızlık tamamen yok olur: 2 yemek kaşığı zeytinyağı, 2 yemek kaşığı balık yağı, 2 yumurta sarısı, 2 kaşık süzme çiçek balı, 2 kaşık rendelenmiş sabun. İşleme on gün boyunca aralıksız devam edilir. Tedavi sürecince hasta ayağa kaldırılmaz. Sargının her gün aynı saatte değiştirilmesine özen gösterilmelidir.
- Kekik yağı, peleseng yağı ve özellikle defne yağı karıştırılıp (bunlar ayrı ayrı da kullanılabilir) fitiğin olduğu kısma masajla sürülmektedir.
- Bel fitiği için burçak kaynatılıp lapa yapılarak karabiber yaprağıyla bele sarılmakta veya kaynatılan arpa ve zift yakmayacak kıvamda iken bele sürülüp bezle sarılmaktadır
- Yüzüstü yatırılan hastanın sırtı ovulup zeytinyağıyla masaj yapılır. Fıtık sıkıştığı yerden parmakla veya vakumlama yoluyla çekilerek kurtarılmaya çalışılır
- Bel soğukluğu için 25 dirhem karpuz çekirdeği, 25 dirhem kavun çekirdeği, 25 dirhem kabak çekirdeği ve 120 dirhem hıyar çekirdeği iyice dökülüp bir gece suya ıslatılıp 3 gün aç karnına alınır hastalık tamamen iyi olur. (Çevik 2008: 48)

Geçmişte yapılan başka bir uygulama ile günümüzde herhangi bir uygulamaya rastlamamayı “bel soğukluğunun sebebi ilgili” toplumun yargılarına veya doktora gidilmesine bağlayabiliriz.(Çevik 2008: 48) Son zamanlarda bel ağrısı

ve fitiğı olan insanlar, çevresindeki insanların yönlendirmesiyle veya duvarlara, kanaetlere yazılan bel fitiğıyla ilgili telefon numaralarını arayarak fitiklara ulaşabilmektedir. Belinde sorunu olan insanlar fitik veya ovmacı denilen bu kişilerin evlerine veya başka meslek icra ettikleri işyerlerine gitmektedir. Burada fitik öncelikle fitik olup olmadığını, varsa ne Şekilde olduğunu el yordamıyla öğrenmeye çalışır. Bu iş için özel aletleri olanlar da vardır. Bel ve boyun fitiğını iyileştirdiği bilinen kaynak kişi ipten yaptığı belli bir ldeki metresiyle hastayı ltğnde ölüsünün dışındaysa hastada fitik olduğunu anladığını söylemiştir. (evik 2008: 48)

Birbirinden farklı üç bölgede yapılan sağaltımları incelediğimizde temelde birbirleriyle aynı olduğunu görmek mümkündür. Ancak yaptığımız derlemeden ve incelemelerden çıkardığımız sonuçlara göre günümüzde bel ağrısı ve bel fitiğı gibi bir hastalıkla karşılaşıldığında geleneksel tıbbın yöntemlerinden ziyade modern tıbbın sağaltım yöntemlerinin kullanıldığını görmekteyiz.

3.4.28. Romatizma

Genellikle eklem, kas ve sinir sistemini etkileyen hastalıklara romatizma denir. Romatizma ağrıları, vücudun her tarafında görülebilir. Halk arasında, romatizma ağrılarına yel denir. Şişmanlık, hormon dengesizliği, karaciğer yetersizliği, beslenme dengesizliği, mide ve bağırsak bozuklukları, rk dişler, sinüzit, bademcik iltihapları ve yaşlılık romatizmayı hazırlayan nedenlerin başında gelir. Ayrıca, soğuk ve rutubet de çok önemli rol oynar (www.saglikplatformu.com). Bizim derleme sahamızda romatizmal rahatsızlıkları tedavi eden özel kimseler bulunmamaktadır. Gerçekleştirilen tedavilerde kullanılan malzemeler de yalnızca bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan sağaltım Şu Şekildedir.

- Soğan ağrıyan yere sarılır, ağrı geçer.(K61, K62, K63)
- Yanan ısırğanla dövülür.(K16)

Adana yöresinde yapılan sağaltımları incelediğimizde bu yörede de sağaltım yapan özel kişiler olmadığını görmekteyiz. Hastalığın tedavisinde kullanılan malzemelerin bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım bölgede Şu Şekildedir.

- Romatizma ağrısı çekenlerin ağrıyan yerlerine hardal yağı sürmesi tavsiye edilir.
- Romatizma ağrılarında pelesenk yağı ile yapılan masaj ağrıların azalmasını sağlar.
- Romatizma ağrılarında ebe gümece bitkisi kaynatılır, lapa halinde ağrıyan yere sarılırsa ağrı hafifler.
- Romatizması olanlar çörek otu yağı ile masaj yaparlarsa ağrılar azalır.
- Havlıcan kaynatılıp macun kıvamına getirilir, romatizma olan yere koyulur. Yün sarılırsa daha etkili olur.
- Ağrı, sızı, romatizma ve kireçlenmeye kekik, nane, pelesenk (kartal yağı), portakal yağı ve limon yağları karıştırılıp romatizmalı bölgelere sürülürse iyi gelir. (Özgen 2007: 60)

Konya’da romatizma için bitkilerin, bitkisel karışımların sıcak olarak uygulandığı; sülük ve alabalık gibi hayvansal ürünlere de başvurulduğu görülmektedir. İyileştirmedeki etkileri halk tarafından sınındığı için “ısırgan otu ve sülük” kullanımına devam edilmektedir. Bu yörede sağaltımı gerçekleştiren özel kişilere rastlanılmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından yapılabilmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Romatizmalı hastalıklar için ahududu kullanılmaktadır.
- Atkestenesi tohumundan elde edilen yağın romatizmalı “bilhassa kol ve dizdeki oynak” yerlere sürülürse iyi gelmektedir.
- Ayaklarda görülen mafsalsal romatizmalarına karşı arpa unu sıcak suyla hamur haline getirilir ve o sıcaklığıyla ayağa sarılır. Bu işlem günde bir iki defa tekrarlanır.
- Çeşitli iltihap ağrılarında, romatizmalı bölgelerde, buğday kepeği suda kaynatılarak, lapası siyatik üzerine sarılır ve sık sık değiştirilir
- Haşlanan develem çok çok sap ve yaprakları, sarımsak, limon ve zeytinyağı ile karıştırılarak salata yapılır. Oldukça lezzetli olan bu salatanın romatizmal ağrılara iyi geldiği söylenir.

- Yörede ceviz ağacındaki göveleklere çok ender rastlanır. Ceviz ağacındaki gövelekler toplanarak meyveleri atılır, sap ve yaprakları küçük küçük doğranıp kaynatılır. Sıvı, ılıkken romatizmalı bölgelere sürülür ve eklemeler ovulur.
- Romatizma tedavisi için; toplanan ısırga (ısırgan) yaprakları yıkanmadan ağrıyan bölgelerin üzerine gezdirilir. Ağrıların şiddetli olduğu yerlerde hafifçe bastırılarak aynı işlem uygulanır
- Bir litre suda bir mısırın püskülü kaynatılır. Demlendikten sonra içilen sıvı, romatizmaya iyi gelir.
- Günümüzde, günde beş altı adet kiraz yemenin romatizma için iyi olduğu düşünülmektedir. Romatizma ve kireçlenme için ayrık otu 3 litre suyun içine konup kaynatılır, kaynayıp yarıya inen su süzülüp ılıyınca içilir.
- Ayaklarda olan romatizmalarda karabaş, ısırgan, hayıt, oğul otu, ardiç tohumu önerilir.
- Eklem ve romatizma ağrıları için 400 gr. ardiç tohumu bir kilo bal ile macun yapıp sabah, ikindi ve yatılacağında bir tatlı kaşığı yenir. Bir hafta sonra bir öğün arttırılarak kullanılır
- Isırgan koparılıp romatizmalı ayağa önlü arkalı dalattırılır (sürülür), ayak kabarsa da bir süre sonra romatizma iyileşir.
- Soğuk bir akarsudan yakalanan alabalık has zeytinyağı içerisine tüm olarak atılır. Balık tamamen eriyinceye, kılıcı kalıncaya kadar en az üç ay gölgede bırakılır. Bu yağ romatizmal ağrılar, mafsal romatizmalar için kullanılır. (Çevik 2008: 98-100)

Birbirinden farklı bölgelerde yapılan uygulamalara ve kullanılan malzemelere bakıldığında birbirleriyle benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Bu durumun nedeni belirli sıkıntıların belirli benzer çarelere başvurmayı gerektirmesiyle açıklanabilir. Günümüzde romatizma tedavisinde modern tıp da oldukça fazla tercih edilmektedir. Kimi zaman modern tıbbın tedavi yöntemleriyle, geleneksel tıbbın tedavi yöntemleri bir arada kullanılmaktadır.

3.4.29. Boğaz Ağrısı

Bademcikler şiş, kırmızı ve yeşilimsi beyaz renkte cerahatli görünümündedir. Yutkunma sırasında ağrı yapar. Hastalık birdenbire üşütme ve ateş ile başlar. (www.saglikplatformu.com). Boğaz ağrısına yakalanıldığı durumlarda başvuru özel sağaltıcılar bizim derleme sahamızda bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39, K58)
- İhlamur içilir.(K69)
- Ada çayı, ihlamur içilir.(K71, K34)
- Kestane balı yenir.(K19)

Konya'da boğaz ağrısı ve boğazın tahriş olması sebebiyle ortaya çıkan hastalıklar için yapılan uygulamaları gerçekleştiren öze kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir ancak, bu malzemelerin yanında hayvansal bir takım ürünlerin de kullanıldığı görülmektedir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Balgam söktürmek için 5 dirhem sakızı mesteki, 5 dirhem akgünlük, 5 dirhem çörek otu ve 50 dirhem şeker karıştırılarak atılır.
- İhlamur içilir; tatlıgabık, karanfil, akzencefil, bığır bığır dibekte dövülür, tülbentten elenerek kamışla hastanın boğazına üflenir
- Boğaz kısıklıklarında katran ağacından elde edilen katran (katren) denilen bir ilaç hastaya yalattılır.
- Boğaz “ingi”sine karşı ihlamur, adaçayı gibi şeyler sıcak sıcak içilir
- Ses kısıklığı için; turp suyunu lahana suyu ile karıştırarak gargara etmek suretiyle kısılan sesin açıldığı görülür.
- Ses güzelliği için; bir dirhem kereviz tohumu dövülerek koyun sütü ile karıştırılıp içirilirse ses güzelleşir.
- Günümüzde ses kısıklığını gidermek ve sesi açmak ayrıca bademcik ve balgam söktürmek için de udihindi içilmekte; meyhan

kökü, zencefil, kebabiye ve darı fülful otu çay gibi kullanılmaktadır.

- Ses kısıklığı ve ses güzelliği için aktarlar tarafından tavsiye edilen bu bitkiler çoğunlukla konservatuar öğrencileri, öğretmen ve imamlar tarafından alınıp kullanılmaktadır. (Çevik 2008: 49)

Adana'da boğaz ağrısı sağaltımında özel yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Bölgede yapılan sağaltımlarda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bademcikler indiğinde turunç pişirilip ılık ılık boğaza sarılır.
- Siyah zeytin çekirdeğiyle ezilip kavrulur, boğaza ılık ılık sarılır.
- Boğaz ağrısını tedavi etmek için “göğündürme otu” dövülür tavada yağ ile pişirilip üzerine un serpilir. Boğaza ılık ılık sarılır.
- Mercimeğin haşlanmış ve lapa haline gelmiş boğaza sarılırsa bademcik şişmesine bağlı ağrılara iyi gelir.
- Rendelenmiş elma veya pişirilmiş ezilmiş elma boğaza sarılır.
- Kekik yağı sürülür, nane kaynatılıp içilir.
- Rezene çayı, anason, kişniş, nane – limon çayı içilirse iyi gelir.
- Boğaz ağrısına ada çayı demlenir, sürülür, ılık ılık içirilir, limon atılırsa soğuk algınlığına da iyi gelir. (Özgen 2007: 65)

Boğaz ağrısı hastalığının sağaltımında aynı yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Geleneksel tıbbın tedavi yöntemleri bu hastalığın sağaltımında hala aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bununla birlikte modern tıbbı da boğaz ağrısının sağaltımı için başvurulmaktadır.

3.4.30. Bademcik

Bademcikler şiş, kırmızı ve yeşilimsi beyaz renkte cerahatli görünümündedir. Yutkunma sırasında ağrı yapar. Hastalık birdenbire üşütme ve ateş ile başlar. (www.saglikplatformu.com). Bademciklerin şişmesi durumu özellikle küçük çocuklarda görülen bir rahatsız olmakla birlikte, bu hastalığa yetişkin bireylerde de rastlanılmaktadır. Trabzon'da bademcik hastalığını sağaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir.

- Bolca greyfurt tüketilir.(K20)

Adana’da bademcik tedavisini gerçekleştiren özel kişiler bulunmaktadır ancak bu kişilerin yapmış oldukları sağaltımlar bitkisel kökenli sağaltımlar değildir. Bitki kökenli ilaçların kullanımıyla yapılan sağaltımlar herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bademcikler indiğinde turunç pişirilip ılık ılık boğaza sarılır.
- Siyah zeytin çekirdeğiyle ezilip kavrulur, boğaza ılık ılık sarılır.
- Boğaz ağrısını tedavi etmek için “göğündürme otu” dövülür tavada yağ ile pişirilip üzerine un serpilir. Boğaza ılık ılık sarılır.
- Mercimeğin haşlanmış ve lapa haline gelmiş boğaza sarılırsa bademcik şişmesine bağlı ağrılara iyi gelir.
- Rendelenmiş elma veya pişirilmiş ezilmiş elma boğaza sarılır.
- Kekik yağı sürülür, nane kaynatılıp içilir.
- Rezene çayı, anason, kişniş, nane – limon çayı içilirse iyi gelir.
- Boğaz ağrısına ada çayı demlenir, sürülür, ılık ılık içirilir, limon atılırsa soğuk algınlığına da iyi gelir. (Özgen 2007: 65)

Konya’da bademcik hastalığının tedavisinde yetenekli, özel kimseler bulunmamaktadır. Bununla birlikte kullanılan malzemeler temelde bitki kökenli malzemelerdir. Ancak bazı sağaltımlarda köpek pisliği gibi hayvanî ürünlerin kullanıldığı ya da malzemenin ilaç halini alması için yapılan işlemler sırasında bu malzemeyi koyun tezeği gibi yine hayvanî bir ürün olan maddede pişirildiği gibi yardımcı etmenler şeklinde bulunduğu söylenebilir. Bölgede yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Hindistan cevizi, kurumuş köpek pisliği, çok az nişadır ezilerek tülbentten elenir. Koyun kermesinden (tezeğinden) bir ateş yakılır küle dönüştüğünde hasta eğdirilir, etrafı yorganla battaniyeyle kapatılır ve ağzı açtırılır. Hazırlanmış ilaçtan ateşin üstüne dökülür, hasta yarım saat- bir saat onun üstüne eğilir. Üç gün böyle devam edilir. Üç günden sonra hastanın bademcikleri delinir, kanlı iltihap akar “ondan sonra da hasta ebediyete kadar hiç hastalanmazdı”.

- Diğer uygulamalarda ise güneşte ısıtılan veya korun üzerinde pişirilen elmanın kabuğu ile birlikte ezilip lapa haline getirilerek iltihaplı yerlere, boğaza sarılması bademcik iltihabına iyi gelir.
- Bir yemek kaşığı dolusu bobacca (papatya) çiçeği bir litre suda kaynatılır, ateşten indirilir indirilmez bir örtünün altına alınarak buhar ağızdan nefes alıp vermek suretiyle içe çekilirse bademcik iner.
- Ulam otu çayı, soğuk olarak gargara edilirse, bademcik iltihabına iyi gelir.
- Bademcik iltihabı için 250 gr. siyah zeytin, çekirdekleri ile birlikte havanda dövülerek lapa haline getirilir. Temiz bir tülbende yayılarak boğaza sarılır.
- Günümüzde bademcik için papatya, ebe gümece kullanılır.
- Udihindi kaynatılıp çay gibi içilmekte veya zencefil, zerdaçal, kakule, kişniş, kebabiye ve udihindi karıştırılıp içilerek kullanılmaktadır (Çevik 2008: 41).

Bademcik hastalığının tedavisinde farklı yörelerde kullanılan malzemelerin birbirleriyle benzer olduğu görülmektedir. Bu hastalığın sağaltımında modern tıbbın da oldukça aktif bir şekilde iş gördüğünü belirtmenin de faydalı olacağı kanısındayız.

3.4.31. Öksürük

Hava yollarındaki maddeyi (balgam) temizlemek üzere yapılan ani, patlayıcı tipte bir manevradır (Beers - Berkow, 2002: 442). Trabzon'da öksürüğü tedavi etmede yeteneği olan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Hava-civa otu yerli zeytinyağının içine atılır, ot iyice ezilir, kan rengini alır. Yağ tavada kızartılır sonra cam bir kaba konur ve buzdolabına kaldırılır. Öksürüğe iyi gelir.(K2)
- Siyah turbu oyup içine bal koyulur, altına da tabak, taşan bal içilir bu şekilde hastalık geçer.(K35, K36, K23)
- Kantron çiçeği kaynatılır, içilir.(K17)
- Biberli süt içilir.(K41)

- Limonun içine şeker konulur de pişirilir, yenir ve hastalık geçer.(K41)
- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39, K58)
- Ada çayı, ihlamur içilir.(K34, K71, K59)
- Elma kabuğu, karanfil, tarçın kaynatılır içilir.(K33, K73, K74, K75)
- Üzüm pekmezine karabiber dökülür yenir.(K38, K27)
- Ihlamur, karabiber, ısırgan otu, kekik kaynatılır.(K28)
- Damar otu çayı yapılır. (K47, K68)
- Kestane balı yenir.(K69, K18, K19)
- Kestane balına limon sıkılır yenir, balgamı da söker.(K38, K31)

Adana'da öksürüğü tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemeler olmasıyla birlikte bu malzemelerin yanında hayvansal bir ürün olan bal da kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Kuru öksürüğü olanlara zencefilli çay içirilir.
- Öksürüğü kesmek için limonun üzerine bal dökülüp yenir.
- Çörek otu ezilip balla karıştırılarak yenildiğinde öksürüğü keser.
- Çörek otu iyice dövülür, balla karıştırılır yenirse öksürüğü keser.
- Ihlamur çayı demlenir, limonla beraber içilirse öksürüğü keser.
- Sıcak süt, bal ve karabiber iyice karıştırılıp içilirse iyi gelir.
- Kekik otunun suyu, buğusu bronşite iyi gelir kuru öksürüğü keser.
- Keten tohumu buğusu, suyu öksürüğe bronşite iyi gelir. (Özgen 2007: 66)

Öksürüğün tedavisinde yukarıda iki farklı yöre altında belirttiğimiz tedavi yöntemleri günümüzde de aktif bir biçimde kullanılmaktadır. Doktora gidilmek istenmeyen bazı durumlarda öksürüğün bu şekillerde tedavi edildiğini bugün de görmekteyiz.

3.4.32. Sinüzit

Çene, alın ve şakak kemikleri içinde bulunan ve buruna açılan içleri hava dolu boşlukların, sinüslerin iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır. Had ve müzmin olmak üzere iki çeşidi vardır. Nedeni burun iltihabı, nezle, grip, alerji, burundaki şekil bozuklukları veya buruna kaçan yabancı cisimlerdir. Hastanın yüzünde zonklayıcı bir ağrı, burnunda tıkanma, akıntı ve baş ağrısıyla birlikte gelen ateş görülür. Sinüs adı verilen yüzdeki kemik boşlukların iç yüzünü kaplayan mukoza iltihabına ve boşlukta cerahat toplanmasına sinüzit adı verilir (www.hekimce.com). Sinüzit insanda huzursuzluk yaratan bir hastalıktır. Bu hastalığın bizim derleme sahamızda özel bir tedavi edicisi mevcuttur. Bu tedavi Trabzon'da Nihat Kastan tarafından yapılmaktadır. Nihat Kastan'ın yaptığı sinüzit tedavisi ve bölgede yapılan diğer sinüzit tedavileri bitki kökenli emlerle yapılan tedavilerdir. Nihat Kastan tedaviyi yapmadan önce hastadan yüzünün filmini istiyor. İlk olarak vereceğimiz sinüzit tedavisi Nihat Kastan'ın uyguladığı tedavidir. Hastalığın Trabzon'daki sağaltımı şu şekildedir.

- Yaban kavunu güzelce yıkanır, mikserle öğütülür, yemyeşil hal alır, süt süzeceğinde kaşıkla süzülür, elde edilen sıvıdan beş damla sağ ele beş damla sol ele damlatılır, damlatılan ilaç buruna çekilir genze gelen tükürülür, bu şekilde sinüsler boşalır. Bu işlem bir hafta tekrarlanır. (K2)
- Deniz suyu, sirke, taze limon buruna çekilir, nane yağı, çörek otu yağı, susam yağı buharında durulur.(K58)
- Yaban kavunu kaynatılır, buharına eğilerek nefes alınır, kullanmadan önce zeytinyağı içilmeli.(K34, K41, K33)

Adana'da sinüzit tedavisinde sıkça kullanılan malzeme adı farklı olsa da Trabzon'daki malzemeye aynıdır. Ancak bu bölgede hastalığı sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Eşekhiyarı bitkisi (cirt atan) sinüzit hastalığına iyi gelir.

- Sinüziti tedavi etmek için bir kâse suya 2 – 3 damla cırt atan otunun suyu damlatılır. Bu su buruna çekilirse hemen o gün sinüsleri boşaltır.
- Cırt atan otunun suyu sinüziti söktürür ama zehirli olduğu için aktarlarda satılmıyor.
- Sinüziti tedavi etmek için akşamları buruna 2 – 3 damla çörek otu yağı damlatılır.
- Sinüziti tedavi etmek için cırt atan otunun tohumunu patlatmadan koparılır (tohuma vurulduğunda ya da ani bir harekette içindeki su etrafa fişkirir.). Tohumun içinden bir damla öz suyu bir yemek kaşığı suya karıştırılır. Bu karışımdan iki buruna birer damla çekilir.
- Nezle, grip ve özellikle sinüziti olanlar da nefes açmak için okalıptüs yağı kullanılır.
- Cırt atan kavunu sinüzite faydalıdır ancak ayarını bilmek gerekir. Herkes yapamaz, bilen biri yapmalı. (Özgen 2007: 68-69)

Konya yöresinde kullanılan malzemenin de Trabzon ve Adana'da kullanılan malzemeyle bir özellikte olduğu görülmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan diğer malzemeler de bu yörede bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Sinüzit tedavisi için kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre; eylül ayı içinde toplanan itkeleğinin “cırtatan” olgunlaşmış meyvesinden elde edilen sıvının (usarenin) birkaç damlası, damıtılmış bir bardak suya eklenip buruna yalnızca bir kez çekilmektedir.
- Çok etkili bir içeriğe sahip olan ‘itkeleği’ dikkatli kullanılmalıdır.
- Günümüzde “cırtlak” da denen eşekhiyarının meyvesinden enjektör ile çekilen suyun çok az miktarı burundan çekilmeye devam edilmektedir, fazlasının felç edecek kadar zararlı olduğu da bilinmektedir.
- Aktarlar tarafından sinüzit için cırtatan, udihindi kökü, çörekotu yağı tavsiye edilmektedir

- Halk tarafından tecrübe edilen cırtatanın usaresinin sinüzitte kullanıma devam edildiğini, bunun yanında diğer bitkilerden de faydalandığını görmekteyiz.(Çevik 2008: 110)

Sinüzit tedavisi için yapılan uygulamalar üç bölgede birbirinin aynıdır. Ancak sinüzit hastalığının tedavisinde modern tıba olan güven daha fazladır. Bunun nedeni kullanılan ana malzemede doz aşımına uğrandığında kişiyi felç edebilecek kadar zararlı olması olarak görülebilir.

3.4.33. Zatürre

Kış mevsiminde artış gösteren Zatürree bir veya birkaç akciğer lobunun iltihaplanması şeklinde ortaya çıkan, daha çok küçük çocuklarda, ileri yaşta kişilerde ve kronik bir hastalığı bulunan kişilerde daha ağır seyreden ve bazen ölümlü sonuçlanabilen ateşli bir hastalıktır. (www.hekimce.com). Trabzon'da zatürre olan bir kişiyi tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hava-civa otu yerli zeytinyağının içine atılır, ot iyice ezilir, kan rengini alır. Yağ tavada kızartılır sonra cam bir kaba konur ve buzdolabına kaldırılır.(K2)

Adana'da zatürre tedavisini yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemelerin bitki kökenli olmasının yanında, kimyasal türden malzemelerde sağaltım esnasında kullanılmaktadır. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Zeytinyağı, karabiber, ispirto, aspirin karıştırıp, ısıtılır. Çocukların sırtına, bağrına sürülür gazeteyle sarılır. Sabaha kadar bekletilir. (Özgen 2007: 69)

Zatürre hastalığı günümüzde geleneksel tıpla çok fazla tedavi edilmeyen, daha ziyade modern tıbbın yöntemleriyle sağaltılan bir hastalıktır. Bu durumun nedeni bu hastalığın tedavi edilmediği takdirde kişiyi ölme kadar götüren ciddi bir hastalık olması olabilir.

3.4.34. Bronşit/ Astım

Geri dönüşlü hava yolu tıkanması ve çeşitli uyaranlara hava yolu yanıtında artışla ortaya çıkan akciğer hastalığıdır (Beers - Berkow 2002: 446). Astım kişide nefes darlığı yapan, hareket etmeye ve tozlu ortamlarda bulunmaya engel bir hastalıktır. Trabzon'da bu hastalığı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Kestane çiçeği toplanır kurutulur ve çay yapıp içilir.(K55)
- Siyah turbu oyup içine bal koyulur, altına da tabak, taşan bal içilir bu şekilde hastalık geçer.(K35, K36, K61)
- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39, K58)
- Elma kabuğu, karanfil, tarçın kaynatılır içilir.(K51, K52, K33, K34)

Adana'da yöresinde yapılan sağaltımları gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltımlar sırasında kullanılan ana malzemeler bitki kökenlidir ancak bu malzemelerde birlikte hayvansal ürünlerin de kullanıldığı görülmektedir. Yöredeki sağaltımlar şu şekildedir.

- Göğüs bölgesi adaçayı yağı ile ovulur. Sıcak tutulursa bronşite iyi gelir.
- Astım, bronşit hastalıklarını tedavi etmek amacıyla yenedünya çiçeği kaynatılıp suyu içilir.
- Zencefil, bal, keten tohumu, çörek otu, dört ceviz, on fındık dövülüp karıştırılır, sabah akşam yenir.
- Isırgan otu astım – bronşit hastalarına çay gibi demlenip içirilirse iyi gelir. Ayrıca ısırgan otunun yemeği de yapıp yedirilebilir. Papatya kurusu kaynatılıp içilirse bronşite iyi gelir, öksürüğü keser.
- Polat şekeri, karanfille suda bekletilip içilirse bronşite faydalıdır. Polat şekeri boğaz gıcığına iyi gelir.
- Damla sakızı nöbet şekeriyle birlikte havanda dövülerek yenirse bronşite iyi gelir.

- Ebe gömeci kökleri kaynatılıp suyu içirilir.
- Hasta terletilir. Bunun için de içerisine karabiber koyulmuş süt veya çay hastaya sıcak sıcak içirilir.
- Astım ve bronşite dut pekmezi; harnup pekmezi ve andız pekmezi iyi gelir.
- Beyaz papatya kaynatılıp balla içilirse bronşite iyi gelir. Öksürüğü azaltır.
- Bronşit tedavisinde dağ kekiği kaynatılıp suyu içilir. Bununla beraber çörek otu ezilip sırta sürülür sabaha kadar bekletilir.
- Çocukların bronşit hastalığını iyileştirmek, ciğerlerini açmak için biraz kahve zeytinyağı ile kavrulup çocuğun döşüne (bağır), sırtına ılık ılık sürülüp sarılır. Hem nefesini açar rahatlatır hem de sancısını giderir.
- Kantaron otunun buğusu nefes darlığı olan hastalara iyi gelir.
- Akciğer hastalıklarını ve bronşiti tedavi için karabiber zeytinyağı ile kavrulur. Hastanın bağına, sırtına sürülüp gazeteyle sarılır, sabaha kadar bekletilir (Özgen 2007: 67-68).

Konya'da yapılan bronşit ve astım tedavisini gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında çoğunlukla bitkisel malzemeler kullanılmaktadır. Ancak hayvansal ürünlerin de bitki kökenli malzemelerle birlikte kullanıldığı sağaltımlar vardır. Tedavi şu şekildedir.

- Bir adet limon, bir fincan zeytinyağı, iki tane salyangoz bir cam bardağa konur. Salyangoz, zeytinyağı içinde erinceye kadar bekletilir. Sıvı hale gelen ilaç, bir kaç gün bronşit olan hastaya içirilir veya zeytinyağı içine bırakılan kuru incirin bir kaç gün bekletildikten sonra hastanın yiyebildiği kadar yedirilir.
- Siyah turpun içi oyulur ve toz şekerle doldurularak ağzı kapatılır. Şeker, şerbet haline gelince içilir.
- Diğer uygulamalarda ise öğle sıcaklığında toplanan papatyalar, kızartılmış haşhaş yağının içerisinde on gün bekletilir. Süzülerek göğsü kaplayacak irilikte pamuk parçasına homojen olarak

dağıtılır ve ciğerlerin üzerine kapatılır. Her gece tekrarlanan bu işlem bronşiti tedavi eder.

- Sığır guyrugu (sığırkuyruğu) bitkisinin çiçekleri toplanır gölgede kurutulup dövülerek un haline getirilir. Bir çay bardağı ılık su içerisine bir kahve kaşığı çiçek unu karıştırılıp içilirse veya 'siğil yaprağının' bir yaprağı iki su bardağı dolusu suda bir-iki taşım kaynatılıp sıcak olarak aç karnına yarım çay bardağı içilirse bronşite iyi gelir.
- Günümüzde bronşit olanlara kuru incirin zeytinyağında ıslatılarak her sabah aç karnına yedirilmeye devam edildiğini öğrenmekteyiz. Ayrıca bronşit olanlar için günlük otu ıslatılır, hastanın göğsüne sarılır.
- 5 dirhem baldırı kara, 200 dirhem İncir. 3 okka suda yarısı kalıncaya kadar kaynatılacak ve kalan bir buçuk okka suya 5 dirhem baldırı karayı koyup bir okka kalıncaya kadar kaynatılacak, sabah akşam birer fincan içilirse göğüs illeti geçmiş olur
- Papatya, ıhlamur, ada çayı kaynatılarak içirilir.
- Aç karnına bal yenilmesi; göğüs üzerine yağlanmış, kırmızıbiber ya da baharat ilave edilmiş gazete konulması, ayva yaprağının kaynatılıp içirilmesi âdettir
- Öksürüğü kesmek amacıyla havlıcan kökü kaynatılır ve üç dört gün sıcak sıcak içilir. Limon kabuğu kaynatılır ve suyu iki üç gün sıcak sıcak içilir
- Haşhaş (afıyan) kapsülü, rafine edilmemiş zeytinyağına batırıldıktan sonra ateşte kızartılıp, havanda ezilerek un haline getirilir.
- Bir elmanın kabuğu soyulup, hatmi çiçeği, ıhlamur ve bir dilim kabuklu limonla birlikte kaynatılıp balla tatlandırılarak içilirse, öksürük ve göğüs tutukluklarına iyi gelir (Çevik 2008: 51-53).

Antalya Korkuteli'nde astımı geçirmek için yapılan tedavileri gerçekleştirmekle yükümlü özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım herkes

tarafından yapılabilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hastayı tedavi etmek için hastaya bol bol çiçek balı yedirilip hardal suyu içirilir. Ayrıca çiçek balı ve karanfil karıştırılarak macun yapıp yedirilir (Gönenç 2011: 55)

Günümüzde astım, bronşit tedavisinde modern tıp geleneksel tıptan daha fazla tercih edilmektedir. Astım ya da bronşiti olan insanlar ilk etapta tedavi için modern tıbbı tercih etmektedirler.

3.4.35. Soğuk Algınlığı

Soğuk algınlığı, üst solunum yollarında virüs türü mikropların neden olduğu bulaşıcı bir enfeksiyondur. Soğuk algınlığından burun, boğaz, kulaklar, östaki tüpü, nefes borusu, ses telleri ve akciğerler etkilenir. Soğuk algınlığı en çok okul çağı çocuklarında görülür ve sıklığı yaşla azalır. Soğuk algınlığının ilk belirtileri genellikle boğazda takılma hissi, burun akıntısı ve hapşırıktır. (www.hekimce.com). Trabzon'da soğuk algınlığını sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hava-civa otu yerli zeytinyağının içine atılır, ot iyice ezilir, kan rengini alır. Yağ tavada kızartılır sonra cam bir kaba konur ve buzdolabına kaldırılır.(K2, K39, K58)
- Kuşburnu marmelatı veya çayı yenilip içilir.(K43, K2)
- Yayla çayı(nane) denen bitkinin çayı içilir.(K45, K46)
- Limonla tarçın kaynatılır, içilir.(K47, K49)
- Ihlamur, nane, elma kabuğu, tarçın, karanfil, limon kaynatılır içilir.(K7, K78, K80, K81)
- Kantaron çiçeği kaynatılır, içilir.(K24)
- Ada çayı, içilir.(K24, K71)
- Ihlamur, karabiber, ısırgan otu, kekik kaynatılır.(K14, K24)
- Kestane balı yenir.(K19)

Adana’da soğuk algınlığını tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağıaltımlarda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Soğuk algınlığını tedavi etmek için kekik kaynatılır. Bunun yanında nane – limon ve kimyonda kaynatılabilir.
- Soğuk algınlığına dağı çayı da iyi gelir.
- Soğuk algınlığının tedavisinde turşu suyu içmek de iyileşmeyi çabuklaştırır.
- Soğuk algınlığında kulak, burun, boğazda oluşan tıkanmaları açmak için şalgam içilir.
- Zeytinyağı, karabiber, aspirin karıştırılıp sırta sarılır. Bir gece bekletilir.
- Ayrıca soğuk algınlığını tedavi etmek için kepek tavada kavrulup bir bezle göğse sarılır. Eğer hasta ateşliyse yapılmaz kepek hastanın ateşini yükseltir.
- Soğuk algınlığını tedavi etmek için süte biraz kuru çay koyulup kaynatılır. Tuz ve karabiber eklenir. Karışım soğumadan tereyağı eklenip iyice karıştırılarak içilir. (Özgen 2007: 70)

Konya’da soğuk algınlığını tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağıaltım esnasında kullanılan malzemeler genelde bitki kökenli malzemelerdir. Ancak yardımcı ürün olarak hayvansal ürünlerle bitkisel ürünlerin bir arada kullanıldığı da görülmektedir, ayrıca kimi kimyasal ilaçlar da sağıaltımda kullanılmaktadır. Sağıaltım şu şekildedir.

- Kaynaklardan edinilen bilgilere göre ada çayı soğuk algınlığına karşı birebirdir. “Kaynatılır ve hastalara verilir.”
- Zeğrek (keten) suda kaynatılır, elde edilen lapa sırta sarılır, bu soğuyuncaya kadar bekletilir. İşlem birkaç kez tekrarlanır. Ayrıca su, kazanda kaynatılır, vücudu yakmayacak ısıya gelince hasta bu suya girer ve üzeri iyice örtülerek terletilir. Sonra bir gripin içirilerek hazırlanan yatağına yatırılır.
- Üç yemek kaşığı arpa unu, bir litre sütle koyu bir muhallebi kıvamına gelinceye kadar kaynatıldığını ve elde edilen lapanın

tüm karın boşluğunu kaplayacak genişlikte herhangi bir yün parçasının üzerine yayılarak karına sarılır.

- Soğuk algınlığı için 200 gr. ayvadene, 100 gr. iraz dene (anason) kurusu, 100 gr. çörek otu, 100 gr. papatya kurusu, 100 gr. küçük Hindistan cevizi rendesi, 50 gr. afiyan kapsülü karışımından bir tatlı kaşığı içilmelidir Gölgede kurutulan itburnu meyvesinden 50 gramı, yarım litre su ile çay gibi demlenerek içilir.
- Başka bir uygulamada ise yarım kilo olgunlaşmış itburnu, yarım litre su ile yumuşayınca kadar kaynatılır. Soğuduktan sonra elle sıkılarak süzgeçten geçirilir. Elde edilen lapaya istenen miktarda şeker, limon kabuğu rendesi ve yarım limon suyu ilave edilir ve kaynatılır. Sabah aç karna yenilen marmelât soğuk algınlığına iyi gelir.
- Soğuk algınlığı için, elma yağı rahatsızlanan kişinin ayaklarının altına, karnına veya parmak ucuyla damağına sürülür; soğuk algınlığı ve mide bulantısı için ‘tazesini daha iyi olmakla beraber’ nane ve kabuğuyla kesilen limon kaynatılıp içilir
- Acı yavşan, kekik, kekikyağı veya eşit miktarda (100 ya da 50 gr.) zencefil, tarçın, zerdeçal, karabiber, karanfil, havlıcan karıştırılıp içilerek rahatsızlığın giderilmesine çalışılır. (Çevik 2008: 110-111)

Soğuk algınlığının tedavisinde geleneksel tıbbın uygulamalarının birçoğunun bugün de oldukça sık kullanıldığını görmekteyiz. Soğuk algınlığı modern tıbbın ilaçlarıyla birlikte geleneksel tıbbın yöntemlerinin bir arada kullanıldığı bir hastalıktır.

3.4.36. Grip

Grip hastalığını Trabzon’da tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan ilaçlar bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hava-civa otu yerli zeytinyağının içine atılır, ot iyice ezilir, kan rengini alır. Yağ tavada kızartılır sonra cam bir kaba konur ve buzdolabına kaldırılır.(K2, K39, K58)
- Kuşburnu marmelatı veya çayı yenilip içilir.(K18, K2)
- Yayla çayı(nane) denen bitkinin çayı içilir.(K19, K20)
- Limonla tarçın kaynatılır, içilir.(K46, K47)
- Ihlamur, nane, elma kabuğu, tarçın, karanfil, limon kaynatılır içilir.(K48, K58, K54, K73)
- Kantaron çiçeği kaynatılır, içilir.(K55)
- Ada çayı, içilir.(K34, K71)
- Ihlamur, karabiber, ısırgan otu, kekik kaynatılır.(K38, K37)
- Kestane balı yenir.(K72)

Konya’da grip tedavisini yapan özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir yemek kaşığı dolusu bobacca (papatya) çiçeği bir litre suda kaynatılır, ateşten indirilir indirilmez bir örtünün altına alınarak buharı buruna çekilirse genzi açıp nezleyi tedavi ettiği belirtilmiştir.
- Nezle ve solunum yolları için günümüzde hatme, ayva yaprağı, sığırkuyruğu kaynatılıp içilmektedir.
- Gripte direnç artırmada zencefil, havlıcan, tarçın, karanfil, karabiber, yenibahar, zerdeçal, hindistan cevizi (Buhara çayı) çay yapılarak veya karıştırılarak macun olarak kullanılır.
- Yatağa düşürmeyen grip ve nezlelerde bitkisel çözümler aranmakla birlikte iyileşmeyen durumlarda doktora gidilmektedir.(Çevik 2008: 73-74)

Yapılan uygulamalara baktığımızda, yöntemlerin birbiriyle büyük orada benzediğini görmekteyiz.

3.4.37. Nezle

Nezlenin tedavisini gerçekleştiren özel yetenekli kişiler bizim derleme sahamızda bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım bölgede şu şekildedir.

- Hava-civa otu yerli zeytinyağının içine atılır, ot iyice ezilir, kan rengini alır. Yağ tavada kızartılır sonra cam bir kaba konur ve buzdolabına kaldırılır.(K2, K58, K39)
- Kuşburnu marmelatı veya çayı yenilip içilir.(K25, K2)
- Yayla çayı(nane) denen bitkinin çayı içilir.(K17, K45)
- Limonla tarçın kaynatılır, içilir.(K46, K47)
- Ihlamur, nane, elma kabuğu, tarçın, karanfil, limon kaynatılır içilir.(K48, K50, K51, K53)
- Kantaron çiçeği kaynatılır, içilir.(K13)
- Ada çayı, içilir.(K35, K36)
- Ihlamur, karabiber, ısırgan otu, kekik kaynatılır.(K23, K24)
- Ayva yaprağı, papatya içine portakal kabuğu, tarçın eklenir kaynatılır içilir.(K58)
- Kestane balı yenir.(K57)

Konya'da grip tedavisini yapan özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir yemek kaşığı dolusu bobacca (papatya) çiçeği bir litre suda kaynatılır, ateşten indirilir indirilmez bir örtünün altına alınarak buharı buruna çekilirse genzi açıp nezleyi tedavi ettiği belirtilmiştir.
- Nezle ve solunum yolları için günümüzde hatme, ayva yaprağı, sığırkuyruğu kaynatılıp içilmektedir.
- Gripte direnç artırmada zencefil, havlıcan, tarçın, karanfil, karabiber, yenibahar, zerdeçal, hindistan cevizi (Buhara çayı) çay yapılarak veya karıştırılarak macun olarak kullanılır.

- Yatağa düşürmeyen grip ve nezlelerde bitkisel çözümler aranmakla birlikte iyileşmeyen durumlarda doktora gidilmektedir.(Çevik 2008: 73-75)

Yapılan uygulamaların iki yörede de neredeyse aynı olduğunu görmekteyiz. Nezlenin tedavisinde geleneksel tıp, modern tıp kadar iş görmektedir.

3.4.38. Diş Ağrısı

Diş ağrısı; dişin çürümesi, diş köklerinin apse yapması veya bunlara benzer nedenlerden kaynaklanır. Ağız ve diş sağlığında en önemli iki hastalık diş çürükleri ve diş eti iltihaplanmalarıdır. Diş ağrısı kişiye oldukça fazla huzursuzluk verir, bu rahatsızlığı Trabzon'da tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağlıkım sırasında kullanılan malzemeler bitkisel kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Sarımsak basılır. (K31, K32)
- Demlenmiş çaydan bir çay bardağına koyup içine de bir çay kaşığı tuz atıp gargara yapmak diş ağrısına iyi gelir.(K35, K36)
- Karanfil yağı, kekik yağı basılır.(K58, K71, K63, K62)
- Karanfil yağı basılır.(K71, K60, K61, K62)
- Tütün ve karbonat basılır.(K45, K63, K64, K71)

Adana yöresinde diş ağrısı durumunda, başvuru alan özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler genelde bitkisel kökenli malzemelerdir, ancak bu malzemelerle birlikte çeşitli kimyasal malzemelerin de bu ağrıyı sağıltmak adına kullanıldıkları görülmektedir. Sağlıkım şu şekildedir.

- Diş ağrısını kesmek için yedi baharatın karanfili dişe koyulur, sarımsak ortadan kesilir ağrıyan yere bu karışım koyulur.
- Diş ağrısını almak için sarımsak tuzla dövülür. Pamukla ağrıyan dişin üzerine koyulur.
- Çilek ezilip karbonatla karıştırılarak pamukla dişler ovulduğunda dişleri beyazlatır.
- Karanfil yağı dişlerin özellikle diş etlerinin canlı gözükmesini sağılar.

- Karanfil yağı diş ve diş etlerine bir fırçayla masaj yaparak sürülür. Misvak kullanmak daha iyidir.
- Diş ağrısı çekilen yere aspirin, limon tuzu, rakı, oje, vicks, akü asidi, karanfil gibi şeyler koyulur.
- Diş ağrısı için karanfil yağına pamuk batırılıp ağrıyan dişin üzerine konur.
- Diş eti hastalıklarının tedavisinde kekik yağı kullanılmaktadır.
- Mide hastalıklarına bağlı olarak mide ve ağız kokusunu gidermek için 1 kaşık karanfil yağı içilirse koku kesilecektir.
- Karanfil yağı mide ve ağız kokularını giderir. Diş ağrısını azaltır.
- Diş ağrısı çekiliyorsa ağrıyan dişe karanfil (tohumu) koyulur.
- Çocukların yeni diş çıkardıkları dönemde zarı alınmış yeşil soğan geveletilir. Bu yeni diş rahatsızlıklarını hafifletir. (Özgen 2007: 71-72)

Konya'da diş ağrısını sağıltan özel kişiler bulunmamaktadır. Diş ağrısını geçirmek için genelde kullanılan malzemeler bu yörede de bitki kökenlidir ancak zaman zaman kimyasal maddelere de başvurulduğu görülmektedir. Sağıltım şu şekildedir.

- Kaynaklardan hareketle ahududunun (ağaç çileği, dağ çileği) meyve, yaprak ve çiçeklerinin diş ağrısı tedavisinde kullanılır.
- Diş eti iltihaplanmışsa ona "havakma" denir. Bir soğan sıcak kül içinde pişirilir. Üzerine veya dişe katran sürülerek dişin o kısmına konur.
- Ağrı yapan çürük dişe kekikyağı, rakı, kolonya veya ispirto pamuğa batırılarak konur, diğer bir uygulamada ise sadeyağla rafadan pişirilen yumurta, ağrıyan dişe konur.
- Nane ve kekik temmuz ayı sonlarına doğru toplanır. Bir kilo su içine birer avuç kekik ve nane konarak kaynatılırken, buharı bir kapta toplanır. Elde edilen damıtık su ile gargara yapıldığında diş ağrılarına iyi geldiği söylenir.
- 100 gram çam, ceviz büyüklüğünde şap, 50 gram ince katran, bir litre (ev yapımı) üzüm sirkesi temiz ve kapalı bir kapta 200 gram

kalıncaya kadar kaynatılır. Hava almayacak bir cam kap içine aktarılır. Elde edilen ilaç, diş iltihaplarında ve diş etlerinin kuvvetlendirilmesinde kullanılır.

- Diş eti kanamalarını durdurmak için, bir kilo gara dut bir litre su ile kaynatılır. Soğuduktan sonra kevgirden geçirilir, istenen miktarda şeker ilave edilerek tekrar kaynatılır. Yarım fincan elde edilen şurup ağız içi çalkalanarak ağızda üç dört dakika bekletilir. Bu işlem, günde beş-altı kez tekrarlanır.
- Diş eti rahatsızlıklarının sebeplerinden birisinin diş kurtları olduğuna inanılmaktadır. Hastalığın tedavisi için, kızgın saç üzerine çanakcan otu tohumu dökülür, hasta kişi duman üzerine ağzını açarak eğilir.
- Ulam otu çayı, soğuk olarak gargara edilirse diş eti şişkinliklerine iyi gelir.
- Diş ağrısı için zambak tohumu yağı, karanfil ve kekik yağı pamuğa damlatılıp ağrıyan yere basılarak kullanılmaktadır. (Çevik 2008: 60-63)

Diş ağrılarını yahut herhangi bir diş rahatsızlığını tedavi etmek için insanlar bugün modern tıbbi daha çok tercih etmektedirler. Geleneksel tıbbın sağaltım yöntemlerini de doktora gidene kadar ağrıyı hafifletmek için kullanmaktadırlar.

3.4.39. Kusma-Bulantı

Midenin içindekileri, elde olmayarak ağız yolu ile dışarı atmaya kusmak, kusulan şeye de kusmuk denir, kusmanın birçok nedeni vardır. Örneğin, zehirli, bozulmuş yiyecekler, içki, gastrit ve ülser gibi mide hastalıkları, bazı besinlere karşı hassasiyet, bazı ilaçlar, kanser, mide kanaması, mide fitiği, böbrek ağrısı, sinirlenme, migren, araç tutması, zehirlenme, kansızlık, sarılık, tiroit hastalıkları, hamilelik ve çocuklarda kabakulak, bademcik veya bağırsak hastalıkları sırasında kusma görülür. Sinir sistemindeki düzensizlikten kaynaklanan bir durumdur. (www.hekimce.com) Bulantı durumunda başvuru özel kişiler bizim çalışma sahamızda bulunmamaktadır. Bulantı durumunun tedavisinde kullanılan ilaçlar bitki kökenlidir. Yapılan sağaltma şu şekildedir.

- Şekerli su mide bulantısına iyi gelir.(K44, K45)
- Nane-limon kaynatılır içilir.(K35, K36, K34, K39, K48)
- Bir çay kaşığı zencefil ılık suyla içilirse bulantı geçer.(K27, K28)
- Zencefil, papatya, nane, fesleğen çayı içilir.(K58)

Adana yöresinde mide bulantısını sağaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler tamamen bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Mide bulantısını gidermek için nane – limon – kekik kaynatılıp içilir.
- ‘‘Zahter’’ denen bir kekik cinsi olan bitki de mide bulantısına iyi gelir.
- Mide bulantısına yeşil nane iyi gelmez.
- Mide rahatsızlığı ve bulantısı için nane kurusu – limon kaynatılır.
- Kantaron yağı içilirse mide bulantısına son verir.
- Bulantı ve kusmaya iyi gelmesi için nane – limon kaynatılıp içilir.
- Mide bulantısını önlemek için nane kaynatılıp içilir.
- Mide bulantısına ılık kekik suyu iyi gelir. (Özgen 2007: 72)

Konya’da yapılan sağaltımları gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Bu sağaltımlar sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Mide bulantısına nane ve limon kabuğu kaynatılarak içilir
- Günümüzde mide bulantısı için, kekik yağı bir tatlı kaşığı şekere damlatılıp yutulmaktadır.
- Kişniş ve nane, acı yavşan, kekik yağı ya da nane ile kekik birlikte kaynatılıp içilir.
- Söz konusu hastalık doktora gidilecek kadar önemli bulunmadığından, etkili olduğu tecrübe edilen ‘‘tuzlu ayran ve şekerin kullanımı dışında’’ bitkisel çaylar kullanılmaktadır.(Çevik 2008: 54)

Farklı yörelerde yapılan uygulamalara baktığımızda, bu uygulamaların birbiriyle büyük oranda benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Geleneksel tıbbın

uygulamaları bugün bile kusma-bulantı şikâyeti olduğunda ilk gerçekleştirilen yöntemlerdir.

3.4.40. Gastrit

Midenin iç yüzündeki zarın iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır, mide iltihabı veya mide nezlesi de denir. Belirtileri: mide ağrısı, bulantı veya kusma, baş ağrısı, iştahsızlık, aniden çıkan ateş, baş dönmesi, dilde beyaz pas, yorgunluk görülür, midenin üzerine bastırılınca da ağrı hissedilir. Bu belirtiler özellikle ilkbahar ve son bahar aylarında artar (www.hekimce.com). Gastrit hastalığını tedavi eden özel kişiler bizim derleme sahamızda bulunmamaktadır. Bu hastalığın sağaltımında kullanılan malzemeler yalnızca bitki kökenli malzemelerdir. Yörede yapılan gastrit sağaltımları şu şekildedir.

- Lahana suyu içilir, kantaron yağı içilir, papatya çayı içilir.(K58)

Adana'da yapılan gastrit tedavilerini gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilir durumdadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Gastrite ve mide rahatsızlıklarına kantaron bitkisi çay gibi demlenip içilirse iyi gelir.
- Mide rahatsızlıklarına ve gastrite kekik suyu iyi gelir.
- Kantaron tohumu zeytinyağında bekletilerek tüketildiğinde gastrite iyi gelir.
- Mide yanmasına kantaron suyu iyi gelir. (Özgen 2007: 73)

Gastrit hastalığının tedavisinde modern tıbbın tedavi yöntemleri, geleneksel tıbbın yöntemlerinden daha fazla kullanılmaktadır.

3.4.41. Mide Ülseri

Midenin iç yüzündeki belirli bir kısmın aşınması sonucu meydana gelen yaraya mide ülseri denir. Sinir bozukluğu, midede asit fazlalığı, zamanında ve iyi tedavi edilmeyen gastrit, mide zafiyeti, karaciğer yetersizliği veya safra azlığı, kalp hastalıkları, sindirilmesi güç yiyeceklerin aşırı derecede kullanılması, haddinden fazla sigara, çay, kahve veya asit yapıcı meşrubat içmek, alkol kullanmak veya bazı

ilaçların uzun süre kullanılması mide ülserini doğuran nedenler arasındadır. (www.hekimce.com). Mide ülserini tedavi eden özel kişiler bizim çalışma sahamızda bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler de bitki kökenli ürünlerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Kantaron çiçeği ve zeytinyağı karıştırılır 5-6 ay saklanır sonra içilir.(K15)
- Kantaron yağına hava civa konular iyice ezilir, her sabah aç karnına içilir.(K70, K72, K73)
- Çiğ patates suyu içilir.(K58)
- Kantaron yağı içilir.(K56)

Adana'da mide ülserini tedavi eden özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Ülserin tedavisinde kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Kantaron bitkisi çay gibi demlenip içildiğinde ülsere iyi gelir, mideyi rahatlatır.
- Tarçın mideyi kuvvetlendirir.
- Mezdeke sakızı bala karıştırılıp yedirilir.
- Çiğ kabak lapa yapılır, bir bardak çiğ sütle karıştırılır, içilir.
- Ülseri olanlara tarçın çayı veya balla karıştırılmış tarçın tozu iyi gelir.
- Ülseri olana, tarçın çayı veya balla karıştırılmış tarçın tozu iyi gelir.
- Kantaron otunun suyu mide ülserine iyi gelir.
- Civanperçemi, bal karıştırılarak aç karnına sabahları yenilirse ülsere iyi gelir.(Özgen 2007: 73-74)

Mide ülseri tedavisinde modern tıp, geleneksel tıptan daha fazla tercih edilmektedir. Geleneksel tıbbın yöntemleri de doktora gidene kadar rahatlatıcı yöntemler olarak kullanılmaktadır.

3.4.42. Mide Ağrısı

Göğüs kemiğinin arka tarafında hissedilen ağrı ile kendini gösterir. Nedeni midede fazla miktarda asit bulunmasıdır. (www.hekimce.com). Mide ağrısını Trabzon'da tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltımda kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Kuşburnu mideyi rahatlatır.(K2)
- Kızılcık marmelatı mide ağrılarına iyi gelir.(K4)
- Dokuz tepe bitkisi çay gibi kurutulup içilir.(K6)
- Patates rendelenir, sıkılır, çıkan su içilir.(K35, K36)
- Fındık yemek mide ağrısını keser.(K45)
- Nane limon içilir.(K34)
- Elma yemek mide ağrısını keser.(K45)
- Kudret narı yemek mide ağrısını geçirir.(K71, K32)
- Kestane balı yenir.(K74, K75, K81)
- Çimen kesilir midenin üstüne bağlanır.(K9, K10, K63)

Konya'da yapılan mide ağrısı tedavisini yapan özel sağaltıcı kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli ürünlerdir. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Konya'da eskiden evlerde çay yerine ada çayının kaynatılıp hastalara verilip içilmektedir.
- Mide hastalıkları (ayrıca romatizma) için; 100 dirhem çörek otu,100 dirhem yüzerlik tohumu,100 dirhem kırılmış tatlı badem,100 dirhem şeker,25 dirhem turp tohumu bunlar kavrulup güzelce dövüldükten sonra karışacak akşam ve sabah birer kahve kaşığı atıldığı zaman hastalık tamamen iyi olur
- Mide hazımsızlığında nane yaprağı kaynatılır, limon ve karbonat ilavesiyle hastaya içirilir
- Mide ağrısı (sancısı) için yandak ve yörede "kanser yağılamaç" olarak adlandırılan ökse otu toplanıp kurutulur, çay gibi kaynatılarak içilir. Olgunlaşmaya başlamış ebegümeci toplanır.

Kaynatılıp suyu süzülerek, yemeklerden önce birer bardak içilir. Mide ekşimesi için ise ısırgan otu kaynatılır, süzülür ve içirilir.

- Naneruhu, kesme şeker üzerine birkaç damla damlatılarak, midesi ekşiyene verilir. Sadeyağ eritilir, bir tatlı kaşığı yağ üzerine bir kahve kaşığı dövülmüş karabiber dökülür. Hazırlanan şurup bir defada hastaya içirilir. Aynı tertip iki üç defa tekrar edilirse midedeki ekşime ve soğuklamayı alır.
- Adaçayı, ayvadana veya oğlan otu çiçeklerinden hazırlanan tıbbî çay mide ağrılarına, sancılara karşı içilir. Mide ağrısı tedavisinde eğirin kökleri bir parça çiğnenir, suyu yutulur, posası çıkartılır veya küçük çocuklar için, havanda toz edilen köklere şeker ilavesiyle yapılan karışım yedirilir veya bu köklerden hazırlanan tıbbî çay içirilir.
- Mide gazı için 200 gr. ayvadane, 100 gr. iraz dene (anason) kurusu, 100 gr. çörek otu, 100 gr. papatya kurusu, 100 gr. küçük Hindistan cevizi rendesi, 50 gr. haşhaş kapsülü karışımından bir tatlı kaşığı içilmelidir (Ülvan 1994: 21). Papatya çiçeğinden yapılan çay, sabahları aç karına içilirse gaz sancılarını giderir.
- Mide kanamalarının kesilmesi için iki dal cicoğuk (Capsella Bursa-Pastoris), bir litre suda kaynatılıp günde üç öğün içilir. Bitkinin taze olması tercih edilir.
- Günümüzde mide ağrılarının giderilmesi için “en güzeli zeytinyağının kullanılmasıdır ” denilmekte ayrıca ısırgan, çörekotu ve ketenden hazırlanan bitkisel çay içilir.
- Kantaron, adaçayı, kudret narı “zeytinyağı ile veya yalnız içilmesi” tavsiye edilmektedir.
- Mide hastalıklarında sabah aç karnına pekmez içilmektedir.(Çevik 2008: 95-97)

Adana’da mide ağrısını tedavi edebilen özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Mide ağrısına kekik suyu iyi gelir.

- Mide ağrısını tedavi etmek için papatya demlenip içilir.
- Mide ağrılarını iyileştirmek ve mideyi rahatlatmak için hatmi çayı içilir.
- Havlıcan bitkisi mide ağrısı olanlara iyi gelir. Tazesi yenilebilir, kurusunun çayı içilebilir.
- Mide ağrısı, hazımsızlık, ekşimesi ve ülsere meyan şerbeti iyi gelir. Şerbet bitkinin köklerinin kaynatılması ile elde edilir.
- Çörek otu balla karıştırılır yenilirse mide ağrısını keser.
- Kantaron bitkisinin çiçeği kaynar suya atılır, 2 – 3 dakika demlenip içilirse mide ağrısına iyi gelir. (Özgen 2007: 74-75)

Mide ağrısının yöre yöre sağaltımlarını incelediğimizde birbirleriyle büyük oranda benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Günümüzde mide ağrısı tedavisinde modern tıbbın uygulamaları ve sağaltımları, geleneksel tıbbın uygulamaların daha çok tercih edilmektedir. Geleneksel tıbbın yöntemleri doktora gidene kadar hastalığın ağırlığını hafifletmek için yapılmaktadır.

3.4.43. Zafiyet

Trabzon'da aşırı derece zayıflık ve kansızlık olarak tanımını yapabileceğimiz zafiyet hastalığını sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Ada çayı içilir.(K58)

Adana'da zafiyet tedavisini yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir sağaltım şu şekildedir.

- Adana halk hekimliğinde zafiyet için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:
- Dut ve karpuz kanı temizler, iştah açar.
- Kansızlığı olana pekmez içirilir, bol bol kuru üzüm yedirilir.
- Çörek otu iştah açar, zafiyete iyi gelir.
- İştah açması için yemeklere defneyaprağı koyulur.
- Kilo almak için tahin pekmez yenir. Özellikle dut, pekmezi tercih edilir.

- Zayıflıktan kurtulmak için paça suyu kaynatılıp suyu içilir. (Özgen 2007: 80-81)

Zafiyet hastalığının tedavisinde geleneksel tıbbın yöntemleriyle modern tıbbın yöntemleri bir arada kullanılmaktadır. Modern tıp ana şifa verici olarak düşünülürken geleneksel tıp yöntemleri de destekleyici amaçla uygulanmaktadır.

3.4.44. Hazımsızlık

Sindirim normal şekilde olmaması ve bağırsakların seyrek çalışmasına; halk arasında hazımsızlık, tıp dilinde ise dispepsi denir. Nedenleri çeşitlidir. Ağır yemekler, yemekleri gereği gibi çiğnememe, diş veya dişeti iltihapları, içki veya sigara içmek, çok miktarda çay veya kahve içmek, fazla miktarda şekerli veya unlu şeyler yemek, kansızlık, yorgunluk, sinir bozukluğu ve üzüntü hazımsızlığı doğuran nedenler arasında sayılabilir. Yemekten bir süre sonra; midede şişkinlik veya yanma hissi ortaya çıkar (www.hekimce.com). Hazımsızlık hastalığını tedavi eden özel kişiler Trabzon'da bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39)
- Keten tohumu, rezene, yeşil çay, anason ve funda çayı içilir.(K71, K72)

Adana'da hazımsızlığı tedavi eden özel kimseler bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Sancı ve hazımsızlığa karşı rezene, kimyon, anason, nane ve kekik yağları ayrı ayrı içilebilir.
- Sindirim sistemi ve mide rahatsızlıklarına kenger (yayla sakızı) çok faydalıdır. Yemeklerden sonra hazımsızlığı giderir.
- Hazımsızlık, bulantı ve kusma şikâyeti olanlara Hindistan cevizi yağı içirilirse iyi gelir.
- Hazımsızlığa karpuz iyi gelir.
- Kantaron Yağı mideye iyi gelir, yara ve yanıklara sürülür.

- Hamilelerin hazımsızlık sebebiyle oluşan sancılarını gidermek için nane, kimyon kaynatılıp içirilir. Nane – kimyon mide bulantısına da iyi gelir.
- Anason, kişniş, papatya, sinameki, hatmi sindirimi kolaylaştırır ve sakinleştirici, uyku verici özellikleri olan bitkilerdir.
- Hazımsızlığı gidermek için sodaya yarım limon ve gripin karıştırılıp içilir. (Özgen 2007: 75-76)

Konya’da hazımsızlık hastalığını tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Bu rahatsızlığın tedavi edilmesi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Aç karına kabuğu soyulmadan yenen bir elmanın veya ince ince doğranmış bir tatlı kaşığı dolusu ceviz yaprağının 500 gr. Suda kaynatılıp içilmesi hazımsızlığı giderir, bağırsak tembelliğine iyi gelir.
- Günümüzde hazmettirici olarak rezene, yeşil çay, üzerlik çayı içilmesi, “tansiyon sorunu” yoksa kekik; “tansiyon düşükse” kantaron, pelin otu, ısırgan önerilir
- Sinemaki, rezene, ada çayı, kantaron içilir.
- Sindirimi kolaylaştıran zeytinyağı ayrıca eğir kökü hazmettirici olarak kullanılır.(Çevik 2008: 75)

Hazımsızlık günümüzde de daha ziyade geleneksel tıbbın yöntemleriyle tedavi edilen bir rahatsızlıktır. Bunun nedeni hastalığa doktora gidecek kadar önem verilmemesi olarak görülebilir.

3.4.45. Karaciğer Hastalıkları

Karaciğer, diyaframın hemen altında, sağ tarafta, yaklaşık olarak 2 kilogramağırlığında koyu kırmızı renkte yumuşak bir organdır. Yaşamak için gerekli olan birçok kimyasal olay burada meydana gelir. Karaciğer hastalıklarının ortak belirtileri: Hasta, sağ böğründe ağrı hisseder. Bağırsaklarında fazla miktarda gaz vardır. Karnı şişer, anüsten çıkan gaz pis kokar. Cilt rengi ve bazen de göz akı sararır. Çarpıntı, iştahsızlık vardır. Görme ve işitme duyguları da zayıflar (www.hekimce.com) Karaciğer hastalıklarının bizim araştırma sahamızda özel bir

sağaltıcısı yoktur. Hastalığın tedavisi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemeler kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Yaban mersini günde 15 tane kuru veya yaş şekilde tüketilir.(K21)
- Turp ve enginar yenir.(K26)

Adana'da kimi karaciğer hastalıklarını sağaltan ocaklı kişiler bulunmaktadır fakat bu kişilerin yaptığı sağaltımlar bitki kökenli sağaltımlar değildir. Bitki kökenli sağaltımları gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltımlar sırasında kullanılan malzemeler yalnızca bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Hindiba taze taze yendiğinde kolesterolü düşürür.
- Kolesterolü düşürmek için tok karnına 1 kaşık havuç yağı içilirse iyi gelir.
- Avokado yaprağı çayı ve suya ceviz atıp birkaç gün beklenir. Bu su içilir.
- Kolesterolü düşürmek için zerdeçal suyu içirilir.
- Yeşil çay kolesterolü düşürür. Aç karnına içilirse daha iyi olur.
- Karaciğer hastalıklarına enginar suyu iyi gelir.
- Yüksek kolesterolü olan hastalara ceviz yemeleri tavsiye edilir.
- Ceviz kandaki kolesterol oranını kontrol altında tutar.
- Ceviz yaprağı da kaynatılıp içilirse kolesterolü düşürür.
- Harnup unu kolesterolü düşürür.
- Böğürtlen meyvesinin suyu içirilir.
- Kurtulmuş gelincik çiçekleri kaynatılıp suyu içilirse hastalığa iyi gelir.
- Kaynatılmış kiraz sapı veya kiraz kurusu sarılığa iyi gelir.
- Köyde yetişkinler sarılığa yakalandığında sarılık ocağına gidiyorlar.
- Papatya çayı sarılığın olanlara iyi gelir. (Özgen 2007: 76-78)

Konya'da karaciğer hastalıklarını tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kaynaklardan öğrendiğimize göre karaciğer iltihabının giderilmesi için; üç dört ebemcik otu yaprağı ve kökü ince ince doğranarak bir litre suda kaynatılıp aç karına içilir.
- Bir kilo karadut bir litre su ile kaynatılır. Soğuduktan sonra kevgirden geçirilir, istenen miktarda şeker ilave edilerek tekrar kaynatılır. Elde edilen şurup, ağzı kapalı olarak cam şişelerde muhafaza edilir.
- Karaciğer rahatsızlığı olan kişi, dut şurubunu sulandırarak, sabah akşam bir su bardağı içmelidir.
- Kayısı meyvelerinin en olgunları seçilir çekirdekleri çıkartılıp su ile kaynatılır. Soğuduktan sonra kevgirden geçirilerek tekrar kaynatılır (istenirse şeker atılır), marmelât yapılır.
- Karaciğer hastalıklarının tedavisi için kayısı marmelâdı kaşık kaşık yenmelidir
- ‘Siğil yaprağının’ bir yaprağı iki su bardağı dolusu suda bir-iki taşım kaynatılıp sıcak olarak aç karnına yarım çay bardağı içilirse, karaciğer hastalıklarına iyi gelir
- Karaciğer hastalıkları için aktarlar deve dikenini (eşekdikenini) tohumu satar
- Deve dikenini tohumunun kaynatılıp içilmesi aktarlarca önerilmektedir (Çevik 2008: 81-82)

Karaciğer hastalıklarının tedavisinde geleneksel tıp yardımcı/alternatif bir uygulama şekli olarak kullanılmaktadır. Ana şifa verici olarak modern tıp kabul edilmektedir.

3.4.46. İshal

İshal; dışkı olarak vücuttan atılan maddenin miktarı, sıvı içeriği ya da atılma sıklığının artmasıdır (Beers-Berkow, 2002: 865). Trabzon’da ishal olma durumunda başvuru alan özel kişiler bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kuru karanfil çiğneyip yutmak ishali geçirir yahut limon soyulup yenilir.(K78)

- Kuru kahveye limon damlatılır veya kahve şekerle yenilir. (K35, K36, K58, K59)
- Kuru kahve ve demli çay içilir.(K29, K30)
- Pirinç unu kavru olarak lapa yapıp yenir.(K21, K35, K36, K34)
- Haşlanmış patates ishali geçirir.(K35, K36, K62, K68)
- Elmayı kaynatıp şekerli içmek ishale iyi gelir.(K58)
- Nişasta yenir.(K56)

Antalya Korkuteli'nde ishali tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- İshali en kısa zamanda geçirmek için çam kabuğu kaynatılarak günde üç defa bir çay bardağı içilir. Aynı günün sonun da ishal geçecektir.
- İshalin başka bir tedavi şeklide nar kabuğu ile yapılır. Nar kabuğu suda kaynatılır günde üç defa bir su bardağı içilir. Günün sonunda hasta iyileşecektir.(Gönenç 2011: 57)

Adana'da ishal tedavisini gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Altın otu (sarı çiçekli bir bitki) kaynatılıp içildiği zaman ishal hastalığına iyi gelir. İshali önlemek için patates haşlaması yenir.
- Ayrıca ishali önlemek için demli çay içirilir.
- İshal hastalığını iyileştirmek için hastaya bir fincan nar ekşisi içirilir.
- İshali iyileştirmek için 2 – 3 kaşık kahve ile yarım limon suyu karıştırılıp yenir.
- Çam reçinesi ağızda sakız gibi çiğnenir veya toz haline getirilmiş leblebiyle karıştırılıp sabahları aç karnına yenir.
- Kavrulmuş, öğütülmüş kahve aç karnına yenirse ishal kesilir.
- İshali olana muz ve elma yedirilir.

- İshali kesmek için aç karnına iki yemek kaşığı üzüm sirkesi içilir. (Özgen 2007: 78- 79)

Konya’da ishali tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Bu rahatsızlığın tedavisinde kullanılan ilaçlar bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Çocuklara ishal durumunda ayva şurubu verilir.
- Nar kabuğu dövülüp elendikten sonra üç öğün birer kaşık hastaya verilir
- Yarım fincan keskin sirke içerisine ateş korunun üzerindeki külden üç kahve kaşığı atılarak ısıtılıp kabarmaya başlarken üzerine yarım limonu derhal sıkıp hemen aç karnına içilir.
- İshal (sürgün, ötürek) için demli çay içilir.
- Mandalina kabuğu kurutularak dövülür ve kaynatılarak suyu içilir
- Bir yemek kaşığı siyah çay, ağızda çiğnenmekte ve bir bardak su ile içilmektedir. Kuru kahvenin üzerine limon sıkılıp yenir veya sulandırılıp içilir. (Çevik 2008: 76-77)

Günümüzde de ishal hastalığının tedavisinde geleneksel tıbbın yöntemleri çok fazla kullanılmaktadır. Hastalık önemsenmediğinden doktora çok fazla gidilmemekte ve geçmişten günümüze aktarılan yöntemlerle sağaltımı yapılmaktadır.

3.4.47. Kabızlık

Kabızlık güç veya seyrek dışkılama, dışkının sert olması ya da tam boşalamama duygusudur (Beers- Berkow, 2002: 871). Kabızlığı bizim araştırma alanımızda tedavi eden özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de bitki kökenli malzemelerdir. Bölgede sağaltım şu şekildedir.

- Kabızlığa aşure yemek iyi gelir.(K2)
- Mevsiminde yenen incir bağırsakları temizler.(K2)
- Sabahları ılık su, hafif haşlanmış elma bağırsakları rahatlatır.(K31)
- Trabzon hurması bağırsakları rahatlatır.(K41, K42)
- Rezene tohumunu kaynatıp içmek kabızlığa iyi gelir.(K59)
- Elmayı kaynatıp şekersiz içmek kabızlığa iyi gelir.(K58)

- Bal kabağı yenir.(K35, K36)
- Zeytinyağı içmek kabızlığa iyi gelir.(K35, K36, K63, K61)
- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39)

Antalya Korkuteli'nde ziyaret suyuna gidilmektedir. Ancak bu uygulama bitkisel kökenli bir uygulama değildir. Bitkisel ilaçlarla yapılan tedavi için özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Kabızlık rahatsızlığını geçirmek için sabahları aç karna arı zeytinyağı içilir.
- Korkuteli'nde yetişen kayısının da kabızlık sorununu giderdiği bilinmektedir. (Gönenç 2011: 59)

Adana'da kabızlığı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kabızlığa iyi etmek için sinameki kaynatılıp içilir.
- Kabızlığı tedavi etmek için zeytinyağı içirilir ayrıca makat bölgesine de sürülür.
- Kabızlığı ve idrar zorluğu olanlar aç karnına sinameki çayı içerse iyi gelir.
- Kabızlık problemi olanlara keten yağı içirilirse kabızlığı önler.
- Kabızlığı gidermek için kayısı, kompostosu, peltesi yenebilir.
- Sıcak okaliptüs yağıyla karın bölgesine yapılan masaj kabızlığa iyi gelir.
- Kabızlık problemi olanlara armut, elma, muz yedirilmez. (Özgen 2007: 79)

Kabızlık, günümüzde de doktora gidilecek kadar ciddiye alınmayan geleneksel tıbbın sağaltma yöntemleriyle tedavi edilen bir hastalıktır.

3.4.48.Bağırsak Hastalıkları

Bağırsaklarda hissedilen şişkinlik, bağırsak gazından kaynaklanır. Nedeni, bağırsakları besleyen bezlerin yeteri kadar çalışmaması, yemek yerken fazla hava yutma veya sinir bozukluğudur (www.stetoskop.net) Trabzon'da bağırsak

hastalarını sağaltmada yeteneği olan özel kişiler bulunmamaktadır. Hastalığın sağaltımında kullanılan malzemeler bitki kokenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Aşure bağırsakları çalıştırır. (K35, K36)
- Mevsiminde her gün bir iki tane yenen incir bağırsakları temizler.(K2)
- Kuşburnu bağırsakları rahatlatır.(K2)
- Hava-civa zeytinyağında eritilir, soğuyunca içilir.(K39)

Adana'da bağırsak hastalıklarını tedavi eden özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Bölgede yapılan sağaltımlarda kullanılan malzemeler bitki kokenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bağırsak hastalıklarını, sancıyı, hazımsızlığı tedavi etmek için erek otu dövülüp kavrulur iç yağı karıştırılıp yenir.
- Kakulenin gaz giderici etkisi vardır. Kaynatılarak suyu içilir.
- Mide ve bağırsaktaki gazı alsın diye anason ayı iiriliyor. (zgen 2007: 80)

Konya'da bağırsak hastalıklarını geçiren özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Konya'da bağırsak hastalıklarını geçirmek için yapılan uygulamaların tümü bitki kokenli ilaçlarla yapılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Bağırsak gazı için 200 gr. ayvadene, 100 gr. iraz dene (anason) kurusu, 100 gr. erek otu, 100 gr. Papatya kurusu, 100 gr. küçük Hindistan cevizi rendesi, 50 gr. afıyan (haşhaş) kapsülü karışımından bir tatlı kaşığı içilmelidir.
- 250 gr. suda bir çay kaşığı dolusu kurutulmuş bobacca (papatya) ieği bir-iki taşım kaynatılıp bir süre demlenmeye bırakılır. Sıvı ılık ılık, sabahları aç karına içilirse gaz sancılarını giderir
- Bağırsak kanamalarının kesilmesi için, iki dal cicoğuk, bir litre suda kaynatılıp günde üç oğn içilir. Bitkinin taze olması tercih edilir.
- Günümüzde bağırsak gazı için lifli yapıdaki msli, keten tohumu, sinameki

- Ayvadene, iraz dene (rezene, razıyane, göz otu, meyana da denmektedir) kaynatılıp içilmekte veya hazanbel (eğir kökü) çay gibi demlenip kullanılmaktadır. (Çevik 2008: 42-44)

Bağırsak hastalıklarının tedavisinde modern tıbbı hastalık ileri düzeyde olmadıkça başvurulmamaktadır. Bu hastalık günümüzde de daha ziyade geleneksel tıbbın yöntemleriyle tedavi edilmektedir.

3.4.49. Varis

Kirli kan taşıyan damarların, fonksiyonel bozuklukları sonucu ya da kan akımının önündeki bir engel nedeniyle genişleyerek kıvrımlı bir hal almasıdır. Yüzeysel olduğu gibi derin yerlerde de varis gelişebilir. Damarların büyümesi ve şişmesine varis denir. Çoğunlukla bacağın alt kısımlarında görülür. Nedeni ayakta fazla durmak, şişmanlık, kan damarlarındaki kapakların düzensiz çalışması olabilir. Belirtileri, deri yüzeyindeki damarlar eğri, büğrü olup şişerler. Deri rengini kaybeder. Akşam saatlerinde de ayak bilekleri şişebilir. (www.stetoskop.net) Trabzon'da varisi tedavi eden özel sağıaltıcılar bulunmamaktadır. Sağıaltım esnasında kullanılan malzemeler bitki kökenli ürünlerdir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Papatya çayı içilir.(K58)

Adana'da varisi tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Varisi olanlara sinameki çayı içirilirse şişlikler inecektir.
- Varis tedavisi için sülük kullanılabilir. (Özgen 2007: 84)

Varis tedavisinde modern tıbbın yöntemlerine, geleneksel tıbbın tekniklerinden daha fazla başvurulmaktadır. Geleneksel tıp alternatif bir tedavi yöntemi olarak düşünülüp modern tıbbın tedavi sürecinde ek sağıaltım yöntemi olarak kullanılmaktadır.

3.4.50. Basür

Tıp dilinde hemoroit olarak da bilinen basür hastalığı, makattan dışarıya et sarkması olarak açıklanabilir. Zaman zaman kanamalı da olan basür, insana acı ve ağrı veren bir hastalıktır. Trabzon'da bu hastalığın özel bir sağıaltıcısı

bulunmamaktadır. Yapılan tedavilerde kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Adamotu ezilerek merhem haline getirilir ilgili bölgeye sürülür.(K29)
- Siyah kuşburnu basüre iyi gelir.(K19)
- Muşmula kaynatılır, suyu süzülür, süzülen su içilir.(K27)
- Kuru kabak çekirdeği yenir.(K74)
- Kuşburnu çayı içilir.(K46)
- Civanperçemi otu ve kantaron yağı içmek iyi gelir.(K58)
- Sarımsak yemek iyi gelir.(K58)
- Sulak arazide yetişen atkuyruğu bitkisini yemek basüre iyi gelir.(K59)

Konya'da basür hastalığını tedavi eden özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımlarda kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Günde bir dirhem pırasa tohumu, atar bir hafta kadar devam edilirse basurun iyi olduğu anlaşılmaktadır
- Kanlı basur için; 25 gram pırasa tohumu,10 gram havlıcan,10 gram şeytan boku, 5 gram reksibahri,5 gram zencefil, bunlar güzelce dövülecek, yarım kilo erimiş balın üzerine dökülüp karıştırılacak, her gün 200 gram susam yağı içildikten sonra akşam ve sabah bu hazırlanmış bu ilaçtan yenecektir.
- Bir yüğsük üzerlik tohumu, iki yüğsük gangal tohumu, bir tutam paryavşanı bir çaydanlık içinde kaynatılır, süzülerek suyundan günde bir fincan aç karna içilir. Acılığını gidermek için içine şeker konabilir
- Ebegümece su ile kaynatılır. Sonra soğumaya bırakılır. Dinlenmiş olan sudan bir kaç gün içilirse, su basurun sancısını kestiği gibi idrarı da sürdürür.
- İtburnunun kökü topraktan çıkarılır ve çaydanlıkta suyla kaynatılır. İçine şeker ve karanfil katılarak içilir. Bu bir kaç gün

tekrar edilirse daha iyi olur. Basur sancısı yanında, üşütme kaynaklı sancıya da iyi gelir.

- Yalangının  i ekleri toplanır, kurutulur ve ıhlamur gibi kaynatılarak içilir.
- Sarı saman tencerede kaynatılır. Bir tepsi içerisine boşaltılır. Hasta samanın buharına oturur.
- Pırasa tencerede kaynatılır ve buğusuna oturulur.
-  zerlik ve devedikeni yakılır, külü elenir. Elenen k l suyla karıştırılır, bulamacı ile makat birkaç kere yıkanır ( evik 2008: 44-47).

Adana'da bas r  tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Bas r n tedavisinde kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Basuru olanlara rezene  ayı ve rezene buğusu iyi gelir.
- Civanper eminin buğusu basur hastalığının rahatsızlıklarını aza indirir.
- Sinameki kaynatılır. Suyu sabah akşam içilir.
- şeftali çekirdeğinin içindeki tohumda yenirse iyi gelir. ( zgen 2007: 80)

Bas r n ilerlemediği durumlarda modern tıbbın tedavi yöntemleri kullanılmamakta, sağaltım için geleneksel tıbbın uygulamalarına başvurulmaktadır.

3.4.51. Alzeihmer

Geçmiş yaşantıyı unutma, uzun bellekli hafızayı ve kısa bellekli hafızayı olması gerektiği gibi kullanamama olarak tanımlayabileceğimiz alzeihmer hastalığının sağaltımı bitki kökenli ürünlerle yapılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Her gün 21 kuru üzüm yenir.(K41)
- Oğul otu  ayı içilir.(K58)
- Her gün bir avuç kuru üzüm yenir.(K58)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda Alzheimer hastalığı incelenmediğinden diğer bölgelerle kıyaslama yoluna gidemiyoruz. Ancak bu hastalık için modern tıbbın

sağaltma yöntemlerinin geleneksel tıbbinkinden daha çok tercih edildiğini yaptığımız gözlemlere dayanarak söyleyebiliriz.

3.4.52. Bayılma

Herhangi bir nedenden olabilecek olan bayılma durumu için Trabzon'da tedavi edici özelliğe sahip özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemelerin tümü bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bayılan soğan ve sarımsakla ayıtılır.(K42)

Diğer yörelerde bayılma durumunu tedavi etmek için başvuru alan bitkisel bir tedavi yöntemi bulunmamaktadır.

3.4.53. Böbrek Taşı

İdrarda bulunan oksalat billurlarının meydana getirdiği böbrek taşları, kum tanesi kadar olabildiği gibi pinpon topu büyüklüğünde de olabilir. Ufak taşlar böbrekten kolaylıkla çıkabilir. Büyükler ise böbreklerden mesaneye giderken şiddetli ağrılara neden olur Göğsün yukarı ve ön kısmında, kaburgaların altında, ani ve kıvrandırıcı ağrı hissedilir (www.stetoskop.net). Trabzon'da böbrek taşını tedavi eden özel bir kimse bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kiraz sapı kaynatılıp içilir.(K43)
- Maydanoz kökü ile birlikte içine limon konularak kaynatılır, her sabah bir bardak içilir bu sayede taş düşer.(K22)
- Ardiç tohumu, kısamahmut, altın otu, kış ağacı yaprağı, kaynatılır içilir.(K58)
- Mısır püskülünün suyu içilir.(K71, K72)

Adana'da böbrek taşını tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Hastalığın sağaltımında birden fazla yöntem kullanılmaktadır. Bitkisel ürünlerle de sağaltılabilen bu hastalığın tedavisi şu şekildedir.

- Hatmi otu tohumları içilirse böbrek taşlarını düşürür.
- Papatya sarılığı ve idrar zorluğunu giderir, baş ağrısını keser, böbrekte kumları döker.

- Hatmi çiçeğinin tohumları çay şeklinde kaynatılıp içilirse böbrek taşları düşer.
- Böbrek kumu ve taşını düşürmek için avokado yaprağı çay gibi demlenip içilir.
- Böbreklerdeki taş ve kumu düşürmek idrar yolları iltihabını tedavi için, birer tutam altın otu, avokado yaprağı, mısır püskülü 3 – 4 bardak suyla kaynatılır. Bu çay her gün içilir.
- Aşlama (meyan kökü) haşlanıp sıcak ya da soğuk suyu içilirse böbreklerdeki kumu döker.
- Böbrek taşı olanlara papatya çayı iyi gelir.
- Böbrek taşını düşürmek için gilâburu meyvesi yenilir ya da suyu içilir suyu içilir.(Özgen 2007: 86-87)

Konya'da da böbrek taşını düşürebilen özel sağaltıcı kişiler bulunmamaktadır. Bitkisel yolla yapılan tedavileri de olan bu hastalığın yöredeki tedavisi şu şekildedir.

- Kekik çiçekte iken toplanır. Gölgede kurutulur. Haşlanmadan önce soğuk suyla yıkanan bir avuç kekik, bir litre suda çay gibi demlenir. Hasta, soğuk veya sıcak olarak içer. Bir hafta içilirse daha iyi geldiği söylenir.
- Arpa tanesi, iğde, mısır püskülü ve maydanoz birlikte çay şeklinde hazırlanır ve içilir.
- Böbrek ve idrar yolu hastalıklarının tedavisi için bir çay bardağı arpa üç litre su ile kaynatılır ve ılık olarak sabahları aç karına içilir
- Bir litre suda bir mısırın kurumamış püskülü kaynatılır. Demlendikten sonra içilen sıvı, böbrek iltihaplarına iyi gelir (Çevik 2008: 50-51).

Antalya Korkuteli'nde de böbrek taşını düşürebilen, sağaltabilen özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Böbrekteki taşı düşürmek için ayrıkotu ve baklanın kök kısımları kaynatılıp soğutulur. Kaynatılan bitki köklerinin suyu aç karna içilir. On beş gün boyunca içilen bu ilaç böbreklerdeki taşların erimesini sağlayacaktır. Böylelikle böbrek taşları yok olacaktır (Gönenç 2011: 52)

Günümüzde böbrek taşı olan kimseler öncelikle çareyi modern tıpta aramakta, modern tıbbın yöntemlerinin yanı sıra da geleneksel tıbbın sağaltma uygulamalarını gerçekleştirmektedirler.

3.4.54. İdrar Yolu İltihabı

İdrar torbası iltihabı; idrar yolları taşı, belsoğukluğu veya eklem hastalıklarının neden olduğu bir hastalıktır. İdrar yollarında acıma hissedilir (www.stetoskop.net) Trabzon'da bu hastalık için özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Papatya çayı demlenir içilir.(K48)
- Soğan suyu içilir.(K40)
- Mısır püskülünün suyu içilir.(K31, K58, K71)
- Kiraz sapı kaynatılır suyu içilir.(K58)

Adana'da bu hastalık için özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Ancak kimi sağaltımlarda hayvansal ürünler de kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Keten tohumu mesane ve böbrek iltihabını temizler.
- Böbrek hastalıklarında ve idrar yolları iltihaplanmasında kaynar suya 3 – 5 tutam altın otu atılır. 5 dakika kadar demlenir. Sabah akşam içilir.
- Sütün içine gül yaprağı atılır, kaynatılır, buharında oturulursa idrar yolu iltihabına iyi gelir.
- Maydanoz buharı iltihap söküçüdür.
- İdrar yolları iltihabını gidermek için zerdeçal çayı içirilir.

- Böbrek iltihabı ve sancısı olanlara keten tohumu dövülüp, balla karıştırılıp yedirilirse iltihap kurur, sancı kesilir. (Özgen 2007: 85-86)

Konya’da bu hastalık için özel bir sağıaltıcı bulunmamaktadır. Sağıaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Ancak kimi sağıaltımlarda hayvansal ürünler de kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Kaynakların verdiği bilgiye göre idrar söktürmede ahududu çok kullanılmaktadır.
- İdrar yapamama veya böbreklerde taş olması durumunda arpa, mısır püskülü, ayırık otu hep birden veya ayrı ayrı kaynatılmakta, birer fincan hastaya aç karına içirilmektedir.
- Yüz gram kuru üzüm çekirdeğı, dibekte güzelce dövülüp on gram karabiberle karıştırılarak nohut büyüklüğünde hap yapılmakta ve haplar günde üç defa aç karna birer tane alınmaktadır.
- Yoğurdun yeşil suyu; mısır püskülü veya paralıyonca ile kavun çekirdeğı kaynatılıp içilmektedir.
- İdrar yolu hastalıklarının tedavisi için bir çay bardağı arpa üç litre su ile kaynatılır ve ılık olarak sabahları aç karına içilir
- 250 gr. suda bir çay kaşığı dolusu kurutulmuş bobacca (papatya) çiçeğı bir-iki taşım kaynatılıp bir süre demlenmeye bırakılır. Sıvı, ılık ılık, sabahları aç karına içilirse idrar tutukluğunu tedavi eder
- Taze develem çok çok yaprağı ve sapının bir tutamı, bir litre suda kaynatılarak içilirse, yöre halkının ‘sidik zoru’ olarak adlandırdığı idrar yapma güçlüğüne iyi gelir İdrar yolu hastalıkları ve iltihabının giderilmesi için; üç-dört ebemcik otu yaprağı ince ince doğranarak bir litre suda kaynatılıp aç karına içilir
- Bir litre suda bir mısırın püskülü kaynatılır.
- İdrar yollarını açmak için maydanoz veya ısırğan otu kiraz sapı “bir haftada iltihabın verdiği ağrıyı giderir” veya pıtırak otu çay gibi kaynatılıp içilmekte ayrıca böğürtlen yaprağından yapılan çay içilmektedir. (Çevik 2008: 76)

İdrar yolları rahatsızlıklarının tedavisinde geleneksel tıbbın yöntemleriyle modern tıbbın yöntemleri bir arada kullanılmaktadır.

3.4.55. Kısırlık

Bir kadının doğurganlık yeteneğinin olmaması durumu ya da erkeklerdeki spermin dölleme yeteneğine sahip olmaması durumuna kısırlık denmektedir. Trabzon'da kısırlığı tedavi eden kişi Nihat Kastan'dır. Kastan'ın yapmış olduğu tedavi bitkisel ilaçlarla yapılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir kilo kestane balı, 25 tane limon, 10 tane köy yumurtası 100gr ısırgan tohumu bir arada pişirilir bir ay boyunca kullanılır, eğer gebe kalınmazsa bir ay daha aynı ilaç hazırlanır ve kadın tarafından içilir.(K2)
- Kadın da erkek de bol bol nohut yer, demir zanası(denizde olur) ile küllük(denizde yaşan kabuklu) yenir.(K31)

Trabzon'da kısırlık tedavisi yapan diğer bir sağaltıcımız da Asiye Esmer'dir. Sağaltıcımızın kısırlık tedavisi şu şekildedir.

- Şap, içine bir diş sarımsak ezilir, gazla beze koyulur, rahim ağzına yerleştirilir, bu uygulamadan sonra rahim çocuk tutar.(K82)

Adana'da kısırlığı tedavi eden ocaklı kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin yapmış olduğu uygulamaların bazıları bitki kökenli ürünlerle yapılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Çocuğu olmayan kadının hamile kalması için ocaklı Ayşe Gülçiçek kadının göbeğini çeker, kuru üzüm ve çörek otunu ezip iç yağı ile karıştırıp kadının karnına sarar. Bu şekilde yumurtalıklarda sıkışmış kaslar gevşetilir.
- Kısırlık ocağı Fatma Ketre yaptığı ilaçlarla on beş sene boyunca çocuk sahibi olamayan bir çifti çocuk sahibi etmiş. Erkek kısırlığını tedavi için hazırladığı ilaç şöyledir. Ekşi ve tatlı nar sıkılıp karıştırılarak kaynatılır. Hazırlanan bu şuruptan kısır erkek her gün aç karnına bir bardak içer. Bunun yanında zeytinyağıyla göbeği ovalayarak düzeltir.

- Böğürtlen kökü kuru soğan kabuğu ile birlikte kaynatılır. Suyu kısır kadınlara gebe kalması için içirilir.
- Çörek otu sarımsakla birlikte bir çikın yapılır ve çocuğu olmayan kadının dölyolundan içeri sokulur. (Özgen 2007: 91-93)

Kısırlılığın tedavisinde modern tıbbın yöntemleri de geleneksel tıbbın yöntemleri de aktif bir şekilde günümüzde de kullanılmaktadır.

3.4.56. Kabakulak

Kulağın alt kısmında olan şişkinlik yapan bir hastalıktır. Trabzon'da bu hastalığın özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımlarda bitki kökenli maddelerin yanında hayvansal ürünler de kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Karayemiş yaprağı ısıtılarak şiş bölgeye sarılır.(K11)
- Karayemiş yaprağı ısıtılarak bezle kulağa sarılır, yıkanmamış koyunyünü de ağrıyan kulağa sarılır.(K79)
- Bal kabağı haşlanır kulağa sarılır.(K77)
- Arap kabağının ciğerisiyle(içi) beraber kulağa sarılır.(K43)
- Aspirin zeytinyağlı bezle kulağa sarılır.(K39)
- Küçük kaktüs bitkisinin suyu kulağa damlatılır.(K33, K71)
- Kabak ısıtılır sarılır. (K72)

Konya'da kabakulak hastalığını bitkisel ilaçlarla sağaltan özel kişiler bulunmaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzeme bitki kökenli bir malzemedir. Tedavi şu şekildedir.

- Dağda yetişen yaban (dağ) eriği az miktarda bir suda haşlanıp çekirdeğiyle beraber boğaza sarılmakta şişlik hemen inmekte ve ağrısız atlatılmaktadır. (Çevik 2008: 77)

Eski dönemlerde dinsel-büyüsel tedavi yöntemiyle sağaltılan bu rahatsızlık için günümüzde çoğunlukla doktora başvurulduğundan eski uygulamalar çok fazla görülmemektedir.

3.4.57. Guatr

Tiroit bezinin büyümesi sonucu ortaya çıkan ve boynun ortasında, yutkundukça aşağı yukarı hareket eden şişlikle kendini belli eden bu hastalığa guşa veya cedre de denir. Tıp dilindeki adı storumadır. Guatr, özellikle geceleri nefes darlığı yapar. Bazen de rahatsız edici öksürüklere neden olur. İki çeşit guatr vardır. Basit guatr: Bu çeşit guatrda tiroit bezi balon gibi şişer. Nedeni alınan iyodun yetersiz olmasıdır. Dağlık bölgelerde oturanlarda, ergenlik yaşlarında ve hamilelerde çok görülür. En sık rastlanan çeşidi yumrulu guatrdir. Bu çeşit guatrda, tiroit bezinin iki yanında kabarıklık veya üzüm salkımını andıran şişlikler görülür (www.saglikplatformu.com). Trabzon'da guatrı sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltmada kullanılan malzeme yalnızca bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Yulaf unu çorbası, tere otu ve keçiboynuzu yemek guatra iyi gelir.(K58)

Adana'da guatrı sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltmada kullanılan malzeme yalnızca bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Tere tohumu kaynatılıp suyu içilir ya da yenirse guatra iyi gelir.
- Kaya koruğu da denilen deniz yosunu guatr hastalığına iyi gelir. Turşusu kurularak da yenilebilir.
- Aktarlarda satılan denizkadayıfı guatr hastalığına iyi gelir. Denizkadayıfı sütle kaynatılıp 15 – 20 gün boyunca içilirse guatrı tedavi eder. (Özgen 2007: 121)

Konya'da guatrı sağaltan özel bir sağaltıcı kişi bulunmamaktadır. Yapılan sağaltmada kullanılan malzeme yalnızca bitki kökenli ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Taze siğil yaprağı otu yıkandıktan sonra havanda ezilerek lapa haline getirilir. Temiz bir bez üzerine yayılarak guatrın üzerine sarılır.

- Günümüzde tere tohumu kullanılır; tere bolca yenir ayrıca tere tohumu, toz şekere karıştırılıp yenir; turunç kaynatılıp yenir (Çevik 2008: 74)

Guatr hastalığı için modern tıbbın tedavi yöntemleri geleneksel tıbbın sağaltım yöntemlerinden daha fazla tercih edilmektedir. Geleneksel tıbbın uygulamaları alternatif olarak kullanılmaktadır.

3.4.58. Şeker Hastalığı

Tıp dilinde diyabet olarak adlandırılan hastalığın nedeni, vücudun şeker yakımındaki bozukluktur. Trabzon'da bu hastalığı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Taze dut yaprağı çiğnenerek yenilir.(K14)
- Olmamış karayemiş ve olmamış dut yenir.(K13)
- Likarba(yaban mersini) ile yaban elması karıştırılıp yenir. Ağaçlarda yetişen buruç da iyi gelir.(K5)
- Karayemiş ve mayhoş erik yenir.(K7)
- Karayemiş çekirdeğinin içi yenilir. Damar otu kaynatılarak suyu içilir. Çörek otu aç karnına yoğurt veya suyla içilir.(K7)
- Karayemiş yaprağı kaynatılır içilir.(K41, K48)
- Ekşi lapaza kökü çiğnenerek suyu yutulur(K51)
- Kışlık küp armudunun suyu içilir.(K51)
- Yer elması, 1 kilo tuzsuz zeytin, 1 kilo keçiboynuzu 3 litre suyla 1 litre su kalana kadar kaynatılır, her sabah bir çorba kaşığı içilir.(K35, K36)Karayemiş çekirdeği yenir.(K41)
- Kaya tuzu, tere tohumu kereviz tohumu ceviz yağıyla karıştırılır ezilir, dıştan sürülür.(K33, K71)
- Ligarba yaprağı yemek şeker hastalığına iyi gelir. (K23, K63)
- Meşe yaprağından çay yapılır her sabah içilir. (K65, K66)
- Armut ağacı burucunu yemek şeker hastalığını bitirir. (K67)

Adana'da bu hastalığı tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Şeker Hastalığında şekeri düşürmek için greyfurt meyvesi yenilir veya suyu içilir.
- Şekeri düşürmek için dut kurusu, nar ekşisi murt yaprağı haşlanıp yenilir. Semizotu da karıştırılabilir.
- Nar suyu, nar ekşisi şekeri düşürür.
- Aç karnına içilen bir kaşık çörek otu yağı şekeri düşürür.
- Şeker hastalığı olanlara civanperçemi suyu içirilir.
- Şeker hastalarına tok karnına hibiskus yedirilirse şekeri düşer.
- Şeker hastalığını tedavi için hastaya zeytin yaprağı kaynatılıp içirilir.
- Şeker hastalarına greyfurt suyu içirilirse şekeri düşürür.
- Acı badem şekeri düşürür.
- Şeker hastalığına murt bitkisi kaynatılıp içilirse iyi gelir. Ayrıca şeker hastalığına kekik veya ısırgan kaynatılıp suyu içilirse iyi gelir.
- Şeker hastalığına nar ekşisi faydalıdır. Nar ekşisi gibi ekşi gıdalar şekeri düşürür. (Özgen 2007: 122)

Konya'da şeker hastalığını tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Şeker hastalığı için "Hıyar (salatalık) dereceyi düşürür, mücerreptir" denilmektedir. Acı badem üç tane sabahları ve üç tane de akşamları aç karnına yenmektedir.
- Bir miktar termiye, kahve tavasında kavrulur, değirmende çekilir ve elde edilen tozdan sabahları aç karnına bir kahve kaşığı alınmakta veya sabahları aç karnına bir kahve kaşığı susam yağı içilmektedir. Kan ve idrarda şekerin normale döndüğü iddia edilmektedir.
- Kökleri ile birlikte, sabahın erken saatlerinde topraktan çıkartılan haşhaş otu, yıkanıp temizlendikten sonra bıçak kullanmadan elle parçalanır, saf zeytinyağı ve limon ilave edilerek yapılan salata şeker hastalığına iyi gelmektedir.

- Şeker hastalığı tedavisinde; ilkbaharda toplanan henüz çiçek açmamış bal otları, kökleriyle birlikte kaynatılıp içilir. Kaynatma işleminde, bir kök bal otu için yarım litre su yeterlidir
- Boy tohumu ezilerek un haline getirilir. Her sabah aç karına bir tatlı kaşığı un, bir bardak suda eritilerek içilir.
- İnce ince doğranmış bir tatlı kaşığı dolusu ceviz yaprağı 500 gr. suda kaynatılıp içilir.(Çevik 2008: 113-114)

Günümüzde şeker hastalığı modern tıbbın yöntemleriyle tedavi edilmekte, geleneksel tıbbın yöntemleri alternatif şifa vericiler olarak kullanılmaktadır.

3.4.59. Kanser

Kanser; anormal vücut hücrelerinin kontrolsüz bir sekide üremeleri ile meydana gelen bir hastalıktır. Kısaca vücutta meydana gelen kötü tümörlere kanser denir. Trabzon'da kanseri tedavi eden özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir ve sağaltım şu şekildedir.

- Isırgan otu mısır unu ile yemek yapılıp yenir.(K8)
- Isırgandan yemek yapılıp yenir.(K69, K70, K71, K37)
- Siyah kuşburnu kanser tedavisinde kullanılır.(K19)
- Kükuru üzümü kansere iyi gelir.(K58)
- Keçinin ve yılanın yediğini yiyen kanserden kurtulur. (K70)

Adana'da kanseri tedavi eden özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir ancak bazı sağaltımlarda hayvansal bir ürün olan bal da kullanılmaktadır. Yörede sağaltım şu şekildedir.

- Yeşil çay kansere karşı korur, kilo verdirir, kolesterolü düşürür.
- Isırgan otu kaynatılıp suyu içilir ve tohumu balla karıştırılıp yendiği takdirde kanserin her türüsüne faydalıdır.
- Hücre yenileme özelliği olan ısırgan otu sabahları aç karına balla yenirse kansere iyi gelir.
- Kanserden korunmak için yeşil çay içilebilir.
- Zakkum bitkisi demlenip suyu içilirse kansere iyi geleceğine inanılır.

- Fındık ve fındık yağı tüketmenin de kansere iyi geleceğine inanılır.
- Isırgan otu çay gibi demlenip içilirse kansere iyi gelir.
- Isırgan tohumu dövülüp balla macun yapılır. Her gün bu karışım yenildiğinde kanser hastalığına iyi gelir. Eğer hastalık yeni başlamışsa bu karışımla tedavi edilebilir.
- Rum dudu kanser hastalarına iyi gelir.
- Isırgan otu, kansere iyi gelir, hücre yeniler. (Özgen 2007: 123-124)

Konya yöresinde, kanseri tedavi eden özel bir sağıltıcı bulunmamaktadır. Sağıltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenlidir ve sağıltım şu şekildedir.

- Mart ve nisan aylarında toplanılan gövelekler gölgede kurutulur. Havanda dövülerek toz haline getirilir. Bu tozdan hazırlanan çay sabahları aç karına, balla karıştırılarak içilirse bölgede 'şirepençe' denilen kansere iyi gelir.
- On beş bitki karışımından özel terkip yapılmaktadır.
- Böğürtlen kökü, ısırgan otu ve çörek otu tohumu içilmektedir (Çevik 2008: 80)

3.4.60. Sarılık

Bir karaciğer rahatsızlığı olan sarılığın Trabzon'da özel bir sağıltıcısı bulunmamaktadır. Sağıltım sırasında kullanılan malzemeler ana olarak bitki kökenlidir ancak, bazı uygulamalarda hayvansal bir ürün olan yoğurt da kullanılmaktadır. Sağıltım şu şekildedir.

- Çivit ve limon karıştırılıp ayazda birkaç gün bekletildikten sonra içilir.(K62)
- Yaban kavunu koklatılır.(K41)
- Haşlanmamış elmanın içiyle kabuğu arasında bir zar vardır onu sıyracaksın kaynatacaksın, suyundan sabah aç karına bir bardak içeceksin, sarılığı söker atar.(K48, K49)
- Acı kavun, şahter otu, yoğurt otu, lavanta, karahindibağ, deve diken, zerde çal kaynatılır suyu içilir.(K58)

- Mısır tanelerini pişirip çıplak çocuğun üstüne çarşaf serip döküceksin, bu uygulamanın da sarılığı geçireceğine inanılır. (K61)

İncelediğimiz diğer yörelerin çalışmalarında sarılık hastalığının bitki kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavisi bulunmamaktadır. Günümüzde ilerlememiş olan sarılık hastalıkları için geleneksel tıbbın yöntemleri kullanılmaktadır.

3.4.61. Yanık

Trabzon'da yanıkların sağaltıcısı Salih Yılmazdır ancak Yılmaz'ın yaptığı sağaltmalar bitkisel ilaçlarla yapılmamaktadır. Bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltımlar şu şekildedir.

- Kantaron yağı ve zeytinyağı sürülür.(K58, K59)
- Üzerine elma ezip konulduğunda da yara iyileşir.(K58)Zeytinyağı sürülür.(K31, K32, K33, K62, K64)

Konya yöresinde yanığı tedavi eden özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Konya'da bitki kökenli ilaçlarla yapılan yanık sağaltımları şu şekildedir.

- Çekirdekli siyah üzüm tahta üzerinde oklava ile iyice ezilir. Ezilen üzüm temiz bir bez üzerine, yarım santim kalınlığında döşenir. Yanık üzerindeki deriler, makasla temizlendikten sonra, hazırlanan muşamba yanık üzerine sarılır ve yakısı alınır. Salça ve diş macunu sürülür, yanan yere buğday unu konarak, yanığın zehirli suyu alınır.
- Zeytinyağı, aynı miktardaki kuyu suyu ile karıştırılıp yanık yere sürülür.
- Birinci derece yanık ve güneş yanığına iyi geldiği düşünülen kakao, susam yağı, kantaron yağının üçü bir sürülür. (Çevik 2008: 119-120)

Antalya Korkuteli'nde yanığı sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımlarda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Yörede yanık tedavisi şu şekildedir.

- Birincisi pıynar ağacının köküyle yapılan tedavi şeklidir. Pıynar ağacının kökündeki kırmızı bölgeden bir iki kilo kadar çıkarılarak kurutulur, kuruyan kök parçaları havanda dövülüp toz haline getirildikten sonra kaynatılır. Kaynatılan ilaç yanığın üstüne dökülür. Bu tedaviden birkaç gün sonra yanık bölge iyileşir.
- Yanıklarda başka bir tedavi şekli de arpa ile yapılır. Arpa havanda dövülür. Un haline gelen arpa tozu yanık yerin üstüne dökülür. Bu işlemden sonra bir hafta içinde yanık yok olur.
- Yanan yere arı zeytinyağı sürülüp yaranın üstü temiz bir bez ile kapatıldığı zaman birkaç gün içinde yanık olan bölgede hızlı bir iyileşme olduğu da bilinmektedir (Gönenç 2011: 55-56).

Yanık tedavisi için günümüzde modern tıbbın ilaçlarıyla, geleneksel tıbbın sağaltım yöntemleri bir arada kullanılmaktadır. Geleneksel sağaltım yöntemleri tamamen terk edilmiş değildir.

3.4.62. Et Kesilmesi

Herhangi bir kesici aletle eti kesme durumunda yapılan sağaltımları Trabzon'da gerçekleştirirken özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltımda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Kesilen bölgenin kanını durmak için kırmızı başak otu ezilerek kanı çıkarılır ve bu su yaraya sürülür.(K53)
- Tütün kesik üzerine basılıp bağlanır.(K54)
- Yosuna idrar yaptırılır ve yaranın üzerine sarılır.(K54)
- Tütün, sırgan(ısırgan), sigara külü basmak kanamayı durdurur.(K57)
- Kantaron yağı sürülür.(K37, K38, K31)
- Yilandili otu ve kına iyi gelir. (K53, K32)

Konya yöresinde, et kesilmesi halinde tedaviyi gerçekleştirirken özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltımda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Zeytinyağı, kantaron yağı ve kudret narının kesikleri hızla kapadığı düşünölmektedir. (Çevik 2008: 86)

Antalya Korkuteli'nde, et kesilmesi durumunda sağaltımı yapan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltımda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Kanayan yaraların kanını durdurmak için yaranın üstüne arı zeytinyağı bir pamuk parçasına dökölerek bastırılır. Bu işlemde hemen sonra kanama damardan dâhi olsa durur (Gönenç 2011: 56).

Et kesigi yara çok derin olmadığı sürece dikkate alınan, tedavisi için doktora başvuru bir rahatsızlık değildir. Günümüzde de bu rahatsızlık geleneksel tıbbın imkân ve yöntemleriyle tedavi edilmektedir.

3.4.63. Cilt Güzelliği

Trabzon'da cildi güzelleştiren özel tedaviler yapan geleneksel tıpcı ya da halk hekimi diyebileceğimiz türden kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımda kullanılan malzeme bitki kökenli bir malzemedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Her sabah ısırgan çayı içmek yüzü güzelleştirir cildi gerer.(K2)

Adana'da cilt sağlığını güzelliğini sağlayan, bu türden ilaçlar hazırlayan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımda kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Ancak kimi sağaltımlarda hayvansal bir ürün olan bal da kullanılmaktadır. Hasta kişi kendi sağaltımını kendi yapabilmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Yıpranmış ciltlerde, kuruluğun ve kırıxlıkların giderilmesi için banyodan sonra ıslak vücuda jojoba yağı sürölürse iyi gelir.
- Ciltte oluşun lekeleri yok etmek için her gün düzenli olarak buğday yağı sürölür.
- Bronz bir ten ve doğum öncesi ve sonrası çatlakların giderilmesi için kakao yağı çok etkilidir.

- Ciltteki sivilce, akne ve sarkıklıkları gidermek için o bölgelere portakal yağı sürülür.
- Selülit, cilt kırışıklıklarına buğday yağı ile masaj yapılır.
- Püren (çalı gibi bir bitkidir) cilt hastalıklarında kullanılır. Yaprakları toplanıp kurutularak ya da taze olarak kullanılır.
- Cilt bakımı için sarıpatatya çayı içilebilir ya da pamukla cilde sürülerek kullanılabilir.
- Ginseng bitkisi çay gibi demlenip içildiğinde veya tohumu dövülüp balla macun yapıp yenildiğinde yaşlanmayı geciktirir. Ginsengin hücre yenileyici özelliği vardır. Ayrıca afrodisyak etkisi de vardır.
- Hamilelikte oluşan karın çatlaklarını önlemek için her gün karın bölgesine badem yağı sürülür.
- Kayısı yağı her gün cilde sürülür. Nemli ıslak cilde pamukla sürülür.
- Aynı sefa çiçeği kurusu sıcak suda demlenip içilir ya da vazelin karıştırılıp cilde sürülür.
- Selülit tedavisinde susam yağı ile yapılan masajlar etkin sonuçlar vermektedir.
- Ceviz yağı kuru ciltleri besleyici özelliği vardır, saç diplerini besler.
- Mersin Yağı yağlı, iltihaplı, tahriş olmuş ciltlerde kullanılır, gerginliğe ve uykusuzluğa iyi gelir.
- Cilt güzelliği için her akşam iki kaşık süzme yoğurt ile iki kaşık bal karıştırılıp yüze sürülür. 15 dakika bekletilip yıkanır.
- Cilt güzelliği için her gece yatmadan önce yüz ve boyun gül suyuna batırılmış pamukla silinir.
- Yağlı ciltlerin temizliği için her akşam yüze elma sirkesi sürülür.
- Cilt güzelliği için yüze salatalık kabukları ya da dilimleri koyulup yarım saat bekletilir.
- Ellerin yumuşak ve güzel olması için meyve, sebze soyulduktan, doğrandıktan sonra eller hemen yıkanmaz. Meyve ve sebze özleri el derisini yumuşatır. (Özgen 2007: 44-46)

Daha çok kadınların ilgi alanına giren cilt güzelliği meselesinde günümüzde klinik şeklinde iş yapan güzellik merkezleri bulunmaktadır. Ancak bu güzellik merkezleriyle birlikte geleneksel tıbbın yöntemleri de aktif bir biçimde kullanılmaktadır.

3.4.64. Sinir Hastalıkları

Eski zamanlarda insana kötü ruhların musallat olması şeklinde tanımlanan sinir hastalıklarının Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında bitkisel ilaçlarla hayvansal ilaçlar bir arada kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Arı sütü, orijinal çiçek poleni karıştırılıp, suyu sabah akşam bir ay içilir. Bu karşım içildiği sürece sigara kullanılmaz.(K77, K74)
- Sarı kantaron, melisa, kedi otu, lavanta, şerbetçi otu çayları içilir.(K34, K71)
- Kantaron çayı, melisa çayı içilir.(K58)

Adana'da sinir hastalığının özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında bitkisel ilaçlarla hayvansal ilaçlar bir arada kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Gerginlik, uykusuzluk ve strese karşı mersin yağıyla yapılan masaj iyi gelir.
- Papatya ve oğul otu (melisa) ile hazırlanan bitki çayının sakinleştirici etkisi vardır, stresi azaltır.
- Unutkanlığı ve hafif şizofreni tedavi etmek için "günlük" dövülüp bala karıştırılıp günde birkaç kaşık yenir.
- Biberiye bitkisi çayı sinir sistemi ve beyin rahatsızlıklarına iyi gelmektedir.
- Yoğun stres yaşayanlara lavanta çiçeği buğusu iyi gelir. Kurusundan çayı yapılabilir. (Özgen 2007: 81)

Konya'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler bitki kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Uykusuzluk çeken kişinin, haşhaş kapsülü tozunun bir litre kaynar suya karıştırılmasıyla oluşan buhara eğilip ağızdan ve burundan nefes alıp verirse rahatladığı, gevşeyip tatlı bir uykuya daldığı belirtilmektedir.
- Elma gece yatmadan evvel yenirse veya beş-altı kurutulmuş üzerlik meyvesi, beş fincan suyla kaynatılarak içilirse insanı rahatlatır, uykusunu getirir.
- Limon otu, anason yağı, portakal yağının içilmesi önerilir (Sinop 2007). Ayrıca üzerlik meyvesi, oğul otu, okaliptüs, karabaş otu, kantaron çiçeği içilir (bir veya ayrı) veya bunların yağı küp şekere damlatılıp yenilir. (Çevik 2008: 98)

Sinir hastalıklarının sağaltımında modern tıbbı başvurulduğu gibi geleneksel tıbbın sağaltım yöntemlerinden de yararlanılmaktadır. Hatta bu iki sağaltım tekniğinin birbirine paralel bir kullanım içerisinde olduğu görülmektedir.

3.5. Hayvan Kökenli Emlerde Yapılan Sağaltmalar

3.5.1. Baş Ağrısı

Baş ağrısı önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, herhangi bir sebepten olabilen bir ağrıdır ve kişide performans düşüklüğüne yol açmaktadır. Trabzon'da bu hastalığı hayvansal ilaçlarla sağaltan bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Bu tür sağaltmalarda kullanılan malzemeler hayvanın ya tamamı ya da vücudunun bir bölgesidir. Baş ağrısını geçirmek için kullanılan hayvan alabalıktır ve sağaltma sırasında balığın tamamı kullanılır. Sağaltım şu şekildedir.

- Alabalığın büyüğü su dolu kavanoza konulur, kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K32)

İncelediğimiz tezlerde baş ağrısı için kullanılmış olan hayvan kökenli bir ilaca rastlamamış bulunmaktayız. Baş ağrısı bu bölgelerde ve Anadolu genelinde bitki kökenli ilaçlarla yahut dinsel-büyüsel yöntemlerle tedavi edilmektedir.

3.5.2. Karın Ağrısı

Trabzon'da bölge fark etmeksizin ağrılar için yapılan uygulamaların hepsi birbirinin aynıdır. Karın ağrısını hayvan kökenli ilaçlarla sağaltmada da başvurulan özel bir kişi yoktur. İlaç hastanın kendisi ya da herhangi biri tarafından da yapılabilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Alabalığın büyüğü suya konulur kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K32)

Araştırma alanımızın dışında kalan ancak mukayese etmek için incelediğimiz diğer tezlerde karın ağrısını geçirmek için uygulanan hayvan kökenli tedavi yöntemleri bulunmamaktadır. Bu türden bir ağrı için o bölgelerde bitki kökenli ilaçlar kullanılmaktadır.

3.5.3. Yel Girmesi

Sırt bölgesinde, omuz ile kürek kemiği arasında giren ağrıdır. Genellikle ağrıyan bölgelerde sertleşmeler olur. Hastalığın tedavisi için Trabzon'da özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzeme alabalık ve arıdır. Tedavi şu şekildedir.

- Alabalığın büyüğü suya konulur kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K32)
- Ağrıyan yere 3-4 tane arı vurdurulur ağrı geçer.(K42, K63, K66)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda yel girmesiyle ilgili hayvansal ilaçlar kullanılarak yapılan uygulamalar olmadığını görmekteyiz. Bu bölgelerde yel girmesi durumunda kişiye bitki kökenli ilaçlarla yapılan tedavilerle şifa verilmeye çalışılmaktadır.

3.5.4. Yara

Yara, keskin bir nesneyle yahut vücudun herhangi bir yerini bir yere çarpmakla oluşan deri üstünde oluşan, oyuk, gedik yahut yarıklara verilen genel isimdir. Trabzon'da yaralanan yerleri temizlemekle görevli özel kişiler yoktur. Tedavi sıradan kişiler tarafından yapılabilmektedir. Kullanılan malzemeye hayvansal ürünlerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Mandanın pisliği beze koyulur, yaraya sarılır, sabaha geçer.(K41)
- Yumurta ve yoğurt sürülür.(K13, K17, K81)

Konya'da da yaralanan kişiye tedavi eden özel kimseler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında hayvanlarla birlikte bitkisel araçlar da kullanılmaktadır. Eskiden yaralanmalar için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Bir şişeeye zeytinyağı ve bunun içine fare yavruları konursa, bu yavruların zeytinyağı içinde erimesiyle bir merhem elde edilir. Bu merhem herhangi bir yaraya sürülürse yaranın mutlaka iyi olacağı sanılır.
- Vücutta kalan kurşuna sıçan ls sarılırsa kurşunun çıkacağına inanılır (evik 2008: 121).

Adana'da yaralanmalardan sonra hayvan kökenli ilaçlarla gerçekleştiren tedaviler için özel kişiler bulunmamaktadır. Bu türden bir rahatsızlığın tedavisinde kullanılan malzeme de hayvansal bir ürün olan yumurtadır. Tedavi şu şekildedir.

- Yumurta zarı yaraya sarılınca, mikrobunu iltihabını eker, çabuk iyi eder. (zgen 2007: 39)

Yaralanma durumlarında geleneksel tıp sağaltımları içerisinde en çok kullanılanının bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltımlar olduğunu görüyoruz.

3.5.5. Dolama

Dolama; el parmaklarının tırnak bölgesindeki bölgesindeki yumuşak kısımlarının, bazen de kemiğin iltihabından ileri gelen ağrılı şişliktir. (www.nkfu.com) Hastalığa sahip kişiye oldukça ağrı ve acı veren bu hastalığın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı yoktur. Sağaltım sıradan bir kişi tarafından yapılabilmektedir. Sağaltım esnasında kullanılan malzeme de hayvanı bir üründür. Sağaltım şu şekildedir.

- Kuyruk yağıyla sarılır.(K34)

Konya'da dolama hastalığını tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Hastalığın sağaltılması sırasında sağaltıcı, hayvan pisliği kullanmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Dolama denilen iltihaplanmalarda köpek pisliği yaraya sarılır, bir gece bekletilir. Böylece yaranın deşilmesi sağlanır (Çevik 2011: 69).

Dolama olan parmaklar için yapılan tedavilerin, kendi çalışma alanımızda ve incelediğimiz tezlerde daha ziyade bitkisel yöntemlerle gerçekleştiğini görmekteyiz. Ayrıca özellikle çalışma sahamızda, dolamanın sağaltımında, geleneksel tıbbın modern tıptan daha çok tercih edildiğini söyleyebiliriz.

3.5.6. Çıban

Derideki kıl keseleri veya bezlerinin hastalanması sonucu ortaya çıkan sızıntılı, ıslak kabarcıklara çıban denir. (www.hekimce.com) Çıban, vücutta ağrı yapan, kişiye rahatsızlık veren bir hastalıktır. Bu hastalığın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de hayvanların kendileridir. Tedavi şu şekildedir.

- Salyangoz kabuğundan ayrılır, ezilir ve çıbana tülbentle bağlanır. (K57)
- Sülük konulur.(K59)

Antalya, Korkuteli'nde çıbanın bir diğer tedavi yönteminde, kullanılan hayvanın kurban hayvanı olması gerekmektedir. Bu sağaltımı yapan özel bir kişi yoktur. Tedavi şu şekildedir. Ayrıca hayvan kökenli malzemelerin kullanıldığı bu yöntem ıvrasa yoluyla yapılan sağaltmalar için de örnek teşkil etmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kurbanda kesilen hayvanın gözü suda kaynatılır. Kaynama işlemi bittikten sonra hayvanın gözü sudan çıkarılarak çıbanın üstüne sürülür. Böylece çıbanın geçmesi beklenir (Gönenç 2011: 50).

Adana'da da çıbanı sağaltma yeteneğine sahip özel bir kişi yoktur. Bölgede yapılan sağaltmada hayvan canlı olarak kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanın iltihabını kurutmak için o bölgeye sülük koyulur. Sülük iltihaplı pis kanı emer. (Özgen 2007: 47)

Çıban rahatsızlığını tedavi etmek için, kendi araştırma alanımızda ve incelediğimiz tezlerde bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltma yöntemlerinin daha çok tercih edildiğini görmekteyiz. Ayrıca çıban tedavisinde geleneksel tıp, modern tıptan daha çok tercih edilmektedir.

3.5.7. Kuza/Siğil

Trabzon'da kuza adıyla bilinen siğil hastalığının özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Hayvan kökenli ilaçlarla sağaltılmada kullanılan ana malzeme hayvanın kendisidir. Ancak en sonda vermiş olduğumuz örnekte ıvrasa yöntemiyle, hayvanî ilaçlarla yapılan sağaltma yöntemlerinin iç içe geçtiğini görmekteyiz. Sağaltım şu şekildedir.

- Siyah mahles denilen bir sürüngen siğilin üzerine sürüldüğünde siğil geçer.(K35, K36)
- Sülük yapıştırılır.(K34, K71)
- Karatavuğun götü sürüldüğünde kuza tavuğa geçer. Tavuk ölür. (K2, K41, K70, K16, K17)

Konya'da yapılan hayvansal ilaçlarla yapılan kuza tedavilerinde de herhangi bir özel yeteneğe sahip sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım için hayvanın bir bölgesinin yenmesi gerekmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Siğil için yılan gömleği herhangi bir azıkla veya bala karıştırılıp ekme arasında yenilebilir (Gönenç 2008: 108).

Adana'da yapılan sağaltımda, sağaltımı gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Bu sağaltımda hayvan kökenli malzemelerle birlikte, bitki kökenli malzemeler de kullanılmaktadır. Ayrıca Adana'da yapılan sağaltmada tedavinin olumlu sonuçlanması için renk ve mekân şartları vardır. Hayvanî ürün beyaz bir beze sarılmalı ve kötü bir yere gömülmelidir. Sağaltım tam olarak şu şekildedir.

- Kurbanda kesilen hayvanın dalağı alınır. Kaç tane siğil varsa o kadar arpa alınır. Arpalar sayılır, dalakla beraber arpalar beyaz bir beze sarılır ve çirkef bir yere gömülür. Çirkefi çirkef götürür (Özgen 2007: 49).

Siğil sağaltımında Anadolu'da ve Orta Asya'da en çok tercih edilen tedavi yöntemi, dinsel-büyüsel yollarla yapılan tedavi yöntemidir. Ancak bununla birlikte bu bölgelerin hemen hemen hepsinde hayvan kökenli ve bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltımlar da mevcuttur. Geleneksel tıp, bu hastalığın tedavisinde de modern tıptan daha çok tercih edilmektedir.

3.5.8. Güneş Çarpması

Güneş çarpması, adından da anlaşılacağı üzere güneşin altında fazla durulduğunda insanda oluşan, mide bulanması, baş ağrısıdır. Trabzon'da bu hastalığın özel bir sağaltıcısı yoktur. Kullanılan malzemeler de hayvansal malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Yoğurt tülbente konular başa sarılır, ağrıyı alır. (K35, K36, K60, K61, K62, K63, K64, K71, K17)
- Piliç kesilip, postu düzgün çıkarılır ve başa sarılır.(K38)
- Yoğurt tuzlanıp vücuda sürülür, bir gün bekletilir ve banyo yapılır.(K24)
- Yoğurt sürülür ve yenir.(K41, K71)

Trabzon dışında incelediğimiz tezlerde güneş çarpmasıyla ilgili hayvan yöntemi yapılmış tedavi olarak kabul edebileceğimiz bir tedavi bulunmamaktadır.

3.5.9. Arı/Yılan/Akrep Sokması

Bu durumlarda Trabzon'da tedavi yapan özel kimseler bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de hayvan kökenli ürünlerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Sokulan yere yoğurt sürülür, bir bardak da yoğurt yenir.(K52)

Antalya Korkuteli'nde akrep, yılan, arı sokmasını tedavi eden özel bir kişi yoktur. Sağaltım hayvanın kendisiyle yapılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Akrep sokmasında uygulanan başka bir yöntemde sokulan yer kanatıldıktan sonra akrebin kendisi bulunup öldürülür. Öldürülen akrebin kuyruğu kopartılır. Akrebin vücudu bir kaba konularak sert bir cisimle iyice dövülür. Akrebin dövülen vücudu bir beze konularak akrebin soktuğu yere sarılır. Bu tedavi yönteminden

sonra akrep sokmasına uğrayan kişi en kısa zamanda eski sağlığına döner.

- Eğer bir kişiyi yılan sokmuş ise yılan zehrinin vücuda yayılmaması için sokulan yerin biraz ilerisinden vücut bir bez ile sarılır. Ardından yılanın ısırıldığı bölge bıçak ile kesilerek kanatılır. Bu işlemden sonra bir kaplumbağa bulunarak öldürülür. Yılanın soktuğu organ kaplumbağa kesilerek içine sokulur. Yılanın ısırıldığı yer kaplumbağanın içinde bir iki saat bekletilir. Kaplumbağa yılanın zehrini emer ve insanın vücuduna dağılmadan zehir geri çıkar (Gönenç 2011: 51).

Konya'da da tedaviyi yapan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kimi zaman hayvan kimi zaman da hayvanî bir ürün kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Akrebin soktuğu yere, osurgan böcüsü denilen böcek ezilip bezle sarılır. Bu böceğin öldürülmesi günah olarak düşünüldüğü için bir gün orucu tutulur (Çevik 2008: 125)
- Hayvan sokmasıyla zehirlenenlere ayran içirilmesinin yanında onların kusturulmasına da çalışılır ayrıca zehirlenen kişiye yoğurt yedirilir (Çevik 2008: 126).

Adana'da akrep sokmasına karşı yapılan tedaviyi uygulayan özel bir kişi bulunmamaktadır. Sıradan insanların da yapabileceği tedavide hayvanlar yahut hayvanî ürünler malzeme olarak kullanılmıştır. Sağaltım şu şekildedir.

- Akrebin soktuğu yere akrebin karnı ezilerek sürülür. Bezle bağlanır.
- Akrep sokan yere yeni kunlayan tavuğun kığı bastırılır. Bu uygulamadan sonra tavuk ölür.
- Akrep soktuğu zaman vücuttan zehrini atmak için akrebin soktuğu yere bir ucu delinmiş çiğ yumurta hafifçe bastırılır. Yumurta akı zehiri çeker (Özgen 2007: 47).

Arı, yılan, akrep sokmasında başvurulan yöntemlerden biri de hayvan kökenli ilaçlardır. Bu tip durumlarda günümüzde de geleneksel tıp modern tıptan daha çok tercih edilmektedir.

3.5.10. Saç/Sakal Kıran

Saç, sakal kıran hastalığı, çeşitli sebeplerden ötürü başın ve yüzün bir kısmında saç ve sakal çıkmaması durumudur. Bu hastalığı derleme sahamızda tedavi eden özel bir kişi yoktur. Bölgede hastalığın tedavi sürecinde kullanılan malzeme hayvan dışkıdır. Sağaltım şu şekildedir.

- Tavuk boku sürülür.(K57, K56, K55)

İncelediğimiz diğer yörelerde saç, sakal kıran hastalıklarının hayvanî ilaçlarla tedavi edilmediğini, bu hastalıklar için bitkisel yöntemlerin tercih edildiğini görmekteyiz.

3.5.11. Egzama

Deride döküntü şeklinde oluşan, kaşıntı ve huzursuzluk yapan egzama hastalığının Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sıradan bir kişi ya da hastanın kendisi tarafından da yapılabilir. Kullanılan malzemeler içinde hayvansal ürünlerin yanı sıra, mum, çam pizası gibi farklı türden malzemeler de vardır. Tedavi şu şekildedir.

- Tuzsuz camış yağı, pişmiş yumurta sarısı, petek mumu, çam pizası ile karışım yapılır, pişirilir egzama olan bölgeye sürülür.(K22)

Antalya Korkuteli'nde egzama rahatsızlığını hayvansal yöntemlerle tedavi eden özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sıradan kişiler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım sırasında malzeme olarak sinek kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Bu hastalığın tedavisi için 10-20 tane karasinek öldürülür. Öldürülen sinekler zeytinyağı ile karıştırılarak hastalığın bulunduğu bölgeye sürülür. Bu hastalık kısa zaman sonra kendiliğinden geçmektedir (Gönenç 2011: 60).

Egzama rahatsızlığı tedavisinde bugün daha çok modern tıp tercih ediliyor olsa da geleneksel tıpta da sağaltım yöntemleri mevcut ve uygulanır haldedir.

3.5.12. Pişik-Haşlama

Genelde bebeklerde rastlanan, fazla sıcaktan ve idrardan oluşabilen bu hastalığın bizim derleme sahamızda özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında hayvansal ürünler kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Balık yağı sürülünce geçer.(K39)

İncelediğimiz tezlerde, çalışılan bölgelerde, bu hastalıkla ilgili hayvan kökenli malzemeler kullanarak tedavi yapılmadığı görülmektedir.

3.5.13. Göz Ağrısı

Herhangi bir nedenle olabilecek olan göz ağrısını tedavi etmede yetenekli özel kişiler bulunmadığı araştırma sahamızda, tedavi sıradan kişiler tarafından yapılmaktadır. Sağaltımda malzeme olarak balık kılçığı kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Zarganın kılçığı kurutulur, dövülür, toz haline getirilir, karanlık odaya konulur, ağrıyan göze bu toz sürülür.(K31)

Konya'da tedaviyi yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Bu bölgede yapılan sağaltımlarda hayvansal ürünler ve hayvanın organlarından biri kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir kişinin gözleri şiddetli kanlanmışsa "Göz kapakları cızma olmuş." denir. Hastayı yatırır, ellerini ayaklarını tutarlar; pıhtılaşmış kanları akıtmasıya kadar küp şeker ile gözünü cızarlardı (çizerlerdi). Üç gün yumurtanın sarısını pişirir, yakmayacak şekilde sararlardı (Çevik 2007: 72).
- Boz inmeden (kataraktan) anlayan kişiler gözü döndürüp kesme şekerle bozu oradan sıyırır, bozu oradan alır. Keklik ciğeri bir köz üstüne konur ciğer yanınca hasta dumanın üstüne eğilir dumanın gözüne gitmesi sağlanır. (Çevik 2007: 72)

Göz ağrısını gidermede geleneksel tıpta en çok başvurulan yöntem bitkilerle yapılan ilaçların kullanıldığı yöntemdir. Bununla birlikte dinsel-büyüsel sağaltım şekliyle de göz ağrıları sağaltılmaktadır.

3.5.14. Kırık-Çıkık

Trabzon Maçka'da kırık-çıkıkçı olarak bilinen sağaltıcımız Celal Akın'dır. Celal Akın yaptığı sağaltmalarda koyunyünü, un, yumurta ve tahta kullanmaktadır. Diğer kaynak kişilerden derlediğimiz bilgilerde de hayvansal ürünlerin yanı sıra bir takım bitki kökenli araçların da kullanıldığı görülmektedir. Trabzon'da kırık-çıkık tedavisinde yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Kol ya da bacak çıktığında sıcak suyla pansuman yapılır çıkan kol ya da bacak çekilerek yerine getirilir. Daha sonra koyun yünü küçük parçalar halinde kesilerek un ve yumurta ile alçı haline getirilir kola tahtayla yahut kartonla sarılır.(K1)
- Mısır unu yumurta sarısıyla harç yapılarak bir beze sürülür ve çıtalarla kırık olan yere sarılır.(K14, K39, K31, K30, K29)
- Alabalık tutulur yarılr, kırık yere sarılır, bir hafta açmadan bekletilir.(K33, K60, K61, K62)
- Kemik yamuk kaynarsa üstüne alabalık sarılır, bir hafta bekletilir, kemik yeniden kırılır, alabalık kemiği yumuşatır, sonra yeniden kaynatılır.(K61, K62, K63)

Konya'da bulunan kırık-çıkıkçılar tedavileri sırasında hayvansal ürünler kullanmamaktadırlar. Sıradan yaptığı uygulamalarda sağaltım sırasında hayvansal ürünlerin yanı sıra madensel ürünlerin de kullanıldığı görülmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Kırık yere tuzla yumurta sarılır (Çevik 2008: 87).

Adana'da yapılan sağaltmalarda hayvansal ürünlerle, bitkisel malzemelerin birlikte kullanılarak sağaltıma gidildiği görülmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Çiğ yumurta unla karıştırılıp hamur haline getirilip çıkık olan yere sarıldığında iyileştirir (Özgen 2007: 63).

Kırık, çıkık tedavisinde eskiden daha ziyade bu konuda uzmanlaşmış kişilere başvurulmasına rağmen, bugün bu türden bir hastalık yaşayanlar modern tıbbi tercih etmektedirler. Bununla birlikte geleneksel tıbbın yöntemlerini de kullananlar günümüzde de bulunmaktadır.

3.5.15. Çatlak

Çatlak, tam kırılmayan kemik için kullanılan bir tabirdir. Çatlak tedavisi için de derleme yaptığımız sahada kırık-çıkıkçılara başvurulmaktadır. Bununla birlikte bu rahatsızlığın sağaltımını sıradan kişiler de yapabilmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Araya et girmeyecek şekilde, yumurta hafif tuz ve koyunyünüyle beraber sarılır.(K1)
- Derede yetişen alabalık ortasından yarılarak çatlağın üzerine bağlanır.(K2)

Araştırmamız içinde incelediğimiz diğer tezlerde çatlak mevzuu işlenmediğinden herhangi bir kıyaslamaya gidememekteyiz.

3.5.16. Burkulma

Ani ve ters bir hareketle eklem yerlerinde gerçekleşen rahatsızlıktır. Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmayan bu rahatsızlık herkes tarafından tedavi edilebilmektedir. Bu sağaltımda malzeme olarak hayvan eti ve hayvansal başka ürünler kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Sıcak su ile ovulur, bölge yumuşatılır, yumurtanın sarısı bölgeye sürülür ve tülbentle bağlanır.(K3)
- Yeni kesilen hayvanın postu sıcaklığıyla incinen yere sarılır, bereleri çekip alır.(K9, K10)
- Et bağlanır.(K56)

Adana'da da tedavi için özel bir kişi bulunmamaktadır. Ayrıca kullanılan malzemeler de yalnızca hayvansal malzemelerdir. Bölgede sağaltım şu şekildedir.

- Çarpma veya düşme sonucu oluşan ezik ve morluklara çiğ et veya çiğ balık ezmesi sarılırsa kısa sürede iyileştirir. Özgen 2007: 58)

Kendi araştırma alanımızda ve Adana yöresinde yapılan uygulamalar birbirine oldukça benzer durumdadır. Günümüzde burkulma gibi durumlarda geleneksel tıbbın yöntemleri hala aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

3.5.17. Boyun Ağrısı

Boyun ağrısı, herhangi bir sebeple gerçekleşebilen bir ağrıdır. Trabzon'da bu hastalığın özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzeme alabalıktır ve sağaltım şu şekildedir.

- Alabalığın büyüğü suya konulur kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K23)
- Alabalık sarılır.(K60, K61, K62)

Diğer yörelerle ilgili yapılmış çalışmaları incelediğimizde bu hastalığın hayvansal ilaçlarla yapılan bir tedavisinin olmadığını görmekteyiz.

3.5.18. Bel Ağrısı

Ağır kaldırmaktan, ani hareket yapmaktan ve soğuktan olabilecek olan bel ağrısı hastalığının Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Yapılan sağaltma herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu tedavi sırasında kullanılan malzemeler alabalık ve Meduza adlı denizanasıdır. Sağaltım şu şekildedir.

- Alabalığın büyüğü suya konulur kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K33)
- Meduza(yakan denizanası) bulunur, ağrıyan bölgeye iyice yedirilir, sonra sıkıca sarılır, bir gün bekletilir duş alınır, aynı işlem ağrı geçene kadar her gün tekrarlanır.(K33)
- Alabalık tutulup ikiye bölünür, kılıçığı ayıklanarak ağrıyan bölgeye sarılır.(K11, K61, K62, K63)

Konya'da bel ağrısı tedavisini gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler yalnızca hayvansal kökenli değildir. Bir takım bitkisel yağların da sağaltım sırasında kullanıldığı görülmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Bele kirli yün sarılır (Çevik 2008: 48).
- Bel fitiği tedavisinde; hastanın beli limon kolonyası ile ovulur. Hemen ardından balık yağı ile ovulan bele, aşağıdaki karışım sarılırsa, rahatsızlık tamamen yok olur: 2 yemek kaşığı

zeytinyağı, 2 yemek kaşığı balık yağı, 2 yumurta sarısı, 2 kaşık süzme çiçek balı, 2 kaşık rendelenmiş sabun. İşleme on gün boyunca aralıksız devam edilir. Tedavi sürecince hasta ayağa kaldırılmaz. Sargının her gün aynı saatte değiştirilmesine özen gösterilmelidir.

- Günümüzde köpek balığı kıkırdağı ve omega 3 katkılı masaj yağı ile dıştan masaj yapılmakta (Çevik 2008: 48)

Adana'da da hastalığı tedavi eden özel bir kimse bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de hayvanların kendileridir ve başka türden bir malzeme kullanılmamaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Bel fitiğini tedavi etmek için balık çiğ haldeyken ezilip bir bezle bele sarılıyor bir gece bekletilir.(Özgen 2007: 61)
- Alabalık ortadan ikiye ayrılır, kemikleri çıkartılır ve bele sarılırsa bel ağrısına / fitiğine iyi gelir.
- Bel fitiğini tedavi etmek için alabalık ezilip yağı çıkarılır, bu yağ bele sarılıp bir gece bekletilir. Bu işlem birkaç kere tekrar edilir (Özgen 2007: 62).

Adana ve Trabzon'da yapılan bel ağrıları, fitikları tedavileri neredeyse birebir aynıdır. Günümüzde bel rahatsızlıkları yaşayan insanlar daha ziyade modern tıbbın yöntemlerini kullanmakta ve geleneksel tıbbı tercih etmemektedirler.

3.5.19. Romatizma

Romatizma'nın Trabzon'da özel bir sağaltıcısı bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında yalnızca hayvansal malzemeler kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Romatizmal rahatsızlıklara ayı yağı iyi gelmektedir. Ağrıyan bölge kızdırılır üzerine ayı yağı ile masaj yaparak sürülür.(K1)
- Arı sokturulursa geçer.(K7, K63, K64)

Konya'da yapılan romatizma tedavilerini gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi herkes tarafından yapılabilmektedir. Ayrıca sağaltım sırasında yalnızca hayvansal malzemeler kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Çeşitli iltihap ağrılarında, romatizmalı bölgelerde vücuttan özel bir aletle “genellikle inek boynuzu kullanılır” sarı su ve kan alınması, vücuda sülük vurulması halkımız arasında çok uygulanan tedavi yollarındandır (Çevik 2008: 98).

Romatizma tedavisinde geçmişte kullanılan halk hekimliği yöntemleri bugün de kullanılmaktadır, ancak günümüzde bu hastalığın tedavisinde modern tıp geleneksel tıptan daha çok tercih edilir haldedir.

3.5.20. Boğaz Ağrısı

Trabzon’da boğazı ağrıyan kimseleri iyileştiren özel yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Tedavi herkes tarafından yapılabilir durumdadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler yalnızca hayvansal ürünlerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Süt ve bal karıştırılarak içilir.(K17)
- Kirli yün ısıtılarak boğaza sarılır.(K37)

İncelediğimiz diğer tezlerde, boğaz ağrısını geçiren hayvan kökenli ilaçlarla yapılan uygulamalar bulunmamaktadır.

3.5.21. Bademcik

Bademcik tedavisinde, araştırma sahamızda, bu hastalığın tedavisinde yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından yapılabilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzeme yalnızca hayvan kökenli bir malzemedir. Tedavi şu şekildedir.

- Koyunun kirli yünü ısıtılır boyuna tülbentle sarılır.(K24)

Araştırmamıza katkısı olacağını düşündüğümüz için incelediğimiz diğer tezlerde, mevzu bahis olan bölgelerde bademcik hastalığının tedavisinde hayvan kökenli ilaçların kullanılmadığını tespit ettik.

3.5.22. Sinüzit

Sinüzit hastalığının tedavisinde Trabzon’da usta kabul edilen kişi Nihat Kastan’dır. Ancak Nihat Kastan’ın yaptığı tedavi hayvan kökenli malzemelerle

yapılan bir tedavi değildir. Hayvan kökenli tedavi herkes tarafından yapılabilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Ilık suya bal karıştırılır, her sabah içilir.(K38)

Anadolu'daki farklı bölgeleri kendine konu alan diğer tezleri incelediğimizde sinüzit tedavisiyle ilgili hayvan kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavi olmadığını gördük. Sinüzit araştırma alanımızda da incelediğimiz diğer tezlerde de gördüğümüz kadarıyla saha çok bitkisel yollarla tedavi edilen bir hastalıktır. Ancak günümüzde bu hastalığın tedavisi konusunda modern tıp, geleneksel tıptan daha fazla rağbet görmektedir.

3.5.23. Kusma/Bulantı

Kusma, bulantı hastalığını araştırma sahamızda tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Tedaviyi herkes yapabilmektedir. Sağaltım sırasında hayvansal ve madensel ürünler bir arada kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Tuzlu ayran içilir.(K18)

Konya'da da hastalığı sağaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Tedavi Trabzon'da derlediğimiz şekilde gerçekleştirilmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Tuzlu ayran veya limonata içirilir (Çevik: 2008: 53).

3.5.24. İshal

Trabzon'da ishal olan bir kimseyi sağaltan özel bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler yalnızca hayvan kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Soğuk bal şerbeti ishali keser.(K34, K33)
- Bal ılık suyla içilirse ishali keser.(K13)

Konya'da da sağaltım için yetenekli özel kişiler bulunmamaktadır. Herkes tarafından yapılabilen sağaltımda yalnızca hayvansal ürünler kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Yağsız yoğurt yenir.(Çevik 2008: 77)

Adana'da ishal rahatsızlığını sağıaltmakla uğraşan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağıaltım sırasında hayvansal ürünlerle birlikte bitkisel ürünler de kullanılmaktadır.

- Nişastalı yoğıurt yedirilir. (K76)(Özgen 2007: 79)

İshal, herkes tarafından tedavi edilebilen ve tedavisi için hem bitkisel hem de hayvansal ilaçlar kullanılabilen bir hastalıktır. Bu hastalığın tedavisinde geleneksel tıp oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır, hatta modern tıba çok nadir başvurulmaktadır.

3.5.25. Gastrit

Araştırma alanımızda gastriti tedavi eden özel yeteneğıe sahip kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler tamamen hayvan kökenli malzemelerdir ve sağıaltım şu şekildedir.

- Ballı süte yumurta sarısı ilave edilir ve içilir.(K14)

İncelediğimiz diğıer yörelerde bu hastalığın hayvan kökenli ilaçlarla tedavi edilmediğini görmekteyiz.

3.5.26. Mide Ağrısı

Mide ağrısını tedavide yetenekli kişiler Trabzon'da bulunmamaktadır. Hastalığın tedavisinde kullanılan malzemeler yalnızca hayvansal kökenli malzemelerdir. Sağıaltım şu şekildedir.

- Benekli alabalık yavrusu canlı olarak yutulur.(K25)
- Alabalığın büyüğü suya konulur kavanoz kapatılır, yağı elde edilir, çıkan yağ ağrıyan bölgeye sarılır.(K25)
- Sıcak süt içilir.(K56)
- Soğıuk süt yahut şerbet içilir.(K42)

Adana'da da mide ağrısı durumu yaşandığında başvuru olan özel kişiler yoktur. Bu hastalık anında kullanılan malzemeler yalnızca hayvan kökenlidir. Tedavi şu şekildedir.

- Mide ağrısı çekene ballı süt içilir (Özgen 2007: 74).

Mide ağrısı için geçmişte kullanılan yöntemler hala uygulansa da modern tıp bu sağaltımda daha çok tercih edilir durumdadır.

3.5.27. Zafiyet

Zafiyet sırasında başvuru alan özel bir kişi bizim araştırma alanımızda bulunmamaktadır. Tedavi sırasında maden kökenli malzemelerle hayvan kökenli malzemeler bir arada kullanılmıştır. Sağaltım şu şekildedir.

- Tuzlu ayran içmek zafiyete iyi gelir.(K14)

Adana'da da hastalığı sağaltan özel bir kişi bulunmamaktadır. Bu bölgede yapılan sağaltımda, uygulanan yöntem sırasında kullanılan malzemeler yalnızca hayvan kökenli malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Zayıflıktan kurtulmak için paça suyu kaynatılıp suyu içilir (Özgen 2007: 81).

Zafiyet rahatsızlığını tedavi etmek için en çok başvuru alan halk hekimliği uygulamaları bitki kökenli ilaçlarla yapılan uygulamalardır. Ancak bu hastalığın tedavisi için modern tıp, geleneksel tıptan daha çok tercih edilmektedir.

3.5.28. Karaciğer Hastalıkları

Karaciğer hastalıklarını tedavi etmekte yetenekli kişiler bizim araştırma alanımızda bulunmamaktadır. Bu bölgede yapılan sağaltım sırasında hayvansal malzemeler dışında kullanılan bitki kökenli malzemeler de bulunmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Paça kemiği iliğiyle birlikte haşlanır ve içilir, ayrıca patates haşlaması ve yoğurt yenir. Bir ay boyunca ekmek yenmez.(K2)

İncelediğimiz diğer tezlerde, araştırılan sahalarda, karaciğer hastalıklarını geçirmek için hayvan kökenli ilaçlarla yapılan tedavi olmadığını görmekteyiz.

3.5.29. Kabızlık

Trabzon'da kabızlığı tedavi etmek için özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım herkes tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Sağaltım sırasında kullanılan malzemelerin tamamı hayvansal kökenli malzemelerdir ve tedavi şu şekildedir.

- Bal soğuk suyla içilirse kabızlığı giderir.(K13)
- Ballı süt içilir.(K15)
- Ilık bal şerbeti içilir.(K16, K17, K45)

İncelediğimiz diğer bölgelerde kabızlığın tedavisi için hayvan kökenli ilaçlardan yapılan bir yöntem görülmemektedir.

3.5.30. Alzeihmer

Trabzon'da Alzheimer hastalığının tedavisinde yetenekli özel kişiler bulunmamaktadır. Hastalık herkes tarafından tedavi edilebilmektedir. Tedavi sırasında ana malzeme bir balıktır ve sağaltım şu şekildedir.

- Mavruşgilin beyindeki taş yutulur, bu taş unutkanlığa iyi gelir.(K15)

İncelediğimiz diğer tezlerde Alzheimer hastalığının araştırılmadığını görmekteyiz, bu nedenle bu hastalıkla ilgili herhangi bir mukayese yoluna gidemeyeceğiz.

3.5.31. Böbrek Hastalıkları

Böbrek hastalıklarında kişiler kendi hastalıklarını kendileri sağaltabilmektedirler. Sağaltım sırasında kullanılan ana malzeme hayvansal malzemelerdir. Tedavi şu şekildedir.

- Yünlü kuşak ısıtılarak bele sarılır.(K45)
- Suni yem yemeyen ineğin sütünden yoğurt mayalanır, ertesi gün yoğurdun suyu süzülür içilir, üzerine bir bardak daha su eklenir, ertesi günde o su süzülür içilir. 15 gün bu olay tekrarlanır, bu sayede taş daha rahat düşer.(K2, K39)
- Yoğurdun suyu ya da minzinin suyu içilir.(K40)

Adana'da da hastalığı sağaltan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında hayvansal ürünler kullanılmaktadır ve tedavi şu şekildedir.

- Böbrek hastasına yoğurt suyu içirilir. Kumu ve taşı düşürür (Özgen 2007: 87).

Günümüzde böbrek hastalıklarının tedavisinde modern tıpla geleneksel tıp iç içe geçmiş şekilde kullanılmaktadır. Taşın düşmesi için yoğurt suyu içerken aynı zamanda doktordan aldığımız ilaçları da kullanmaktayız.

3.5.32. Kabakulak

Kabakulağın tedavisi için Trabzon'da özel kişiler bulunmamaktadır. Bu sağaltımlar herkes tarafından yapılabilmektedir. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler hayvansal kökenli malzemelerdir.

- Tatlı su yengeci kaynatılır suyu içilirse kabakulak geçer, kabakulak olmamış biri o suyu içerse hiç kabakulak olmaz.(K69)
- Kirli yün sarılır.(K33, K34)

İncelediğimiz diğer tezlerde kabakulak hastalığı ile ilgili hayvan kökenli malzemelerle yapılmış bir tedaviye rastlamamaktayız. Kabakulak tedavisinde genel olarak bitkisel ve dinsel-büyüsel yöntemler kullanılmaktadır.

3.5.33. Sara

Sarayı tedavi etmek için Trabzon'da özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler tamamen hayvan kökenli malzemelerdir ve tedavi şu şekildedir.

- Arı sütü ve poleni sara hastalığına iyi gelir.(K58)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda sara hastalığının geleneksel yöntemlerle tedavi edilip edilmediği araştırılmadığından, kendi bölgemizle ilgili kıyaslamaya gidememekteyiz.

3.5.34. Altını Islatma

Trabzon'da altını ıslatan çocuk için hayvan kökenli ilaçlarla sağaltma yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzeme tamamen hayvan kökenli bir malzemedir. Tedavi şu şekildedir.

- Koç yumurtası yedirilir.(K60, K71)

İncelediğimiz tezlerde yer alan bölgelerde alt ıslatma rahatsızlığının hayvan kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavisi olmadığını görmekteyiz.

3.5.35. Et Kesilmesi

Trabzon'da et kesliğini tedavi eden özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan ana malzemeler hayvan kökenli malzemelerdir. Bu malzemelerle birlikte kullanılan gazlı bez de mevcuttur. Sağaltım şu şekildedir.

- Hayvan yağı sürülür.(K40)
- Kesilen yere gerçek bal sürülür gazlı bezle sarılır yara 3 gün içerisinde geçer.(K1)

Konya'da da hastalığın tedavisine yeteneği olan özel bir kişi bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan ürünler tamamen hayvansal malzemelerdir ve sağaltım şu şekildedir.

- Kesiklerde kanın durdurulması için örümcek ağlarının yakılması ile elde edilen kül kullanılır(Çevik 2008: 86).

Et kesilmesi durumunda, şayet kesik çok derin değil ise günümüzde de kullandığımız yöntem geleneksel tıp yöntemleridir.

3.6. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

3.6.1. Yağ Bezesi

Yağ bezesi vücut içinde, fazlalık yağların birikmesiyle oluşan, deri üzerinden de görülebilen küçük tepeciklerdir. Kişide huzursuzluk yapan bu bezelerin tedavisi için Trabzon'da Nihat Kastan adında bir kuyumcu bulunmaktadır. Nihat Kastan annesinden öğrendiği bir yöntem olan bakır oksitle bu tarz sıkıntı yaşayan

insanları tedavi etmektedir. Tedavi şekli tamamen gerçekçi niteliktedir ve hiçbir şekilde dinsel-büyüsel bir etki altında değildir. Trabzon'da yağ bezesinin maden kökenli ilaçlarla yapılan tedavisi şu şekildedir.

- Bakır oksitle o bölge yakılır, beze temizlenir, bir daha da olmaz(K2)

Araştırmamızda incelediğimiz diğer tezlerde yağ bezesi rahatsızlığı işlenmediği için bu konuda kıyaslama yoluna gidemiyoruz. Ancak genel hayattaki gözlemlerimizden, Nihat Kastan'ın bu tekniğinin Trabzon dışındaki kişiler tarafından bilinmediğini, hastaların bu gibi durumlarla karşılaştığında doktora başvurduğu kanısına varıyoruz.

3.6.2. Yara

Trabzon'da yaraları madensel ilaçlar ve yöntemler kullanarak tedavi eden bir sağaltıcı bulunmamaktadır. Yara, kesik, yanık, vb. bir çok sebepten oluşabilen ve insana acı veren bir rahatsızlıktır. Bu rahatsızlığı gidermek için Trabzon'da uygulanan maden kökenli tedavi şu şekildedir.

- Göztaşı ağızdaki yaraya iyi gelir.(K41)

Adana'da yaralanmaların tedavisi genelde bitki kökenli ilaçlarla yapılmaktadır. Bir maden türü olarak kabul edebileceğimiz tuzun yara tedavilerinde sağaltıcı güce sahip olduğu bilinmektedir. Bu yörede yaralanmalardan sonra kullanılan sağaltıcı özelliğe sahip olan uygulama şu şekildedir.

- Vücudun herhangi bir yerinde yara veya kesik olduğunda hem kanamayı durdurmak hem de mikrop kapmasını engellemek için yaraya tütün, tuz, limon tuzu gibi maddeler basılabilir.(Özgen 2007: 40)

İki yöre birbiriyle kıyaslandığında her ikisinde de yara tedavisinde bitkisel yöntemlerin ağır bastığı, ayrıca incelediğimiz diğer araştırmalarda da yara tedavisinde bitkisel kökenli ilaçların kullanıldığı görülmektedir. Bundan Türkiye'de yara tedavisinde modern tıbbın tercih edilmediği durumlarda, daha ziyade bitkisel yöntemlerin tercih edildiği sonucuna varılabilir.

3.6.3. Et ivisi

Trabzon'da cilt hastalıklarının tedavisinde uzman kabul edilen, otacı olarak sıfatlandırabileceğimiz Nihat Kastan tarafından sağaltılabilen diğeri bir hastalık da et çivisidir. Vücudun herhangi bir yerinde olabilen bu çiviler ayakta olduklarında kişiye rahatsızlık vermekte ve ayakta ağrı yapmaktadır. Et çivisinin Trabzon'daki maden kökenli ilaçlarla tedavisi şu şekildedir.

- Bakır oksit dökülür mikrop kurutulur. (K2)

İncelediğimiz diğeri tezlerde bu hastalık incelenmediği için herhangi bir şekilde bu bölgelerle bir mukayese yoluna gidememekteyiz. Ancak genel hayatta yaptığımız gözlemlerden şunu diyebiliriz ki, Trabzon dışında et çivisi hastalığının tedavisi için modern tıbbı başvurılmaktadır.

3.6.4. Cilt Hastalıkları

Ciltte çıkan yaraları, sivilceleri, siğilleri, benleri içine alan bu kavramın tedavisinde de bakırın su içinde bırakılmasından elde edilen bakır oksit Nihat Kastan tarafından kullanılmaktadır.

- Cilt hastalıklarının tümüne bakır oksiti iyi gelir. (K2)

İncelediğimiz diğeri bölgelerde cilt hastalıklarının yaşanması durumunda başvuru edilen maden kökenli bir tedavi şekli görmemekteyiz. Daha ziyade bitkisel kökenli ilaçlarla tedavi yapıldığını kimi zaman da dinsel-büyüsel yöntemlere başvurulduğu görülmektedir.

3.6.5. Kuza

Trabzon dışındaki bölgelerde siğil olarak adlandırılan bu hastalığın tedavisi Trabzon'da genelde dinsel-büyüsel pratiklerle yapılmaktadır. Trabzon içerisinde sağaltımını yapan kişi Nihat Kastan'dır ve kullandığı malzeme de bakır oksittir. Maden kökenli ilaçlarla yapılan tedavi şu şekildedir.

- Bakırın oksiti sürüldüğünde Kuza geçer. (K2)

Trabzon dışında derleme yapılmış bölgelerle ilgili yazılmış tezleri incelediğimizde, o bölgelerde siğilin maden kökenli ilaçlarla tedavi edilmediğini, bu

bölgelerde tedavi için genelde dinsel-büyüsel tedavi araç ve yöntemlerinin kullanıldığını görmekteyiz.

3.6.6. Arı Sokması

Arı sokması, kimi insanlarda alerjik durumlar dolayısıyla ölme kadar giden türden ciddi durumlara yol açan bir rahatsızlıktır. Bu uygulamanın özel bir sağaltıcısı yoktur. Arının soktuğu bölgede kalan iğnesinin çıkarılmasıyla bölgeye, bakır, demir basılmasıyla yapılan uygulamadır. Trabzon'da arı sokması durumunda yapılan tedavi şu şekildedir.

- Soğuk demir veya bıçak arı sokan bölgeye bastırılır.(K14, K15, K40, K41, K60, K61, K62, K63)
- Killi çamur sürülür, bakır veya demir basılır.(K16)

Diğer bölgelerde arı sokmasında yapılan hiçbir maden kökenli ilaçlarla yapılan tedaviye rastlamamış bulunmaktayız.

3.6.7. Nasır

Nasır daha ziyade ayakta olan fakat vücudun her yerinde de oluşabilecek sert yapılı bir cilt hastalığıdır. Hastalığın tedavisini Trabzon'da üstlenen kişi Nihat Kastan'dır. Kullandığı malzeme de bakır oksittir. Trabzon'da maden kökenli ilaçlarla tedavisi de şu şekildedir.

- Bir iki damla bakır oksit dökülür mikrop kurutulur. (K2)

İncelediğimiz diğer tezlerde, Çalışılmış olan bölgelerde nasır rahatsızlığının maden kökenli bir tedavisi olmadığını görmekteyiz. Bu tür durumlarda kişiler bitkisel kökenli ilaçlardan yararlanmakta yahut doktora gitmektedir.

3.6.8. Sedef

Sedef hastalığı deri üzerinde gerçekleşen kızarıklar ve döküntülerden oluşan bir hastalıktır. Trabzon'da tedaviyi gerçekleştiren isim Nihat Kastan'dır. Nihat Kastan tedavi sırasında yalnızca bakır oksit kullanmaktadır. Sedef, aynı zamanda kişide kaşıntı ve huzursuzluk yapan bir hastalıktır. Trabzon'da sedefin maden kökenli ilaçlarla yapılan tedavisi şu şekildedir.

- Bakır oksit sürülür mikrop kurutulur, bu işlem birkaç kere tekrarlanır, bölgede bir daha sedef oluşmaz. (K2)

Bizim de tezimizde incelediğimiz diğer çalışma alanlarına baktığımızda sedef hastalığının tedavisi için eskiden bitkisel kökenli ilaçların günümüzde de modern tıbbın tercih edildiğini görmekteyiz. Ancak bu hastalığın o bölgelerde maden kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavisi bulunmamaktadır.

3.6.9. Mantar Enfeksiyonları

Vücudun herhangi bir yerinde çıkabilen, kaşıntı ve ağrı yapan mantar enfeksiyonlarının tedavisinde Trabzon'da yapılan uygulamalardan biri de maden kökenli ilaçlarla yapılan tedavidir. Nihat Kastan tarafından Trabzon merkezde tedavi edilebilen bir hastalıktır. Bu Uygulama şu şekildedir.

- Bakır oksit dökülür mikrop kurutulur, bu işlem birkaç hafta tekrarlanır ve yara olan bölgenin iyileşmesi beklenir. (K2)

Trabzon dışında Anadolu sahasında incelediğimiz diğer tezlerde mantar enfeksiyonuna yakalanma durumunda hastaların geleneksel tıbbı değil modern tıbbı tercih ettiği gözümüze çarpmaktadır.

3.6.10. Arpacık

Arpacık gözde çıkan siğil olarak adlandırılabilir bir deri hastalığıdır. Arpacığın tedavisinde kendi araştırma alanımızda kullanılan yöntemler daha ziyade dinse-büyüsel yöntemlerdir. Ancak maden kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavi de mevcuttur o da şu şekildedir.

- Göz taşıyla arpacık ovalanır.(K39)

İncelediğimiz ve kendi çalışmamızda da mukayese amaçlı kullandığımız tezlerde, arpacık hastalığının tedavisiyle ilgili madensel kökenli ilaçların kullanımıyla yapılan bir tedavi bulunmamaktadır. Bu bölgelerde ve Orta Asya'da arpacık hastalığının tedavisinde daha fazla dinsel-büyüsel yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir.

3.6.11. Göz Hastalıkları

Arpacık dışında diğer göz hastalıklarında Trabzon'da en çok tercih edilen tedavi yöntemi bitkisel kökenli ilaçlarla yapılan tedavilerdir. Ancak madensel ürünlerinde göz hastalıklarında tedavi edici özellikte kullanıldığını kaynak kişilerimizden derlemiş bulunmaktayız. Bu hastalığı tedavi etmek için özel bir kişi bulunmamakta ve malzeme olarak bir maden kullanılmaktadır. Trabzon'da yapılan madensel tedavi şu şekildedir.

- Göz taşıyla göze üflenir.(K60, K61, K62)

Göz hastalıklarının tedavisinde, incelediğimiz diğer bölgelerden maden kökenli ilaçlarla yapılan bir tedavi görmemekteyiz. Bu bölgelerde arpacık dışındaki göz hastalıklarında geleneksel tıbbın bitkisel kökenli ilaçlarla yaptığı tedavi tercih edilmektedir. Geleneksel tıp tercih edilmeyecekse de modern tıba başvurulur.

3.6.12. Tırnak Bozan

Tırnak üzerinde dalgalar yapan, zaman zaman tırnağın kırılmasına, katılaşmasına sebep olan hastalıktır. Trabzon'daki sağaltıcısı Nihat Kastan'dır. Nihat Kastan bu hastalığın tedavisinde diğerlerinde olduğu gibi bakır oksit kullanmaktadır. Uygulama şu şekildedir.

- Bakır oksitle bu hastalık tedavi edilir.(K2)

Trabzon dışında incelediğimiz tezlerde tırnak bozan hastalığının araştırılmadığını görmekteyiz. Genel hayattaki gözlemlerimize göre, tırnak bozan hastalığı bugün geleneksel tedavi yöntemlerden ziyade modern tıbbın yöntemleriyle tedavi edilen bir hastalıktır.

3.6.13. Stres

Stres kişinin genel hayatındaki sıkıntılardan kaynaklanan psikolojik bir rahatsızlıktır. Maden kökenli ilaçlarla tedavisi mümkündür. Bu hastalığı Trabzon ilinde tedavi eden ocaklı diyeceğimiz türden insanlar yoktur. Genelde tedavisi dinsel-büyüsel yollarla yapılan bu hastalığın şifası, vücuda değerek taşınan bir taşta da mevcuttur. Uygulama şu şekildedir.

- Akik Taşı vücuttaki stresi alır. (K2)

Derleme sahamız dışında kalan bölgeleri inceleyen tezlere baktığımızda stres için yapılmış olan geleneksel bir uygulamayı derlemediklerini görmekteyiz. Bu rahatsızlık için bugün modern tıp geleneksel tıbbı oranla daha fazla tercih edilmektedir.

3.6.14. Böbrek Ağrısı

Böbrek ağrısını geçirmek için yapılan uygulamaların birçoğu geleneksel tıpta bitkisel kökenlidir. Bu türden hastalıkları tedavi edebilen herhangi bir özel sağıaltıcı bulunmamaktadır. Tedavide kullanılan malzemeler de bölgede çıkan maden sularıdır. Tedavi şu şekildedir.

- Yer altından çıkan maden suyu içilir.(K14)
- Araklı'da mahura maden suyundan içersen, taş kolayca düşer.(K69)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda böbrek ağrısını geçirmek için uygulanan maden kökenli bir tedavi yöntemi görmemekteyiz. Bu bölgelerde yapılan tedaviler daha ziyade bitkisel kökenlidir.

3.6.15. Et Beni

Et beni vücuttan dışı doğru uzanan, sonradan oluşan siğıli andıran bir deri hastalığıdır. Trabzon merkezde sağıaltıcısı Nihat Kastan'dır. Nihat Kastan et beni tedavisinde bakır oksit kullanmakta ve bu malzemeyle o bölgeyi yakarak kişiyi tedavi etmektedir.

- Bakır oksitle yakılır, bir daha o bölgede ben oluşmaz.(K2)

Trabzon dışında incelediğimiz bölgelerde et beni incelemeye alınmış bir hastalık değildir. Bu nedenden ötürü bu hastalıkla ilgili bir kıyaslamaya gidememekteyiz. Ancak genel gözlemlerimize dayanarak, et beninin insanlar tarafından bir hastalık olarak algılanmadığı, rahatsız olunduğı durumlarda da doktora gidip yaktırıldığını söyleyebiliriz.

3.7. Diğer Sağaltma Yöntemleri

Trabzon'da bu ağrının çeşitli tedavi şekilleri vardır. Biz araştırmamızı sınıflandırma aşamasında Orhan Acıpayamlı'nın yöntemini kullandığımız için derlediğimiz bazı malzemeleri bu kategorilerin içine oturtmamaktayız. O ürünleri *Diğer Sağaltma Yöntemleri* adı altında bu başlıkta vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

3.7.1. Baş Ağrısı

Baş ağrısı, birçok nedenle bireyin yaşayabileceği bir ağrı olup, kişiye huzursuzluk ve halsizlik veren bir ağrıdır. Bu ağrının sağaltımında özel yeteneğe sahip kimseler bulunmamaktadır. Derleme sahamızda rastladığımız baş ağrısını geçirmek üzere uygulanan sağaltma yöntemleri şu şekildedir.

- Yüksek bir yere çıkıp oradan aşağıya atlamak baş ağrısını geçirir.(K19)
- Baş çemberle sıkıca bağlanır.(K14)
- Başparmakla işaret parmağı arası ovulur, bu şekilde ağrının geçeceğine inanılır.(K33)
- Sertçe saçlar çekilir, başa tülbent bağlanır.(K60)
- Tülbent katlanır başa sarılır.(K45, K46, K47)

Konya yöresinde de sınıflandırmamızın içine girmeyen ancak, baş ağrısını sağaltma yöntemi olarak kullanılan uygulamalar mevcuttur. Bu sağaltma yöntemleri şu şekildedir.

- Baştan saç çekilerek baş ağrısı tedavi edilir.
- Başa kına yapmak, baş ağrısına iyi gelir (Çevik 2008: 30).

Adana'da baş ağrısını sağaltma yöntemi olarak rastladığımız uygulamalar ise şu şekildedir.

- Kütletme alın ve şakak bölgesindeki saçlar parmaklara dolanarak hızlıca çıt diye çekilerek yapılır. (Özgen 2007: 36)

Baş ağrısının sağaltımında, farklı şehirlerde yapılan uygulamalara baktığımızda, bu uygulamalar arasında büyük oranda benzerlik olduğunu görmekteyiz.

3.7.2. Karın Ağrısı

Karın ağrısı birden fazla nedenle oluşabilecek bir hastalıktır. Tedavisi için de birden çok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemleri gerçekleştirmekle görevli özel sağaltıcılar bizim bölgemizde bulunmamaktadır. Sağaltımda başvurulan uygulamalarsa şu şekildedir.

- Sırt üstü yatırılır, göbekte mum yakılır bardak kapatılır, bardak kendini bırakana kadar beklenir.(K16)
- Yüzükoyun yatırılır, takla attırılır(K60)
- Acı acıyı soğuk sancıyı alır diyerek çocuk soyulur ve soğuk taşa oturtulur. (K19)

Konya'da da karın ağrısını sağaltmada kullanılan çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir.

- Kara tava basılır (Çevik 2008: 82)
- Fazla ağrı vermeyen durumlarda karnını sıcak tutacak ısınmış ütü veya sıcak su doldurulmuş şişeyi karna tutma gibi uygulamalara başvurulmaktadır (Çevik 2008: 84).

Adana'da karın ağrısını geçirmek üzere yapılan sağaltmalar da şu şekildedir.

- Karın ağrısını dindirmek için karına tuğla ısıtılıp koyulur.
- Karın ağrısını dindirmek için karına sıcak su torbası koyulur (Özgen 2007: 37).

Araştırma alanımızdan elde ettiğimiz malzemelerle, diğer sahalarda tespit edilen ürünleri karşılaştırdığımızda birbirinden farklı bölgelerde aynı türden sağaltımların yapıldığını görmekteyiz.

3.7.3. Kulunç/ Yel Girmesi

Kulunç tedavisinde uygulanan sağaltma yöntemlerinin bizim araştırma alanımızda özel sağaltıcıları bulunmamaktadır. Trabzon'da karın ağrısını geçirmek üzere yapılan sağaltmalar da şu şekildedir.

- Eller ensede birleştirilir bir başkası da onu kollarından tutup silkeler.(K41, K33, K60, K61, K62, K63, K64)
- Çay bardağının içine ateş tutup, kulunç olan yere basıldığında kulunç ağrısı geçer.(K39)
- Kulunç olan yer ezilir, böylece ağrı geçer.(K48, K49)
- Kara ateş yakılarak bölge ısıtılır, kirli yün bağlanır.(K27)
- Saç kurutma makinesiyle ısıtılır, ısıtılan yere masaj yapılır.(K35, K36)
- Masajla yapılır, daha sonra da kirli koyunyünü sarılır.(K33)
- İlgili yere keçe bağlanır, yün sarılır.(K40)
- Hamama gidilir, terlemek iyi gelir.(K58)
- Bardak çekilir. (K57, K59, K60)

Adana'da da kulunç ağrısını geçirmek için birçok uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamaları yapan sağaltıcıların deneyimli kişiler olması istenmektedir. Yapılan sağaltmalar şu şekildedir.

- Soğuk algınlığını ve kulunç ağrılarını gidermek için bir bilene şişe çektirilir. (Özgen 2007: 38)

Bu rahatsızlıkta da farklı bölgelerde yapılan uygulamaların birbirine benzediğini görmekteyiz.

3.7.4. Yara

Kesiklerden, çarpmalardan oluşabilen yaraların tedavisi için Trabzon'da özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltma şu şekildedir.

- Kazan karası tavuk kanadıyla sürülür.(K32)

Adana’da yaraların tedavisini gerçekleştiren özel yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler kimyasal içeriğe sahip malzemeler olabilmektedir.

- Vücutta oluşan kesiklere kanamayı durdurması ve mikrop kapmaması için kül basıyorlar, tuz basıyorlar veya idrar sürüyorlar (Özgen 2007: 39).
- Vücutta kesik veya kanamalı yara olduğunda mazot sürülür. Hem mikrobunu kırar hem de kanamayı durdurur. (Özgen 2007: 40)
- Vücutta oluşan kesik ve yaralara gres yağı sürülerek tedavi edilebilir. (Özgen 2007: 40)

Konya’da ise yaraları sağaltmada uygulanan tedaviler şu şekildedir.

- Zift (karasakız) ezilir ve içyağı ile dövülerek bir merhem yapılır. Kurşun yarasının tedavisinde kullanılır (Çevik 2008: 122).
- Cerahatli yaranın ağzını açmak, yarayı yumuşatıp erginleştirmek için zit (zift) yapıştırılır. Zit yarayı açmazsa ucu sivri bir demir parçası ateşte kızdırılır. Yaranın beyazlaşan yerine dokundurulur. Zit yarayı açtığı için dokundurma işlemi en son yapılan iştir (Çevik 2008: 123)

Çalışmaları incelediğimizde farklı bölgelerde yapılan uygulamaların birbiriyle benzerlik gösterdiğini görmekteyiz.

3.7.5. Dolama

Parmak uçlarında oluşan ve insanda acı ve ağrıya yol açan dolama rahatsızlığının sağaltımında görevli özel kişiler bizim çalışma sahamızda bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler de farklı özelliklere sahiptir. Tedavi şu şekildedir.

- Kara merhem sürülür.(K33, K58, K59)
- Çok sıcak suyun içine dolama olan parmak bastırılır, 15 20 dakika bekletilir. (K2, K5, K7, K71)

Değerlendirme açısından incelediğimiz diğer yöreler üzerine yapılmış çalışmalarda dolama hastalığının bu kategoride değerlendirebileceğimiz tedavileri olmadığını görmekteyiz.

3.7.6. Güneş Çarpması

Güneş altında fazla kalmaktan meydana gelen bu hastalığı sağaltmada araştırma sahamızda özel kişilere ihtiyaç duyulmamaktadır. Trabzon'da güneş çarpması durumunda yapılabilecek uygulama şu şekildedir.

- Başa kar basılır. (K65, K66)

Konya'da güneş çarpan kişiyi sağaltmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Başa, buzlu suda ıslatılmış bez konur.(Çevik 2008: 104)
- Güneş çarpan kişiye sabunlanmış gömlek giydirilir.
- “Bir kimseye sıcak geçse burnunun sağ deliğini pamuk ile birkaç saat tıkaya, bir kimseye soğuk geçse burnunun sol deliğini birkaç saat pamuk ile tıkaya.”(Çevik 2008: 104)

Adana yöresinde yapılan uygulamalarsa şu şekildedir.

- Kazana küllü su koyup güneşte ısıtılır, o suyla yıkanılır.
- Güneş çarpan kimseye bol su içirilir. (Özgen 2007: 44)

Yapılan uygulamalar şekil bakımından farklılıklar gösterse de öz bakımdan aynı amacı gerçekleştirmektedir.

3.3.7. Arı/Yılan/Akrep Sokması

Trabzon'da hayvan sokmasıyla olabilecek zehirlenmeleri geçirmek için yapılan uygulamalar için özel yetenekli kişilere ihtiyaç duyulmamaktadır. Yapılan sağaltma yöntemleri de şu şekildedir.

- Amonyak basılır.(K58)
- Yara kanatılır, kanı ağzı temiz biri emer, daha sonra da o bölgeye tentürdiyot sürülür.(K39)

- Sokulan yer tepeden oraya kan gitmeyecek şekilde bağlanır, yara kanatılır, ağzında yara olmayan biri kanı emer zehri boşaltır.(K2, K41)
- İlgili bölge kanatılır, zehrin dışarı akması sağlanır.(K11)
- Yılan soktuğunda sokulan yerin üstünden bağlanır, ısırılan yer kesilir ağzında yara olmayan biri kanı emer tükürür sonra da o bölgeye ekşi sürülür.(K35, K36)
- Sokulan yer kesilir, kanatılır, emilir.(K60, K61, K62, K63, K64)

Konya'da da hayvan sokmasıyla zehirlenme durumlarında sağaltma işini üstlenen özel kişiler bulunmamaktadır. Bu yörede arı, yılan, akrep sokması durumunda yapılan uygulama ise şu şekildedir.

- Duvar sıvası ıslatılır, ezilip içirilir (Çevik 2008: 125)

Adana'da da diğer yörelere benzer bir şekilde tedaviyi gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımsa şu şekildedir.

- Arı sokmasına karşı toprak çamur yapılıp arının soktuğu yere sıvanır.(Özgen 2007: 47)

Yapılan sağaltımlar incelendiğinde, uygulamaların birbiriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir

3.7.8. Nasır

El ve ayaklarda oluşan sertlik olarak nitelendirebileceğimiz nasırın tedavisi, Trabzon'da özel kişiler tarafından yapılmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzemeler yahut yapılan uygulamalar bir sınırlama içine alamadığımız malzeme ve uygulamalardır. Tedavi şu şekildedir.

- Diş kiri nasıra sürülürse nasır geçer.(K35, K36)
- Bir şeyden tiksirmek nasırı geçirir.(K35, K36)

Diğer yörelerde yapılan çalışmalarını incelediğimizde, nasırı sağıltmak için, bitkisel, büyüsel-dinsel, hayvansal yahut madensel ilaçlarla yapılan bir tedavi yöntemine rastlamamış bulunmaktayız.

3.7.9. Egzama

Trabzon'da egzamanın sağaltılmasında görevli, özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Kullanılan malzeme de "kül" gibi bir sınıflama içine alamadığımız bir malzemedir. Sağaltmalar da şu şekildedir.

- Soba külüyle ovalanırsa geçer.(K60, K61, K62)
- Közün üzerindeki küller alınarak yaranın üzerine sürülür.(K33)

Diğer yörelerde egzamanın tedavisine yönelik bu tarzda bir uygulama bulunmamaktadır.

3.7.10. Uçuk

Araştırma alanımızda uçuğu tedavi eden özel kişiler yoktur, bu hastalığın tedavisinde en çok tercih edilen yöntemde dinsel-büyüsel yöntemdir. Ancak bu yöntemler dışında da yapılan uygulamalar mevcuttur. O uygulamalar arasında herhangi bir kategori içerisine sokamadıklarımız şunlardır.

- Kül suyuyla yıkanır.(K60, K61, K62, K63)
- Uçuk çıkan yere buz basılır.(K14)
- Kulak kiri uçuğa sürülürse uçuk yok olur.(K19)
- Sıcak odun külü basılır. (K20)
- Unutulunca geçeceğine inanılır.(K45)

Değerlendirme sürecinde yararlandığımız ve karşılaştırma amacıyla incelediğimiz diğer tezlerde, o bölgelerde yapılan bu türden sağaltmalara rastlamamaktayız.

3.7.11. Mantar Enfeksiyonları

Trabzon'da vücutta çıkan irinli yaraları tedavi etmekle yetenekli özel kişiler bulunmamaktadır. Mantar enfeksiyonlarının tedavisi için yapılan uygulama şu şekildedir.

- Deniz suyu ile yıkanmak iyi gelir.(K58)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda, mantar enfeksiyonlarını geçirmek için yapılan bu tarzda sağaltmalara rastlamamaktayız.

3.7.12. Pişik-Haşlama

Pişik, haşlama gibi daha ziyade çocuklarda ve yaz aylarında görülen bir hastalığı araştırma sahamızda tedavi eden özel bir kişi yoktur. Trabzon'da gerçekleştirilen pişik tedavisinde kullanılan malzemeler kimyasal türde malzemelerdir. Sağaltma şu şekildedir.

- Pudra ve Krem sürülür(K37)

Diğer yörelerde yapılan sağaltımlarda bu türden malzemeler kullanılmadığını görmekteyiz.

3.7.13. Arpacık

Arpacık araştırma alanımızda daha ziyade dinsel-büyüsel yöntemlerle tedavi edilen bir hastalıktır. Bununla birlikte başka yöntemlerin de kullanıldığı görülmektedir ve bu yöntemleri gerçekleştiren özel kişiler Trabzon'da bulunmamaktadır. Tedavide kullanılan malzemelerde kimyasal içeriğe sahip olan ürünler olabildiği gibi, anne sütü gibi sağaltıcı gücüne inanılan malzemeler de kullanılmaktadır. Sağaltımlar da şu şekildedir.

- Zengin olacağına inanıldığı için bir şey yapılmaz.(K60, K61, K62, K63)
- Tekel bira avuca dökülüp göze banyo yaptırılır.(K57)
- Arpacığın çıkması zengin olacağına işarettir, göze çay banyosu yaptırılır.(K23)
- Anne sütü damlatılır.(K41)

Diğer yörelerde yapılmış çalışmaları incelediğimizde, bu şekilde yapılan uygulamalar görmemekteyiz.

3.7.14. Göz Hastalıkları

Göz hastalıklarını geçirmede yetenekli kişilere araştırma alanımızda rastlanmamaktadır. Kullanılan malzeme sağaltıcı gücüne inanılan anne sütüdür. Yapılan sağaltma da şu şekildedir.

- Anne sütü damlatılan gözün ağrısı geçer.(K2)

Diğer yörelerde bu tarzda yapılan sağaltmalar olmadığını görmekteyiz.

3.7.15. Kırık-Çıkık

Trabzon'da kırık-çıkık tedavisini üstlenen kırık-çıkıkçılar bulunmaktadır. Ancak bu kimselere başvurmadan tedavinin sıradan kişiler tarafından da gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu tür tedavilerde yapılan uygulamalar kırık-çıkıkçılarla aynı şekildedir. Kullanılan malzeme ise kimyasal içerikli bir malzemedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Saf sabun ve sıcak suyla birlikte masaj yapılır, sonra çıkık yerine oturtulur.(K76)

Konya'da yapılan kırık-çıkık tedavisi ise şu şekildedir.

- Ayrıca balmumu, katran, çamsakızı karışımı olan zift eritilerek kırığın olduğu yere sürülür sonra bezle sarılır (Çevik 2008: 88).

Adana'da çıkık tedavisini yapan özel kişilerin olmasına rağmen insanların kendilerinin yaptığı sağaltımlar da mevcuttur. Bu sağaltım sırasında kullanılan malzeme de kimyasal içeriklidir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kollarda veya bacaklarda çıkık olduğunda çıkık olan yer kalıp sabunla ovalanarak o bölgedeki kan dağıtılır. Sabunla yavaş yavaş ovalanarak çıkık yerine getirilir. (Özgen 2007: 64)

Üç ayrı yörede yapılan uygulamaları karşılaştırdığımızda, yapılan uygulamaların birbiriyle büyük orandan benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.7.16. Burkulma

Burkulma gibi durumlarda yapılan sağaltımlarda bitki kökenli malzemelerle birlikte kimyasal malzemelerin de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu bölgede sağaltımı gerçekleştiren kişiler sınıkçılar olabileceği gibi sıradan kişiler de olabilmektedir.

- Sabun sıcak suya rendelenir, burkulan yer onunla ovulur, mısır unu ve yumurtayla alçı yapılır sarılır.(K58)
- Kara merhemle ovalanır. (K57, K59)

- Ham sabunla ovulur.(K53)
- Sıcak suyla bölge yıkanır, sabunla ovulur.(K52, K47, K62, K63)

Adana'da da burkulma durumunda kırık-çıkıkçıya gidilmekle birlikte kişilerin kendilerinin de yapabileceği tedaviler mevcuttur. Bu sağaltımlar sırasında çeşitli malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan tedaviler şu şekildedir.

- Ezik olan yere pamuk idrar sürülüp sarılır. Bir gece sarılı bekletilince o bölgeyi iyileştirir.
- Çocuk kafasını veya herhangi bir yerini çarptığında ya da düştüğünde çarptığı yere vicks sürülür.
- Alın, kol, bacak herhangi bir yere çarpıldığında morarmayı ve şişmeyi önlemek için çarpılan bölgeye margarin sürülür.
- Mumya eritilip beze sürülür burkulan yere sarılır. Mumya çamsakızı, zift, vs ile yapılan bir karışımdır (Özgen 2007: 60).

Kendi araştırma alanımızda yapılan sağaltımla Adana'da yapılan sağaltımları karşılaştırdığımızda iki bölgede yapılanların birbiriyle büyük oranda benzer olduğunu görmekteyiz.

3.7.17. Boyun Ağrısı

Boyun ağrısının tedavisinde Trabzon'da özel kişilerin olmadığını, yapılan uygulamaların herhangi bir kişi tarafından yapıldığını görmekteyiz. Boyun ağrısının sağaltımı sırasında başvuru pratikler şu şekildedir.

- Ayak parmakları bükük şekilde oturulur, sonra ayaklar sağa sola döndürülür, en sonunda parmaklar düz şekilde geriye doğru uzatarak oturtulur, ağrıya iyi gelir.(K16)
- Sıcak havlu sarılır.(K45)
- Bardak çekme işlemi yapılır.(K45, K46, K47)

İncelediğimiz diğer yöre çalışmalarında boyun ağrısının sağaltımında uygulanan bu türden yöntemler olmadığını görmekteyiz.

3.7.18. Bel/Sırt Ağrısı

Bel ve sırt ağrısının tedavisini yapan özel kişiler bizim çalışma alanımızda bulunmamaktadır. Yapılan uygulamalar sırasında kullanılan malzemeler kimyasal malzemeler olabildiği gibi herhangi bir kategoriye oturtamadığımız malzemeler de olabilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bardağın içine ateş tutulur ağrıyan yere basılır, bu şekilde ağrı dışarı çekilir. (K2, K71, K52)
- Gemi zifti eritilerek yakı yapılır.(K59)
- Ayak parmakları bükük şekilde oturulur, sonra ayaklar sağa sola döndürülür, en sonunda parmaklar düz şekilde geriye doğru uzatarak oturtulur, ağrıya iyi gelir.(K13)
- Sıcak havlu sarılır.(K45)
- Bardak çekme işlemi yapılır.(K45)

Değerlendirme yapmak için incelediğimiz diğer çalışmalarda bu tarzda yapılan sağaltımlar olmadığını tespit etmiş bulunmaktayız.

3.7.19. Bel Fıtığı

Bel fıtığı tedavisinde Trabzon'da daha ziyade hayvansal ürünlerin kullanıldığını görmekteyiz. Ancak bununla birlikte tek başına yapılan uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulama şu şekildedir.

- Bel çekme yöntemi uygulanır.(K14)

Adana'da yapılan sağaltımda sağaltımı gerçekleştiren kişinin Adana'da bulunmadığını ve kişilerin sağaltım için başka bir ile gittiklerini görmekteyiz. Ayrıca tedavi sırasında elektrik akımından da faydalandığı görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bel fıtığı olan bir yakınlarını Antep'in Nizip ilçesindeki bir sınıkçıya götürmüşler. Sınıkçı hastayı yüzükoyun yatırıp beline bir merhem sürüp orta parmağıyla muayene edip elektrik şokuyla tedavi etmiş (Özgen 2007: 62).

Trabzon ve Adana yöresinde yapılan uygulamaları karşılaştırdığımızda yapılan uygulamaların birbirinden farklı olduğunu hatta birbirine hiç benzemediğini görmekteyiz.

3.7.20. Romatizma

Romatizma tedavisinde araştırma alanımızda, bardak kapama yönteminin kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca Trabzon'da bu işlemi gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır, sağaltım herkes tarafından yapılabilmektedir. Tedavi şu şekildedir.

- Bardağın içine ateş tutulur ağrıyan yere basılır, bu şekilde ağrı dışarı çekilir. (K2)

Diğer yörelerde gerçekleştirilen bu tarz bir romatizma tedavisi yoktur.

3.7.21. Boğaz Ağrısı

Boğaz ağrısının tedavisinde Trabzon'da özel kişiler bulunmamaktadır ve yapılan sağaltımlar kişinin kendisi tarafından da gerçekleştirilebilecek türdendir. Sağaltım şu şekildedir.

- Tuzlu su ve karbonatla eriyik hazırlanır, gargara yapılır, boğaz bölgesi sıcak tutulur.(K14)
- Buz yenilir yahut gargara yapılır.(K17)

İncelediğimiz diğer yörelerde boğaz ağrısının bu türden bir tedavisine rastlamamış bulunmaktayız.

3.7.22. Bademcik

Bademcik hastalığının tedavisinde özel yetenekli kişilere başvurulmamaktadır. Uygulanan herkes tarafından gerçekleştirilebilir durumdadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Ağız içinden parmakla basarak bademcikler ezilir.(K18)

Tezimizde karşılaştırma amacıyla incelediğimiz diğer yöreleri kapsayan çalışmalarda bademciğin tedavisinde uygulanan bu türden yöntemler olmadığını görmekteyiz.

3.7.23. Sinüzit

Trabzon'da sinüziti tedavi eden sağaltıcımız Nihat Kastan'dır, ancak Nihat Kastan'ın kullandığı yöntem bitkisel ilaçlarla yapılan bir sağaltma yöntemidir. Bu yöntem dışında yapılan uygulamalar da mevcuttur. Bu sağaltım şu şekildedir.

- Denize girip derine dalarak, sinüzit patlatılır.(K33)

Adana'da sinüzitin sağaltımını gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Ayrıca yapılan sağaltımlarda kimyasal malzemeler kullanılmaktadır. Tedavi şu şekildedir.

- Sinüziti olanın nefes yollarını açmak için kaynar suya biraz vicks karıştırılıp buharı koklanır (Özgen 2007: 68).

Trabzon ve Adana'da yapılan uygulamaları incelediğimizde bu iki yörede yapılan uygulamaların birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

3.7.24. Soğuk Algınlığı

Trabzon'da soğuk algınlığı tedavisinde bitki kökenli ilaçların kullanımı dışında gerçekleştirilen bir takım pratikler olduğu görülmektedir. Bu pratikleri yapan kişiler özel yeteneğe sahip kişiler değildir. Sağaltım şu şekildedir.

- Soğuk suyla banyo yapılır.(K41)
- Kişi terletilir. (K59, K60)
- Göğüse havlu basılır. (K34)

İncelediğimiz diğer tezlerde bu türden sağaltımlara rastlamamaktayız.

3.7.25. Grip

Gribin tedavisinde Trabzon'da yapılan sağaltımları gerçekleştiren özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Soğuk suyla banyo yapılır.(K41)

- Kişi terletilir. (K60, K61)
- GögüŖe havlu basılır. (K34)

İncelediğimiz diğer tezlerde grip hastalığının tedavisinde bu tarzda bir uygulama bulunmamaktadır.

3.7.26. Nezle

Nezlenin tedavisinde araştırma alanımızda en çok uygulanan yöntem bitki kökenli ilaçlarla yapılan tedavi yöntemidir. Bu hastalığı sağaltmak için bölgede başvuru olan özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- GögüŖe havlu basılır. (K34)

İncelediğimiz diğer yöre çalışmalarında nezle hastalığının tedavisiyle ilgili bu tarz bir uygulama bulunmamaktadır.

3.7.27. Diş Ağrısı

Diş ağrısının tedavisinde Trabzon'da doktorlardan başka başvuru olan özel kişiler bulunmamaktadır. Doktora gidilmeyen durumlarda yapılan sağaltımları ise kişiler kendileri gerçekteştirebilmektedirler. Tedaviler şu şekildedir.

- Alkol basılır.(K73, K74)
- Başparmakla işaret parmağı arası ovulur, bu şekilde ağrının geçeceğine inanılır.(K33)
- Tuz konulur, araba hidroliği sürülür.(K44, K46)
- Aspirin ağrıyan dişe basılır.(K15)
- Ağrıyan yere soğuk bir şey basılır.(K35, K36)
- Pamuğa rakı dökülür dişe basılır.(K46)
- Tuz, karanfil, aspirin basılır.(K52, K53, K39, K69)
- Kolonya basılır.(K4)
- Kaya tuzu dişe basılır ve tuzlu suyla gargara yapılır. (K76, K77)

Tezimizde karşılaştırma amacıyla incelediğimiz yörelerde diş ağrısının tedavisi için yapılan herhangi bir kategoriye yerleştiremediğimiz bir uygulama bulunmamaktadır.

3.7.28. Mide Ağrısı

Trabzon'da mide ağrısının tedavisinde yetenekli özel kişiler bulunmamaktadır. Tedaviyi kişiler kendileri gerçekleştirebilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Karbonat içilir.(K33, K39)
- Sıcak havluyu karına basmak ve ıhlamur çayı içmek mide rahatsızlıklarına iyi gelir. Ayrıca ayakları sıcak tutmak da mide rahatsızlıklarını geçirir.(K1, K17)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda mide ağrısının sağaltımına yönelik bu tarz pratiklere rastlamamış bulunmaktayız.

3.7.29. Hazımsızlık

Trabzon'da hazımsızlık tedavisini gerçekleştiren özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Kusturulur.(K19)

Adana'da da yapılan uygulamayı gerçekleştiren özel bir kişi bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kimyasal ve bitki kökenli malzemeler bir arada kullanılmıştır. Sağaltım şu şekildedir.

- Hazımsızlığı gidermek için sodaya yarım limon ve gripin karıştırılıp içilir.(Özgen 2007: 76)

Trabzon ve Adana'da yapılan uygulamaları incelediğimizde, bu uygulamaların birbirlerinden farklı olduğunu görmekteyiz.

3.7.30. İshal

İshal tedavisinde Trabzon'da özel yetenekli kimseler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında sentetik ürünlerin kullanıldığı görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Kola da ishale iyi gelir.(K22, K23)

Adana'da yapılan tedaviyi gerçekleştiren özel bir yeteneğe sahip sağaltıcıya rastlamamaktayız. Adana'da yapılan tedavi sırasında kullanılan malzeme kimyasal ve sentetik içerikli malzemelerdir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bir kaşık kolaya aspirin koyulup içilir. (Özgen 2007: 78)

İki yörede yapılan sağaltımı karşılaştırdığımızda birbirleriyle büyük oranda benzerlik gösterdiğini görmekteyiz.

3.7.31. Kabızlık

Sürekli katı yiyeceklerin tüketilmesiyle ortaya çıkan bu rahatsızlığı tedavi eden özel bir kişi bizim araştırma alanımızda bulunmamaktadır. Sağaltımda kullanılan malzeme kimyasal bir malzemedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Sabundan fitil yapılır ya da sabunlu su içilir.(K47, K56)

İncelediğimiz diğer tezlerde bu türde yapılan herhangi bir sağaltımla karşılaşmamaktayız.

3.7.32. Bağırsak Hastalıkları

Bağırsak hastalıklarının tedavisinde yetenekli kişiler Trabzon'da bulunmamaktadır. Gerçekleştirilen sağaltım şu şekildedir.

- Su kaynatıp ılık ılık içmek, bağırsakları rahatlatır.(K49)

Bu tarz bir sağaltım incelediğimiz diğer çalışmalarda karşımıza çıkmamaktadır.

3.7.33. Varis

Fazla ayakta durmaktan bacaklarda oluşan bu hastalığın tedavisinde yeteneğe sahip özel kişiler çalışma sahamızda bulunmamaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Ham sabunla masaj yapılır.(K2)

İncelediğimiz diğer tezlerde bu hastalığın tedavisine yönelik bu türden bir sağaltıma denk gelmemiş bulunmaktayız.

3.7.34. Stres

Stres hastalığının tedavisinde kendi çalışma sahamızda özel yeteneğe sahip kişilerin bulunmadığını, tedavinin doktorlar ya da kişinin kendisi tarafından gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Sağaltım şu şekildedir.

- Günde bir saat çıplak ayakla toprağa basılır, vücuttaki elektrik dışarı atılır.(K2)

İncelediğimiz diğer çalışmalarda stresi atmak için yapılan bu türden pratikler olmadığını görmekteyiz.

3.7.35. Basür

Trabzon'da basür hastalığını tedavi eden, bu konuda uzmanlaşmış kişiler bulunmamaktadır. Bu yörede hastalığın sağaltımı kişinin kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Sık sık çorap değiştirilecek, ayakkabılar iki günde bir değişecek, hormonsuz yiyecekler yenecek ve ayaklar ıslak tutulmayacak.(K33)

Konya'da da hastalığı sağaltan özel kişiler yoktur. Sağaltım şu şekildedir.

- Kırmızı topraktan yapılmış ve hiç kullanılmamış temiz tuğla, ateşte iyice ısıtıldıktan sonra temiz bir kova içine bırakılır. Kovanın ağzına hastanın oturabilmesi için çam tahtasından bir kapak yapılır. Kapağın ortasında makatın geleceği yerde bir delik açılır. (Çevik 2008: 45)
- Köseleden yapılmış ayakkabı eskisi toplanır. Bir tencerede iyice kaynatılır. Hasta, ayakkabı buğusuna oturur.(Çevik 2008: 46)

Trabzon ve Konya'da yapılan tedavileri incelediğimizde birbirleriyle çok fazla benzemediğini görmekteyiz.

3.7.36. Bayılma

Bayılma durumunun tedavisinde, Trabzon'da, başvuru alan özel yetenekli kişiler bulunmamaktadır. Yapılan uygulamalar şu şekildedir.

- Hastanın ayakları yükseğe kaldırılır baş aşağıda tutulur.(K14)
- Yüzüne soğuk su atılır, kolonya sürülür, pamuk yakarak burnuna koklatılır.(K17)
- Sigara dumanı üfleme, kolonya tutulur, livar otu ezilir koklatılır.(K41)

Konya’da bayılma hastalığını tedavi eden özel sağaltıcılar yoktur. Sağaltım şu şekildedir.

- Bu gibi durumlarda hastayı hemen yan yatırmak iyi olur.
- Elbise ve çamaşırlarını gevşetilir.
- Yüzüne su serpilir ve amonyak koklatılır (Özgen 2007: 83).

Hastalıkların sağaltımlarını karşılaştırdığımızda yapılan uygulamaların temelde benzer uygulamalar olduğunu görmekteyiz.

3.7.37. Böbrek Hastalıkları

Böbrek hastalıklarının tedavisinde araştırma alanımızda başvuru doktor haricinde özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler kimyasal malzemeler olduğu gibi, su da kullanılmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Bira ve su içmek böbrek taşı düşürür.(K18)
- At arabasına bindirilir taşlı yolda gezdirilir.(K62)
- Sürmene’de çıkan acı su içilir.(K21)

Adana’da böbrek hastalıklarını geçirmek için yapılan uygulamaysa şu şekildedir.

- Böbrek ağrısını hafifletmek için sıcak su dolu küvette oturulur. (Özgen 2007: 88)

Trabzon ve Adana’da yapılan uygulamalar incelendiğinde birbirleriyle pek fazla benzerlik göstermediği görülmektedir.

3.7.38. İdrar Yolu İltihabı

İdrar yolu iltihabının tedavisinde yetenekli özel sağaltıcılar bizim araştırma sahamızda bulunmamaktadır. Yapılan tedavi sırasında kullanılan malzeme de sudur. Sağaltım Şu Şekildedir.

- Sıcak suya oturarak tedavi edilir.(K17)

Adana'da idrar yolu rahatsızlıklarını tedavi etmek için yapılan uygulama Şu Şekildedir.

- İdrar yolu iltihabı olanlara bol su içirilir ve ayakları daima sıcak tutulur. (Özgen 2007: 86)

İki yörede yapılanlar kıyaslandığında birbirleriyle büyük oranda benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3.7.39. Kısırlık

Trabzon'da kısırlık tedavisinde yetenekli sağaltıcımız Asiye Esmer'dir. Ebe olan Asiye esmerin sağaltımı sırasında kullandığı malzemeler bitki kökenli malzemeler olduğundan bu bölümde incelemeye almıyoruz. Kısırlık durumunda uygulanan diğer sağaltım yöntemi ise Şu Şekildedir.

- Mazi, Şap, bal karıştırılır, kadının rahmine bir keseye sokulur, bir müddet bekletilir.(K25)

Adana'da da kısırlığın tedavisinde yetenekli olan bir ebe bulunmaktadır. Ebe tarafından gerçekleştirilen sağaltım Şu Şekildedir.

- Rahim düşerse çocuk olmasını engeller. Bu durumda ara ebesi Ayşe Temizsoy kadının karnını ovalayarak yerine getirir. (Özgen 2007: 91)
- Bir kadının çocuğu olmuyorsa rahmi ters düşmüş olabilir. Bunun için ebeye gidilir. Ebe kadının rahmini çeker ovalayarak yerine getirir ve kuşak bağlar. (Özgen 2007: 92)
- Ara ebesi karna ılık çömlek çeker. (Özgen 2007: 93)

Trabzon ve Adana’da yapılan uygulamaları incelediğimizde, pratiği yapan özel yetenekli kişilerin aynı olduğunu, ancak uygulamaların birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz.

3.7.40. Göbek Düşmesi

Trabzon’da göbek düşmesi hastalığını özel tedavi eden kişiler bulunmamaktadır. Hastalığın sağaltımı herhangi biri tarafından yapılabilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Çay bardağının içine ateş tutulur, göbeğin üzerine basılır. O göbeği yukarı çeker, bu şekilde göbek yerine gelir. (K2, K71, K46, K45, K39, K21, K60, K61, K62, K63, K75, K73)
- Göbek teli kayması: Başparmak göbek deliği üzerine getirilip tam döndürüldüğünde kayan göbek deliği yerine gelir. (K1, K45, K56)
- Yahut hamur göbek deliği üstüne koyulur üzerine kibrit takılır kibrit yakılıp üzerine bardak kapatılır, havasız kalan bardak göbeği dışarı çeker bu şekilde de kayan göbek yerine gelir.(K1, K19, K45, K17)
- Kapıya sırtını dönüp ters şekilde asılı durunca göbeğin yerine geleceğine inanılır.(K33, K35, K36, K37)
- Yüzükoyun yatılır bir başkası ayağını belin ortasına basarak çapraz biçimde kol ve bacaklardan tutarak çekilir, bu şekilde göbek yerine gelir.(K14)
- Karın bölgesi ovalanarak göbek yerine getirilir.(K35, K36)
- Tülbentten top yapıp üstüne yatmak göbeği yerine getirir.(K35, K36)
- Yere yüzüstü yatırılır göbeğin altına sıcak taş konulur.(K60)
- Namazda oturur gibi oturulur, bir başka kişi belinden iterek kendine çeker ve göbek yerine gelir.(K33)

Adana’da göbek düşmesinde başvurulan ocaklılar bulunmaktadır. Ancak sağaltım için yapılan farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bu tarz uygulamalara örnek olan, Adana’da yapılan sağaltım ise şu şekildedir.

- Aşırı halsizlik durumunda göbeğinin düştüğünden şüphelenen kimse yer döşeginde üç kere takla atarsa göbeği yerine gelir (Özgen 2007: 120).

Trabzon ve Adana’da yapılan sağaltımları incelediğimizde birbiriyle aynı olduğunu görmekteyiz. Göbek düşmesi durumunda günümüzde de geleneksel tıp, modern tıptan daha çok tercih edilmektedir.

3.7.41. Kabakulak

Trabzon’da kabakulak tedavisi yapan özel kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltımı hasta kişi kendisi yapmaktadır. Sağaltım şu şekildedir.

- Su kaynatılır, buharında durulur. (K38, K37)

Adana’da kabakulak tedavisi için ocaklara gidilmektedir. Ancak bu kişiler dışında da yapılan sağaltımlar mevcuttur. Sağaltım şu şekildedir.

- Çerçi Yusuf’tan gres yağı alınır. Hastanın yüzüne sürülür (Özgen 2007: 121).

Trabzon ve Adana’da yapılan uygulamalara baktığımızda benzerlik göstermediğini görmekteyiz. Kabakulak tedavisinde geleneksel tıp hala işlevini aktif bir biçimde sürdürmektedir.

3.7.42. Geyrek Batması

Trabzon’da geyrek batmasını tedavi etmede özel yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Yüzüstü yatırılıp çapraz şekilde bacakla kollar çekilir.(K35, K36)
- (Gommat çıkması)Kemiklerin içine el sokulur, yukarı doğru çekilir.(K39, K56)

Bu hastalığın diğer yörelerde bu tarz bir tedavisi bulunmamaktadır.

3.7.43. Sarılık

Trabzon’da sarılığı tedavi eden özel kimseler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında renk simgeçiliğine de başvurulduğu görülmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Bebek sarılık olmasın diye uyurken üzerine sarı tülbent kapatılır.(K35, K36, K48, K49)
- Bebek yıkanırken suya altın atarsan bebek sarılık olmaz.(K35, K36)
- Hasta bilmeden suratına tokat atılırsa sarılık geçer.(K41)

Konya’da sarılığın tedavisinde yetenekli ocaklı kişiler bulunmaktadır, ancak bu kişilerin yaptığı sağaltımlar dışında sarılık hastalığının tedavisinde uygulanan yöntemler mevcuttur. Sağaltım şu şekildedir.

- Özellikle yeni doğan bebeklerde görülen sarılığa karşı, çocuğa sarı bir elbise giydirilir ya da üzerine sarı bir örtü örtülür; çocuğun bileğine sarı bir ip bağlanır. Ayrıca hastanın alnının ortası çizilip kan akması sağlanır (Çevik 2008: 101)

Trabzon ve Konya’daki sarılık tedavilerine baktığımızda iki yörede de tedavide renk simgeciliğine başvurulduğunu görmekteyiz. Yörelere farklı olsa da yapılan uygulamalar aynıdır.

3.7.44. Yanık

Trabzon’da yanık tedavisini yapan özel kişi Salih Yılmaz’dır. Yılmaz’ın yaptığı tedavide kullandığı malzemeler içerisinde kimyasal ve bitki kökenli malzemeler mevcuttur. Yanık tedavisi için Trabzon’da yapılan sağaltımlar şu şekildedir.

- Orijinal gras yağı yanan bölgeye sürülür.(K33)
- Kantaron yağı içine, nifosin iğne dökülür, vazelin ve halis zeytinyağı bir küvette merhem haline getirilir, üzerine gazlı bez konulur bu bezler yaraya sarılır.(K39)

Konya’da yanık tedavisini yapan özel bir kişiye rastlamamaktayız. Tedavi sırasında kimyasal malzeme kullanılmakta ve tedavi herhangi bir kişi tarafından gerçekleştirilmektedir.

- Yanık yere diş macunu sürülür (Çevik 2008: 119)

Birbirinden farklı iki yörede bulunan illerde yapılan çalışmaları incelediğimizde, yanık tedavisinde kullanılan malzemelerin kimyasal içerikli olduğunu görmekteyiz.

3.7.45. Altını Islatma

Tuvalet eğitimini aldıktan sonra da altını ıslatan çocukların sağaltımında yetenekli özel kişiler bulunmamaktadır. Bölgedeki sağaltım şu şekildedir.

- Yere yüzükoyun yatırılır ve bel derisi çekilir, tavşan pisliği yedirilir.(K6)
- Beli çekilir, bir daha yapmayacağına inanılır.(K45)

Adana'da altını ıslatan çocuğu tedavi eden özel kişiler bulunmamaktadır. Yörede bu çocuklara yönelik yapılan sağaltım şu şekildedir.

- Altını ıslatan çocukların belini çektirirler.
- İdrar kaçırın bir kişiye idrarını tuta tuta yapması tavsiye edilir. (Özgen 2007: 85)

Kendi araştırma alanımızda ve diğer yörelerde, altını ıslatan çocuğa yapılan pratiklerin yalnızca dinsel-büyüsel içerikli olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, günümüzde ayrıca altını ıslatan çocuklar çocuk psikologlarına da götürülmektedir.

3.7.46. Et Kesilmesi

Trabzon'da herhangi bir kesici aletle kesilen eti tedavi etme yeteneğine sahip özel kişiler bulunmamaktadır. Sağaltım sırasında kullanılan malzemeler kimyasal malzemeler olabildiği gibi, çocuk çışı gibi bizim herhangi bir sınıflandırma içine sokamadığımız malzemeler de olabilmektedir. Sağaltım şu şekildedir.

- Ham sabunla et kesdiği olan yere masaj yapılır. (K2)
- Kesik sahibinin idrarı kesige sürülürse kesigin geçeceğine inanılır.(K9)
- Kesilen yere çocuk işetilir.(K45)
- Deri kemerin arkası bıçakla kazınır çıkan toz yaraya basılır.(K40)
- Yara açıkta bırakılmalı ve yaranın toprakla teması sağlanmalıdır.(K38)

Konya'da et kesiklerini tedavi eden özel yeteneğe sahip kişiler bulunmamaktadır. Tedavi sırasında kullanılan malzeme insan idrarıdır. Sağaltım şu şekildedir.

- İdrardaki tuzun yarayı yakıp mikropları öldürdüğüne inanılmaktadır.(Çevik 2008: 85)

Trabzon ve Konya'da yapılan et kesigi sağaltımlarına baktığımızda, sağaltımların birbirinin aynısı olduğunu görmekteyiz. Bu sağaltımlarla birlikte, et kesilmesi durumunda eğer kesik derin ise modern tıbbı başvurulduğu görülmektedir.

Yaptığımız ve diğeri yapılan çalışmaları genel olarak değerlendirmemiz gerekirse, geçmiş ve günümüzde yapılan halk hekimliğı uygulamalarında farklılıklar olsa da bu kültürün büyük oranda taşındığını ve Anadolu ile Orta Asya sağaltım folklorunun da birbirine büyük oranda benzediğini görmekteyiz.

SONUÇ

Kültür, bir toplumun her türlü yaşayış ve inanış unsurunu kapsayan maddi ve manevi öğelerden meydana gelen bir kurumdur. Bu kurum toplumların ve milletlerin dünyüyle bugünü arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu sayede oluşan halk kültürü ürünleri de toplumun sosyal yapısı ve yaşayış standardını belirlemektedir.

Halk bilimi, insanoğlunun ilk gününden bugününe ve insanın doğumundan ölümüne kadar yaşantısını, halk kültürü öğelerini derleyen, araştıran ve yaptığı araştırmaları değerlendirerek bunları sistematik bir biçimde sınıflandıran ve açıklayan bir bilim dalıdır. Bununla birlikte halk bilimi, kültürün genel gelişme kurallarını inceleyerek, topluluklar arasında oluşan farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyup, bu bilimsel sonuçları düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır.

İnsanlar eski dönemlerde, açıklayamadıkları ve çaresini bulamadıkları olayları doğa ve doğaüstüne bağlamıştır. Halk hekimliği de bu bağlamda oluşmuş bir kültür ögesidir. Eski zamanlarda yapılan halk hekimliği uygulamaları bu nedenle dinsel-büyüsel temel üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla da bu dinsel-büyüsel korunma ve sağaltım uygulamaları halk hekimliğinin temelini oluşturmuştur.

Sağlık, bir milletin, bir topluluğun varlığını sürdürebilmesi ve maddi, manevi kültür öğelerini kuşaktan kuşağa aktarabilmesi için bir gerekliliktir. Bu gereklilik insanoğlunu tarihin başından beri hastalıklara karşı korunma ya da hastalıkları sağaltma yolunda düşünmeye ve uygulamalar, tedaviler üretmeye sevk etmiştir. Bu yöntem ve uygulamalar sayesinde de o toplulukların kültür yapıları ve yaşayış şekilleri tespit edilebilmiştir. Trabzon'da yapmış olduğumuz halk hekimliği çalışması sayesinde biz de bu yörenin sağaltma kültürüyle ilgili bilgi edinmiş ve bu bilgileri kaydederek gelecek kuşaklara aktarımını sağlamış bulunmaktayız.

Halk hekimliğinin temel felsefesi olan dert de derman da Allah'tandır düşüncesi bizi geleneksel tıbbın ana kaynağı olan din ve büyüye götürmektedir. Bugün de birçok alanda kullanıldığını gördüğümüz dinsel-büyüsel uygulamaların geçmişte de sağaltımın temelinde bulunduğunu, eski zamanlardaki kadar olmasa da bugün de dinsel-büyüsel pratiklere tedavi yahut hastalıktan korunma aşamalarında başvurulduğu ve hastalığın da şifanın da Tanrı'dan geldiği düşüncesinin yaşatıldığını görmekteyiz.

Halk kültürünü oluşturan bütün bilgi ve deneyimler gibi, halk hekimliğiyle ilgili tecrübe ve bilgiler de geçmişten günümüze gelenek ve değişim ekseninde gelebilmiştir. Bu uygulamalar aynı şekilde bugünden de geleceğe zaman zaman değişerek ama özüne sadık kalarak –asıl sebep ve amaç hatırlanmasa da- aktarılacaktır. İslamiyet'in kabulünden önce icat edilmiş geleneklerin, İslamiyet'in etkisiyle şekil değiştirdiğini, ancak özünü de korumuş bir şekilde bugüne geldiğini yaptığımız araştırmalar sırasında tespit etmiş bulunmaktayız. Yine aynı şekilde bu uygulamalar temellerini koruyarak gelecek kuşaklara geçecektir.

Trabzon'da maddi, manevi pek çok uygulamaya hastalıklardan korunmak, yahut herhangi bir hastalığı sağıltmak için başvurulmaktadır. Kimi hastalıkları sağıltma yeteneği olduğuna inanılan özel kişiler olduğu gibi, çalışma sahamızda herkes tarafından gerçekleştirilen sağıltmalar da mevcuttur. İnsanların eskiden olduğu gibi şimdi de maddi ve manevi eski Türk inanışlarının izlerini taşıyan kırık-çıkıkçılara, aktarlara, şifalı sulara başvurulduğu görülmektedir. Dinsel-büyüsel, bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer unsurlarla hastalıklara şifa bulma inancı ve bu inancı destekleyen uygulamalar araştırma sahamızda bugün de yaşamaktadır. Trabzon birden fazla türbeye sahip bir ildir, ancak bununla birlikte atalar ve Vefî kültürünün devamı niteliğinde kabul edebileceğimiz yadır ziyaretleri, şifasına inanılan türbeler inancı Trabzon'da bulunmamaktadır. Halk burada yer alan türbe ve mezarları, sağılık açısından, çıkar amaçlı kullanmamaktadır. Bu durumun nedeni olarak, Trabzon ilinin coğrafi ve değişken iklim yapısı ve sürekli göç veren bu nedenle de gelenek sürdürmeye uygun olmayan şartlar görülebilir. Bununla birlikte yerli halkın bu tür yerlerden dilek dileme ve medet umma gibi inanışları cahilce ve batıl bulması da bu türden uygulamaların Trabzon'da yaşamamasının nedeni olarak görülebilir.

Trabzon'da sağıltma uygulamalarında modern tıbbın ve geleneksel tıbbın birlikte ve birbirlerini destekler nitelikte olduğunu görmekteyiz. Şifa için doktora giden kesim kullandığı kimyasal ilaçların yanında, geleneksel tıbbın ilaçlarını da kullanmaktadır. Tedaviyi sağılayan ne olursa olsun derdin ve dermanın Allah'tan gelmiş olması düşüncesi temelinde geleneksel tıbbın felsefesiye, araştırma alanımızda şifa modern tıptan bile gelse sonuç bu düşünce üzerinden değerlendirilmektedir.

Trabzon'da yapılan geleneksel tıp uygulamalarında zaman zaman gerçekçi ilaçlarla, dinsel-büyüsel yöntemlerin bir arada kullanıldığı zaman zaman da dinsel-büyüsel ve gerçekçi ilaçların ayrı ayrı sağaltım yapabildiği görülmektedir. Araştırma alanımızda hastalığın kaynağına göre tedavi şekli olduğu karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, cin çarptığı düşünülen insana uygulanan tedavi dinsel-büyüsel pratikler içeren bir tedaviyken, nezle olduğu görülen bir insanı sağaltmak için uygulanan yöntem gerçekçi ilaçlarla yapılmaktadır.

Kaynak kişilerle yapmış olduğumuz derlemeler sırasında, bu kişilerin hastalıklarla ilgili bilgi verirken hastalığın modern adını da söylüyor olmaları bu kişilerin gelişmelerden haberdar olduğunu göstermektedir. Trabzon'da yapılan halk hekimliği uygulamaları günümüzde de eskiye oranla azalmış dahi olsa da devam etmektedir. Özellikle bizim araştırma alanımızda denk geldiğimiz durum, modern tıptan şifa bulamayan yahut şifa gelmeyeceğine inanan insanların kendilerini geleneksel tıp uygulamalarıyla tedavi etmeye çalışmaları durumudur. Bu duruma örnek olarak anlatabileceğimiz olay Trabzon'un Sürmene İlçesi'nde karşılaştığımız Mustafa Bey'in kan kanseri teşhisinden sonra kemoterapiyi kabul etmeyip kendine yayladan bir ev alması ve orada keçi ve yılanlar neyle beslenirse ve aynı zamanda da şifasına inandığı ısırganı yiyip şifayı bulması ve modern tıbbı inanmıyor olmasıdır.

Derlememiz dışında yapmış olduğumuz anket çalışmasında da, derlememizle aynı yönde sonuçlar elde ettik. Araştırma alanımızda dinsel ve büyüsel tedavilere halk tarafından iyi gözle bakılmamakta ve bu uygulamalar ayıp olarak kabul edilmektedir. Sorduğumuz sorularla insanların dinsel-büyüsel tedavi yöntemlerinden haberdar olduğunu ancak bu yöntemleri kendi hastalıklarının tedavisi için kullanmadıkları bilgisine ulaşmış bulunmaktayız. Bununla birlikte alan araştırmamız sırasında gerek gözlem, gerekse kaynak kişilerle ettiğimiz sohbetler sırasında öğrendiğimiz yatır ve türbelerden medet umma geleneğinin Trabzon'da olmadığını anket sonuçlarıyla bir kere daha doğrulamış oluyoruz. Ayrı yaş ve eğitim seviyesinden insanlara çözdürmeye özen gösterdiğimiz anketimizle, yapmış olduğumuz çalışmayı destekler nitelikte bir yöntem izlemiş bulunmaktayız.

Trabzon, halk hekimliği uygulamalarının kalıntılarının olduğu, ancak bu uygulamaların çok fazla rağbet görmediği bir ildir. Oldukça fazla ilçe ve köye sahip olmasına rağmen, birbirinden ayrı uygulamalara çok az rastladığımız bir bölge

olduğunu belirtmekte fayda olduğu kanısındayız. Ocak ve ocaklıların olmayışı, türbe ve yatır inancının bölgede kabul edilmiyor ve uygulanmıyor oluşu bu bölge insanının halk hekimliği ilaç ve uygulamalarına çok nadir başvuruyor oluşu, bölgede modern tıbbın daha fazla tercih edildiği ve halk hekimliği kaynak ve sağaltıcılarının unutulduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMALI, Orhan (1969), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği Ve Özellikleri”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVI. s.1-9.
- ACIPAYAMALI, Orhan(1989), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonsiyonel Yönden İncelenmesi”, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri*,23-25 Kasım, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, s. 1-5.
- ALLİSON, Randal S. (1997), “Tradition”, *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art*. 2 volumns, Santa-Barbara, California: ABC-CLIO, s.799-802.
- ALPTEKİN, Ali Berat. (2011), *Halk Bilimi Araştırmaları*, Ankara, Akçağ.
- AKÇAM, Haluk. (1988), “Cin Çarpması” *Ak Kadın Dergisi*, 29. Sayı.
- ANOHİN, A. V.(2006), *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Konya, Kömen Yayınları.
- ARPACI, Günnur Yücekal (2012), *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları Akay Kine'nin Bilgileri Işığında*, İstanbul, Çatı Kitapları.
- ASİL, Eriş. (1989), Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji” *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları :110, s.33-38.
- ASİL, Eriş, Osman Soner. (1989), “Mut, Gülnar, Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerine Bir İnceleme”, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları :110, s.39-46.
- ARTUN, Erman. (2005), “Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları”, *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 17-18-19 Aralık*, Kocaeli, Motif Vakfı Yayınları, No: 5, s.57-65.

- BAŞAR, Zeki. (1989), "Şifalarına İnanılan Kutsal Sular", *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, s.48-52.
- BAYAT, A. Haydar. (1989), "Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları" *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 110, s.59-83.
- BAYAT, Fuzuli. (2005), *Türk Şaman Metinleri(Efsaneler ve memoratlar)*, Ankara, 3ok Yayıncılık.
- BAYAT, Fuzuli. (2007), *Türk Mitolojik Sistemi 2*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- BAYAT, Fuzuli. (2011), *Türk Mitolojik Sistemi 1*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- BAYAT, Fuzuli. (2012), *Türk Kültüründe Kadın Şaman*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- BAYAT, Fuzuli (2013), *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- BAYTOP, Turhan. (1985), *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- BECERRA, R. M. (1995), "Iglehart AP. Folk Medicine Use: Diverse Populations In a Metropolitan Area." *Soc Work Health Care*,21(4), s.37-58.
- BEERS, Mark – Robert Berkow. (2002), *The Merck Manuel – Tanı / Tedavi El Kitabı*", İstanbul: Yüce Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, Pertev Naili. (1994), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

- BORATAV, Pertev Naili. (2013), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Ankara, BilgeSu Yayıncılık.
- BÜKEN, Nüket Örnek. (2003), “Folklorik Değerler ve Folklorik Tıp” *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History*, 11, s.45-47.
- CLARKE, Peter B. (2012), *Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler*, İstanbul, İmge Kitabevi.
- CLARKE, Peter B. (2012b), *Din Sosyolojisi Yaşadığımız Dünya*, İstanbul, İmge Kitabevi.
- ÇAVDAR Ayşegül. (1989), “Türk Halk Hekimliğinde Dağlama”, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildiriler 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, s.83-89.
- ÇEVİK, Bülent. (2008), “Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü”, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ÇIBLAK, Nilgün. (1962), “ Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Türk Kültürü* 507-508, s.199-214.
- DAĞI, Fahri. (2013), “*Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- DEĞER, Mebrure.(1989), “ İstanbul’da Bazı Cami ve Türbelerde Bulunan Şifalı Sular” *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, s.95-108.
- DİKİCİ, Mehmet. (2005), *Türklerde İnanç ve Din*, Ankara, Akçağ.
- DOĞAN, Şaban. (2011), “14-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri” *Millî Folklor*, 89, s. 120-132.

- DRAMUR, Rengin. (1989), “Bursa Kaplıcaları” *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, s.125-137.
- DRURY, Nevill. (1996), *Şamanizm*, İstanbul, Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık.
- DUMAN, Mustafa. (2013), “Türkiye’de 2000-2012 Yılları Arasında Halk Bilimi Alanında Hazırlanan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, 99, s.159-174.
- DURANLI, Muvaffak. (2005), “Dua Metinlerinde Zamanın ve Değişimin İzleri (Teleut Türklerinden Farklı Tarihlerde Kaydedilmiş Üç “Çımır” Metni)”, *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyum Bildirileri 17-18-19 Aralık*, Kocaeli, Motif Vakfı Yayınları No.5, s.170-183.
- DURANLI, Muvaffak. (2005a), “Saha Türklerinde Halk Hekimliği İle İlgili Pratikler ve Bu Pratiklerin Değerlendirilmesi”, *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir, Kanyılmaz Matbaası, s.207-213.
- DURMUŞ, İlhami. (2012), “Türk Kültür Çevresinde Dağlama Geleneği”, *Millî Folklor*, 95, s.114-121.
- DUYMAZ, Ali – Halil İbrahim Şahin. (2010), “Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, 87, s. 101-112.
- EKİCİ, Metin. (2004), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara, Geleneksel Yayınları.
- ELIADE, Mircea. (1999), *Şamanizm*, Ankara, İmge Kitabevi.
- ELIADE, Mircea. (2003), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

- ERDAL, Serhat. (2013), “Tıbbi Antropolojide Araştırma Alanları”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümü Fiziksel Antropoloji Anabilim Dalı Seminer Çalışması.
- ERGUN, Metin. (2002), *Kopuz Sarını Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Ciravlar*, Ankara, Kültür Bakanlığı.
- ERGUN, Pervin. (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- HOBSBAWM, E., Terence Ranger. (2006), *Geleneğin İcadı*, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- HUFFROD, David J. (2007), “Halk Hekimleri” Çev. Mustafa Sever, *Millî Folklor*, 73, s. 73-80.
- GÖMEÇ, Saadettin. (2011), *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- GÖNENÇ, Alpaslan. (2011), “Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- GÜVENÇ, Bozkurt. (2011), *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Boyut Yayıncılık.
- İNAN, Abdulkadir. (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir. (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İslam Ansiklopedisi.** (2003) “Lokman”, , Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, s.205.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (2000), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- KALAFAT, Yaşar. (1990), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- KALAFAT, Yaşar. (2004), *Altaylar'dan-Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm – Sosyal Antropoloji Araştırmaları-*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.
- KALAFAT, Yaşar. (2011), *Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dinî Geçmişi*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- KAPLAN, Melike. (2011), “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din Ve Büyü İlişkisi”, *Milli Folklor* 91, s. 150-156.
- KAYA, Muharrem. (2001), “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor/Edebiyat*, C. VII, S. XXV, s.199-218.
- KÖSE, Nerin. (2004), “ Kırğızların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında”, *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan*, Ankara, Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, s. 535-542.
- KUMARTAŞLIOĞLU, Satı. (2012), “Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü”, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- KUR'AN-I KERİM.
- LÉVİ-STRAUSS, Claude. (2012), *Yapısal Antropoloji*, Ankara, İmge Kitabevi.
- LÉVY-BRUHL, Lucien. (2006), *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, Doğu Batı Yayınları.
- LÉVY-BRUHL, Lucien. (2006b), *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, Doğu Batı Yayınları.
- MALINOWSKİ, Bronislaw. (2000), *Büyü, Bilim ve Din*, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.
- MAUSS, Marcel. (2006), *Sosyoloji ve Antropoloji*, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul, Kitabevi.

- OCAK, Ahmet Yaşar. (1992), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara, TTK Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2000), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2010), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler(Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- OĞUZ, N. Yasemin. (1996), “Toplum, Bilim ve Tıp Etiği Açısından Alternatif Tıp ve Halk Tıbbı’”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 25, s.36-37.
- ÖGEL, Bahattin. (2006), *Türk Mitolojisi I – II*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖNGEL, Gülnur. (1997), “Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar”, , Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1971), *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1977), *Türk Halkbilimi*(1. Baskı), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZER, Nurten. (1989), “Türk Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız”, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s.203-209.
- ÖZGEN, Zübeyde Nur. (2007), “Adana(Merkez) Halk Hekimliği Araştırması”, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZKAN, Tuba Saltık. (2012), “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp”, Plasebo Etkisi, Kuantum İyileşme’, *Millî Folklor*, 95, s. 307-314.

- ÖZKAN, Tuba Saltık. (2013), “Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış”, *Milli Folklor*, 99, s.137-144.
- ROUX, Jean-Paul. (1998), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul, İşaret Yayınları.
- POTAPOV, L.P. (2012), *Altay Şamanizmi*, Konya, Kömen Yayınları.
- SANTUR, Meltem Cingöz. (1998), “Bozüyük (Yozgat – Akdağmadeni) köyünde doğumla ilgili adet ve inanmaların değerlendirilmesi”, *II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, s.323–341.
- SİPAHİ, Abdülkadir. (2006), “Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar”, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ŞAHİN, H. İbrahim. (2013), “ Ziya Gökalp’in “Halk” ve “Halkbilimi” Terimlerine Bakış Açısında Geleneğin Yeri”, *Milli Folklor*, 99, s.91-100.
- ŞAR, Sevgi. (1989), “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, *Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri 23-25 Kasım*, Ankara, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s.221-229.
- ŞENEL, Alâeddin. (1995), *İlkel Topluluktan Uygur Topluma “Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi”*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- ŞENER, Cemal. (1997), *Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm*, İstanbul, AD Yayıncılık.
- TEZ, Zeki. (2010), *Tıbbın Gizemli Tarihi Semboller, Büyümler ve Ritüeller Eşliğinde “Şifa”*, İstanbul, Hayykitap.
- TÜRK, Hüseyin. (2012), “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Millî Folklor*, 94, 91-104.

TÜRKDOĞAN, Orhan. (1974), “Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri 8-14 Ekim*, Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, s.40-47.

TÜRKDOĞAN, Orhan. (1991), *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi*, İstanbul, Araştırma ve İnceleme Dizisi:17.

UÇAK, Salih. (2007), “Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği”, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

YAŞAR, Halide. (2008), “Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler”, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

YARDIMCI, Mehmet. (1989), “Malatya’da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk ilaçları”, *Tebliğler, İnönü Üniversitesi 3. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, İstanbul, Kuşak Ofset, s.267-276.

YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya. (2005), *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ankara, Ötüken.

ZELENİN, D.K. (1936), “İdegologiya Sibirskogo Şamanstva”, *İzvestiya Akademi nauk SSSR*.

(www.hekimce.com)25.03.2014. – 14: 29

(<http://www.saglikbilgileri.net>) 25.03.2014. – 14: 43

(www.nkfu.com) 25.03.2014. – 15: 08

(www.saglik.ansiklopedisi.net) 25.03.2014. – 15: 35

(www.bitkiseltedavi.com.tr) 25.03.2014. – 17: 47

(www.medikalsözlük.com.tr) 25.03.2014. – 18: 00

(www.saglikplatformu.com) 25.03.2014. – 18: 25

(www.stetoskop.net) 25.03.2014. – 18: 53

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Celal Akın 1935 Maça Balcı
- K2:** Nihat Kastan 1935 Faroz Kuyumcu
- K3:** Temel Gedikli 1950 Akçaabat E.Öğretmen
- K4:** Ali Yoldaş 1945 Trabzon inşaatçı
- K5:** Vedat Zeytin 1956 Trabzon Sağlık Memuru
- K6:** Kazım Kum 1952 Çarşıbaşı E.öğretmen
- K7:** Ali Aktar 1941 Maça Emekli
- K8:** Ahmet Aksu 1951 Trabzon E.öğretmen
- K9:** İbrahim Özer 1953 Arsin Emekli
- K10:** Zeki Bedir 1963 Trabzon Marangoz
- K11:** Kemal Usta 1959 Trabzon Emekli
- K12:** Yaşar Bostan 1959 Trabzon Terzi
- K13:** Hasan Erdem Bahçekapı Maça 1946 E.öğretmen
- K14:** Osman Nuri Tonyalı 1933 Trabzon Emekli
- K15:** Harun Eyüboğlu 1942 Maça Zanoş Emekli
- K16:** Neslihan Pehlivan 1979 Trabzon Ormancı Üni.öğrencisi
- K17:** Murat Pehlivan 1985 Trabzon Öğrenci
- K18:** Hasan Bak 1959 Maça Işıklar(ipsori) Muhtar
- K19:** Adem Şahin 1986 Trabzon Şantiye şefi
- K20:** Hüseyin Uzun 1980 Trabzon Şantiye bekçisi
- K21:** Mehmet Ayar 1963 Maça Emekli
- K22:** Murat Erol 1982 Trabzon Pazarlama Satış danışma

- K23:** Yaşar Solmaz 1951 Trabzon Kasap
- K24:** Halil Şahin 1947 Trabzon Emekli
- K25:** Salim Başkaya 1969 Trabzon İşsiz
- K26:** Osman Çiçek 1966 Yomra Serbest
- K27:** Kemal Karadeniz 1946 Maçka Çiftçi
- K28:** Hayati Karaca 1970 Maçka Esnaf
- K29:** Ali Kemal Çakmak 1982 Maçka Esnaf
- K30:** Ömer Genç 1953 Trabzon Emekli
- K31:** Ali Yılmaz 1953 Akçaabat E. Terzi
- K32:** Ergün Tayfur Çoban 1959 Trabzon Serbest
- K33:** İlyas Yurdakul 1959 Akçaabat Terzi
- K34:** Mehmet Taşkın 1939 Sürmene Emekli
- K35:** Nazende Eyüboğlu 1954 Maçka Galyan Evkadını
- K36:** Nedime Eyüboğlu 1938 Maçka Galyan Evhanımı
- K37:** Cemre Yanık 1984 Beşikdüzü Gazeteci
- K38:** Özer Çalık 1980 Arsin Gazeteci
- K39:** Salih Yılmaz 1945 Trabzon Merkez Yeşilbük Emekli sağlık mem..
- K40:** Güler Eyüboğlu 1946 Maçka Galyan Evhanımı
- K41:** İsmail Erdem Sali 1978 Akçaabat Derecik Aktar
- K42:** Mürsel Baltıcı 1974 Akçaabat Merkez Aktar Üni.
- K43:** Sevim Yıldızoğlu 1958 Akçaabat Evhanımı
- K44:** Mahmut Ayaz 1952 Yomra Demirciler Mezarlık bek.
- K45:** İlhan Çebi 1977 Araklı İyisu Aktar Y.lisans

- K46:** Bahtiyar Danışmaz 1994 Araklı Guguda öğrenci lise
- K47:** İbrahim Danışmaz 1954 Araklı Guguda ilkokul işsiz
- K48:** Yakup Uzun 1971 Araklı İyisu Öğretmen
- K49:** Yalçın Eroğlu 1986 Of Yemişalan Taksici
- K50:** Erol Saygın 1977 Of Yemişalan Taksici
- K51:** Kamil Usta 1986 Of Ballica Beldesi Taksici
- K52:** Süveyla Yıldız 1938 Araklı Zavzagal Evhanımı
- K53:** Havva Kaptanoğlu 1948 Of Sefaköy Evhanımı
- K54:** Cengiz Keskin 1962 Akçaabat Ağaçlıköyü Pazarcı
- K55:** Yakup Öztürk 1959 Of Dumlusu Balcı
- K56:** Selahattin Birkan 1949 Of Dumlusu Balcı
- K57:** Davut Bulut 1954 Of Fıfıkoba Esnaf
- K58:** Mahmut Çelebi 1960 Of Fındıkoba Balcı
- K59:** Şemsettin Eyüboğlu 1963 Maçka Galyan Aktar
- K60:** Nebahat Aydemir 1938 Maçka Mataracı Evhanımı
- K61:** Refik Özbay 1948 Çaykara Ataköy Hafız
- K62:** Ahmet Birlik 1948 Çaykara Ataköy Çiftçi
- K63:** İsmet İyi 1946 Çaykara Ataköy Çiftçi
- K64:** Mehmet Fahri Kadıhasanoğlu 1950 Çaykara Ataköy Çiftçi
- K65:** Cemal Topçu 1960 Sürmene Küçükdere Çaycı
- K66:** Dursun Karaaslan 1951 Köprübaşı Dağardı Çiftçi
- K67:** Bayram Biber 1962 Sürmene Yukarıovalı Emekli
- K68:** Yakup Aslan 1930 Sürmene Aşağıovalı Çiftçi

- K69:** Mustafa Kadioğlu 1932 Sürmene Aşaağıovalı Emekli Öğretmen
- K70:** Süleyman Bayçelebi 1951 Sürmene Aşaağıovalı Bıçakçı
- K71:** İrfan Eyüboğlu 1948 Maçka Galyan Evhanımı
- K72:** Rahmi Bulut 1933 Maçka Livera Çiftçi
- K73:** Ayşe Uzun 1948 Maçka Livera Evhanımı
- K74:** Bilge Şengün 1984 Maçka Merkez Öğretmen
- K75:** Asiye Eyüboğlu 1955 Maçka Galyan Evhanımı
- K76:** Emine Kocaman 1968 Trabzon Şana Kaşüstü Evhanımı
- K77:** Neşe Şahin 1963 Maçka Zanoş Evhanımı
- K78:** Çiğdem Sezgin 1979 Yomra Öğretmen
- K79:** Filiz Kokoç Akçaabat Darıca Kâtip
- K80:** Bahrika Eyüboğlu 1930 Maçka Zanoş Evhanımı
- K81:** Elif Eyüboğlu 1984 Maçka Işıklar(ipsori) Öğretmen
- K82:** Asiye Esmer, 1927, Tonya İskenderli, Ebe.

EKLER

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Maçka ve Trabzon'da Kırık-çıkıkçı olarak tanınan Celal Akın.

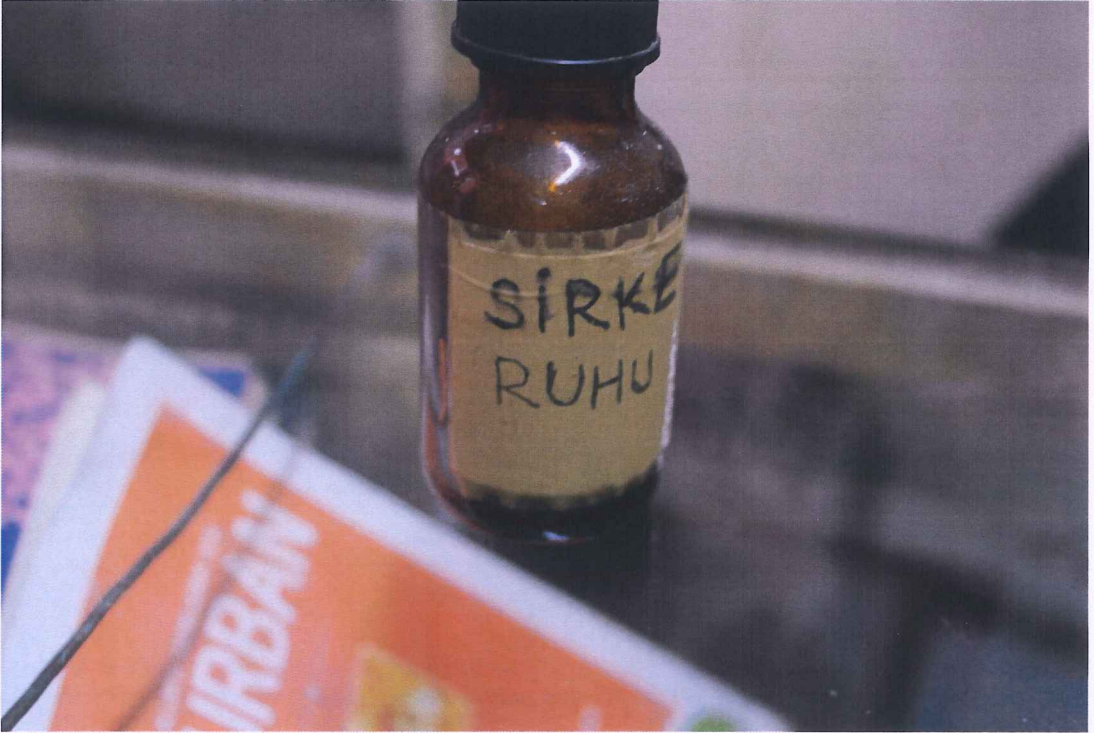
Fotoğraf 2: Celal Akın'ın bal satışı yaptığı iş yeri.

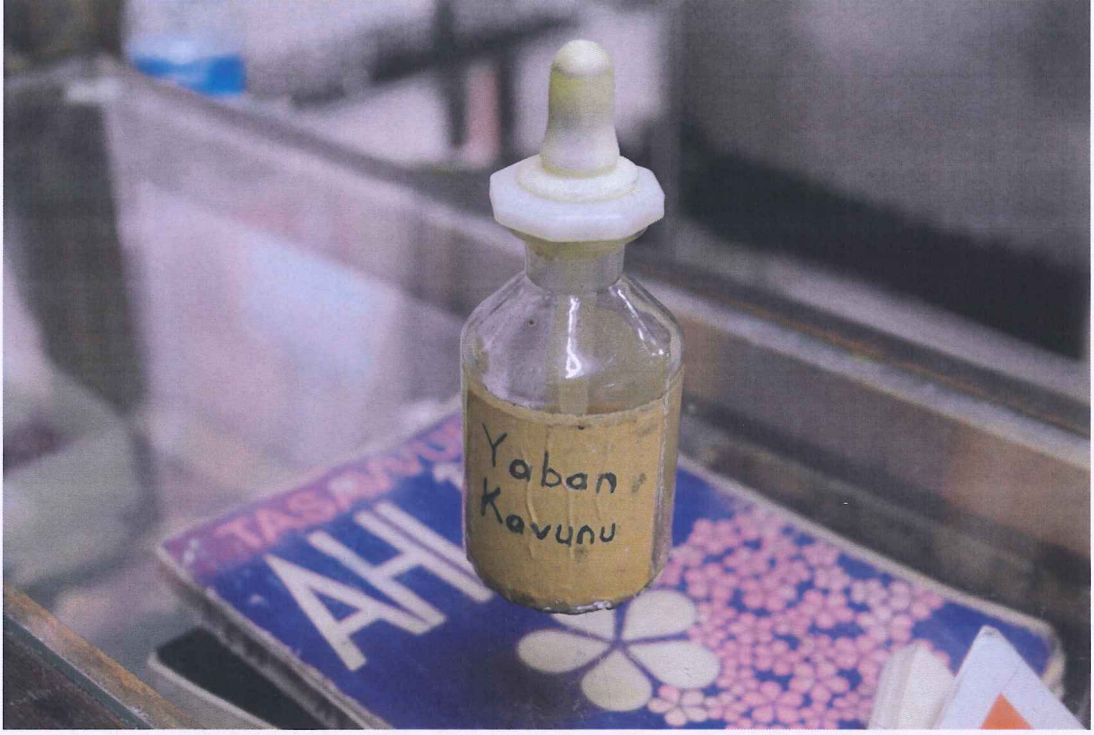
Fotoğraf 3: Asiye Esmer, kısır kadınlara ilaç yapan ebe kaynak kişimiz.

Fotoğraf 4: Deri hastalıklarını sağaltabilen kaynak kişimiz Nihat Kastan.

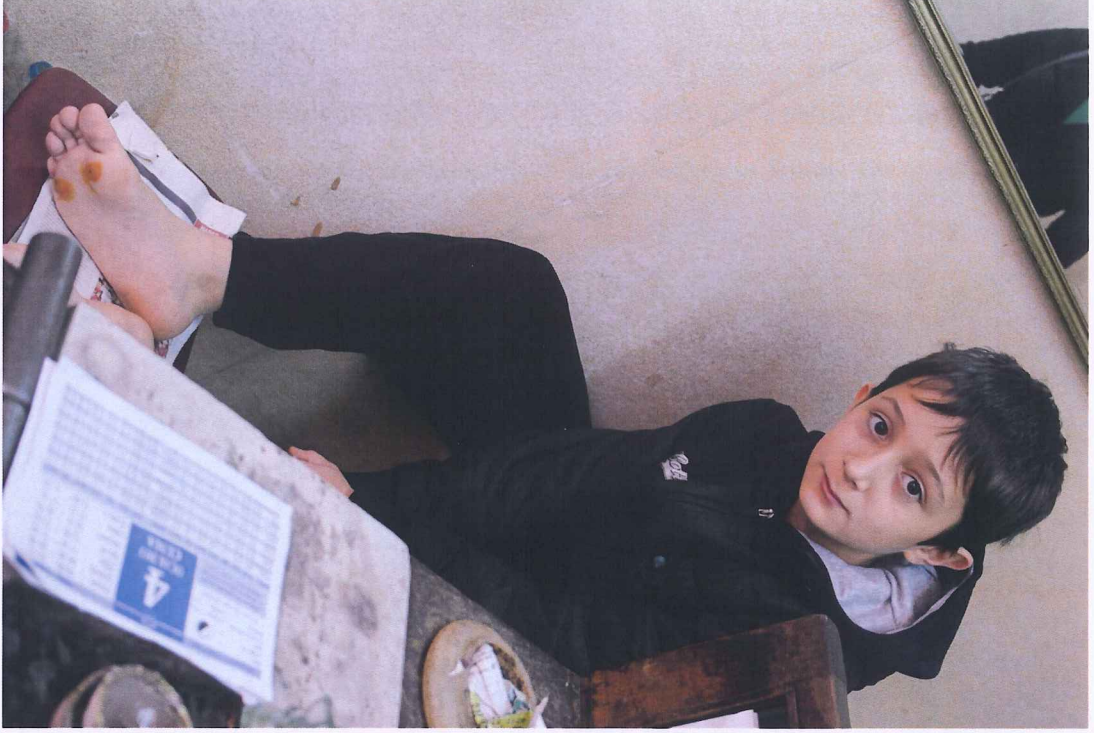
Fotoğraf 5: Nihat Kastan'ın sağaltmalarda kullandığı sirke ruhu.

Fotoğraf 6: Nihat Kastan'ın sinüzit tedavisinde kullandığı yaban kavunu.

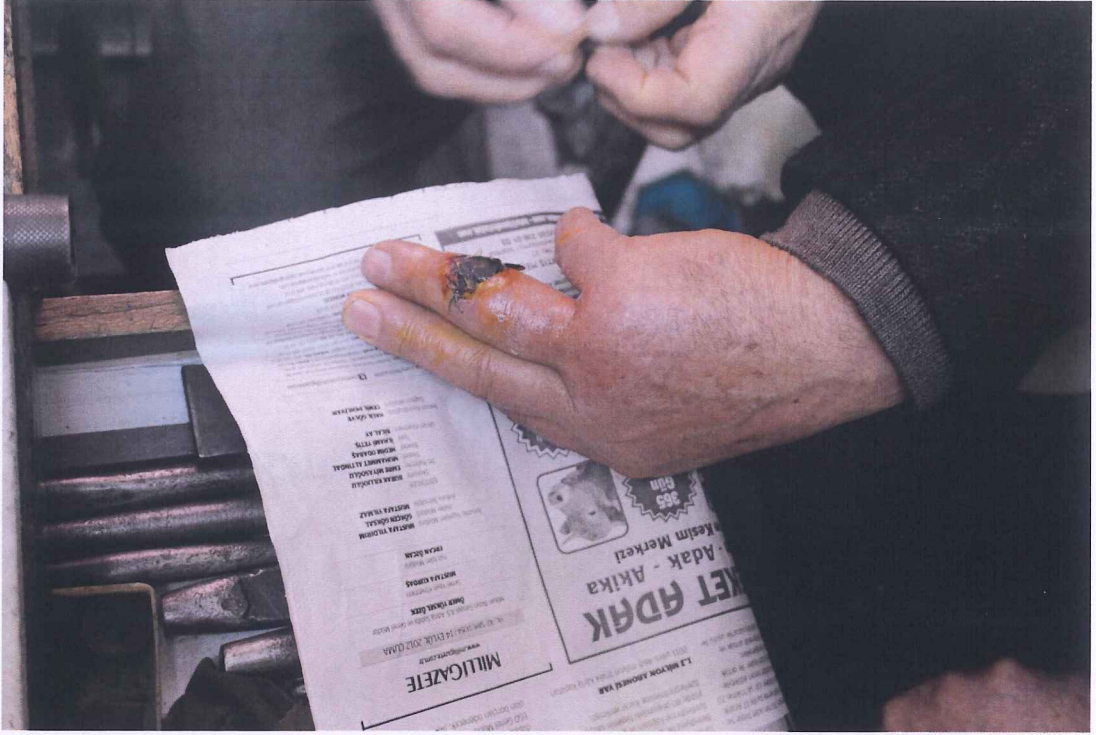
Fotoğraf 7: Nihat Kastan tarafından, deri hastalıklarının tümünün tedavisinde kullanılan bakır oksit.

Fotoğraf 8: Ayak nasırının tedavisi.

Fotoğraf 9: Et beni tedavisi.

Fotoğraf 10: Deri kanserinin tedavisi.

Fotoğraf 11: Sağaltım aşamasında et çivisi.

Fotoğraf 12: Kuzann(sigil) tedavisi.

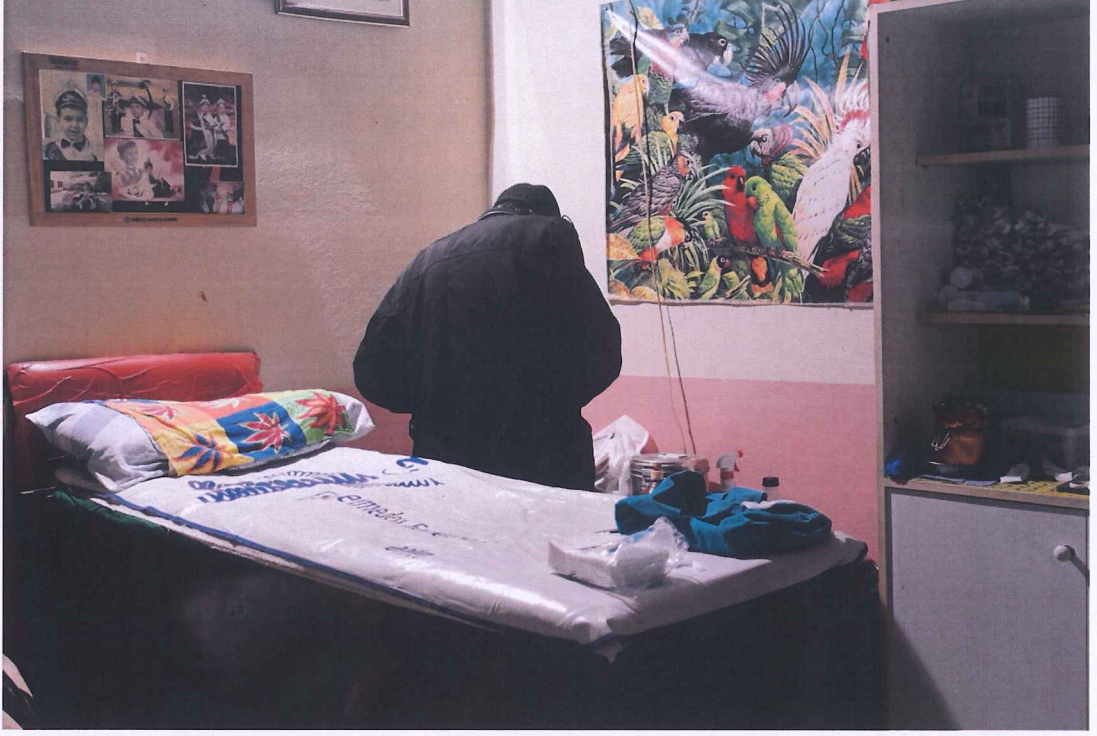
Fotoğraf 13: Sağaltım aşamasında olan dolama olmuş bir parmak.

Fotoğraf 14: Kuzanın tedavisi.

Fotoğraf 15: Yanık tedavisi yapan kaynak kişimiz Salih Yılmaz.

Fotoğraf 16: Muhtar olan Salih Yılmaz'ın hastaları sağalttığı muhtarlığın arkasındaki odası.

Fotoğraf 17: Aktar olan kaynak kişimiz Şemsettin Eyüboğlu.

Fotoğraf 18: Aktardan bir görüntü.

Fotoğraf 19: Aktardan bir başka görüntü.

Fotoğraf 20: Aktarın kendi deneyimleriyle hazırladığı ilaçlar.

Fotoğraf 21: Aktardan bir görünüş.

Fotoğraf 22: Ayakkabı nasırı tedavisi.

Fotoğraf 23: Dolama olmuş bir parmak, tedavi süresi.

Fotoğraf 24: Nihat Kastan'ın iş yeri.

Fotoğraf 25: Tedavi sürecinde olan Sedef.

ANKET FORMU

Soru 1: Yaşınız?

.....

Soru 2: Cinsiyetiniz?

.....

Soru 3: Mesleğiniz?

.....

Soru 4: Ne sıklıkla doktora gidersiniz?

- a) Gitmem.
- b) Çok ağır hasta olduğumda.
- c) Bütün rahatsızlıklarımda.

Soru 5: Tedavi için doktordan başka gittiğiniz kimseler var mıdır?

.....

Soru 6: (Eğer varsa) Bu kişilerin sahip olduğu özel bir ad var mıdır, varsa bu ad nedir?

.....

Soru 7: Doktora gitmediğiniz rahatsızlıklarınıza ne tür çözümler üretirsiniz?

- a) Kendi kendine geçmesini beklerim.
- b) Evde bulunan ilaçlardan içerim.
- c) Büyüklerden kalma yöntemleri uygularım.

Eğer 'Büyüklerden kalma yöntemleri uygularım' şikkını işaretlediyseniz aşağıdaki soruya cevap veriniz.

Soru 8: Ne tür hastalıkları bu şekilde tedavi edersiniz

.....

Soru 9: Soğuk algınlığı halinde(doktora gitmediğiniz durumlarda) iyileşmek için ne yaparsınız?

.....

Soru 10: Şifa bulmak için etrafınızdaki din büyüklerine başvurur musunuz?

.....

Soru 11: Başvurursanız ne tür hastalıklar için başvurursunuz?

.....

Soru 12: Siğil hastalığının (kuza) (hocaya) okutularak geçeceğine inanır mısınız?

.....

Soru 13: Şifalı olduğuna inandığınız sular var mıdır?

.....

Soru 14: Varsa bu sulara ne tür hastalıkların tedavisinde başvurursunuz?

.....

Soru 15: Herhangi bir hastalığa iyi geldiğini bildiğiniz yatır/türbe var mıdır?

.....

Soru 16: (Varsa) Siz hiç bu tür mekanları şifa isteğiyle ziyaret ettiniz mi?

.....

Soru 17: Muska yaptırır mısınız?

.....

Soru 18: Yaptırırsanız hangi hastalıklar için?

.....

Soru 19: Kurşun dökme yoluyla yapılan tedaviler var mıdır?

.....

Soru 20: (Varsa) tedaviler neden bu yolla yapılır?

.....

Anketimizi doldurduğunuz için teşekkür ederiz.

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Nagihan
BAYSAL

